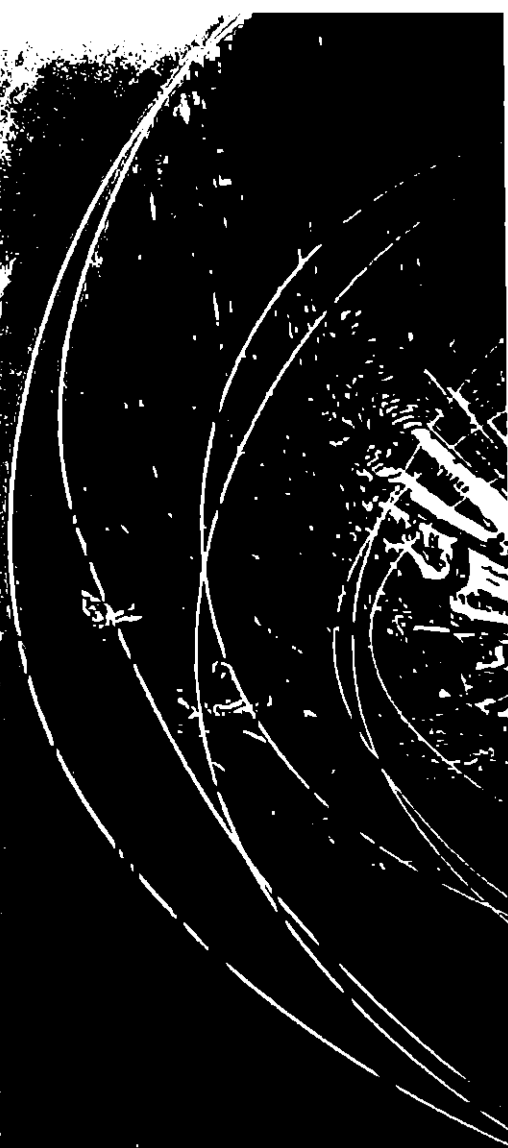

frank harris

BOMBA

KAOS

BOMBA

Frank Harris

BOMBA

çeviren:
Hira Doğrul

KAOS

Ben Afrika'da kanat çırpan kelebeğin
Kuzey Amerika'da yarattığı kasırgayı istiyorum.
Ben kaos istiyorum!

Bomba
Frank Harris

Kitabın özgün adı:
The Bomb

Çevirinin yapıldığı basım:
The University of Chicago, 1963

İngilizce'den çeviren:
Hira Doğrul

Kapak tasarım-uygulama:
Metin Tekeroğlu

Kaos Yayınları: 30
1. Baskı: Mayıs 2011, İstanbul

Ofset Hazırlık: Kaos

Baskı-cilt: Sena Ofset

Kaos Yayınları
Feridiye Cd. Yoğurtçu Faik Sk. No. 20 Kat 1
Taksim- İstanbu Tel: (212) 297 38 75
www.kaosyayinlari.com
kaosyayinlari@yahoo.com

ISBN 978-975-7005-26-1

*Birinci Baskıya Önsöz**

Bomba'nın ABD baskısı için bir önsöz yazmam istendi, yayımcım bana Amerikan halkının öncelikle bu hikâyenin ne kadarının doğru olduğunu bilmek isteyeceğini söyledi.

1885 ve 1886 boyunca Şikago'da işverenlerle emekçiler arasında yaşanan çatışmaları yakınen takip ettim. Londra'da bize Amerikan gazeteleri vasıtasıyla ulaşan haberler acımasızca tek taraflıydı: Bunlar öfkeden kudurmuş bir kapitalist tarafından yazdırılmıştı âdeta. Fakat bomba atıldıktan ve emekçilerin liderleri mahkemeye çıkarıldıktan sonra, çarşaf çarşaf yalanın arasından hakîkat kırıntıları gelmeye başladı.

Fırsat buldukça konuyu mercek altına almaya ve ölüm cezasına çarptırılan Sosyalistlerin, paylarına düşen ve kapitalist basın tarafından sevinç nidalarıyla kutlanan bu cezayı ne ölçüde hak ettiklerini irdelemeye karar verdim.

1907'de Amerika'ya gittim, Şikago'da bir süre kalıp olayların yaşandığı çeşitli mekânları gezdim, trajediyle ilgili o sırada çıkan gazete haberlerini inceledim. Şikago'da cezalandırılan yedi kişiden altısının herkes kadar masum olduğu, bunlardan dördünün –hukuk tarafından– katledildiği sonucuna vardım.

Konu hakkında o kadar hassaslaşmıştım ki, *Bomba*'yı tasarlamaya başladığımda tek bir hadi-

---

* 1909 tarihli ilk ABD baskısı için (yayıncı Mitchell Kennerley) Frank Harris tarafından yazılmıştır.

seyi bile değiştirmeyip yaşanan her şeyi olduğu gibi kullanmaya kararlıydım. Kitap, bu bakımdan ana hatları itibariyle bir tarihtir ve gerçektir; çünkü kendi adına konuşacak olguların yokluğunda, tarihî öyküler hayata karşı dürüst olmalıdır.

Kitabın İngiltere'deki başarısı herhâlde bir ölçüde kendisinden kaynaklanmıştır; ama İngilizlerin, adâletin uygulanması açısından Amerikalılara karşı gerçekçi olmayan bir üstünlük duygusunun tadını çıkarmalarına olanak tanımasının da bunda payı vardır. Şikago'da mahkeme öncesindeki peşin hükümler, mahkemenin feci adâletsizliği ve verilen cezaların gaddarlığı, İngilizleri bu tarz hukuksal cinayetlerin ancak Amerika'da mümkün olabileceğine inandırmıştı. Ben bu görüşte değilim. Vatandaşlarıma sinmiş kendini beğenmişliğin bütün o rahatlığını bozma pahasına da olsa, ABD'de adâletin en az İngiltere'deki kadar âdil uygulandığını ve kesinlikle İngiltere'den daha insanî uygulandığını belirtmem gerekir. John Burns ile Cunninghame Graham'ın kötü muamele gördüğü Trafalgar Meydanı'ndaki direnişlerinde Sosyalistler, Şikago'daki dostlarından çok daha sert bir müdahaleye maruz kalmıştı.

Korkarım hikâyenin kıssadan hissesi biraz fazla âşikâr; yine de bu hisse, o karmaşık uygarlıklarını şekillendiren kimi yabancı unsurların ne kadar değerli olduğunu belki Amerikan halkına hatırlatır. Belki bu arada, okuyucuya hoşlanmayabileceği fikirlere anlayışla yaklaşmanın değerini de hatırlatır.

Frank Harris
Londra, Şubat 1909

*İkinci Baskıya Sonsöz**

Flaubert bir keresinde, kitabı *Madame Bovary*'yi kimsenin anlamadığını, kitabın hiç takdir edilmediğini belirtmişti hayretle. "Kitabı kendim eleştirmek, sonra da şapşal eleştirmenlere bir öykünün nasıl okunacağını, nasıl çözümleneceğini, artısıyla eksisiyle nasıl değerlendirileceğini göstermek durumunda kaldım. Bunu herkesten daha iyi ve gayet tarafsız bir şekilde yapabilirdim; çünkü kitabın beni derin bir üzüntüye boğan hatalarını görebiliyorum," diye eklemişti.

Aynı anlayışla ve aynı inançla *Bomba* hakkında birkaç şey söyleme arzusundayım. Hikâyenin dayandığı olgulara elimden geldiğince bağlı kaldım; lâkin Schnaubelt karakteri ve onun Elsie ile yaşadığı aşk hikâyesi tamamen hayâlîdir. Bunları kurgulamamın yersiz olmadığına inanıyorum, çünkü Schnaubelt hakkında neredeyse hiçbir şey bilinmiyordu ve kara cahil ayak takımı Sosyalizm ile serbest cinselliği sürekli birbirine karıştırdığından, toplumdan dışlanmış kişiler ile isyankârlar arasında yaşanan aşkların, sıradan erkek ve kadınlar arasındakilere göre daha yoğun ve daha idealist yaşanacağını sergilemek bana iyi bir fikir gibi gözükmüştü. Dışarıdan gelen baskı, dışlanmışları daha sıkı kucaklaşmaya iter ve tutkuyu kişisel fedakârlığa doğru bileyler.

Karşılaştığım en büyük zorluk, kahramanı seçme noktasındaydı. Parsons bunun için en ideal tip

---

* 1920 tarihli ikinci ABD baskısı için Frank Harris tarafından yazılmıştır.

gibiydi; tepeden tırnağa masum olduğu ve polisten kolaylıkla kaçabileceği hâlde gidip teslim olmuştu ve de cezaevindeyken ona af teklif edildiğinde, insanî feragatin çıtasını yükseltip, aralarındaki yegâne Amerikalı olarak affı kabûl ettiği takdirde diğerlerini ölüme terk etmiş olacağını beyân ederek geri çevirmişti.

Yine de bu tarz bir âlicenaplık ve ruh inceliği, bana, Lingg'in iş bitirici kahramanlığı ve devrim tutkusu kadar Amerikan gelmemişti. Bayan [Emma] Goldman tercihini Parsons'tan yana kullansa da, ben hâlâ kahramanımı doğru seçtiğim kanâatindeyim; fakat korkarım Lingg'i biraz gerçekdışı şekilde idealize ettim. Yirmili yaşlarını süren hiçbir genç toplumsal koşulları ona atfettiğim bir içgörüyle kavrayamamıştır. Onu daha gerçekçi kılmak için, olayları kavrayış becerisini bu denli abartmamalı, onu biraz daha sefil veya gaddar ya da kurnaz olarak kurgulamalıydım. Yine de bu maruz görülebilecek bir hata gibi gözüküyor.

Kitabın tamamı belki fazla idealistçe; fakat ABD eyaletlerindeki bütün isyankârlar –hem sosyalistler hem de anarşistler– kuduruk ve ahmakça bir aşağılama ve nefret seliyle karşılaştıklarından, geleceğin reformcularını bir nebze idealleştirmek belki çok da yersiz sayılmaz. Genel olarak *Bomba*' dan ve de Elsie ile Lingg'den gurur duyuyorum.

Anarşistlerin idamından sonra polis tarafından yapılan bir açıklamada şu ifadeler yer aldı:

"Lingg'in babası soylu bir aileden gelen bir subaydı, ama Lingg hep tutkuyla bağlı kaldığı annesini tanıdı sadece. Annesi, bu yakışıklı subayla dört yıl boyunca gizli bir ilişki sürdürdükten sonra, Link adlı bir kereste işçisiyle evlendi. Louis on iki

yaşlarındayken babalığı yakalandığı kalp hastalığından kurtulamayarak vefat etti. Dul kadın yoksulluk içinde kalakaldı, hem kendine hem de evliliğinden sonra doğan kızı Elise'e bakmak için çamaşırcılık ve ütücülük yapmak durumunda kaldı.

"Louis iyi kötü bir eğitim aldı [polis kaydının özetini sunmaya devam ediyorum], annesine destek olmak üzere Mannheim'da marangozluk yapmaya başladı. 1879'da çıraklığını tamamladı, önce Kehl'e ardından da Freiburg'a gitti.

"Burada 'özgür fikirliler'le tanıştı ve Sosyalistliğini ilan etti. '83'te Luzern'e gitti, ardından gittiği Zürih'te gönülden bağlanacağı ünlü anarşist Reinsdorf'la tanıştı. Alman Sosyalist grubu Eintracht'a katıldı ve kendini tamamen bu davaya adadı.

"Ağustos 1884'te Bayan Lingg, kendi ifadesiyle, sağlığı kötüleştiği için ve kızına daha iyi bakmak amacıyla Christian Gaddum'la ikinci bir evlilik yaptı; Louis'den sadece ziyaret amacıyla da olsa eve dönmesini istedi.

"Fakat Louis bu sırada askerlik çağına gelmişti, Alman militarizmine kökten karşı olduğundan Amerika'ya göç etmeye karar verdi.

"Dikbaşlı oğlan Havre'de gemiye bindikten sonra, annesiyle düzenli olarak yazıştı. Annesi bütün mektuplarında ona cesaret aşılıyordu, oğluna sık sık para gönderdi, istisnasız her mektupta ona iyi öğütler verdi, sık sık yazmasını istedi.

"Lingg'in annesine büyük bir sevgi beslediği, bütün bu mektupları vatanından ayrılmasından intiharına dek saklamasından anlaşılıyor.

"Görünüşe bakılırsa gayrimeşruluğu delikanlıyı öfkelendirmişti; babasının ismini söylemesi için annesini sıkboğaz ediyordu. Bir mektubunda annesi: 'Doğumundan söz ediyor olman bana ıstırap veri-

yor; baban neredir bilmiyorum. Babam benim onunla evlenmemi istemedi çünkü onun peşinden Hessia'ya gitmemi istemiyordu, yasalarımıza göre gayrimenkulü olmadığından benimle Schwetzingen'de de evlenemiyordu. Beni terk etti ve kim bilir nereye gitti,' diye yazmıştı.

"Bir süre sonra Louis öyle görünüyor ki annesinden ona bir doğum belgesi almasını istemiş ki, bir sonraki mektupta annesi bu ricayı yerine getirmiş. Aralarındaki ilişkiyi göstermek üzere bunu kelimesi kelimesine aynen aktarıyorum:

Mannheim, 29 Haziran 1884

Sevgili Louis,

Bir cevap almak için uzun süre beklemiş olmalısın. John, Elise'e senin son mektubunu henüz cevaplamadığımı söyledi. Mahkeme yetkililerini sıkboğaz etmeye gelmez. İşleri biraz hızlandırmalarından şahsen ben de memnun olurdum, böylece bayağı vakit kazanırdın. Ama en nihayet işin tamamlandığına çok memnunum. Uzun uğraşlardan sonra, Schwetzingen'e gitmek ve senin doğum kâğıdını bulmak üzere yollara düştüm. Lingg ismini taşıdığını öğrenmek seni mutlu ve memnun edecektir eminim. Böylesi çocuklarda iki ayrı soyadının olmasından daha iyi. O (ilk kocam) biz evlenmeden önce seni meşru bir çocuk olarak kaydettirmiş. Bence böylesi en iyisiydi, böylece endişelenmene ve bana sitem etmene gerek kalmayacak. Bu tür bir doğum kâğıdında utanılacak hiçbir şey yok, bunu isteyene gösterebilirsin.

'Kiliseye kabûl'e hiç ilgi göstermemenden dolayı bozuldum. Elise'in keyfi gayet yerindeydi. Tek arzusu Louis'ten ufacık bir ses duymaktı, bu onu her şeyden daha çok mutlu edecekti. Kiliseden döndü-

günde, ilk sorduğu senden bir mektup veya kart gelip gelmediğiydi, tek avuntumuz muhtemelen bu olayı unuttuğunu düşünmekti. Artık hepsi geçmişte kaldı ...

Bu kâğıdı almanın bu kadar uzun sürmesi canımı çok sıktı, ama elimden bir şey gelmiyordu. Her şey yolunda, hepimiz iyiyiz, çalışıyoruz. Senden de aynı şeyleri duymayı umuyorum. Daha sık yazsan fena olmazdı. Geçen on sekiz yılda senin için pek çok şey yaptım, ama iş anneye gelince, ona canının istediği gibi davranabiliyorsun, onu savsaklayabiliyor, mektuplarını hep cevapsız bırakabiliyorsun.

"Ona gönderilen doğum kâğıdında şunlar yazıyordu:

Doğum Kâğıdı
No. 9681

Philipp Friedrich Link ile Regina Von Hoefler'in meşru oğulları Ludwig Link 9 Eylül 1864'te Schwetzingen'de doğmuştur. Bu, Schwetzingen Evangelik Cemaati kayıtlarına dayanılarak belgelendirilmektedir.

Scwetzingen, 24 Mayıs 1884
(Mühür)
İlçe Mahkemesi: Cluright

"Yukarıdan anlaşılan bir şey varsa, o da Louis'in vatanında isminin Link olduğudur. Bir kısmı sandığında da bulunan diğer belgeler, onun isminin eskiden Link olarak geçtiğini ortaya koymaktadır. İsmini Avrupa'dan ayrılmadan kısa bir süre önce veya ABD'ye varır varmaz değiştirmiş olmalı. (Polis kayıtlarına dayanarak) gayrimeşru olduğunu düşünmesinin, dinî açıdan 'serbest fikirli' olmasında, kuramsal olarak serbest aşkı savunmasında

ve pratikte mevcut toplumun amansız bir düşmanı kesilmesinde payı olmuştur. Annesinin mektupları onun oğlunun iyi bir insan olmasını dilediğini ortaya koyuyor, oğlanın sonuçta bir Anarşist olmasında kadının çocukken ona verdiği eğitimin bir suçu yoktu.

"Lingg Şikago'ya varır varmaz Sosyalistler ve Anarşistlerin müdavimi olduğu mekânları aramaya koyulmuş... Lingg olaylı 4 Mayıs'tan sadece sekiz veya dokuz ay önce buraya gelmişti, ama bu kısacık sürede Anarşist camianın en gözde kişisi hâline gelmeyi başarmıştı. Sosyalistlerin şehirdeki ilk vukuatlarını gerçekleştirdikleri 1872'den beri hiç kimse bu ölçüde bir galeyan yaratmamıştı.

"Lingg'in, tanınmış bir lider hâline gelip bütün yoldaşlarını coşkuya boğan konuşmalar yapmasından önce, örgütle bir bağlantısı yoktu. Yaşının gençliğine rağmen onu saygıdeğer bir lider olarak benimsediler, öğrenci olarak Reinsdorf'un dizinin dibinde oturmuş olması ona duyulan hayranlığı daha da artırmıştı. Bu ayrıcalık, büyüleyici kişiliğiyle birleşerek, onun övgülere boğulmasını, isminin dillerde dolaşmasını sağladı...

"Çalışmaları ne tamamlanabildi ne de göz ardı edildi. Bir keresinde taraftarlarına ellerinde patlamayacak şekilde bombaların nasıl taşınması gerektiğini, mermilerin ölümcül etki yaratacak şekilde ne zaman ve hangi mesafeden sıkılacağını öğretti; bir başka seferde de bomba atacak kişilere talim yaptırdı... O sadece bir bomba yapımcısı değildi, ayrıca silah satan bir casus olarak da çalışıyordu. Bu durum onun sandığında Abraham Hermann'a gönderilmek üzere yazılmış bir notta ortaya çıkmıştır. Notta şu yazılıydı:

Dostum: Geçtiğimiz iki günde üç revolver sat-

tım, bugün (çarşamba) üç tane daha satacağım. Bunları tanesini 6 ila 7.80 dolar arasında sattım.

Saygılarım ve en iyi dileklerimle,

L. Lingg

"İşin aslı, o Şikago'daki en kurnaz, en tehlikeli Anarşistti.

"Haymarket kargaşası hayli acı verici bir hayâl kırıklığı olmuştu. Lingg yaşadığı hayâl kırıklığı ve utançtan dolayı pek kendinde değildi. Hayatının en büyük arzusu âşikâr bir şekilde, tamamen çuvallamıştı."

[Aşağıda onun yakalanmasıyla ilgili –*Bomba*'da da kullanmış olduğum– polis raporu yer almaktadır. Buradan devam ediyorum]:

"Lingg yaralı başparmağıyla karakolda kaldığı sırada kendisiyle düzenli şekilde ilgilenildi; ona gayet iyi bakıldı, bol bol yiyecek verildi, olabildiğince rahat ettirildi.

"Bir gün ona polise karşı düşmanlık besleyip beslemediğini sordum. McCormick fabrikası ayaklanması sırasında bir polis memuru tarafından sopayla dövüldüğünü, ama bunun üzerinde pek durmadığını söyledi. Her şeyi unutabilirmiş, ama Bonfield'ı sevmemiş. Fırsatım olsa Bonfield'ı öldürürdüm, diye beyân etti.

"Lingg müstesna bir Anarşistti. Bira içerdi ama asla ölçüyü kaçırmazdı; çirkin, küfürlü konuşmaları hoş karşılamazdı. Kadınlara bayılırdı, kadınlar da bu hayranlığı, onun yapılı vücudunu, yakışıklı yüzünü, hepsinin başını döndüren zarif tavırlarını karşılıksız bırakmazdı.

"Her zaman memnuniyetle karşıladığı bir ziyaretçisi vardı. Bu kişi onun sevgilisiydi, sık sık gelir-

di. Kadının yüzünde hoş bir gülümseme eksik olmazdı, dinginlikle nefes alıp verir, ziyaretçi bölmesi ile hücre koridorunu ayıran tellerin arasından onun kulağına sevgi sözcükleri fısıldar, onu neşelendirmek için büyük gayret gösterirdi.

"İlk başlarda gardiyanlar arasında 'Lingg'in kızı' olarak anıldı, ama bir gün biri ona Ida Miller diye seslendi, o günden sonra bu isimle bilindi. Kadına genellikle Anarşist Engel'in kızı genç Bayan Engel eşlik ederdi; Lingg'in mahkûmiyetinin son dört ayında her öğleden sonra hapishaneye geldiği görüldü. Lingg'in hücresinde bombaların bulunduğu güne dek bu hanım her gelişinde kabûl edilmişti. Bu olaydan sonra ise ne o ne de Bay ve Bayan Stein içeri alındı. Hapishaneye bombaları kimin getirdiği kesin bir şekilde hiçbir zaman kanıtlanmamışsa da, bunlar muhtemelen onun sevgilisi tarafından gizlice sokularak Lingg'e verilmişti. Bayan Miller Lingg'in ona duyduğu kayıtsız güvenden hoşnuttu ve onun bütün isteklerine itaat ediyordu.

"Kadının gerçek ismi Miller mıydı bilinmiyor, ismi Elise Friedel olabilir. Bir Almandı, o sırada yirmi iki yaşındaydı, Lingg gibi o da Mannheim'da doğmuştu. Uzun boyluydu, hoş yüzüyle alımlı bir kadındı, gözleri ve saçları koyu renkliydi."

Bizi ilgilendirdiği ya da *Bomba*'daki karakterlere ışık tuttuğu kadarıyla polis raporu burada sona eriyor. Bu bilgilendirici, gerçeklere uygun, ama zırcahil, akıl yoksunu peşin hükümlere dayalı bir rapor. Yine de hikâyemde olgulara sıkı sıkıya bağlı kaldığımı gösteriyor.

Frank Harris

Frank Harris'in Bomba'sı
Bir Girizgâh *

Frank Harris arı kovanına çomak sokmayı seven ufak tefek biriydi. Çingeneler gibi soluk yüzlüydü. Yarasa kulaklıydı, koyu renk saçlarından kısa bir kıvrım alnına dökülürdü, pervasız bir bıyığı vardı. İnsanlar onun bas sesinin davudiliğine dikkat kesilirdi. Son derece etkileyici biriydi, özellikle de karşı cins açısından. Ağzı müthiş laf yapardı, taşıdığı o derin rezillik, şeytanî hinlik damarı bitirdi onu.

Doğuştan gelen hikâye anlatma becerisi yüzünden, ortalıkta onun özel hayatına dair öyle tuhaf, inanılması güç hikâyeler dolanıyordu ki, onun hayatını yazanlar onun kendi hakkında dokuduğu uydurmalar ağından olguları çekip çıkarmakta hep çok zorlandı. Özellikle yirmilerde, o New York'ta *Pearson's Magazine*'in editörlüğünü yaparken, "hakikî Frank Harris"e ulaşmak üzere kapsamlı gazetecilik çalışmaları yapılmıştı. İnsan şimdi böyle bir mahlûkat hakîkaten var olmuş muydu diye merak ediyor. Bu derece iflah olmaz bir yalancı olmasaydı, muhtemelen birinci sınıf bir romancı olabilirdi.

Zaman zaman doğum yeri olarak Brighton'ı (İngiltere) ansa da –özgeçmişinde başka yerlerin adı da zikredilmiştir–, büyük olasılıkla 1856'da, Sevgililer Günü'nde, İrlanda'nın batı kıyısında

---

* 1963 tarihli ABD baskısı (yayıncı The University of Chicago) için John Dos Passos tarafından yazılmıştır.

bulunan Galway'de dünyaya gözlerini açmıştır. Ailesi Protestanların en köktenci mezhebi olan Plymouth Brethen hareketindendi ve muhtemelen Galliydi. Annesi o çok küçükken ölmüştü. Babası Kraliyet Deniz Kuvvetleri'nde miçoluktan bir gümrük gözetleme botunun kıdemli yüzbaşılığına dek yükselmiş bir denizciydi –ki o günler için az buz bir başarı değildi bu.

Baba hep denizlerdeydi. Karman çorman bir hayat süren çocuklar, babalarının gönderildiği bir sonraki limana göre bir küçük okuldan diğerine geçip durdu. İrlanda o günlerde güç belâ bastırılan bir isyan hâlindeydi. O günler Fenian "belâlıları" nın günleriydi. Kaptan Marryat'ın fanatik bir okuyucusu olan Harris, daha sonraları, o sıradaki en büyük hayâl kırıklığının on dört yaşındayken babasının onu Kraliyet Deniz Kuvvetleri'ne sokamaması olduğunu anlatmıştır. Bunun için babasını hep suçlamıştı.

Minik Jim Harris kesinlikle parlak bir gençti; hafızası kuvvetli, doymak bilmez bir kitap kurduydu. Oğlu için en iyisini yapmaya çalışan babası, onu klasik bir İngiliz okuluna gönderdi, oğlansa ebedî bir kinle buradan nefret etti. Derslerdeki başarısı karşılığında buradan sızdırdığı on paundla Liverpool'a kaçtı, burada kendisine Amerika'ya giden bir gemi için en ucuzundan bir bilet aldı.

New York'a yetmişlerin başında varmış olmalı. Yanaşan her gemiden Alman ve İrlandalı göçmenler boşalıyordu. Ülkede o sırada belli aralıklarla ekonomik patlamalar ve krizler yaşanmaktaydı. Çaylakların bir kısmı aç bîilaç kaldı. Diğerleri servetine servet kattı. Herkes büyük konuşuyordu.

Harris had safhada Amerikanlaşmıştı. İsminin Frank olduğuna karar verdi. Horatio Alger'ın kah-

ramanları gibi işe ayakkabı boyayarak başladı. Ardından, Roebling'in tasarladığı Brooklyn Köprüsü'nün payandalarının inşasında kullandıkları basınçlı dubalarda tazyikli hava işçisi olarak çalıştı. Yüzeye hızlı çıkan bir dalgıcın ölümüne tanık olduktan sonra yeniden ayakkabı parlatmaya döndü. Kendisinin anlattıklarına göre, ayakkabısını boyadığı bir beyefendi onun yaptığı Latince alıntıyı işitince o kadar etkilendi ki, Şikago'daki bir otelde ona gece resepsiyonistliği teklif etti. Frank Harris'in dediklerine inanacak olursak, on yedisindeyken bütün otel ondan soruluyordu. Otelde konaklayan birkaç Teksaslı sığırcı, servet yapmak üzere birlikte batıya gitmeleri için onun kanına girdi.

Fiziksel olarak dayanıklı bir tipti, ayrıntıları git gide şenlenen hikâyesine göre, hanımlarla arası bayağı iyiydi. Teksas'ta ata binmeyi, Rio Grande'de Kızılderili savaşçı destanlarını ve sığır hırsızlığını su gibi öğrendi. Bu sırada yazma yeteneğini geliştiriyordu. İlk makaleleri sınır bölgesi gazetelerinde basıldı. Görünüşe bakılırsa kardeşlerinin ikisi Lawrence'a (Kansas) yerleşmişti, bir ara buradaki üniversitede bir yıl kadar okudu, –anlattığı hikâyeye göre– vatandaşlığa geçti ve Kansas barlarına kabûl edilir hâle geldi.

Zamanın köşeyi dönme sevdasına o da yakalandı. Eline geçen her şeyle spekülasyonlar yaptı. Yaşanan mâlî buhran sonucunda kendisinin ve kardeşlerinin Lawrence'daki gayrımenkul yatırımları ellerinden uçuverince, bir gazetede çalışmak üzere Filadelfiya'ya gitti. Bu noktadan sonra, onun edebiyatın ünlü simalarıyla tanışma hikâyeleri dört başı mamur çapkınlık hikâyeleri kadar çetrefilleşiyor. Bir dersinden sonra hakîkaten Walt Whitman'ın elini sıkmış gibi görünüyor. Concord'a

Emerson'ı ziyaret ettiğini söylüyor. Bir hikâyenin peşine düşmesi için ona tek gereken bir isimdi. Asrın, şöhretli isimlerden kendine paye çıkaran en büyük ismi hâline geldi.

Frank Harris ergenliğini geride bıraktıktan sonra bir ara Amerikalı değil İngiliz olmak istediğine karar verdi. Muhtemelen çevirdiği ufak tefek dalavereler sonucu (söylentilere bakılırsa bir yargıcın hukuk kitaplarını çalmıştı) Lawrence onun için tekinsizleşmeye başlamıştı, ya da belki de Filadelfiya'da sırtından geçindiği üniversite profesörünün misafirperverlik duygusunu sonuna dek tüketmişti. Harris fantastik bir hikâye anlatır, Jules Verne' nin *Seksen Günde Devriâlem*'i gibi inanması biraz güç bir hikâyedir bu; koyu kahve tenli sevgilisiyle özel yataklı vagon kompartmanında kıtayı katederek San Francisco'ya gitmeler, ardından Golden Gate'den Bombay ve Capetown'a doğru denize açılmalar; öyle ya da böyle, Filadelfiya'dan Paris'e gelmeyi başarır.

[Thomas] Carlyle'ye büyük hayranlık besliyordu. Gördüğü şey Fransız Devrimi'nin Paris'iydi. Rue St. Jacques'ta ucuz bir otel odası tuttu, sözlükle Hugo'nun *Hernani*'si ve *Madame Bovary*'yi okuyarak dili söktü. Tame'in Sorbonne'daki derslerine katıldı ve ihtiyaç doğduğunda kendisinden bir tavsiye mektubu alabilecek kadar bu saygıdeğer eleştirmeni etkilemeyi başardı.

Sıfırı tükettiğinde, yarım maaşa emekli olup Galler'deki enfes Clwyd Vadisi'nde bulunan Denbigh'e yerleşen babasını ziyarete gitti. Kendisiyle sözlenme havalarına giren genç bir kızla evlenmemek için apar topar Denbigh'ten ayrıldı; dostlarının yardımıyla Brighton Koleji'nde kendini öğretmen kadrosunda buluverdi. Frank Harris efsane-

sinde daha sonra önemli bir yer işgal edecek olan ihtiyar Carlyle ile görüşmesi, eğer böyle bir şey hakîkaten olduysa, muhtemelen Brighton'da gerçekleşmişti. O günden sonra zavallı Carlyle'in mutsuz evliliği üzerine uzman kesildi.

Harris'in hikâyesine göre, Brighton'da kaldığı sırada Şili tahvilleri spekülasyonunda o kadar başarılı olmuştu ki, eğitimini karşılamak üzere bir kenara 2.500 paund koyabildi. Bu gözü yükseklerde genci yerel bir kolejde öğretmenlik yapmak kesmiyordu. Frank Harris kolej yetkilileriyle papaz olunca, birden, Panislavist General Skobeliev'in Türklere karşı açtığı kısa savaş için Amerikan basınının Moskova'da çalışacak bir savaş muhabiri aradığını duydu. Ardından Heidelberg'de ortaya çıktı, Kuno Fischer'in Shakespeare derslerini takip ediyordu. Bir yazar olarak kendine Carlyle'i örnek almaya niyetleniyordu. Ona eleştirmesi için yazmakta olduğu "Vahşi Batı" romanını gönderdi. Carlyle karnını Alman üniversitelerinden gelen parayla doyurduğundan, Harris kaçınılmaz şekilde eğitimini Almanya'da sürdürmeye karar verdi.

Anlattıklarına göre, kendisine hakaret eden bir öğrenciyi yumrukladığı için Heidelberg'den atıldıktan sonra, Göttingen ve Berlin'e yollandı. Almancayı akıcı şekilde konuşmaya başladı, Goethe ve Heine okudu, Bismark'ın Hohenzollern otokrasisine karşı siper olarak zengin bir devlet inşa ederken sırtını yasladığı bütün o Sosyalist kuramları yalayıp yuttu. "Kahramanlar ve Kahramanlık Tapıncı", Demir Şansölye'ye derin bir hayranlık duymuştu. İngilizcedeyse tanrısı Shakespeare'di.

Franco-Prusya savaşının ardından, Avrupalı öğrenciler, entelektüellerin kurulu düzene karşı isyanda iki sac ayağı olarak gördükleri sosyalizm

ve sekse kafayı takmıştı. Viyana'da kısa bir süre sonra Freud hastalarını erotik düşler görmeye kışkırtacaktı. Londra'da Marx British Museum'un kütüphanesinde kapitalizmi didik didik etmekteydi. Frank Harris *Wanderjahr*'ını onu Floransa, Atina ve İstanbul'a götüren büyük bir geziyle tamamladı. Seks hakkında konuşmaktan asla bıkmazdı. Sınır tanımaz, azgın kısa yatak hikâyelerini su gibi ezberleyerek, Paris'e geri döndü. Burada, kendi anlattıklarına göre, Guy de Maupassant'la can ciğer kuzu sarması olmuş, Turgenyev'le ise niyeyse bunu becerememişti.

Frank Harris yirmi yedi yaşındayken şehvet, hırs ve ihtirasla yanıp tutuşuyordu, Viktoryan dünyanın sisli başkentini kasıp kavurmaya hazırdı. Londra'yı "ıslak solgun yüzünü parıl parıl gözlerin aydınlattığı", "sırılsıklam gömlekli" bir kadın olarak kaleme aldı. Her nasılsa Froude'a verilmek üzere Carlyle'den bir tavsiye mektubu koparttı. Kendini ilk önce bir şair olarak sundu. İçinde bulunduğu duruma göre kendini Amerikalı, İrlandalı veya İngiliz olarak tanıttı. Harris'in anlattıklarına göre, Froude verdiği görkemli bir akşam yemeğiyle onu edebiyat camiasına tanıştırdı.

Anlattıkları doğru bile olsa, 1883 yazında Harris'in yayınlayabildikleri sadece *Spectator*'da arada sırada çıkan kitap eleştirilerinden ibaretti. Parası suyunu çekmiş olmalı ki, bir süre sonra *Evening News* için üç beş kuruşa muhabirlik yaptığını öğreniyoruz.

Almanya'dan bir Sosyalist olarak geri dönmüştü. Hyde Park'ta düzenlenen radikal toplantılarda sesini insanlardan esirgemedi. Shaw'la ilk kez Sosyalistlerin bir toplantısında tanıştı. Karl Marx'la tanıştırıldığını ve *Das Kapital*'in yazarının sevgi

dolu müşfik bir şahsiyet olduğu izlenimini edindiğini anlatmıştır. Harris ona, *Ulusların Refahı*'ndan sonra kaleme alınmış en muhteşem kitabı yazdığını söylediğinde, Marx onun Almancasının *Wunderbar* olduğunu ifade etmiş.

O günlerde ortalık Sosyalist, Komünist, Anarşist kaynıyordu. Hyde Park'taki bazı hatiplerin, Gladstone'nun baskın konumdaki Liberallerini zayıflatmak üzere Muhafazakâr partiden para yardımı aldığı söylentileri dolaşıyordu. Kropotkin omurgasız genç Harris'te ajan provokatör kokusu almış, müritlerini ondan uzak durmaları konusunda uyarmıştı.

Frank Harris, *Evening News*'ün baş editörü olarak birden Fleet Street'e zıpladığında, Bloomsbury' deki bir pansiyonda bir yazar adayının pespaye hayat tarzını sürmekteydi. Onun ânî zenginleşmesinin en inandırıcı açıklamasının, zamanında çok satan ve Cafe Royal kaynaklı dedikodulara göre Harris'in kariyerini konu alan *The Adventures of John Johns* (John Johns'un Maceraları) adlı romanda bulunması, tam da Harris'in kariyerine özgü bir durumdur. John Johns, yayıncının karısıyla yatarak önde gelen bir Londra gazetesinde editör olmuştu.

Büyük bir başarıyla yıllar boyunca *Evening News*'ü yönetti. Becerikli, zorlukların başarıyla üstesinden gelebilen, merhamet tanımaz bir editördü. Bir süre sonra William Randolph Hearst'a Amerika'da müthiş bir başarı kazandırmış olan sansasyonel yöntemlerin benzerini kullanarak, gazeteyi birkaç ay içinde zarardan kurtarıp kâra geçirdi. Yıllar sonra bazı gazeteci dostlarına, gazetenin başına geçtiğinde, gazeteyi yirmi sekiz yaşındaki sınır tanımaz bir öğrencinin yaklaşımıyla

idare etmeyi aklından geçirdiğini anlattı. "Hiç kimse fikirlerimi beğenmiyordu; fakat ben yaşı indirip, gazeteyi önce yirmimde, sonra on sekizimde, sonra da on altımda hissettiklerime göre idare etmeye başladığımda, daha başarılı oldum. Fakat beğenilerimi on dördüme indirdiğimde ânında karşılığını gördüm. On üç on dört yaşlarındayken sadece öpüşmek ve kavga etmekle ilgileniyordum, bugün İngiliz halkının arzusu ve zevki de tam olarak bunlardır."

Ahlâken pırıl pırıl bir toplumda bu skandallar gazetesinin taşıdığı kötü şöhrete rağmen, Frank Harris *Evening News*'ün editörü olarak Londra cemiyetinde bir yer edindi. Bond Street'in en iyi terzilerinden giyiniyor, daha boylu poslu görünmek için uzun İspanyol topuklar kullanıyordu, çeşitli klüplere kabûl edilmişti. Edebiyatta kariyer peşindeki biri için *Evening* tam bir sıçrama tahtasıydı. Her ne kadar Harris toplumsal kıvraklığı, girişkenliği ile zaten ismini duyurmuşsa da, İngiliz kitapseverler bu genç zıpçıktının, birden peydahlanan daha otuzundaki bu oğlanın *Fortnightly Review*'nün editörlüğüne getirilmesini şaşkınlıkla karşıladı. *Fortnightly Review* İngiltere'deki en saygın edebiyat dergisiydi, ancak saygınlık tirajın garantisi değildir. Frank Harris günümüzdekilerle boy ölçüşebilecek bir satış planlamacısıydı.

Fortnightly Review'nün başında geçirdiği sekiz yıl, ardından *Saturday Review*'nün sahibi olarak geçirdiği dört yıl onun hayatının en parlak dönemidir. Harris doksanların edebiyat dünyasının merkezindeydi. H.G. Wells'i keşfetti. Shaw'u tiyatro eleştirmeni olarak zirveye çıkardı. Cunninghame Graham ve Max Beerbohm'a büyük destek verdi. Swinburne, Oscar Wilde ve Beardsley yayınladı.

Hayatının en büyük aşkı olarak andığı Laura Clapton ile sürdürdüğü gizli ilişkiye rağmen, Park Lane'de evi olan zengin bir dulla evlendi. Park Lane'de ya da Cafe Royal'de verdiği, misafirlerini lokantanın ortasındaki oval bir masaya oturttuğu ve böylelikle bütün Londra'nın onun alaylarını ve boşboğazlıklarını dinleyebildiği öğle yemekleri dillere destandı. Hafızası çok güçlüydü. Hatipliğin takdir gördüğü bir cemaatte onun konuşması, iffet düşkünü Viktoryalıları dehşete düşüren açık saçık ifşalarla cilaladığı, anektodlar ve paradokslardan oluşan bir volkandı.

"Ilımlılık," ona göre "bayağılığın incir yaprağıydı". O cibiliyetsizliğin kralıydı. Oscar Wilde'a Londra'daki bütün görkemli evlere kendini davet ettirmesiyle böbürlendiğinde, Wilde şu ünlü cevabı yapıştırmıştı: "Ama asla bir kereden fazla değil, Frank."

Asla zirveye çıkamamış bir *sonradan görmeydi*. Karısı bir süre sonra onun sadakatsizliklerinden ve City'nin* kuytu köşelerinde sonu gelmez spekülasyonlar için kendisinden para dilenip durmasından gına getirdi. Bir de onun son derece tuhaf âdetleri vardı. Doymak bilmez bir yiyici ve içici olan Harris, Romalıların kusup ziyafete devam etme geleneğinin karşılığı olarak, yemeklerden sonra bir mide pompası kullanıyordu.

Şok döneminin ardından İngiltere saygınlığının güç odakları yeniden ağırlıklarını koymaya başladı. İlk belirtilerden biri Oscar Wilde'ın mahkemeye çıkarılması ve kindar bir zulme maruz kalmasıydı. Bir diğeri Harris'in *Fortnightly*'nin editörlüğünden

---

* Londra'da finans merkezi olan City of London bölgesinin kısaltması.

kovulmasıydı. Onun anlattıklarına göre, derginin yönetimi, Fransız anarşistlerinin bir yeri bombalamasıyla ilgili çıkan bir yazıda bu kişilerin kınanmamasına ve de Swinburne'ün halkı ayaklanmaya teşvik eden bir şiirine elli paund ödenmesine karşı çıkmıştı.

Harris'in *Saturday Review*'yu satın alışı bir savunma hamlesiydi. Bir fikir önderi olarak bir süredir düşüşteydi. Cafe Royal'in diğer yıldızları, Lord Alfred Douglas ile Oscar Wilde yozlaşmaya, soysuzlaşmaya meyletmekteydi. Bernard Shaw mizah duygusu ve hayatında kusursuz bir şekilde tek eşliliğe bağlı kalışı sayesinde paçayı kurtarmıştı. Bohem hayat tarzını son derece gizli saklı bir şekilde yaşayan Wells, bilimkurgu ile toplumsal idealizmi harmanlayarak dışlanmışların yüreğinde kutsal bir mertebeye ulaşmıştı. Edepsizliğin modası artık geçiyordu. Harris ümitsiz vaka hâline gelivermişti.

Wilde ile Havelock Ellis'e destek çıktı. Boer Savaşı'nda azınlığın tarafında yer aldı. İngiliz emperyalizmine, iffetliliğine, riyakârlığına ve Lord Alfred Tenyson'ın şiirlerine savaş açtı.

Hayatı, umutsuzca kestirmeden köşeyi dönme çabalarıyla doluydu; üçkâğıtçı borsa işlemcileriyle anlaşmalar yaptı, sahte tahvillerin satışı için cemiyetteki bağlantılarını kullandı. Grandükler gibi bir hayat sürmeyi öğrenmişti. O günlerde İngiliz edebiyat camiasının uğrak yeri olan Antibes'teki Hotel du Cap'ın bağımlısı hâline gelmişti. O sırada Monaco Prensesi olan zengin bir Amerikalı hanımla olan dostluğunu (bize bunun tamamen platonik olduğunu anlatır) nakde çevirmenin hayâliyle, önce Monte Carlo'daki sonra da Eze'deki bir otele yatırım yaptı. Şikago'daki otel piyasasında genç-

ken kazandığı başarılarını anlattığı kendi hikâyelerine inanmaya başlamıştı. Ama şansı dönmüştü bir kere. Bu iki dalaveresi de sarpa sardı.

Hayatını, yazarak kazanmak durumunda kaldı. Davet masalarında anlattığı Amerikan vahşi batı hikâyeleri hep tutmuştu. Bunları kaleme dökmeye başladı. Etkileyici ve berrak bir tarza sahipti. Anlatımı sürükleyiciydi. İlk kitapları Amerikan tarzı kısa hikâyelerdi. Ardından Prosper Merimée'nin başarısına öykünerek, bir boğa güreşçisini konu alan *Montes the Matador* adlı bir kısa roman yazdı. *Montes* büyük bir başarı yakaladı. George Meredith boğanın duygularının harika anlatımı nedeniyle kitabı göklere çıkardı. Fakat Harris'in turnayı gözünden bu şekilde vurma ve ulaşmak için kıvrandığı konumu yakalama girişimi başarıya ulaşmadı. Artık bu anlamda boşa kürek sallayacaktı.

Gözbebeği Shakespeare'in dediği gibi "servetinde ve insanların gözünde dibe vurduğundan", kendini giderek daha çok sömürülenleri ve bahtsızları savunurken buldu. Büyük bir kararlılıkla yazacaktı. Kendisini dışlayan şişkin cüzdanlı Viktoryalıların kendini beğenmişliğini ve rahatını darmadağın edecekti. 1908'de Şikago anılarını tazelemek üzere alelacele Amerika'ya yaptığı seyahatin ardından *Bomba*'yı çıkardı.

4 Mayıs 1886'da, iş gününün sekiz saate indirilmesi için yapılan hararetli girişimlerin ardından patlak veren kargaşalar sırasında, Şikago Haymarket'teki bir protesto toplantısını dağıtmak üzere topluluğa yönelen bir polis grubuna bir bomba atılmıştı. İngiliz basını katil anarşistlere verip veriştirmekte Amerikan basınıyla birlikte hareket etmişti.

Frank Harris bu sırada *Evening News*'ün editö-

rü olarak el yordamıyla on dört yaş zihniyetini yakalamakla meşgûldü. Bu sabık Hyde Park hatibi ancak nice aylar sonra konuyla ilgili duygularını köşesinde aktardı. Burada bile, suçlanan anarşistlerin suçluluğunu görünüşe bakılırsa kişisel olarak kuşkuyla karşılamasına rağmen, Londra'da 1887 sonbaharında gerçekleştirilen bir protesto toplantısında kabûl edilen bir af çağrısında, ismi, yakın dostu George Bernard Shaw'un ya da William Morris'in veya Peter Kropotkin'in yanında yer almamıştı. Park Lane gurmesi radikal sekterlerin kokuşmuş kitlesel birlikteliğiyle kendini pek bağdaştıramamıştı.

Harris mevzuya yeniden eğildiği sırada, asılmış olan kişilerin haklılığı Amerikan kamuoyunun büyük kısmının kafasında kabûl görmüştü. Illinois Valisi John P. Altgeld, az rastlanan bir yerel idarecilik cesaretiyle 1892'de sağ kalan iki kişiyi affetmişti. Altgeld daha da ileri gitmişti. Davanın kılı kırk yaran bir incelemesi sonrasında, Şikagolu anarşistlerin ayaklanma kışkırtmaktan suçlu olsalar bile, gizlice cinayet tezgâhlama veya bizzat bomba atmakla ilgilerinin bulunmadığını kanıtlamıştı ki, makûl düşünceli pek çok vatandaş bundan memnun kalmıştı. Ancak Altgeld'in ısrarlı adâlet arayışı bir siyasetçi olarak kariyerini bitirmişti.

Bomba "proleter" romanın habercisi olarak sınıflandırılabilir. Frank Harris "büyük" bir yazar mıdır değil midir, şahsen bilmiyorum. Akıcı ve sağlam bir dili vardı. Karakterleri tasarlamakta işinin ehliydi. Yazdıkları, Wells'inkiler ya da Kipling'inkilerle birlikte, dönemin duru İngiliz tarzının bir örneğidir. Tam anlamıyla bir yenilikçiydi.

Bir gazete editörü olarak günümüzün seviyesiz

İngiliz basınının sansasyonelciliğinin habercisiydi. *The Man Shakespeare*'de bu yüce ölüyü katı gerçekçilerin ve mumyalama eğilimindekilerin elinden kurtarmak için çaba gösterdi. Belki de Shakespeare'i "akıllıca olmasa da tüm kalbiyle" sevmişti. *Contemporary Portraits* ile İngilizceyi Fransız tarzı bir edebî gazeteciliğin eğlenceli sonuçlarıyla tanıştırdı. *My Life and Loves* ve de hayatının sonraki döneminde kapı kapı dolaşarak ümitsizce satmaya çalıştığı pornografik yazıları, şu sıra edebiyat piyasasının ümüğüne çökmüş olan müstehcenlik furyasının ilk habercisiydi.

Eleştirmenler *Bomba*'nın tarihsel açıdan taşıdığı hataları eleştirdi. Kitap zamanın duygularını gayet iyi veriyor. Sırra kadem basan Rudolph Schnaubelt'i bombayı atan kişi olarak seçmek, yapılabilecek en iyi tahminlerden biri. Bombayı kimin attığını bilen biri varsa bile bu güne dek ağzını hiç açmadı. Harris, Brooklyn Köprüsü'nün inşaatını anlatırken seksenlerin başı yerine yetmişlerin başından bahsettiğinden tarihsel gerçeklere ters düşmekte, lâkin kendi deneyimlerine ve araştırmalarına dayanarak çalışmak durumundaydı. Kitabın ilk basımından yarım yüzyıl sonra, okuyucular dönemin ruhunun yeniden yaratılmasını fevkalâde inandırıcı bulacaktır.

Yüce amaçların istismarının ve hınç dolu öfkenin siyasi kariyer elde etmede standart hamleler hâline geldiği yirminci yüzyılın altmışlı yıllarından geriye dönüp on dokuzuncu yüzyılın anarşistlerine bakıldığında, Şikago anarşistleri Çocuk Haçlılar* kadar saf ve bu dünyadan uzak gözüküyor. Baş-

---

* Efsanevî anlatımlara göre 1212'de İsa'nın kendisine görünüp Müslümanları barışçıl bir şekilde Hıristiyanlığa döndürme →

kaldırdıkları zulümler ve adâletsizlikler gerçekti, lâkin birkaç polisi havaya uçurarak toplumun şoka sokulup adâlete ve merhamete sevkedilmesi fikri, psikiyatri koğuşuna gönderilmeye yol açan hayâllerle aynı sınıftandır. Bu kör protestolardan ve yanlış yola sevkedilen hınçlardan, insanların teknolojik devrim sonucu hayatlarında yaşadıkları değişimlere ayak uydurmaya karşı verdikleri mücadeleden, korkunç imparatorlukların kurulduğuna tanık olduk. Belki de siyasi ideolojilerin taşıdığı savaş ruhu, din savaşlarını beslemiş olan hararetli tutkuların geçmişte mevzilerini kaybetmesi sonucu dayanak noktasını yitirmektedir. Her şekilde, *Bomba* size Şikago tarihindeki sıra dışı, etkileyici, rahatsız edici ve bereket versin ki son derece müstesna bir döneme kısa bir bakış atmanızı sağlayacak.

John Dos Passos

---

* → görevi verdiğini söyleyen bir oğlan çocuğunun, Fransa ve Almanya'da 30.000 kadar mürit çocuk toplayıp, Kudüs'e doğru yollara düşmesi. Günümüz araştırmacıları ağızdan ağıza yayılan bu efsanevî hikâyenin gerçeği yansıtmadığını, söz konusu seferin tarlalarını satmak zorunda kalan fakir köylülerce yapıldığını savunmaktadır –ç.n.

Feral House Baskısına Sonsöz *

Frank Harris ben doğmadan on küsur yıl önce ölmüştü. Ben 1960'ların başında Stanford'da üniversite öğrencisiyken John Dos Passos ile tanışmıştım. O sıralar belli bir siyasî bilince sahip değilsem de, 1930'larda deneysel bir tarzla ve ateşli bir radikallikle yazılan *U.S.A. Triology*'nin yazarının artık tam bir sağcı muhafazakâra dönüşmüş olduğunu hatırlıyorum.

Bu durum, Dos Passos'un *Bomba*'nın 1963 tarihli University of Chicago Press baskısı için yazdığı önsözün, niye yazar Frank Harris'in renkli kişiliğine odaklandığına ve onun hayli militan romanını âdeta görmezden geldiğine ışık tutabilir.

Harris başka birkaç romanın yanı sıra, Shakespeare ile Wilde'ın yaşam öyküleri, kısa hikâyeler ve hatta oyunlar yazmıştı. Günümüzde en çok, birkaç ciltten oluşan pornografik özyaşam öyküsü *My Life and Loves* ile tanınan Harris, kariyerinin başında gazeteci ve editör olarak etkili olmuş bir isimdi; editoryal yaklaşımı, *Lifestyles of the Rich and Famous* ile *Anarchy* dergisi arasında gidip gelmişti.

Yazarın huzursuz ve tutkulu yapısı onun ahlâksız, dolandırıcı, beceriksiz, gıcık, gözü yükseklerde, velveleci, güvenilmez, matrak ve hatta trajik biri olarak görülmesine yol açmıştı. Harris'in hayli çeşitlilik arzeden siyasî faaliyetleri Elmer

---

* 1996 tarihli ABD baskısı için (yayıncı Feral House) John Zerzan tarafından yazılmıştır.

Gertz tarafından yazılan yaşam öyküsünde şöyle yorumlanmıştı: "Hyde Park'taki en iyi Sosyalist konuşmacılardan biri olarak tanındı. Derken bir muhafazakâr olarak Parlamento ile Kabine'ye adaylığı gündeme geldi. Kendisi en iyi, Tory Anarşisti olarak tanımlanabilir". Bir gün büyük bir ulusal donanma kurulması için çığırtkanlık yapan, ertesi gün sanatçı ve şairleri sefilliğe sürüklediği için Boer Savaşı'na karşı esip gürleyen Harris, siyasî ve felsefî olarak tutarsız bir görüntü sergiledi.

Harris 1. Dünya Savaşı sırasında İngiliz militarizmine karşı "kışkırtıcı" saldırılarda bulunmaktan dolayı kısa bir süre hapis yattı; sonrasında, samimi bir anarşist dayanışmasıyla, savaş sırasında yargılanan Emma Goldman ile Alexander Berkman'ı ziyaret etti.

Harris öncelikle hukuk sisteminin bağnaz sansürcülüğüne ve toplumun ahlâk ilkelerinin ikiyüzlü standartlarına karşı mücadele etti. Bomba atan anarşistler Henry ile Ravachol'a duygudaşlık besleyen bir makaleyi yayınladığı için *Fortnightly* dergisinin yayıncılığından atıldı; cinsel serbestiyi savunmasıyla da Harris'in İngiliz parlamentosunda bir sandalye edinme şansı kesin bir şekilde son buldu.

Harris, D.H. Lawrence ile kabaca aynı çizgide, "Cinsellik hayata giriş kapısıdır," der. Pek çok yazar ve siyasî şahsiyet bencilliği ve densizliğinin yarattığı çeşitli pürüzler yüzünden Harris'i eleştirirken, Aleister Crowley ve Bernard Shaw onu parlak dehaya sahip bir şehit olarak övdü. Crowley'in okült araştırmalara odaklanmış *The Equinox* adlı süreli yayınında *Bomba*, kışkırtıcı, rahatsız edici, tüyler ürpertici –ve o zamana dek yazılmış en iyi– roman olarak göklere çıkarıldı. Düşmanları tara-

fından şeytanî bir canavar, hayranları tarafındansa bir dâhi olarak görülen Aleister Crowley'in çift karakterli yapısı Harris'i de etkilemişti. "Gerçek" Frank Harris –böyle bir mahlûk var olduysa eğer– hiç kuşkusuz asla tek bir kalıba sığabilecek biri değildi. Yine de, 1908 tarihli eseri *Bomba*'nın Haymarket mücadelesine ve özellikle de Louis Lingg'e dair tutkulu ve ustaca bir güzelleme sunduğunu biliyoruz.

Harris'in lirik bir dille ortaya koyduğu gibi, Haymarket, işçi sınıfına pahalıya patladı. Arka arkaya yapılan grevlerin ve sekiz saatlik işgünü hareketinin zirve noktası haline gelen Mayıs 1886 patlaması, Lingg ile yoldaşlarının kurban edilmesinden çok daha ağır sonuçlar yarattı. Haymarket Amerika tarihindeki ilk büyük "Kızıl Korkusu"nu tırmandırmakla kalmadı, Şikago'dan St. Petersburg'a dek 25 yıl boyunca sürecek anarşist şiddetin ilk halkasını oluşturdu.

Bomba'da –Lingg'in emrindeki– gazeteci Rudolph Schnaubelt, 1886 yılının o Mayıs akşamı göstericilere yaklaşan polisleri havaya uçuran kişi olarak tanımlanır. Schnaubelt de Lingg gibi, gerçek hayatta yaşamış biriydi; tutuklanan kişilerin çoğunu tanıyordu ve romanda anlatılan tarihsel kişiliğe genel hatlarıyla uymaktaydı. Anarşistler asıldı, fakat Haymarket'te bombayı atan kişi asla saptanamadı. Roman, yaygın inanışı benimseyerek bombacı olarak Schnaubelt'i işaret ediyordu. Carolyn Ashbaugh kaleme aldığı –Albert Parsons'ın karısı– Lucy Parsons biyografisinde, pek çok araştırmacı gibi Schnaubelt'i bombacı olarak göstermişti.

Tarihçi Paul Avrich'e göre, Lingg'in intiharı için hapishaneye gizlice patlayıcı taşıyan kişi Lingg'in sevgilisi Ida değil, Volterine de Cleyre'in

gelecekteki sevgilisi Dyer Lum'du. Haymarket bombasını atan kişi olarak gösterilen bir diğer aday da Lum'du.

Lingg, bencillikten uzak bir şefkat, bilgelik ve cesaret timsali olarak romanın temel odağıdır. 23 yaşında ölen Lingg Haymarket şehitlerinin en genciydi. Devrimci şiddeti savunmakta hiçbir zaman tereddüde düşmedi, onun tam bir cüretkârlık örneği olan "Mahkemeye Hitabet"i son derece dikkat çekici ve etkileyici bir metindir.

Harris, müstakbel eleştirmenlere yönelik olarak –pek de doğru kabul edilemeyecek şekilde– *Bomba*'nın "anarşiye dair şimdiye dek basılmış sağlam gerekçelere dayalı ilk savunma metnine" karşılık geldiğini yazdı. Tezatlıklarla dolu niyetlerine uygun şekilde, kitabı, uç eylemlerle ilgili edebiyat eserleri bağlamında akla gelmesi gereken ilk isim olmayan Monaco Prensesi'ne ithaf etti.

Bomba'nın odağındaki kahraman olan Lingg'in politik görüşlerinin darmadağınık halde sunulması hiç de şaşırtıcı değildir. Harris, Lingg'i çeşitli yumuşak başlı Sosyalistlerle bir tezatlık oluşturacak şekilde betimledikten birkaç sayfa sonra, ona devletleştirme ve maaş eşitliğine yönelik ılımlı bir konuşma yaptırır. Ciddî bir kolektivizm ve devlet iktidarı içeren kamusal çalışmalara girişecek bir "Ulusal endüstri ordusu" öneren tuhaf bir anarşisttir bu.

Lingg'in ahlâkî değerleri Harris'i onun politik tutarlılığından daha çok ilgilendirir; onun dikbaşlılığı ve militanlığı, öğretisinin ayrıntılarına baskın çıkar. Patlayıcıları fırlatan yüceltilmiş nihilistler bir yandan da Hıristiyanlığın temel öğretilerinin birer hayranı ve tiyatroya yönelik devlet yardımını savunan kişiler olarak da gösterildiğinde, Harris

gerçekçilikten uzaklaşır. Tarihte böylesi duruşların en ufak bir örneğine bile rastlayamayız.

Romanın özündeki doğruya bağlı kalma çabasına rağmen, zaman zaman Louis Lingg'inkinden ziyade Frank Harris'in görüşlerine tanık oluruz. Hem Harris hem de *Bomba*'nın anlatıcısı ve bombayı atan kişi olarak gösterilen Schnaubelt, yaptıkları gözü dönmüş radikallik ve emek karşıtı propagandayla Haymarket olayında büyük bir rol oynamış olan kapitalist basında çalışmaktadır. Schnaubelt'in Şikago ve New York'taki kapitalist yıkıma dair farkındalığı, onun tâbiriyle gazetelerin "taklitçi kötü niyetini" kavramasıyla birlikte oluşur.

Harris, karakterlerinin gerçekliğini tümüyle parçalamasına rağmen, *Bomba* belagâtli, tutkulu ve hayli güçlü bir anlatıma sahiptir. Roman bir bombalama olayının ötesine geçerek toplum ve bireye dair sorularla uğraşır. "İyi bir iş çıkarıldı mı? Başkaldırmak mı iyidir yoksa boyun eğmek mi?" Bence romanın en büyük katkısı, bu iki sorunun, esasında tek bir soru olduğunu öne sürmesidir.

1890'da Alman dışavurumcu Franz Held, şiddetin dönüştürücü potansiyelini ve benim "geri dönüşü olmayan yasadışılık" diye adlandırdığım sorunu ortaya koyan "Altın Bomba" adlı bir hikâye yazdı. Bu gerçeklik nelerden oluşur? Neye benzer? Diğer hâllerle benzerlik taşır mı? Kendine has niteliklere sahip değil midir? Bu tür sorular kendine has bir *janr* ortaya çıkarmıştır. Bomba da bu külliyatın bir parçasıdır. Schnaubelt'in Lingg'i düşünerek sorduğu "Kişi tek başına bütün topluma meydan okuyabilir, karşı durabilir mi?" sorusu geri dönüşü olmayan yasadışılığın özüne bayağı yakın düşer.

Frank Harris'in diğer radikal romanı *Panto-*

pia için kullanılan “bilimsel romans” tâbiri bana çelişkili geliyor. 1930’da basılan ve eleştirmenler, okurlar ve hatta onun biyografisini yazan kişilerce tamamen göz ardı edilen kitap, *Bomba*’nın çeşitli meselelerine ışık tutar.

Romanın ismi, ütopya idealinin her yerde mümkün olduğu anlamına gelir. Bu alengirli fikir, romanın cazip noktalarından sadece biridir. *Pantopia*, Harris’in hayâl ettiği toplum modelinin cisimleştiği küçük bir Güney Atlantik adasında geçen bir aşk hikâyesidir. Romandaki aşk hikâyesi unsuru okura, sinemadaki abartılı, duygusal kadın yüceltmelerini, ebedî aşka dair belagâtleri, melodram havasındaki çaresizlik durumlarını ve saçma ötesi diyalogları düşündürür. Harris’in dostu H.G. Wells, insanlığı yeni bin yıla doğru taşıyan bilimsel toplum modelinden bahseder. Bu Atlantik cenneti ve etrafındaki deniz, ihtişamlı “kablosuz elektrik” ile kontrol edilir.

Bomba, toplumsal eşitlik ve sınıfsal adalet mücadelesini alkışladığı kadar “doğa üzerinde hâkimiyet kazanılmasını” da över. *Pantopia* ise, *Bomba*’ da sadece kısaca bahsedilen bilimsel noktayı bayağı bir açıklığa kavuşturur.

1942’de, Haymarket bombacısı olduğu iddia edilen kişiden yaklaşık kırk yaş daha genç bir başka Rudolph Schnaubelt polis tarafından götürülüp 1886 patlamasıyla ilgili sorguya çekildi. Acaba bu görevliler Haymarket olayından yirmi yıl sonra dünyaya gelmiş birinden bombayı atan “canavar” olarak şüphelenecek kadar aptal mıydılar?

Günümüzün federalleri de Bombacıyı (Unabomber) bulma çabalarında benzer bir çaresizlik sergilemekte.* O erkek/kadın(lar) yıllardır yakalanamadı. Anarşist şiddetin hortlamasına karşı veri-

len tepkilerde geçmiş ile şimdi arasında bir farklılık göze çarpmakta. Pek çok tarihçi Haymarket'ten sonra anarşistlere karşı duyulan korkunun yaygınlaştığını ve onlara karşı duyulan nefretin arttığını belirtmişti. Görünüşe göre Bombacı'ya yönelik tepkiler farklı. Çoğu kişi onun yöntemlerini onaylamasa da, onun modern topluma yönelik teknoloji karşıtı eleştirisi, biraz şaşırtıcı bir şekilde ses getirdi.

Bomba'da kitabın kahramanı Lingg "toplumsal düzenin tamamına yönelik hiç eksilmeyen bir intikam ateşiyle" hareket eden biri olarak betimlenirken, FC (Bombacı için kullanılan isim), megamakine uygarlığının mimarları ve destekleyicilerine niye bomba attığı sorusuna tek kelimelik bir yanıt verir, "öfke". Lingg'in öfkeyle yanıp tutuştuğu kesinse de, onun "bütün toplumsal düzeni" suçlayıp suçlamadığı açık değildir.

Bir bütün olarak tahakküm sisteminde bilim ile teknolojinin ne kadar derin bir yer tuttuğunu görmek, bizim için Lingg ya da Harris'e oranla daha kolaydır. *Bomba* bir ideal olarak bilimsel gidişâtı kutsar: " 'Bilimdeki her yeni keşif,' diye sürdürdü, davudi sesinde bir zafer heyecanıyla, 'bireye güç katar'."

Buna artık kimse inanmıyor.

John Zerzan

---

* John Zerzan'ın bu sonsözü yazdığı tarihten kısa bir süre sonra, Unabomber olarak anılan Teodor Kaczynski yakalandı ve yargılanarak müebbet hapse mahkûm edildi. Kaczynski'nin manifestosu *Unabomber-Sanayi Toplumu ve Geleceği* adıyla Kaos yayınları tarafından Mayıs 1996'da yayımlandı.

BOMBA

-I-

Yüce yolu seç ve
Bırak dizginlerini ruhuna

Kuşku yok ki
*Hakîkat gelecektir sana**

İsmim Rudolph Schnaubelt. 1886'da Şikago'da sekiz polisin ölümüne ve altmışının yaralanmasına yol açan bombayı ben attım. Şimdi burada, Reichholz'da (Bavyera) sahte bir isimle yatmaktayım, veremden ölmem yakındır, en nihayet huzura kavuşacağım. Lâkin kendimi anlatmak gibi bir derdim yok; ben zaten bitmişim. Geçen yaz kalbim taş kesti, güneşten kavrulan ve arada Alplerden esen buz gibi havaya maruz kalan Muenchener'in o tiksinç, geniş, beyaz sokaklarında git gide daha beter bir hâle geldim. Doğa ya da insanlık, yakında benden geriye kalacak süprüntünün icabına bakacak.

Ama çekip gitmeden önce yapmam gereken, yapacağıma söz verdiğim bir şey var. Amerika'nın her köşesini teröre boğmuş adamın, bence gelmiş geçmiş en yüce kişinin, doğuştan asi, katil ve şehit olan bir adamın öyküsünü anlatmalıyım. Tanıdığım kadarıyla Şikago Anarşisti Louis Lingg'i hakkıyla anlatabilirsem, ondaki bedeni, ruhu ve yüce amacı ortaya koyabilirsem, insanlık için bomba atmaktan daha fazlasını yapmış olurum...

Öyküyü nasıl anlatsam? Müthiş bir eylem ada-

---

* Geoffrey Chaucer, 14. yy –ç.n.

mını kelimelerle anlatmak, onun güç dengelerini sükûnetle tartışını, şaşmaz muhakemesini ve kaplansı ataklarını sözcüklerle betimlemek mümkün mü? En iyisi en başından başlamak ve öyküyü gayet yalın, içten bir şekilde anlatmak. "Hakîkat," demişti Lingg bana bir keresinde, "tâbiri câizse, bütün büyük sanat eserlerinin iskeletidir." Dahası, hafıza bizzat bir sanatçıdır. Olanların üzerinden bayağı zaman geçti, insan zamanla ıvır zıvırı unutur ve kayda değer olanı hatırlar.

Bu müstesna kişiyi anlatmak beni pek zorlamamalı. Sıkı bir yazar olduğumu söylüyor değilim; fakat büyük yazarları çok okudum, onların insanları nasıl tasvir ettiklerini biliyorum; üstelik zayıf yönlerim varsa bile, bir yazarın kendine konu edinebileceği en mükemmel insanı seçmiş olmam saye-sinde, nasılsa haydi haydi telâfi olacaktır.

Tanrım! Şimdi buraya gelse, o gözleriyle bana baksa, ellerini uzatsa, bu yataktan kalkar ve yeniden sağlığıma kavuşurdum; bu öksürüğün, terin ve ölümcül dermansızlığın üstesinden gelirdim, her şeyin üstesinden gelirdim. Ölüleri hayata döndürecek denli hayat doluydu, yüz kişiye bedel bir tutkuyla doluydu...

Ondan o kadar çok şey öğrendim ki; dahası, tuhaf kaçacak belki ama, onun yanındayken öğrendiklerimden daha fazlasını onu yitirdikten sonra öğrendim. Sonraki yalnız aylarımda bayağı bir okudum, bol bol düşündüm; okuduklarımın hepsi onun birden hatırladığım sözleriyle aydınlığa kavuştu, karanlık noktalar berraklaştı. Onun ağzından çıkan çeşitli ifadelerin değerini o sırada niye bilemediğimi hep merak etmişimdir. Hafızam bunu gözü gibi saklamıştı, zamanı geldiğinde de ya da ben bunun için yeterince olgunlaştığımda, bunları

yeniden anımsamış, önemlerini kavramıştım; olgunlaşmamın kaynağı budur.

Burada işin en kötü kısmı, ilkin kendimden, hayatımın ilk yıllarından bahsetmem gerektiği ki, bunun hiçbir ilginçliği yok. Ama elimden bir şey gelmez, ne de olsa okuyucunun Lingg'i göreceği aynayım ben, aynanın en azından temiz olduğundan, gerçeği saptırmayacağından veya çarpıtmayacağından kesinlikle emin olunmasını isterim.

Münih yakınlarındaki Lindau adlı ufak bir köyde doğdum. Babam bir *Oberfoester*, yani orman müdürlüğünde şefti. Annem erken yaşta öldü. Almanya dağlarının zorlu koşullarında yeterince sağlıklı bir şekilde büyütüldüm. Altı yaşında köy okuluna gittim. Diğer oğlanlarınkinin çoğundan daha iyi kıyafetlere sahip olduğumdan, cebimde arada bir de olsa harcayacak birkaç fenik bulunduğundan, kendimi diğer öğrencilerden üstün görürdüm. Öğretmenim beni ne azarlar ne de döverdi. Rezil bir züppe velettim herhâlde. İsmim, Rudolph hoşuma giderdi, diye hatırlıyorum. Rudolph isminde prensler yaşamıştı gerçekten; ama Schnaubelt'ten nefret ederdim, kaba saba ve sıradan gelirdi bana.

On iki, on üç yaşlarındayken bir köy okulunun verebileceği her şeyi öğrenmiştim. Babam lisede okumam için beni Münih'e göndermek istiyordu, fakat benim orda kalmam için gereken paraya kıyamıyordu. İçmediği ya da çalışmadığı zamanlarda eğitimin neye mâlolacağına dair nutuklar atardı, ben de ona inanmaya hazırdım. Bana hiçbir zaman pek sevgi göstermedi; ben de daha büyük bir dünyaya açılmış, kanatlarımı daha uzun bir uçuşta denemiş olmaktan dolayı hiç pişmanlık duymadım.

Doğadaki güzelliğin o dönemde tam olarak ayırdına vardım. Dağlık vadimizin güney ucu ülkenin düz ovalarına doğru uzanırdı, boy atan ekinlerin rengârenk bir tabloya çevirdiği ovanın ufkunda Münih gözükürdü. Bir akşam vakti gözümün perdesi birden açılıverdi; çamlarla kaplı ormanı, sisli mavimtrak ovayı ve batan güneşin altın sarısı pusunu gördüm, büyülenmiş bir hayranlıkla bakakaldım.

Bu güzellikleri daha önce nasıl fark edememiştim?

Neyse, liseye gittim. Sorumluluğunu bilen ve öğrenmeye açık biriydim: Koyunluk biz Almanların kanına işlemişti. Fakat Latince ve Yunanca okudukça fikirler ve düşünürlerle tanıştım, en nihayetinde de Heine, şair olanı, beni uyandırarak çocukluğun bütün peri masallarını sorgulamamı sağladı. Heine ilk öğretmenimdi, sınıflarda öğrendiğimden çok daha fazlasını öğrendim ondan; modern dünyanın kapısını bana açan oydu. On sekizime yaklaşmışken lise benim için bitmişti, ben de bıraktım, Bismarck'ın dediği gibi Serbest Fikirli ve Cumhuriyetçi biri olarak.

Tatillerde eve, Lindau'ya giderdim; fakat babam hayatı giderek bana zindan etmeye başladı. Gün boyunca dışarıda, işteydi. Çalışıyordu gerçekten, bunu belirtmem gerekir; fakat evde hizmetçi kızı bırakıyordu ve kız da pek afra tafra yapıyordu. Bu tavırları çok da yersiz değildi sanırım, zavallı kız; ama o sırada bundan hoşlanmıyor ve tavırlarına içerliyordum, öyle züppeydim ki. Suesel'le ne zaman tartışsam daha sonra kesin kes babamla birbirimize girerdik, o ağzına geleni söylerdi, özellikle de içkiliyken. Görünüşe bakılırsa onu öfkelendiriyordum, düşünsel olarak zıt kutuplardaydık.

Dalavere çevirirken de hatta daha beterini yaparken de o sofu bir Lutherciydi, rahip takımı karşısında ne denli el pençe divan duruyorsa kendisinden daha aşağı konumdakilere de o denli haşin davranırdı. İnsanlığı oturttuğum yeni makama, onun kendisinden aşağı kalanlara karşı gaddarlığı ve hayvansı sarhoşluğu kadar, safdilliği ve kulluğu da ters düşüyordu.

Birkaç mutsuz ay boyunca bir çıkmazdaydım. Hayli gururluydum, hayatımın ya da okuldaki ufak tefek başarılarımın bir yere varamayacağı aklımın ucundan bile geçmiyordu; fakat, hayatta hangi yola sapmam gerektiğini, hangi mesleği seçeceğimi bilmiyordum. Dahası, benimle müstakbel uğraşım arasında bir yıllık askerlik hizmeti vardı, köleliğin düşüncesi bile ifadeye sığmaz bir nefretle dolduruyordu içimi. Üniformadan, katil kıyafetinden nefret ediyordum; insanı makineye çeviren disiplinden nefret ediyordum; çok saçma olmalarına rağmen itaat etmem gereken emirlerden nefret ediyordum; bu aşağılık, ruhu boğan sistemin deli saçması akılsızlığından nefret ediyordum. Bir Alman olan ben niye Fransızlarla, Ruslarla veya İngilizlerle savaşacaktım ki? Saldırıya uğramamız hâlinde kendimi veya ülkemi savunmaya hazırdım; yiğitliğe o kadar itimat duyuyordum ki, İsviçre'ninki gibi bir ordunun bu amaç için yeterli olacağına inanıyordum. Hem, hocam Heine'nin sevdiği gibi Fransızları seviyordum; müthiş kültürlü bir ulus, diyordum kendime, uygarlığın en önünde ilerleyen bir millet; Rusları da seviyordum, entelektüel, sempatik, cana yakın bir halk; maceraperest İngilizlere de hayranlık duyuyordum. Irk farklılıkları çiçek türlerinin farklılığı gibi gözümü okşuyordu. Savaşlar ve rüt-

beler insanlığın karanlık geçmişine ve çocukluk evresine aitti; birbirimizi üniformasız, sadece birer insan ve kardeş olarak hiç göremeyecek miydik? Biz ölümlüler, diye düşünüyordum, birbirimizle değil hastalıklarla ve ölümle savaşmak için eğitilmeliydik; doğaya ve onun yasalarına egemenlik kurmak için ant içmeliydik; bu, bilgelik ile yiğitliğin karşılığını ademoğullarının insanîleşmesinde bulacağı yeni savaştı.

Bu tarz düşünceler karanlığımı aydınlatıyordu, fakat gölgeler çok koyuydu. Çevremle ters düşüyordum; hayatın aptalca geleneklerinden, aristokrat denilen düzeninden tiksiniyordum. Dahası, babamın artık beni desteklemek gibi bir kaygısı kalmamıştı; onun için bir yüktüm. Bu katlanılmaz bağımlılık ve huzursuzluk hâli içindeyken, aklıma Amerika düştü. Para bulup göç etme fikri git gide içime yerleşti; yeni dünya âdeta beni çağırıyordu. Bir yazar veya öğretmen olmak istiyordum; dünyayı görmek, yeni deneyimler yaşamak istiyordum; özgürlük, aşk, onur, yani bir gencin isteyebileceği her şeyi istiyordum tam adını koyamadan; kanım kaynıyordu ...

Babamın bana, benim yaşımdayken çoktan hayatını kazanmaya başladığını söylediği o rezil tartışma, kendimle ilgili bir karara varmamı sağladı. Hem bu tartışma hem de Hermann Grimm'in o sırada kulaklarımda bir şarkı gibi çınlayan şu lafı:

"Bugün ırkımızın tarihini, Tanrı'nın ve hukukun huzurunda eşitliğe doğru zaptedilmez bir arzu kontrol ediyor tek başına."

İstediğim, ya da istediğimi sandığım şey buydu: Eşitlik.

"Em ueber-Alles sich ausstreckendes Verlangen nach Gleichheit vor Gott und vor dem Gesetze. . . ."

Korkarım okuyucu bu cümlede çok şey bulamayacak; yine de cümleyi burada andım çünkü o sırada üzerimde olağanüstü bir etki yaratmıştı. Bildiğim kadarıyla ilk kez yetkin bir düşünür, özgürlük arzusunu tek başına bir itici güç, modern siyasete yön veren esas yönlendirici güç olarak tanımlamıştı.

Tartışmamızdan birkaç gün sonra babama Amerika'ya gitmeyi düşündüğümü söyledim ve New York'a varabilmem için bana beş yüz mark (125 dolar) verip veremeyeceğini sordum. Beş yüz diye bir meblağ belirlemiştim, çünkü üniversitedeki ilk yılımda bana bu kadar vereceğinin sözünü vermişti. Ona bu parayı bağış olarak değil borç olarak istediğimi söyledim; en sonunda Suesel'in de talebimi desteklemesiyle –ki beni mahcup bir minnettarlığa sürükleyen hiç beklemediğim bir iyilikti bu– parayı aldım. Suesel'in teşekkür beklediği yoktu; sadece benden kurtulmak istediğini söyledi bana, kalırsam babama ayak bağı olacakmışım.

Dördüncü sınıf bir biletle Hamburg'a gittim, üç günüm de açık denizde geçti. En ucuza seyahat edenlerin kaldığı salondaki eğitimli tek kişi bendim, kendi başıma takıldım, zamanımın çoğunu İngilizce çalışarak geçirdim. Ahbaplık kurmadım değil. Oraya garsonluk yapmak için giden Ludwig Henschel adlı bir genç vardı, birkaç yıl İngiltere'de çalışmış olan bu genç Amerika'yı Tom Tiddler'ın toprağı olarak görüyordu. Bana caka sattı ve tavsiyeler verdi; yine de genelde benim gibi eğitimli biriyle ahbaplık kurmaktan az da olsa gururlanmıştı, tavırları benim değersiz kibrimi okşadığı için ona katlandım.

Raben adlı, gazetecilik yapan, ama kafası bilgilerden ziyade hayâlî fikirlerle dolu, bir şeyleri el yordamıyla öğrenmeye çalışan bir Kuzey Almanyalı daha vardı. Cansız, soluk sarı saçlı, gri gözlü, beyaz kirpikli, ufak tefek, zayıf bir tipti. Asabî şekilde, kesik kesik konuşuyordu; fakat konuşurken karşısındakinin gözünün içine bakıyordu, içimden bir ses ondan uzak durmamı söylese de, hayatı pek az tanıdığımdan onun bakışını dobra bir dürüstlüğe yordum ve ona haksızlık ettiğimi düşünerek biraz vicdan azabı duydum. Onun hakkında sonradan öğrendiklerimi o sırada bilseydim, ona neler yapardım, ama işte! Yahuda ihanetini önceden söylemezdi. Sanırım Raben benden hoşlanmamıştı. Başta bana yaranmaya çalıştı; ama bir gün bir tartışma sırasında bir Latince sözü anarken hata yaptı ve benim hatayı fark ettiğimi anladı. O günden sonra benden uzaklaştı ve Henschel'i yanına çekmeye çalıştı; fakat Ludwig kitaplardan ziyade hayattan ders çıkarmış biriydi ve bana gizlice, beyaz kirpikleri olan bir erkeğe ya da kadına asla güvenmeyeceğini söyledi. Biz insanlar ne kadar da çocuksuyuz!

Gemide edindiğim bir diğer ahbap da, çulsuz, İngilizcesi kıt, ama bağı bahçesi varmışçasına kendinden emin, Isaac Glueckstein adlı Lemburg'tan Yahudi bir oğlandı. Ha bire, "Beş yıl içinde zengin olacağım," deyip duruyordu, beş yıl! Kitap falan okuduğu yoktu, ama sürekli birileriyle İngilizce konuşmaya çalışıyordu, yolculuk bittiğinde İngilizceyi benden daha iyi anlar hâle gelmişti, fakat hiç okuyamıyordu, bense kolaylıkla okuyabiliyordum... Rıhtımda ayrıldığımızda hayatımdan tamamen çıktı; ama şimdi Newport'ta çok zengin, ünlü bir banker olduğunu biliyorum. Kafayı tek bir şeye

takmıştı, istediğine ulaşmak için de tamamen buna odaklandı; onun durumunda, arzu mevcut kapasitenin belirtisiydi.

Bir akşam vakti Sandy Hook'a vardık, ertesi gün de hemen New York'a geçtik. Her şey çok hızlı ve heyecan vericiydi; bu neşeli hava ve telaş kendimi yapayalnız hissetmeme yol açtı. Kıyıya çıktığımızda, benimle birlikte dolaştığı için büyük mutluluk duyan Henschel ile birlikte pansiyonlara baktık, onun İngilizceye hâkimiyeti ve işinden kaynaklanan girişkenliği sayesinde kısa sürede bir oda bulduk ve doğu yakasının bir kenar sokağına kapağı attık. Ertesi gün Henschel ile birlikte iş aramaya başladık. Tasavvurumun ötesindeki bir ıstıraba doğru güle oynaya ilerlediğimi nereden bilecektim ki. O sırada yaşadığım kimi dertleri şu an yeniden hatırlamaya çalışıyorsam, bu korkunç deneyimler hikâyenin daha sonraki trajik kısmına ışık tutacağı içindir. Hiç kimse iş aramaya bu kadar şen şakrak ya da bu kadar kararlılıkla gitmemiştir. Var gücümle çalışmaya kararlıydım; bana ne iş verilirse verilsin, diyordum kendime, elimden geldiğince bunu yapacağım, bunu benden sonra gelen hiç kimsenin yapamayacağı kadar iyi yapacağım. Okul hayatımda bu kararlılığımı defalarca sınamış, hep başarılı olmuştum. Lisede, hatta *Prima*'da* bile hep zafere ulaşmıştım. Bu kararlılık hayatın daha zorlu rekabetinde ipi göğüslememi niye sağlamasındı ki? Ne kadar da şapşaldım.

O ilk sabah saat beşte kalktım, giyinirken, akıcı şekilde söyleyebilene dek gün içinde kullanmak durumunda kalacağım İngilizce kalıpları kendi kendime sürekli tekrarladım; saat altıda dışarı çık-

* Lisede matematik eğitiminin son iki yılı –ç.n.

tığımda çocukça bir heyecan içindeydim, canımı dişime takarak çalışmak için sabırsızlanıyordum. Mayıs sabahı gençliğin bütün güzelliği ve tazeliğini taşıyordu; hava sıcak, ama hafif ve diriydi. Geniş, güneşli caddelere âşık olmuştum. İnsanlar hızlı hızlı yürüyordu, arabalar vızır vızır geçiyordu; her şey tazeydi, neşe saçıyordu; içimi tuhaf bir coşku ve kaygısızlık kaplamıştı.

İlk önce tanınmış bir Amerikan gazetesinin bürosuna gittim, editörü görmek istediğimi söyledim. Bir süre bekledikten sonra editörün orada olmadığı söylendi ters bir tavırla.

"Ne zaman gelir?" diye sordum.

"Bu gece, herhâlde," diye yanıtladı kapı görevlisi, "yedi gibi falan," beni tepeden tırnağa süzen bir bakışla. "Ona bir mektup verceğnizse, bena bırakabilirsiniz."

"Öyle bir mektubum yok," diye itiraf ettim, utanarak.

"Yoh yav!" diye koyverdi birden, acayip burun bükerek. Bu "yav" da ne demek, diye sordum kendime beyhude bir çabayla. Ne kadar çabalasam da bu Cerberus'tan daha fazla bilgi alamadım. En sonunda, ısrarcılığımdan yorulup, "bas git mankafa Hollandalı," diyerek pencereyi yüzüme kapattı.

Aptal adam beni kızdırmıştı, hem kabalıktan niye zevk alıyordu ki? Başka birisine hor gören bir tavır gösterdiğinde sanırım kendini önemli biri zannediyordu.

Bu ilk reddedilme biraz canımı sıkmıştı, sokağa geri döndüğümde güneş hayatımda hiç yaşamadığım kadar yakıyordu; yine de, ismini duyduğum bir Alman gazetesine doğru sürünerek yürüdüm, bir kez daha editörü görmek istediğimi söyledim. Kapıdaki adam bariz Almandı, ben de onunla Alman-

ca konuştum. Üzerinde patinaj yapabileceğim denli güçlü bir Güney Almanya aksanıyla, "Amerikanca konuşamıyor musun?" diye cevapladı.

"Konuşabilirim," dedim, sorumu Amerikanca yineledim.

"Yok, burda değil," cevabını aldım, "zannetmiyorum ki geldiğinde seni görmek istesin." Sesinin tonu söylediklerinden daha beterdi.

O ilk sabah pek çok yerden geri çevrildim, daha öğlen olmadan cesaretim ve önüme çıkan fırsata atlama hevesim neredeyse tükenmişti. Hiçbir yerde en ufak bir güler yüz, en ufak bir yardım etme isteğiyle karşılaşmadım; nereye gitsem heyecanlı girişkenliğim hor görüldü, çaresizliğimden zevk alındı.

Pansiyona döndüğümde üç gün aralıksız çalışmışçasına bezgindim. Yine de öğle yemeği biraz olsun keyfimi yerine getirdi; kararlılığım geri döndü, kalıp diğer kiracılarla konuşmak için can atsam da, odama çekilip çalışmaya koyuldum. Henschel öğle yemeği için dönmemişti, onun iş bulduğunu ümit ettim. Böyle bile olsa, en kısa sürede İngilizceyi öğrenmem gerekiyordu, kararlılıkla çalışmaya koyuldum, bayıltıcı sıcağa rağmen sebatla saat altıya, çay içmek için aşağıya inene dek ezber çalıştım. Bizim Alman okulları pek iyi değildir belki, ama en azından nasıl dil öğrenileceğini öğretirler.

Onların tâbiriyle akşam sofrasından sonra, hâlâ fırın gibi sıcak olan odama döndüm, açık pencerenin karşısında sadece gömlekle oturarak çalıştım, ta ki Henschel'in büyük bir lokantada iş bulduğunu söyleyerek odaya daldığı gece yarısına dek. Yaver giden şansına haset etmedim, fakat onun hâli benim acınası durumumu sanki daha da ümit-

sizleştirmişti. Bana nasıl davranıldığını anlattım, ama ne öğüt ne de umut verecek durumdaydı, kendi yaver giden talihine dalıp gitmişti. On dolar bahşiş kazanmıştı. Bahşişin "kumbaraya", yani ortak hesaba konulduğunu, garsonların ve baş garsonların belli bir orana göre bunu haftanın sonunda paylaştığını anlattı. Haftada kesinlikle kırk, elli dolar kadar kazanacağını hesapladı. Yedi yılını okulda geçirmiş biri olarak, benim iş bulamadığımı düşünmek hoş değildi.

Henschel başımdan ayrılınca yatmaya gittim; fakat uyku tutmadı, uzun süre dönüp durdum. Kimsenin talep etmediği bir eğitim yerine bir meslek veya el becerisi edinseymişim benim için daha iyi olurmuş gibi geldi bana. Daha sonraları anladım ki bana duvarcılık, marangozluk, tesisatçılık veya boyacılık öğretilseymiş, New York'a adımımı attığım anda tıpkı Henschel gibi iş bulurmuşum. Cebinde parası ya da elinde mesleği olmayan mektepli biri Amerika'da pek kaale alınmaz.

Ertesi sabah kalktım, bir önceki gün olduğu gibi iş aramaya çıktım, yine hiçbir şey bulamadım, iş kovalamam bu şekilde altı veya yedi gün boyunca, ilk haftam tamamlanana dek sürdü, böylece kırk beş dolarlık kısıtlı paramın beş dolarını ikinci haftanın kirası olarak ödemek durumunda kaldım. Sekiz hafta daha, dedim kendi kendime, sonra –içim korkuyla doldu, aşağılayıcı, kendime duyduğum saygıyı kemiren bir korkuyla.

İkinci hafta da ilki gibi geçti. Fakat haftanın sonunda Henschel pazar sabahı izin aldı, vapura atlayıp Jersey City'ye gittik, burada uzun uzun konuştuk. Ona neler yaptığımı, iş bulmak için boşu boşuna nasıl debelendiğimi anlattım. Gözlerini ve kulaklarını açık tutacağına, bir yazara veya editö-

re denk geldiği takdirde benim için onlarla konuşacağına ve beni bundan haberdar edeceğine söz verdi. Aslında bu destek kırıntısıyla bile avunmaya hazırdım. Fakat hava değişikliği ve dinlenmek cesaretimi tazelemişti, geri döndüğümüzde Henschel'e gazete bürolarından bıktığımı, ertesi gün iş bulmak için yükseltilmiş demiryollarında veya tramvay hatlarında ya da İngilizce konuşulan bir Alman ticarethanesinde şansımı deneyeceğimi söyledim. Bir ya da iki hafta daha geçiverdi. Yüzlerce işyerine gidip görüşmeler yapmış, hep geri çevrilmiştim, çoğunlukla da kaba bir şekilde. Neredeyse bütün tramvay merkezlerini aradım, demiryolu istasyonlarına gittim; hiçbirinden hiçbir şey çıkmadı. Cebimde sadece otuz dolarım kalmıştı. Gelecek korkusu içimde şiddetli bir hiddete dönüşüyor, kanıma işliyordu. Ne tuhaftır ki, gemideyken Glueckstein'la yaptığımız kısa bir sohbet aklıma geliyordu sıklıkla. Ona zengin olmaya nasıl başlamayı tasarladığını sormuştum. "Büyük bir büroya gidersin," demişti.

"Tamam da nasıl, nereye?" diye sormuştum.

"Gidip sorarsın," diye yanıtlamıştı. "New York' ta öyle bir büro var ki ben ne kadar orayı istiyorsam o da aynı şiddetle beni istiyor, orayı bulacağım."

Bu konuşma hafızama kazınmıştı, ne pahasına olursa olsun azimle devam etme kararlılığımı güçlendiriyordu.

İzahı biraz zor bir nokta dikkatimi çekiyordu. New York'ta iş ararken geçirdiğim üç veya dört haftada, bütün o aylar, daha doğrusu yıllar zarfında yaptığım çalışmalara kıyasla İngilizcem çok daha fazla ilerlemişti. Görünüşe bakılırsa asabım bozuldukça hafızam da izlenimleri daha derinlere

işliyordu. Alenî bir Alman aksanı taşımakla birlikte, ilk ayın sonunda bayağı akıcı şekilde konuşabiliyordum. Zaten Thackeray ve başka yazarların bir sürü güzel romanını ve Shakespeare'in yarım düzine kadar oyununu okumuştum. Haftalar birbiri peşi sıra geçti, üç kuruşluk birikimim suyunu çekti; en nihayet kuş kadar sermayemi tüketmiş, bir işe sahip olmanın kıyısına bile yaklaşamamıştım. Nasıl bir hayâl kırıklığına ve derin bir mutsuzluğa gömüldüğümü anlatmaya kelimeler asla yetmez. Bu aşağılamalar beni hiddete boğuyordu, bu hiddet ve korku içimde tepeden tırnağa nefretle dolu düşünceleri mayalayan derin bir acıya dönüşüyordu, neyse ki yaşadıklarımın ayırdındaydım. Ne zaman zengin birini bir lokantaya girerken ya da Central Park'a doğru araba sürerken görsem, içimden onu boğazlamak geçiyordu. Benim bir hafta çalışarak kazanmaya çalıştığım parayı onlar bir dakikada harcayıveriyordu. En çok da, kimsenin beni veya emeğimi talep etmeyişi yaralıyordu. "Atların bile hep yapacak işi var," diyordum kendime, "hayvanlardan çok daha iyi çalışabilecek binlerce kişi ise tamamen âtıl vaziyette. Ne israf!" Net olarak bir şeyi kavramıştım içten içe; vasıflı beyinleri, çalışmaya can atan elleri işsiz bırakan bir toplumda çürüyen bir taraf vardı.

Ayrılırken babamın bana verdiği gümüş saati rehin vermeye karar verdim, saate karşılık aldığım parayla da haftalık kiramı ödedim. Hafta bitti, hâlâ işim yoktu, artık rehin verecek bir şeyim de yoktu. Evi işleten kapıcıyla konuşmalarımızdan veresiye isteyemeyeceğimi biliyordum. Sürekli, "Öde ya da yallah," der dururdu. Öde! Kan alırlar mıydı?

Gittikçe umutsuzlaşıyordum. İçim nefret ve hid-

detle kaynıyordu. Her şeyi yapmaya hazırdım. Bu iş böyle, diyordum kendime, canileri toplum yaratır. Fakat ne suç işlemeyi ne de ne yapmam gerektiğini biliyordum; Henschel pansiyona döndüğünde ona garson olarak iş bulabilir miyim diye sordum.

"Ama sen garson değilsin ki."

"Herkes garson olamaz mı?" diye sordum hayretle.

"Yok canım," diye yanıtladı bayağı öfkelenerek. "Altı kişilik bir masan varsa, her biri farklı bir çorba söyleyip, üçü bir çeşit balık, diğer üçü de birbirinden farklı balık yemekleri ısmarladığında, vesaire, ne sipariş verildiğini unutursun ve siparişi mutfağa bildiremezsin. İnan bana, iyi servis yapabilmek ciddî bir deneyim ve hafıza gerektirir. İnsanın garson olması için cin gibi olması gerekir. Diğer garsonlar sana doğru seğirtirken, ağzına kadar çorba dolu altı tabağı, tek damla dökmeden, kafanın üstünde, tepside taşıyabilir misin?"

"İnsanın garson olması için cin gibi olması gerekir!" şeklindeki savına karşılık vermek olanaksızdı.

"Peki, komi olamaz mıyım?" diye üsteledim.

"O zaman da haftada sadece yedi veya sekiz dolar alırsın," diye yanıtladı; "hem, bir komi, Amerikanca bilmese bile, genellikle garsonun yaptığı her işten anlar."

Etrafımı kaplayan kasvet sisi daha da koyulaştı; girebileceğim bütün yollar kapalıydı sanki. Yine de bir şeyler yapmalıydım, param kalmamıştı, tek bir dolarım bile. Ne yapabilirdim? Henschel'den borç almalıydım. Yanaklarım kızardı. Ona hep mesafeli davranmıştım, oysa iyi biriydi, alt tabakadan biri olarak, şimdi de –neyse ne, yapmam gerekiyordu. Başka yolu yoktu. Bunu yapmak çok ağrı-

ma gitmişti. Sanki aşağılanmamdan o sorumluymuş gibi, Henschel'e ve onun benden daha üstün olan konumuna, dizginlemeye çalışmama rağmen bir çeşit garez besliyordum. Biz insanlar ne kadar vahşiyiz. Ondan sadece haftalık kiramı ödeyecek kadar, sadece beş dolar istedim. Verirken istekli gibiydi; yine de, borç istenmesinden hoşlanmadı, diye düşündüm. Bu belki de benim örselenmiş hassasiyetimden kaynaklanıyordu; fakat onun parasını almaktan dolayı utançtan yerin dibine girdim. Ertesi gün nasıl bir iş olursa olsun bir iş bulmaya kesin karar verdim, bulmak için sokakları arşınlayacaktım. O uzun, sıcak gecede bir saat ya uyudum ya uyumadım; bir öfke seli beni sarstı durdu, kalkıp ufacık odamı bir canavar gibi arşınladım.

Sabah en berbat kıyafetimi giydim, limana gidip iş sordum. Tuhaf gelecek belki, ama aksanım hiç dikkat çekmedi, daha da garibi, daha önce boşu boşuna arayıp durduğum güleryüzü, yardımsever tavrı burada buldum. Limandaki kaba saba işçiler –İrlandalılar, Norveçliler veya beyaz ırktan olmayan erkekler– ellerinden gelen bütün yardımı yapıyordu. İş başvurusu için nereye gitmem gerektiğini gösterdiler, patronun neye benzediğini, yanına hangi saatte gitmenin en uygun olacağını, nasıl davranmam gerektiğini anlattılar. Bana uzanan her elde insan sıcaklığı buluyordum o an; ancak iş yoktu. Ne denli dibe vurdum? O hafta, pazar günleri giydiğim kıyafetimi rehin verebileceğimi öğrendim. Bundan on beş dolar aldım; kiramı ödedim, Henschel'e de borcumu ödedim ve doğruca haftalığı sadece üç dolar olan işçilerin kaldığı bir pansiyona gittim. Henschel onunla kalmam için yalvardı, bana yardım edeceğini söyledi; fakat gururum onun hayırseverliğini hazmedemedi, bu yüzden de

bana uyacak bir şey duyar belki diye ona adresimi bırakarak ahlâklı iş hayatının en alt basamağına indim.

İlk başta pansiyon bana sakat bir yer gibi gözüktü. Yabancı işçilere oda kiralayan basık, kırık dökük bir yerdi. İster burada verilen yemekleri yiyor ister odanızda kendi yemeğinizi yapabiliyordunuz. Yemek salonu otuz kişiyi rahatlıkla alırdı; fakat mekân, yedi ila dokuz arasında verilen akşam yemeğinden sonra, saat ona on bire dek, bazen bir düzine farklı dilde konuşan bazen de sigarasını tüttüren altmış kadar kişiyle dolup taşıyordu. Çoğu üstü başı dağınık, kir pas içinde, uyuşuk, gündüz çalışan işçilerdi; bana limanlarda, işyerlerinde ve lokantalarda nasıl düzenli olmayan gündüz işleri (dev bir şehirdeki sayısız rastlantısal işler) bulunacağını anlattılar. Burada aylarca yaşadım, belki sadece birkaç saatliğine çalışacağım bir işin peşinde üç gün koşturduğum oluyordu, sonra yeniden üç ya da dört günlük bir iş çıkıyordu karşıma.

Başlarda utançtan ve hak etmediğim bir çeşit alçalma duygusundan muzdariptim. Nasıl bu kadar dibe vurmuştum? Hata bir şekilde bende olmalıydı. Zedelenen gururum sinirlerimi mahvediyor, etrafımdaki koşulları daha da çekilmez kılıyordu. Derken kaderime boyun eğdiğim bir döneme girdim, her şeyi olduğu gibi kabûl ettim, ama asık suratla. Genellikle her hafta beni bir buçuk belki iki hafta idare edecek kadar kazanıyordum, fakat kış ortasında üç ya da dört kez şansım hiç dönmedi, kendimi pansiyondan da aşağıda, geceliğine kiralanan bir yatakta, aç bîilaç, umutsuz bir bedbahtlığın içinde buldum. Kara kışta iş bulmak diğer mevsimlere göre daha zordur. İnsanlar yok-

sulları ezsin, yıldırsın diye doğa âdeta yardıma koşuyordu. Ama bu sadece belli işler için geçerlidir, diyeceksiniz hemen; fakat işsizlik istatistiklerine bir bakın, en yüksek rakamlar hep kış ortasında çıkar. Hayatımda New York'taki soğuk gibisini yaşamadım, hele o korkunç kar fırtınaları; termometrenin sıfırın altında on, on beşi gösterdiği, soğuğun yüzlerce buz iğnesi hâline bürünmüş de etinizi deliyormuş gibi hissettirdiği o berrak gecelerde, doğa her yönden bir tehdide dönüşür; insanoğlu da en merhametsiz hâline bürünür.

Neyse ki gençtim, gururluydum ve para gerektiren bir alışkanlığım yoktu, yoksa o zorlu Araf'ta hapı yutardım. Birkaç kez bütün gece boyunca, soğuktan ve açlıktan uyuşmuş, sersemlemiş bir hâlde sokakları arşınladım; birkaç kez kadının ya da işçinin birinin yardımseverliği sayesinde hayata döndüm, yeniden umuda kavuştum. Fakirlere ancak fakirler hakîkaten el uzatır. Bataklığın en derinliklerinde debelenirken kesin olarak öğrendiğim bir şey varsa o da buydu. İnsan cehennemde nefretten ötesini öğrenemiyor, New York'ta işsiz bir yabancı olmak insanın yaşayabileceği en berbat cehennemlerden biridir. Lâkin o cehennem gibi çöken soğuk ve kimsesiz sefalet bile zaman zaman katıksız insan sıcaklığı ve müşfikliğinin ışınları ile aydınlanabiliyor. Bu anlar tek tek nasıl da gözümün önüne geliyor şu an. Ne zaman sefaletin dibine vursam Battery Parkına sıkça giderdim: Girdap gibi dönen sular âdeta beni içine çeker, bitmez tükenmez ağıtlarıyla teskin ederdi. Burada saatlerce volta atar, ısınmak için kollarımı sallar, insanı uyuşturan soğuğun beni koşar adım dolaşmaya zorlamasına sık sık minnettarlık duyardım; insan

her niyeyse, enerjik şekilde hareket ettiğinde oturup durduğu zamanlara göre daha az tatsız şeyler düşünüyor çünkü. Ne var ki bir gece bitap düşerek sıralardan birinin ucuna oturdum. Uyuyakalmış olmalıydım, çünkü İrlandalı bir polis tarafından uyandırıldım:

"Hade, gıpırda bahalım, burada uyunmaz, biliyosun."

Kalktım, fakat zar zor hareket edebiliyordum, soğuktan her yerim uyuşmuştu ve hâlâ uyku sersemiydim.

"Hade, hade," dedi polis beni iteleyerek.

"Ne diye itiyon adamı be!" diye bağırdı boğuk sesiyle kadının teki; "çörümüş banka bir zarar mı veriyo ki."

Bir fahişeydi konuşan, ona İrlandalı Betsy derlerdi, Battery'nin o köşesi kendisinin malıymış gibi davranır, burasını pek bir değeri olmamasına rağmen kutsal belleyerek savunmak için her daim kavgaya hazır beklerdi.

Polis onun bu müdahalesine sert bir dille cevap verdi, karşılığında da Betsy'den yemediği küfür kalmadı. Ağzımı açabildiğim anda, benim için bir tartışmaya girmemesi için ona yalvardım; çekip gidebilirdim, gittim de. Betsy peşimden geldi, beni bir süre süzdü, elime bir dolarlık bir banknot tutuşturdu.

"Para alamam," dedim banknotu ona uzatarak.

"Niyeymiş o?" diye sordu öfkeyle, "benden daha çok kazandığında, bir gece olursa ihtiyacım senden geri isterim, iblis şahidim olsun! Borç veriyom sana bunu ben!"

Zavallı, tatlı Betsy! Müşfiklikle dolup taşardı; sonrasında, işlerim biraz yoluna girdiğinde elimden geldiğince sık yemeğe çıkardım onu, böylece

onun hüzünlü hikâyesini öğrenebildim. Günahı âşık olmaktı, sadece âşık olmak; her ne kadar cezalandırılmış ve diğerlerince ayıplanmış olsa da bu, çok şey öğreten diğer bütün hatalar gibi kendini hor görmesine yol açmamıştı. Betsy kendini hayatın masum kurbanlarından biri olarak kabûl ediyordu, bunda da muhtemelen haklıydı, çünkü yüreğinin temizliğini hiç yitirmemişti.

Bir başka sahne: Üç, dört geceliğine başka bir mekâna gitmiştim, burada on sente yatak bulabiliyordum, saatin beş buçuğunda soğuktan tir tir titrediğim bir sabah, mekânı işleten asık suratlı Amerikalı bana, "Kahvaltı yaptın mı?" diye sordu.

"Bundan sana ne?"

"Bana ne tabii, ama gayfem sıcak, bir bardak içmek istersen buyur gel."

Ses tonu kayıtsız, duygusuzdu, fakat gözlerindeki bakış yüreğimdeki buzları eritti, ufak odasına doğru peşinden gittim. Önüme dumanı tüten bir bardak kahve, biraz domuz salamı ve bisküvi koydu; on dakika içinde yeniden insana döndüm, yüreği, umudu ve enerjisi olan bir insana.

"Sık sık böyle kahvaltı ikramında bulunur musun?" diye sordum ona gülümseyerek.

"Arada bir," diye cevap geldi. Bu iyiliği için ona teşekkür ettim, tam gitmek için kalkıyordum ki, yüzüme bile bakmaksızın şunu ekledi:

"Bu geceye kadar iş bulamazsan, gelip burada parasız uyuyabilirsin, ha!" Ona şaşkınlıkla baktım, bir zayıflığına açıklama getirmeye çalışırcasına devam etti: "Bu havada bir adam saat altıdan önce kalkıp dışarı çıkıyorsa iş arıyor demektir, iş arayan biri de eninde sonunda bulacaktır. Böyle birine yardımı esirgemem," diye ekledi üstüne basarak.

Sonraki birkaç hafta içinde Jake Ramsden'ı

yakından tanıyacaktım; yurdu Maine tepeleri gibi sert, sessiz bir tipti, ama tertemiz bir yüreğe sahipti.

Yedi ay süren o korkunç kışı nasıl atlattım, kelimelere dökemem; ama bir şekilde paçayı kurtardım, hatta bahara girerken birkaç dolar biriktirmeyi bile başarmıştım, haftada üç dolar ödediğim, yıkanıp temizlenebildiğim eski pansiyonuma geri döndüm. Buraya artık lüks otelmiş gözüyle bakıyordum. O kış bana pek çok şey öğretti, hepsinden önemlisi de, bir insan ne kadar berbat şeyler yaşasa da, her zaman ondan daha berbat, daha mutsuz durumda olan birilerinin bulunduğunu: İnsanoğlunun bedbahtlığı denizler kadar uçsuz bucaksızdır. Bundan da insan duygudaşlığı ve cesareti öğreniyor. Her ne kadar o sırada bu deneyimlerin zihnimi ellerimin derisi gibi nasırlaştırdığını, beni çok çeşitli biçimlerde sertleştirdiğini düşünsem de, bütüne baktığımda bunlar bana zarardan çok fayda getirmiştir herhâlde. Her kim isem ve idiysem, o kış sayesindeydi, bunu şu an tüm berraklığıyla görebiliyorum: İyisiyle kötüsüyle, yaşadığım zorlukların ve çektiğim acıların izlerini ölene kadar taşıyacağım. Keşke çektiğim bütün acıların insanlara merhamet duymaya dönüşmüş olduğuna inanabilsem; fakat içimde bir acı kalıntısı yerleşti kaldı.

Hayatımın bu döneminden bir sahne daha, ki böylece uçurumun dibinden yeniden yüzeye ve günışığına nasıl çıkabildiğimi anlatabilirim belki. Bir akşam yemek salonunda İngiliz'in teki Brooklyn Köprüsü'nün inşaatında herkesin iş bulabileceğini söyledi öylesine. Kulaklarıma inanamadım; hâlâ düzenli bir iş peşindeydim, fakat bunun için

en ufak bir umut besleyemiyordum, adam devam etti: "Adam arıyorlar, parası da iyi, günlük beş dolar."

"Düzenli iş mi?" diye sordum titrek bir sesle.

"Yeterince düzenli," diye cevapladı beni süzerek, "fakat çok az insan dayanabiliyor basınçlı hava işinde." Görünüşe bakılırsa denemiş ama iş ağır gelmişti; ama bu beni yıldırmadı. Nereye başvurulacağını ondan öğrendim, ertesi sabah daha altı olmadan işe alınmıştım. Sevinçten çıldıracak gibiydim; sonunda işe girmiştim, ama İngiliz'in bir gece önce söyledikleri aklımdan çıkmıyordu: "Vardiyaya çok azı dayanabiliyor, üç ay içinde vurgun yemeyen kalmıyor." Mutluluktan uçuyordum, başkaları yapabildiyse ben de yapabilirdim.

Sanırım suyun yirmi metre altında, nehir yatağına indirilmiş bir sandığın içinde çalışmanın nasıl bir şey olduğu herkesin malûmudur. Sandığın kendisi hayli büyük, çan şeklinde, demirden yapılma bir şeydir; üst kısmı, nehirden kazılanların yüzeye doğru yollandığı, "atık bölmesi" diye tâbir edilen bir kısımdır. Yukarıda, sandığın yan tarafında "hava kilidi" denen başka bir bölme bulunur. Sandığın kendisi, saniyesinde buranın içini doldurabilecek suyu dışarıda tutmak için basınçlı havayla doldurulmuştur. Sandıkta çalışacak kişiler ilkin, işe başlamadan önce üzerlerine "basınç uygulanan", vardiyaları bittikten sonra da "basınçtan arındırıldıkları" hava kilidi bölmesinden geçer.

Neler hissedeceğim önceden bana anlatılmıştı elbette; yine de, diğer elemanlarla birlikte hava kilidine girdiğimde, kapı kapandığında ve ufak hava muslukları birbiri ardından açılarak sandıktan gelen basınçlı havayı bölmeye doğru üflemeye başladığında, az kaldı çığlığı basacaktım, bıçak gibi bir

acı kulağıma saplanmıştı. Kulak zarları genellikle yoğun bir basınca maruz kalır ve patlar; kimileri kısmi sağırlığının yanı sıra, yaşanabilecek en keskin kulak ve baş ağrılarına maruz kalır. Kısa zamanda anladım ki, kulağa gelen basıncı dengelemenin tek yolu sürekli hava yutmak ve bu havayı orta kulaktaki östaki borusuna göndermekti, böylelikle zarın iç tarafındaki bu hava yastığı zarın maruz kaldığı acıyı azaltıyor veya engel oluyordu. "Basınç uygulanması" sırasında, kan, içindeki gazlar basıncı sıkıştırılmış havadaki basınçla eşitlenene dek gazları emer; bu eşitlenme sağlandığı zaman kişi ciddî bir rahatsızlık yaşamaksızın sandıkta saatlerce çalışabilir.

Bize "basınç uygulanması" yaklaşık yarım saat sürdü, bu ilk yarım saate dayanmak hakîkaten zordu. Hava kilidindeki basınç sandıktakiyle eşitlendiğinde, sandıktan hava kilidine açılan kapı kendiliğinden ya da bir dokunuşla açıldı ve hepimiz nehir yatağındaki merdivenden aşağı inip çalışmamıza başladık. Zemini kazdık, kazdıklarımızı asansörle atık bölmesine taşıdık. İşin kendisi pek zor gözükmüyordu; insan çok terliyordu, fakat neredeyse çıplak çalışıldığından bu pek rahatsızlık vermiyordu; aslına bakılırsa, beklediğimden çok daha iyiydi. Gürültüler korkunçtu; her seferinde duraklıyordum, kafam patlayacakmış gibi geliyordu. Ama iki saat eninde sonunda geçecek, diyordum kendime, iki vardiyaya beş dolar iyi para; on beş günde New York'a gelirken yanımda bulunan kadar parayı biriktirebilirim, sonra da bakarız. Böylece kulak ve baş ağrısını, baş dönmesini ve cehennemvârî sıcağı umursamayıp çalışmayı sürdürdüm.

En sonunda vardiya bitti, terden vıcık vıcık

hâlde, "basınçtan arındırılmanın" neye benzediğini öğrenmek üzere tek tek yeniden hava kilidine geçtik. Kapıyı kapattık; hava muslukları açılarak basınçlı hava dışarı çıkarıldı, bir anda titremeye başladık, normal hava çok nemli ve soğuktu. Buzlu sudan oluşan bir akıntı sıcak bir banyoya dönüşmüş, sonra da yeniden eski hâlini almıştı âdeta. Buranın içine girdiğimizde diğerlerinin alelacele giyinmeye başladığını fark etmiştim, niyesini şimdi anlıyordum. Gömleğimi ve diğer kıyafetlerimi olabildiğince hızla çıkardım; fakat hava soğudukça soğudu, git gide rutubetlendi, kendimi hâlsiz, sersemlemiş ve hasta hissetmeye başladım. Sanırım kandaki gazlar basınç düştükçe kanı terk ediyordu. Bir saat kadar sonra "basınçtan arındırılmıştık", nemli, sarı bir sisle çevrili şekilde, yüreğimize dek buz kesmiş hâlde, titreşerek dışarı çıktık.

Düşünün bir, yüksek ısıda iki saat çalışıyor, iş bitince bu bir saat boyunca "basınçtan arındırılıyorduk" ki, hızla soğuyan ve nemlenen bir buhar bulutunun içinde geçen bu saat zarfında, damarlarımızdaki kan basıncı bile sürekli azalıyordu. Bu "basınç uygulama" ve "basınçtan arındırma" ile birlikte, iki saatlik vardiya dört saatte bitiyordu, dolayısıyla günde iki vardiya tam gün çalışmaya bedeldi –ne iş ama! Adamların çoğu dışarı çıktıkları anda bir bardak sert alkolü çaktı, eve gidesiye iki veya üç bardak daha içtiler. Ben sıcak çukulata içtim, böyle yaptığıma şu an çok memnunum. Bu beni alkol kadar hızla yeniden kendime getirdi, sanırım, ve o korkunç üşüme ve depresyon hissini yatıştırdı. Bu şekilde çalışmaya dayanabilecek miydim? Ancak sebat ederek devam edebilir, bu çalışma temposunun beni nasıl etkileyeceğini görebilirdim.

Bir şeyler yedim, ısınana ve yeniden güç kazanana dek güneşin altında yattım; buna rağmen, işe gitme vakti geldiğinde kulaklarım ve başım ağrıyordu, hâlâ sersem gibiydim.

İkindi vardiyası bitmek bilmedi, kâbus gibiydi. Basınç çok kötü değildi; basıncı dengelemek için kulağıma nasıl hava göndereceğimi öğrenmiştim, fakat ne zaman nefesimi buraya göndererek hava yastığını tam olarak doldurmayı unutsam, ânî bir kulak ağrısının yol açtığı spazma maruz kaldım. Sandıktaki çalışma çok zor sayılmazdı, tempo yoğun değildi, ısı da rahatlatıcıydı. Fakat "basınçtan arındırılma" tam bir kâbus gibiydi. Bittiğinde fare gibi titriyordum, dişlerim zangırdıyordu. Sadece nefes alıp verebiliyor ama konuşamıyordum, diğerleri gibi sert bir tek atmaya az daha ikna olacaktım. Fakat içkiye başlamamaya kararlıydım; sabah yanımda sahip olduğum bütün kalın, yünlü içlikleri getirecektim. Tükenmiş hâlde eve döndüm, o berbat kulak ve baş ağrısı yüzünden zorla yemek yedim ve hiçbir şekilde uyuyamadım.

İşsiz kalma korkusuyla ertesi gün ve sonraki günler işe devam ettim. Nasıl çalıştım bilmiyorum; fakat bir sabah irikıyım bir İsviçreli işçinin, kollarına ve bacaklarına düğüm atmaya çalışırcasına yere yığıldığını görmek, hayat üzerine, acının anlık olarak göz ardı edilebilmesi üzerine yeniden kafa yormama yol açtı. Bu bilincini yitirmiş devin perişan, çarpılmış, kıvranan bedeni kadar korkunç bir şey görmemiştim hiç. Onu çamurdan tepeye çıkarıp hastaneye götürmeye fırsat bulunamadan, kana boğuldu, bence ölmüştü. "Neler oluyor?" diye haykırdım. "Vurgun," dedi biri, omuz silkti.

Hava kilidinden çıkıp kıyafetlerimizi, yiyeceklerimizi ve eşyalarımızı koyduğumuz odaya henüz

girmiştik, "vurgun" hakkında diğerlerini soru yağmuruna tuttum. Görünüşe bakılırsa bir kriz geçirmeden iki veya üç aydan fazla çalışabilen yoktu. Buna yakalanan iki hafta kadar yataktan kımıldayamıyordu, sonra da artık asla eski hâllerine geri dönemiyorlardı.

"Bu on beş gün için patron ödeme yapıyor mu?" diye sordum.

"Hay hay!" diye barbarca bağırdı işçinin biri, "Beşinci Cadde'de takılak deye bize para da versinler."

"Yani insan burada ancak üç ay çalışabiliyor, öyle mi?" diye sordum.

"Benim üç ayı geçti," dedi başka biri; "ama dikkatli olman ve kafayı çekmemen gerekir. Böylece çıta gibi olurum ve senin gibi iri yarı gözüken herkesten daha iyi dayanırım."

"İşimizi daha kolaylaştırabilirler aslında," dedi bir üçüncüsü; "bize o lanet sandıklarında geçireceğimiz bir saat için 3.000 metreküp temiz hava verseler mis gibi dayanırız,* bunu herkes biliyor. Bu iş insanın yapabileceği bir iş değil ama günlüğü beş dolara seni, hayatını satın alıyolar, Allah belâlarını versin!"

İş arkadaşlarımın mahkûmlara özgü bir kasvete boğulmuş olduklarını fark ettim. Aramızda pek konuşmuyorduk, konuşmaksızın çalışıyorduk, konuşmaksızın işimize gidiyorduk, Tanrı'nın lütfettiği havaya ve gün ışığına yeniden kavuşur kavuşmaz, her işçi sessizce evinin yolunu tutuyordu. Üstüme bir kasvet çökmüştü; kimsenin kaçamadı-

---

* Bu işçinin söylediği doğruydu. Daha önce saat başına 450 metreküp hava verilirken %80'lere varan sandık işçisi hastalıkları, bu rakamın günümüzde 3.000 metreküpe çıkarılması ile %8'e düştü. –Orijinal baskıda editörün notu.

ğı yazgıdan paçayı ilk kurtaran kişi ben mi olacaktım, hiç emin değildim. Sonuçta güçlüydüm güçlü olmasına, ama yerde ezilmiş bir yılan gibi kıvranan bedeni gözümün önünden gitmeyen o genç İsviçreli kadar güçlü değildim. Yine de, buna kafa yormamaya karar verdim, hiçbir şey olmamış gibi vardiyalarıma devam ettim.

İnsanın pervasız gözüpekliğinin ölümcül bir örneğine tanık olduğumda yaklaşık iki haftadır basınçlı havada çalışıyordum. İki üç gündür genç bir Amerikalı çalışıyordu bizimle. O ikindi bize, kız arkadaşıyla buluşmak için "basınçtan arındırılmadan" dışarı çıkacağını söyledi, hakîkaten de çamur asansörünün üstüne çıktı, atık bölmesinden geçti ve takriben beş dakikada açık havaya vardı. Bir saat sonra hava kilidinden geçip dışarı çıktığımızda, onu bekleme odasında başında doktorla yere uzanmış hâlde bulduk. Bilinci yerinde değildi, hırıldayarak, zorlukla soluyordu, dudakları şişmişti, ağzından köpükler çıkıyordu. Biz odaya girdikten birkaç dakika sonra öldü. Korkunçtu görüntüsü, ama "vurgun" kadar korkunç değildi. Sonuç itibariyle kişi büyük bir riske girdiğini biliyordu, ya da bilmeliydi, hem bu ölüm gözüme ıstırap verici fiziksel işkenceden daha iyi gözükmüştü; fakat bu iki vukuat bir şekilde işten nefret etmeme yol açtı. Yapabilirsem ayın sonuna dek devam etmeye, sonra da ayrılmaya karar verdim, böyle de yaptım. Ayın sonu gelmeden kendimi zayıf ve hasta hissetmeye başladım: Titreme nöbetleri geçirdiğimden uyuyamıyordum, fiilen sürekli acı çekiyordum; yine de bir ayı tamamladım, ardından, cebimde yüz kırk dolarla, kendime iki hafta tatil verdim.

Fırsat bulduğum her akşamı Henschel'le geçirdim; genellikle üç veya dört saat boş vakti oluyor-

du, denize girmeye Jersey City'ye veya Hoboken'a ya da açık hava ve güneş için de Long Island'a gittik. On beşinci günün akşamı kendimi hiç olmadığı kadar zinde hissediyordum, fakat süregiden kulak ve baş ağrılarım bana Brooklyn Köprüsü'nü hatırlatıyordu. Oraya geri dönmedim; yeraltında çalışma konusunda payıma düşeni yaptığımı düşündüm, bu riske bir daha girmeyecektim. Ağır işlerde çalışmayan, sadece komutlar vererek ayda dört yüz dolar kazanan mühendisler bile, günde iki saatten fazla gün yüzü görmüyordu. Günde iki vardiya çalışması beklenen adamlar işin en ağır kısmını yapıyordu; en ağır iş, çift vardiya ve en düşük maaş. Gençlikten gelen o hemen toparlanma hissiyle, kısa sürede kendimi teselli ettim; nihayetinde bir iş yapmış ve para kazanmıştım. İki haftalık dinlenmenin ardından, yeniden iş aramaya hazırdım, iş bulmak için hiç olmadığım kadar istekliydim, fakat iki haftalık aylaklık beni biraz hımbıllaştırmıştı.

Birkaç gün sonra başka bir iş kulağıma çalındı, bu seferki daha iyiydi, ama ağır bir işti ve muhtemelen sabit bir iş değildi. Yine de bir başlangıç olabilir, dedim kendime ve mekâna koşturdum. Gaz borularını döşemek için limanın yanındaki bir sokağı kazıyorlardı, işi İrlandalı bir taşeron yüklenmişti. Bana işinin ehli gözlerle baktı:

"Çok çalışmışlığın yok, değil mi?"

"Son zamanlarda yok," diye yanıtladım, "ama var gücümle çalışırım, bir haftada da en iyi işçin kadar çalışır hâle gelirim."

"Şimdilik yarım gün çalışır mısın?" diye sordu, "akşama konuşuruz."

Saat sabahın dokuzuydu. Beni kandırdığını bili-

yordum, ama "Elbette," diye yanıtladım, yüreğim umutla doldu. On dakika sonra elime bir kazma ve çalışacak yer verilmişti. Tanrım, ne kadar mutluydum, nihayet açık havada sabit işim olacaktı! Bir kez daha kendimi insan gibi hissettim, dünyada bir yerim vardı. Lâkin bu mutluluk çok uzun sürmedi. Temmuzun başıydı, hava deli gibi sıcaktı; sanırım işe fazla asılmıştım, çünkü yarım saat geçmeden her yerimden ter damlıyordu, pantolonum sırılsıklam olmuştu, ellerim acıyla yanıyordu, iki haftalık tembellikten yumuşamışlardı. Çalışanlardan yaşlıca bir adam bana tavsiye verme işini üstüne aldı. Belli ki İrlandalıydı; cin gibi gri gözleriyle bana baktı ve,

"Avustralya'ya varacakmışsın gibi kazman gerekmez. Sakin ol oğlum, yarına da iş bırak bize," dedi.

Herkes kahkahayı koyuverdi. Mükemmel bir tavsiyeydi, iş arkadaşlarım gibi çalışmaya, gücümü daha idareli kullanıp daha usta işi bir teknik kullanmaya başladım. Öğle yemeğinden sonra işbaşı yaptığımda sırtım kopacakmış gibi ağrıyordu, yine de akşama dek dayandım, patron yaptığımız konuşmada çok düşük teklifli bir olur verdi.

"İlk hafta için günlüğüne iki dolar veririm," diye tısladı, "şo ellerle daha fazlasına deymezsin."

Pazarlık etmedim, buna cüret edemedim.

"Tamam," dedim somurtarak.

"Tam altıda burada ol," diye sürdürdü; "beş dakka geç gelirsen yarım gün maaşı alırsın, bunu aklına kazı."

Anladığımı belirtmek üzere kafamı salladım, o da yoluna gitti.

Eve yürürken yorgunluktan ölüyordum, ama sevinçten de uçuyordum. O günlük hayatımı ka-

zandığım için, hatta biraz daha fazlası için, kazma ve kürekle Amerika'da yapacak sürüyle iş olduğu için keyfim yerindeydi. İnsan gençken iyimserdir, içinde acıların palazlanmasına tahammül edemez, tavşan gibi kaçmaktansa umut beslemek çok daha kolaydır. Bir haftalık çalışma beni üç veya dört hafta idare eder, diye hesapladım, bu da büyük bir tatmin duygusu yarattı.

O gece müthiş bir akşam yemeği yedim, adı kahve olan bir şeyden bardak bardak içtim, ardından yatağa girip akşam yediden ertesi sabah beşe dek uyudum; uyandığımda kendimi hakîkaten çok iyi hissediyordum, ama her yerim korkunç şekilde tutulmuştu. Yakında geçer, dedim kendime, ama en berbatı ellerimin şok edici görüntüsüydü; her tarafı su toplamış, sağı solu çatlamıştı, acı çekmeden iş yapamazdım. Ertesi günkü çalışma tam bir işkenceydi, daha öğlen olmadan ellerim kan içinde kalmıştı; fakat öğle yemeğinde ihtiyar İrlandalı ellerimi viskiyle yıkadı, böylece yaralarım hemen kuruyuverdi. Âdeta ellerime sıvı ateş dökülüyor gibi hissettim, acı ikindi boyunca devam etti. Sonraki üç, dört günde de çalışma çok acı vericiydi; ellerim iyileşmekten ziyade daha da kötüleşiyor gibiydi; bir noktada öyle çok acımaya başladılar ki kullandığım aleti mümkün olduğunca sık değiştirmek durumunda kaldım, böylece iyileşmeye başladılar ve haftanın sonuna geldiğimde kayda değer bir acı veya yorgunluk hissetmeksizin günlük vardiyamı tamamlayabilir hâle geldim.

İş üç hafta sonra bitti; iş bittikten sonra patron bana Brooklyn'deki adresini verdi ve iş ararsam bulabileceğini söyledi. Bu şekilde seçtiği tek kişi bendim. Yüreğim pır pır etti. Ona teşekkür ettim. Nihayetinde, dedim kendime eve giderken, diğerle-

rinden birazcık daha fazla çalışmaya değiyor, insan daha kolay iş buluyor. Yeni işim yol yapmaktı, yüz kişi arasından işe alınan tek kişi bendim. Birkaç hafta sonra patron bana birden,

"Amelelik yapmak ağrına gidiyodur senin, sen ki okumuş yazmış adamsın! Niye bir taşeronluk işi almıyon?" dedi.

"Taşeronluk işini nereden bulurum ki?" diye sordum.

"Ben sana vereyim bi tane," dedi. "Bak şimdi; bu yol için metresine beş dolar alıyom, daşını veriyolar; eğer elli ya da yüz metresini ben döşerim dersen, metresi dört dolardan sena bu işi veririm, bu anlaşmadan az bi de kâr etmek lazım, deel mi?" dedi hin hin, "çok para gazanacan."

Hatırlıyorum da, ona had safhada minnettar kalmıştım, sanki bana bir iyilik yapmaya çalışıyormuşçasına minnettar kalmıştım, ki durum elbette böyle değildi.

"İyi de tuttuğum adamlara nasıl ödeme yapacağım?" diye sordum.

"Onu sen halletcen," diye kayıtsızca yanıtladı. Bir süre tereddütte kaldım, ama ertesi gün yüz metre için anlaştım ve işçi aramaya çıktım. Kulağa tuhaf gelecek ama işçi bulmak zordu; bugün vardır yarın yok cinsinden düzensiz çalışacak tipler bulabildim ancak, bunlar da hiç mi hiç çalışkan değildi. Onların tembelliklerini günde çift vardiya çalışarak kapattım, hafta sonu geldiğinde benim için çalışan beş, altı iyi adamım olmuştu. İlk elli metreyi tamamladığımda elde ettiğim kâr beni hayrete düşürdü. İşçilere yüz dolar ödemem gerekmişti, bana da yüz dolar kalmıştı.

Hâliyle bu işten olabildiğince çok yapmak istiyordum, patron bana iki yüz metre daha verdi; ama

bu sefer şansım döndü. Ekim sonuydu, deli gibi yağmur yağıyordu, derken dondurucu soğuklar başladı ve kar yağdı. Kısa zamanda anladım ki ya adamları fazla çalıştıracak, ya işi üstünkörü yapacak ya da çok az kârla yetinecek veya hiç kâr etmeyecektim. Sonraki iki yüz metrede ilk elli metrede kazandığım kadar ancak kazanabildim. Yine de, bir aylık çalışmam yüz dolardan fazla net kâr getirmişti, bu da gayet tatminkârdı benim için.

Bir gün, ilk işimde beraber çalıştığım, o sırada da benim için çalışan ihtiyar İrlandalı ile konuşurken, ona don sürerse zarara uğrayacağımı söyledim.

"Nasıl oluyo o iş?" diye sordu şüpheyle.

"Şu an bana metresi dört dolara mâloluyor," diye esefle açıkladım.

"Altı ya da yedi alıyon yani," diye yapıştırdı alay edercesine.

"Dört," diye düzelttim.

"O hâlde ketenpereye gelmişsin," diye bir sonuç çıkardı; "bunak sekiz alıyor."

Boş boş konuşuyor diye düşünüp dediklerini kaale almadım. Yine de patrondan daha iyi yüzde koparmaya çalıştım; fakat başaramadım, zerre kadar; metresi dört dolar, diyordu, ister kabûl edersin ister etmezsin.

Bu fiyata iki yüz metre daha aldım, fakat şansım tepetaklak gidiyordu. O sefil aralık ve ocak boyunca don sürdü, sıkı don yaptı; bir gün taşları döşemek üzere yolu kazıyor, ertesi gün aynı işi baştan yapmak durumunda kalıyorduk. Ayın sonunda, günde on altı saat bizzat çalışmama rağmen, elli dolar zarara girdim. Patrona serzenişte bulundum, işi sürdürmek için bu paranın yeterli gelmediğini söyledim; fakat anlaşma fiyatından bir sent

bile fazlasını vermeye razı gelmedi, kendisinin sadece beş dolar aldığına yemin billâh etti, hava muhalefeti nedeniyle bana fazladan ödeme yapmaya durumunun müsait olmadığını söyledi. "Köylü en güzel patatesi gübrenin içinde bulur" dedi.

Artık işin tam olarak neye mâlolduğunu biliyordum, ona inanamazdım, bu yüzden bir gün izin aldım, ihtiyar İrlandalı ile birlikte onun doğru söyleyip söylemediğini öğrenmek üzere yola koyuldum. Bir İrlanda barında, Tammany'de şeflik yapan biriyle birkaç tek attıktan sonra, anlaşmanın patrona metresi on dolardan verildiğini öğrendim; on, oysa beşe bile kâr edilerek yapılabilirdi. Bundan daha fazlasını da öğrendim. Patronum kötü hava koşulları nedeniyle fazladan ödeme talebinde bulunmuştu ve son iki ayda yaptığım işe karşılık metresi üç dolardan ek ödeme almıştı. O anda insanların nasıl zengin olduğunu anladım. Burada cahil bir İrlandalı, belediyeyle yaptığı bir sözleşme ile yılda on bin dolar kazanıyordu. Tabii ki rüşvet olarak Tammany yetkililerine de bir şeyler vermesi gerekiyordu, ama anlatılanlara göre o hep "ağlaşırmış", zor durumda kalmış pozları atarmış, eminim ki, bir yıl içinde rüşvet olarak beş yüz dolardan fazla vermemişti.

Bütün bunları tek bir sabahta öğrenmiştim. İhtiyar İrlandalı işçiye teşekkür ettim, ona bir şeyler ikram ettim, ardından Henschel'i aramak üzere mekândan ayrıldım ve bütün ikindiyi onunla geçirdim. O da beni görmek istiyormuş. Bana, New York'ta çıkan Sosyalist gazete *Vorwaerts*'in editörü ile tanıştığını anlattı, editör Dr. Goldschmidt ile görüşmemi istedi.

Zamanlama çok uygundu. O dolandırıcı İrlandalı müteahhit ile çalışmaya devam edemezdim;

bana, "Artık hakîkati öğrendin, o sahtekâr yaşlı piçi sana metresi yedi dolar vermeye zorla, yoksa onu gazetelere haber vermekle tehdit et; bu onun ödünü patlatır," diyen ihtiyar İrlandalının tavsiyesini dinlemek de istemiyordum.

Ne patronu korkutmak ne de onun üçkâğıtlarının parçası olmak istiyordum. Sadece ondan kurtulup bu rezil hikâyeyi unutmayı istiyordum. Nihayetinde iki, üç yüz dolar biriktirmiştim, yaşadığım deneyimler de elden geçirilip yayınlanmak için bas bas bağırıyordu.

Henschel'le birlikte Dr. Goldschmidt'i görmeye gittik, eğitimli, tatlı bir Yahudi'ydi, hoşuma giden bir müşfikliğe sahipti. Bana ne hakkında yazmak istediğimi sordu. Bir işsiz olarak veya kazma kürekle çalışan bir gündelikçi olarak yaşadığım deneyimleri ya da Platon'un Sosyalizm anlayışını yazabileceğimi anlattım. Aylar önce gazete bürolarına gittiğimde kafamdaki konu buydu. Şu an ise Platon ve *Devlet*'i bana zırvalık gibi geliyordu, yepyeni fikirler edinmiştim. Goldschmidt kesinlikle benimle aynı fikirdeydi; Platon önerisine güldü, onun gülmesiyle birlikte New York'ta geçirdiğim bir yıl zarfında düşüncelerimin ciddî bir yol kat ettiğini kavradım ânîden. Bir anda, göçmen olarak yaşadığım deneyimlerin beni adam ettiğini, on iki, hatta on beş ay boyunca iş bulmak için nafile yere debelenmemin beni henüz bir isyankâra değilse bile bir reformcuya dönüştürdüğünü fark ettim.

"Müsaade edin yaşadıklarımı kaleme alayım," dedim sonunda Goldschmidt'e.

"Sonuçta, kazma ve kürek kılıç ve zırh kadar ilgi çekicidir, ejderhalarla savaşmak için ileri atılan eski şövalyeleri basınçlı hava kadar korkunç bir şey beklemiyordu."

"Basınçlı hava mı?" diye atladı. "Nasıl yani? Anlatsana şunu bana."

Belli ki yeniliklerin ve sansasyonelliğin kokusunu hemen alan bir gazeteciydi, ben de ona hikâyemi anlattım; ona sadece sandıkta yaptığım çalışmaları anlatmakla yetinemezdim. Orada yaşadığım neredeyse her şeyi anlattım, daha da kötüsü, Almanlara özgü ciddîyetimle önce olayları değil dersleri aktardım; ona kol işlerinin Amerika ortamında çok zor, çok yorucu olduğunu, insanı ruhsuz bir hayvana dönüştürdüğünü anlattım. İnsan geceleri öyle yorgun düşüyordu ki ne düşünebiliyor ne de dünyada neler olup bittiğiyle birazcık olsun ilgilenebiliyordu. Akşamları gazete okuyan işçi sayısı çok azdır. Pazar gazeteleri ise onun yegâne zihinsel besin kaynağıdır; hafta sonları çalışır, yemek yer ve dinlenir. ABD'de kol gücüyle çalışanların içinde bulunduğu koşullar proleterleri bir devrim için besler âdeta. Herkes hayatında biraz olsun dinlenmek, biraz olsun eğlenmek ister. Oysa işçinin eğlenmeye vakti yoktur. Gün içinde biraz olsun gönlünce soluklanmaya cesaret edemez, çünkü bunu yaparsa işini kaybedebilir ve muhtemelen dilemediği kadar çok boş vakte kavuşur.

Duruma dair bakış açım doktorun hayli ilgisini çekmişti, ama sandıklarda geçirdiğim zaman işi tam anlamıyla bağladı.

"İşsiz geçirdiğin bütün günleri yaz," dedi, "sonra da sandıkta nasıl çalıştığını yaz. O işle ilgili bildiğim şeyler var. Müteahhitler bundan altmış milyon dolar kaldıracak, bense bunun yirmiden fazla etmeyeceği kanâatindeyim. Ben de daha geniş bir araştırma yapıp, hikâyeni kimi sağlam verilerle tamamlarım."

"İyi de bir anlaşmayla yüzde iki yüz götürebilen

var mı?" diye sordum, iki katı kâr talep eden ve daha fazlasını da yalan söyleyerek elde etmeye çalışan İrlandalı patronumu unutarak.

"Elbette," diye yanıtladı Goldschmidt. "Böylesine büyük bir işte rekabet eden çok az firma ve bunu almak isteyen ve alabilecek olan bir iki adam var, bunlar da ceplerini alabildiğine doldurmanın peşinde."

Bu rekabetçi sistemimizin örgütlü bir dolandırıcılık olduğu fikri ufak ufak kök salıyordu içimde.

Hikâye tarzında bir makale dizisi yazmaya kararlı bir şekilde oradan ayrıldım. Goldschmidt'le konuşurken yol yapımı işine dönmemeye karar vermiştim; ilgimi zerrece çekmeyen, kafa çalıştırmayan, hatta aptallaştıran bir işti, buradaki yolsuzluklar da mide bulandırıyordu. Eğitimli biriyle yaptığım bir saatlik bir konuşma sonsuza dek buna sırt çevirmemi sağlamıştı. Yalancı patronla buluşmak bile beni tiksindirecekti. Onunla buluşmayacaktım. Kitaplarıma, temiz kıyafetlerime ve alışageldiğim çalışma düzenime dönmek için yanıp tutuşuyordum.

Şehrin yukarı mahallelerinden birinde, ama doğu tarafında, kahvaltı ve çay dâhil bana haftalık yaklaşık on dolara mâlolacak mütevazı odalar buldum ve yazarak çalışmaya başladım. Berbat havalarda kazma kürekle çalışmanın kalem kullanmamı olanaksızlaştırdığını kısa sürede anladım. Beynim âdeta yorulmuştu, kelimeler aklıma geç geliyordu, kısa sürede esnemeye başlıyordum. Düşünme işi de egzersiz gerektirir, aksi halde pas tutar. Fakat bir iki hafta içinde daha serbest bir şekilde yazmaya başladım ve bir ay içinde bir çaylak olarak deneyimlerimi derleyip toplayan bir dizi Almanca makale kaleme alıp Goldschmidt'e gön-

derdim. Bunları beğendi, mükemmel olduklarını söyledi ve bana yüz dolar ödedi. Onun mektubunu aldığımda, en sonunda kendimi ve bana en uygun işi bulduğumu düşündüm. Makaleler ses getirdi, bunların kitap baskısı için iki yüz dolar daha aldım. Sonraki üç dört ay, New York'u turlayıp haftada iki veya üç makale yazmamı sağlayacak konular bulmak üzere gözümü açık tutacak kadar rahattım. Bunlar, doğrusunu söylemek gerekirse, bana fazla kazandırmadı; lâkin yaşadığım deneyimlerden sonra, haftada yirmi, otuz dolar bütün ihtiyaçlarımı haydi haydi karşılamam için yeterli oluyordu.

Dahası, sorunumu çözmüşüm gibi geliyordu. Hayatımı yazarak, olmadı kazma kürekle kazanabilirdim. Kaderimin en azından bu kadarına hükmedebiliyordum.

Bir gün *Vorwaerts*'in bürosuna doğru giderken, kime rastlasam beğenirsiniz, Raben'a. Tabii hemen yakınlardaki bir Alman lokantasına gittik, Alman yemekleri sipariş ettik, bir sürü Alman Seidels birası içtik. Anladığım kadarıyla, gemiden iner inmez düzenli ama düşük gelirli bir iş bulmuş. Bana Şikago'ya gitmek istediğini anlattı, orada maaşlar daha iyiymiş ama bırakmaya gönlünün elvermediği nefis bir kızla berabermiş. Muhteşem bir fıstık, diye ekledi, dudaklarının ne kadar cezbedici, dolgun olduğunu fark ettim ilk kez.

O konuşurken, ben de Batı'ya gitmeliyim, yeni yerler gezmeliyim diye düşündüm. İş bulmak için nafile yere çırpınıp durduğum o melun günler New York'a karşı içimde bir burukluk bırakmıştı. İçimde bir burukluk, bir öfke birikmişti.

"Ben de Şikago'ya gitmeliyim," dedim Raben'a. "Orada tanıdığın birileri var mı?"

"Tabii," dedi, "*Arbeiter Zeitung*'un sahibi ve editörü August Spies'a git. Çok kıyak heriftir, Sakson'dur, hem de Dresdenli. Seni kesin alır. Siz Güney Almanyalılar birbirinizi hep kollarsınız."

Bir kalem ve kâğıt istedim, ona hemen Spies'a verilmek üzere bir tavsiye mektubu yazdırdım.

Sanırım aynı akşam Dr. Goldschmidt'i görmeye gittim. Ona Şikago'dan, işçi meseleleriyle ilgili haftada bir mektup yazabilir miyim, diye sordum, o da haftada bir benden mektup kabûl edeceğini, karşılığında da on dolar vereceğini söyledi; ama bu on doları kazanmak istiyorsam, en az iki veya üç bin kelimelik sıkı makaleler yazmam gerektiğini ekledi. Önerdiği rakam yüksek değildi, ama aç kalmamam için yeterdi, önemli olan da buydu. Ertesi gün sabah ufak bavulumu hazırlayıp Şikago'ya doğru yola koyuldum.

-II-

Uzun tren yolculuğu ve muhteşem doğa manzaralarıyla New York'taki hayatım maziye dönmüştü âdeta. Neredeyse bir yıldır Amerika'daydım. Muğlâk umutlar, sınır tanımaz ihtiraslarla dolu körpe bir genç olarak New York'a adım atmıştım; oradansa, ne istediğini bilmese bile, ne yapabileceğini bilen bir erkek olarak ayrıldım. Sahi, ne istiyordum? Birazcık daha rahat bir hayat, daha iyi bir kazanç –bunlar gelecekti, hissediyordum, ya başka? New York sokaklarında dolaşırken buradaki kadınların ve genç kızların Almanya'da görmeye alıştığımdan daha tatlı, daha zarif ve daha şık olduğunu fark etmiştim. Çoğu esmerdi, koyu renk gözler beni benden alıyordu. Son derece mağrur ve ağırbaşlı gözüküyorlardı, görünüşe bakılırsa dikkatlerini zerrece çekmiyordum ve, tuhaf gelecek belki ama, beni en çok bu durum cezbediyordu. Hayatta kalma mücadelesinde artık biraz olsun nefes alabildiğime göre, dedim kendime, şu tatlı kızlarla tanışabilir, belki kalplerini çalabilirim. Hayat nasıl da yüreğinden geçeni insana veriyor hep, diye düşündüm. Hayâllerinizi kafanızdaki ideale göre şekillendirir, nasıl bir göz, ten ve vücuttan hoşlandığınızı içinizden geçirirsiniz ve birazcık sabırlı biriyseniz, hayat kafanızdaki güzelliği karşınıza çıkarır. Şu dünyada bütün dualarımız kabûl görür, hayattaki trajedilerden biri de budur. Ama o sırada bundan habersizdim; sadece Amerikancayı akıcı şekilde konuşabilmek, tatlı bir kıza âşık olmak ve onu elde etmek istediğimi söylüyordum kendime. Elbette, Şikago'daki işçilerin içinde

bulunduğu koşulları da etraflıca öğrenmem gerekiyordu, haftalık makalelerimde Goldschmidt'in benden istediği buydu çünkü, ayrıca Amerikancayı mükemmel şekilde konuşup yazmayı da öğrenmeliydim. Zihnimde şimdiden kendimi bir Amerikalı olarak görmeye başlamıştım, bu muhteşem topraklardaki paldır küldür serbestlik ve kaba saba eşitlik beni ciddî şekilde cezbetmişti. Sadece adında bile bir güç ve ayrıcalık bulunmaktaydı. Amerikalı olacaktım –aklımdan geçenler yenilerini doğuruyor– ve arzu dolu bir genç kızın yüzü gözümün önünde canlanıyordu; zarif, esmer, kışkırtıcı...

Açık havada bir yıl boyunca çalışmak beni çelik gibi güçlü kılmıştı. Şimdi tek bir öpüşmeyi, tek bir kucaklaşmayı düşünmek bile beni yay misâli geriyordu. Başımı eğip kendime alıcı gözle baktım. Biraz kaba sabaydım, ama kötü giyinmemiştim; boyum ortanın biraz üstüydü, bir seksen civarında; geniş omuzlu, yapılı bir bedenim vardı; saçlarım açık renkliydi, gözlerim maviydi, sarı tüyler hâlinde bıyığım terlemeye başlamıştı. O kız da beni sevecekti; *o kız*... kanım kaynadı, şakaklarım atmaya başladı. Ayağa kalkıp heyecanımı yatıştırmak üzere vagonda yürüdüm; havayı içime çekerek yürüdüm, yanlarından geçtiğim bütün kadınlara bakışlar atarak. Yatışmak için bir şeyler okumam gerekiyordu, ama bunu yaparken bile sayfayla arama *kızın yüzü* girip durdu.

Kırk saatlik bir yolculuğun ardından gece vakti Şikago'ya indim. Yorgun değildim, eşyamı emanete bıraktıktan sonra, birikimimi fazla harcamamak üzere hemen Spies'ı aramaya koyuldum. Onu *Arbeiter Zeitung*'un bürosunda buldum. Bürosu Dr. Goldschmidt'inkine göre daha ufak ve derli topluydu, lâkin Spies beni derinden etkiledi. Fiziksel ola-

rak sağlam, sıkı bir tipti, benden birazcık uzundu ama benim kadar yapılı değildi. İyi bir eğitim almıştı, kendini çok hafiften belli eden Alman aksanı haricinde İngilizceyi anadili gibi konuşuyordu. Hoş bir yüzü vardı; kıvır kıvır saçları kahverengi, gözleri koyu maviydi, uzun bıyıkları vardı; keçi sakalı ince üçgen yüzünü vurguluyordu âdeta. Yavaş yavaş onun hayli duygusal, duyarlı biri olduğunu anladım. Çenesi bir genç kızınki gibi ufak ve yuvarlaktı. Hareketleri hep o anki duyguları tarafından yönlendirilmekteydi. Beni samimi bir sevecenlikle karşıladı ki, çok etkilenmiştim; *Vorwaerts*' teki makalelerimi okuduğunu söyledi ve dilerim benimle çalışırsın dedi. "Zengin sayılmayız," dedi, "ama sana bir şeyler ödeyebilirim, sen de gazeteyle birlikte büyürsün" deyip güldü.

Dışarı çıkıp birlikte yemek yemeyi önerdi; ona başımı sokacak bir yer bulmam gerektiğini söylediğimde, "İşe bak. Burası ile istasyon arasında oyuncakçı dükkânı işleten bir Sosyalist var, George Engel. Bana bir kiracı aradığını söylemişti. Sanırım gayet iyi durumda iki odası var, eminim onu seversin. Hadi gidip onu görelim," dedi heyecanla. Kabûl ettim, birlikte çıktık, yol arkadaşım bu sırada içtenlikle planlarını, umutlarını anlattı. Engel'le tanıştığım anda birlikte oturmamız gerektiğini anladım. Toparlak, dolgun, iyicil bir yüzü vardı; kırk beş, elli yaşlarındaydı; esmer saçlarının tepesi biraz açılmıştı. İki odasını gösterdi, bunlar temiz ve sessizdi. Belli ki Almanca konuşmak pek hoşuna gitmişti, makbuzumu alıp emanetten eşyamı getirmeyi teklif etti, böylece gece rahat edecektim. Ona bizim Bavyera ağzıyla teşekkür ettim, gözleri yaşardı.

"Ach du liebster Junge!" diye bağırdı, iki eliyle

elimi sıktı. İçimden bir dost kazandığım geçti, Spies'a döndüm ve "Şimdi birlikte yemeğe gidebiliriz," dedim.

Saat geç olmaya başlamıştı, ama beni apar topar bir Alman lokantasına götürdü, burada enfes bir yemek yedik. Spies harika bir refakatçiydi; güzel konuşuyordu, yerine göre hem ilgi çekici hem de ikna edici olabiliyordu. Dahası, Şikago'daki yabancı işçilerin yaşadığı koşulları herhâlde herkesten daha iyi biliyordu. Onların arzularına ve kusurlarına karşı hakikî bir merhamet duyuyor, çektikleri sıkıntılara samimi bir duygudaşlık besliyordu.

"İster Norveç'ten, ister Almanya'dan isterse de Güney Rusya'dan gelsinler," diye anlattı, "ilk iki, üç yılda herkes onları dolandırıyor. İşin aslı, doğru dürüst Amerikanca öğrenene dek tam bir kurban durumundalar. Başlarını ağrıtan her konuda anadillerinde bilgi alabilecekleri bir çeşit İşçi Bürosu kurmak istiyorum. Onları kendi cahillikleri köleleştiriyor, yolunacak kaz hâline getiriyor."

"Hayatları çok mu zor?" diye sordum.

"Kışları ölümüne zor," diye cevapladı. "Eli iş tutanların neredeyse yüzde otuz beşi sürekli işsiz; bu da katmerli bir sefalete yol açıyor, burada kışlar acayip berbattır...

"Bazı talihsiz ölümcül vakalar yaşandı. Geçen hafta yardım istemek üzere toplantımıza bir kadın geldi. Üç küçük çocuğu vardı. Kocası Thompson'ın ucuz mücevher imalathanesinde çalışıyordu. Adam iyi kazanıyordu, keyifleri yerindeydi. Bir gün havalandırma bozulmuş, adam nitrik asit dumanlarını solumak durumunda kalmış. Boğazında kuruma ve öksürükten şikâyet ederek eve gitmiş, gece düzelir gibi olmuş. Ertesi sabah daha kötüleşmiş, sarı şeyler tükürmeye başlamış. Karısı doktor çağırmış.

Doktor oksijen takviyesi gerektiğini söylemiş. Gece adam ölmüş. Kadının adına aramızda para topladık, ben doktoru görmeye gittim. Doktor bana adamın nitrik asit dumanı soluduğu için öldüğünü söyledi; bu her zaman ciğerlerde kan toplanmasına yol açarmış, maruz kalan kişi kırk sekiz saat içinde mutlaka ölürmüş. Şu an kadın besleyecek üç boğazla perişan durumda, tek nedeni de yasaların işvereni doğru dürüst bir havalandırma taktırmaya mecbur bırakmaması. Hayat yoksullar için çok acımasız...

"Dahası, Amerikan işverenleri insanları merhametsizce işten atıyor, polis ve yargıçlar hep yabancıların aleyhinde. Onlar da git gide acımasızlaşıyor. Bu iş nereye varacak bilemiyorum," bir süre konuşmadı. "Elbette sen bir Sosyalistsin," diye sürdürdü, "toplantılarımıza ve örgütümüze katılırsın."

"Bana bir Sosyalist denir mi bilmiyorum," diye karşılık verdim; "ama işçilerin dertlerini anlıyorum. Toplantılarınıza katılmak isterim."

Ayrılmadan önce beni gezdirdi, gazete bürosunun hemen yakınındaki toplantı odasını gösterdi, o ayki toplantılarla ilgili ufak bir broşür verdi. Gecenin sonunda beni Engel'in kapısına bıraktı, en kısa sürede yeniden görüşmeyi umduğunu söyledi.

Eve girdiğimde neredeyse gece yarısıydı. Engel beni bekliyordu, yurdumuz Bavyera ağzıyla uzun uzun sohbet ettik. Ona aslında hiçbir surette Almanca konuşmamayı ilke edindiğimi anlattım; fakat yetiştiğim yerin diline karşı koyamamıştım. Engel de *Vorwaerts*'teki makalelerimi okumuş, bunlardan büyük keyif almıştı. Tamamen kendi kendini yetiştirmiş biriydi, ama insanları değerlendirmede şaşmaz bir kesinliğe sahipti; tüm yüreğinde katıksız, bitmek bilmez bir insan sevgisi taşı-

yan, fedakâr, titiz biriydi, âdeta bir sevgi kaynağıydı. Sıkı birer dost olarak ayrılıp odalarımıza çekildik, içim umut dolu halde yatağıma girdim ve harika bir gece geçirdim.

Ertesi sabah Şikago'yu gezdim; ardından New York'a göndereceğim makale için bazı istatistikler edinmek üzere *Arbeiter Zeitung*'a gittim, o gün öyle geçti.

Sosyalistlerin toplantısına ilk kez katıldığımda Şikago'ya geleli bir hafta olmuştu. Bina, birkaç tuğla evin arka tarafında bulunan ahşap bir barakaydı. Mekân bayağı büyüktü, yaklaşık iki yüz elli kişi oturabilirdi; gayet sade gözüküyordu, içinde sadece ahşap sıralar ve üzerinde bir masa ile bir düzine basit sandalyenin durduğu alçak bir platform bulunmaktaydı. Neyse ki hava gayet güzeldi, otururken pencereleri açık tutabildik; yanlış hatırlamıyorsam eylül ortalarıydı. Konuşmacılar dedikleri bazen tam anlaşılamadan –herhalde bu iyi de oluyordu– uzun uzun konuşabiliyordu.

İlk konuşmacı beni daha ziyade eğlendirdi. Spies tarafından Herr Fischer olarak takdim edildi, neredeyse hiç anlaşılamayan bir çeşit Almanca-Amerikanca jargonla konuştu. Fikirleri de konuşması kadar darmadağınıktı. Toprağı ve kendi tâbiriyle "üretim araçlarını" ellerinde tuttukları için zenginlerin zengin olduğunu, bu sayede de yoksulları ezdiklerini düşünüyordu canı gönülden. Belli ki Marx'ın *Das Kapital*'ini okumuş, başka da bir şey pek okumamıştı. Hayattaki rekabetin yarattığı enerjiyi zerrece anlamamıştı. "Hırsız zenginler" diye andığı kişilere koyu bir nefret besleyen bir tür Avrupa Komünizmi çömeziydi.

Fischer izleyicilerin ilgisini pek çekemediğini hissetmiş olacak ki, zenginlerin kökünü kurutma

tehditlerine birden son verip, Şikago polisinin icraatları hakkında konuşmaya başladı. Konu gerçeklere gelince farklı bir adama dönüştü. Bize, polisin sokaklardaki gösterileri ilk başlarda trafik akışının kesintiye uğradığı bahanesiyle nasıl dağıttığını; ipe sapa gelmez nedenlerle gösterilere müdahale etmeyi nasıl sürdürdüklerini anlattı. İlk başta polis, herhangi bir yüksekçe yere çıkıp söylev vermeye başlayan konuşmacıları bulundukları yerden indirme konusunda yumuşak davranarak kalabalığın sessiz sedasız dağılmasını sağlamış, ama bir süre sonra sopasını kullanmaya başlamıştı. Fischer her bir toplantıyı hatırlıyor, konuşmasını sık sık kaynak göstererek destekliyordu. *Arbeiter Zeitung*'da muhabir olarak boşuna çalışmamıştı. Belli ki az rastlanır hassasiyette bir dürüstlük ve adâlet duygusuna sahipti, kendi tâbiriyle despotik otoriteye illet oluyordu. Konuşmasını tam da Amerikan Anayasası'nın ruhuyla sürdürdü. Ona göre ifade serbestliği insanın en doğal hakkıydı. Kendi adına asla pes etmeyeceğini bildirdi, dinleyicileri de bu meydan konuşmalarına silahlanmış şekilde gitmeye ve şimdiye dek Amerika'da asla gündeme getirilmemiş bir hakkın yerleşmesi için azimle mücadele etmeye çağırdı. Bu sözleri coşkulu bir tezahürat topladı, Fischer hemen yerine oturdu. Öne sürdüğü savların karşı çıkılır bir yanı yoktu; fakat doğuştan Amerikalıların, kendileri için talep edecekleri çeşitli hak ve imtiyazları yabancılara lâyık görmeyeceklerini unutmaktaydı.

Bir sonraki konuşmacı farklı bir tipti, insanları Spies'ın İşçi Bürosu'na katılmaya davet eden, orta yaşlı, Breitmayer adlı bir Yahudi'ydi. İşçilerin işverenlerce nasıl sömürüldüğünü anlattı, konuşmasını çeşitli hikâyelerle süsledi. Konuşma tarzı hoşuma

gitmişti. Ben de sömürülmüştüm, konuşmasının arasında patlayan alkış yağmuruna ben de gönülden katıldım. Breitmayer'e göre insanlık –"varlıklılar" ile "varlıksızlar", ya da onun tâbiriyle efendiler ile köleler, har vurup harman savuranlar ile ekmek derdine düşenler– olarak iki kampa bölünmüş durumdaydı. Konuşurken sesini hiç yükseltmedi, söylediklerinin bir kısmı etkileyiciydi de, lâkin Breitmayer bile bu hararetli mevzunun ateşinden kaçamadı. Bir önceki mitingde bir dostu polisin tekinden feci dayak yemişti, hâlâ hastanede yatmaktaydı, dostunun sakatlığının kalıcı olmasından korkuyordu. Adolph Stein böyle kötü bir muameleye maruz kalmak için ne tür bir suç işlemiş, neyi yanlış yapmıştı? Fakat Breitmayer konuşmasını sakin bir tonda bitirdi. Mümkün olduğunca pasif direnişin tercih edilmesini savundu (homurdanmalar duyuldu); "mümkün olduğunca", diye yineledi tepkileri paylaştığını belli edercesine, bu tekrarı büyük bir tezahürat topladı. Kalbim coşkuyla atıyordu, belli ki insanlar diktatörce bir baskı olarak gördükleri şeye karşı etkin bir direnişe geçmeye hazırdı.

Breitmayer yerine oturduktan sonra kısa süreli bir sessizlik çöktü, ardından yan taraftan bir adam öne çıkıp topluluğun karşısında durdu. Gözlerine yeşil bir perde inmiş, çelimsiz, sıradan, dikkate değer bir özelliği olmayan biriydi. Spies adamın arkasından ayağa kalkıp Bay Leiter'in bir yıl önce bir kazan patlaması sonucu yaralandığını, hastaneye yatırılıp tedavi gördüğünü, iki gün önce taburcu edildiğini ve neredeyse tamamen kör kaldığını açıkladı. Leiter eski işvereni olan, Doğu Yakası'nın iki bin kişi çalıştıran ünlü sabun üreticileri Roskill ailesine gidip kolay bir iş talebinde bulunmuş. Fakat ona hiçbir şey vermemişler, o da

bu talihsiz durumu için dostlarının ve çalışan kardeşlerinin yardımına sığınmış. İki buçuk metre ötesini hayâl meyal seçebiliyormuş. Birkaç yüz dolar bulabilse her türlü sabunun satıldığı bir dükkân açabilir, muhtemelen ekmeğini çıkarabilirmiş. Dükkânı olsa, karısının da yardımıyla her hâlükârda aç kalmazmış. Bütün bunları Spies tarafsız, duygusuz bir sesle anlattı. Para toplandı, Spies yüz seksen dört dolar toplandığını duyurdu. Erkek ve kadın işçilerden oluşan o ufak gruptan yüz seksen dört dolar çıkması müthiş bir cömertlikti.

"Teşkür iderim," dedi Bay Leiter biraz heyecanlı bir sesle, karısının kolunda yerine geçti. Sakat birinin o çaresiz, umutsuz görüntüsünün acınası hâli; korkunç, haksız bir felâkete göğüs gererken gösterdiği tahammül gözlerimi yaşartmıştı birden. Bay Roskill kendisi için çalışan bu nefer için milyonlarından dirhem olsun harcamamıştı. Bu insanlar nasıl bir yaradılıştalardı ki isyan etmiyorlardı? Brooklyn'de suyun altında kör olsam ağzıma geleni söylerdim. Roskill onun için kılını kıpırdatmamıştı. Bu doğru muydu? Kürsüye doğru kalabalığı yararak ilerledim, Leiter'e Almanca sordum:

"Nichts hat Er gethan –Nichts? Nichts gegeben?"*

"Nichts; er sagte dass es ihm Leid thaete."**

Kollarım iki yana düştü. Uysallığın esaretin bir alâmeti olduğunu, bu tarz koyunsu bir tahammülün kalıtımsal olduğunu kavramaya başladım. Zihnimde yoğunlaşan düşünceler sonucunda kanım kaynadı, onların acısını içimde en derinde hissederek sarsıldım; bir şeyler yapılmalıydı. Birden Breit-

---

* "Roskill hiçbir şey yapmadı mı? Size hiçbir şey vermedi mi?"
** "Hiç; üzgün olduğunu söyledi."

mayer'in sözlerini hatırladım: "Mümkün olduğunca pasif direniş." Bu sınıra neredeyse varılmak üzere, diye düşündüm. Toplantıda daha fazla kalamadım. Kendimle baş başa kalıp, yıldızların altında düşüncelere dalmalıydım, kapıya doğru ilerledim. Yirmi altı yaşında kör kalmıştı; bir at ya da köpek bile kaderine terk edilmezken açlığa terk edilmişti. Deli olmak işten değildi.

Konuşulanlara bakılırsa Şikago'daki işçilerin durumu New York'takilerden de beterdi. Niye? Kendime sormadan edemiyordum: Niye? Muhtemelen burada yeterince servet birikmediğindendi, daha da önemlisi bir çırpıda zengin olmak için yanıp tutuşanların sayısının çokluğundandı.

"Kör olmuş ve hiç tazminat alamamış," bu sözler âdeta alevden harflerle beynime kazınmıştı. Leiter'i düşünüp durduğum iki günün sonunda Sosyalist Klübe katıldım.

Çeşitli işçi derneklerini ziyaret etmek üzere Spies ile plan yaptık, New York'a göndereceğim haftalık makale için bunların çoğuna gittim, tam da beklediğim manzaralarla karşılaştım. İşçilerin maaşları New York'a göre birazcık daha yüksekti, ama her fırsatta kandırılıyorlardı, işsizlik oranı da Manhattan Adası'ndan daha yüksekti.

O hafta *Vorwaerts* için yazdığım Leiter'le ilgili yazıyı tamamladıktan sonra, Michigan Bulvarı'nın aşağı tarafına inip Shore Gölü'nün etrafında yürüdüm. Suyun muazzam genişliği beni büyülemişti, muhteşem bulvarı ve de her biri kendi çimenliğine sahip, kahverengi taştan veya tuğladan yapılma şatafatlı evleri beğenmiştim. Bir saat kadar dolaştıktan sonra, Bulvar'a geri döndüm ve ilginç bir deneyim yaşadım. Kiralık bir fayton bir atlı araba-

ya çarpmıştı ya da araba kavşaktan dönen faytona çarpmıştı; kaza nasıl olmuşsa olmuştu, ama feci bir çıngar kopmuştu; atlı araba ciddî zarar görmüştü, birkaç polis atlarla uğraşmaktaydı. Etrafta hemen bir kalabalık toplandı.

"Ne olmuş?" diye yanımdakine sordum, genç bir kızdı. Bana döndü. "Bilmiyorum, şimdi geldim," dedi, gözlerini bana doğru kaldırdı.

Yüzü soluğumu kesti; hayâllerimdeki yüzdü, aynı koyu gözler ve saçlar, aynı kaşlar; burnu belki biraz daha ufaktı, dış hatları birazcık daha keskindi belki, ama o kendinden emin, mağrur ifade oradaydı, koyu kahverengi gözleri ilahî güzellikteydi. Tanışmanın en iyi yolunun açıklık olduğunu hissederek ona Şikago'nun yabancısı olduğumu, New York'tan daha yeni geldiğimi söyledim, onu tanımama izin vermesini umduğumu belirttim. O kadar yalnızdım ki. Kalabalıktan çıkarken benim bir yabancı olduğumu aklından geçirdiğini, aksanımda tuhaf bir şey olduğunu söyledi. Alman olduğumu itiraf ettim, kişinin kendini tanıtmasının bir Alman âdeti olduğunu söyleyip durumu mazur göstermeye çalıştım; kendimi tanıtmama izin vermesi için ona dil döktüm ve bir Alman edasıyla, "İsmim Rudolph Schnaubelt," dedim. Cevaben bana isminin Elsie Lehman olduğunu söyledi, nasıl da tatlıydı.

"Sen de mi Almansın?"

"Ah, hayır!" dedi; "babam Alman'dı, ben çok küçükken öldü," ardından Güneyli olan annesiyle yalnız yaşadığını anlattı. Ona evine kadar eşlik etmeyi umuyordum, refakatimi gayet ciddî ve ağırbaşlı bir tavırla "Elbette," diyerek kabûl etti.

Birlikte yürürken kendimizden bahsettik, bu esnâda onun hakkında pek çok şey öğrenmiştim. Daktilograf ve stenograftı, gün içinde kitap satıcısı

Jansen McClurg ve Şirketi için çalışıyordu, fakat her akşam saat yediden sonra boştu. Fırsatı kaçırmadım; bir gece benimle tiyatroya gelir miydi? Kızararak, bundan memnuniyet duyacağını söyledi; ayrıca, tiyatroyu dans etmek dışındaki bütün eğlencelere yeğlediğini itiraf etti; ben de onu hemen ertesi gece tiyatroya götürmek üzere söz aldım.

Annesiyle yaşadığı pansiyonun kapısında ondan ayrıldım; annesiyle tanıştırmak için beni içeri davet etti, ama üzerimde iş elbiselerimin bulunduğu gerekçesiyle, bu tanışma için yarın akşam gelmeme razı gelsin diye büyük ricalar ettim. Merdivenlerin tepesinde dikilmiş bana "iyi geceler" derkenki görüntüsü hâlâ gözümün önünde –ince, ceylan gibi bedeni, kışkırtıcı zarif yüzü.

Oradan uzaklaşırken bu kadar hoş giyinmeyi nasıl başardığını merak ediyordum. Tam bir hanımefendi gibi gözüküyordu; hem sade hem de zarifti. Bu maaşıyla bunu nasıl becerebiliyordu? O sırada onun çekici ve ayrıksı olan her şeye karşı doğal bir yeteneği olduğunu öğrenmemiştim daha; ama onun kışkırtıcı güzelliği şarap misâli kanımı ateşliyordu; eve gitmeden önce hangi oyuna gidilebilir diye bakmak üzere birkaç gazete satın aldım. Titizlenmem normaldi, çünkü ben bir Alman'dım, duygusaldım, kadınlara karşı doğuştan, içgüdüsel bir saygım vardı. Olabilecek en doğru dürüst oyunu seçtim; Rosalind adlı müstesna bir kadın oyuncunun rol aldığı *"Nasıl Hoşuna Gidiyorsa"* adlı oyundu bu.

Ertesi akşam koyu renk bir elbise, gevşek bağlanmış ipek bir kravatla elimden geldiğince şık giyindim, Elsie'yi almak için yedide oradaydım. Günün büyük kısmında onu düşünmüş, onu beğendiğim kadar o da beni beğendi mi, onu öpebilecek

miyim diye merak etmiştim, ki bunu düşünmek bile nefesimi kesiyordu, çünkü aşkın ilahî tevazusu üzerime sinmişti ve Elsie sahip olmak için fazla zarif, değerli gözüküyordu.

Ona seslendiğimde beni annesi karşıladı, yıpranmış, minyon bir kadındı, yorgun koyu renk gözleri vardı, boynunda ve el bileklerinde ketenden beyaz bir şeyler bağlıydı; zayıf, mızmız bir ses tonu vardı. Elsie'nin "hemen" aşağıya ineceğini söyledi, onun "bakkaldan daha yeni döndüğünü" ve "giyindiğini" söyledi.

Oturup konuştuk, daha doğrusu o, belki de kasıtlı olmaksızın, beni kendim ve hedeflerim hakkında konuşturdu. Çok da anlatasım vardı, çünkü bir yazar olarak konumumdan gururlanıyordum. Görünüşe bakılırsa bundan pek etkilenmemişti, "pek kolay bir işmiş" dedi, fakat bu işin fazla para kazandırmadığı gibi bir intibaı vardı, "daha önce yaşadığımız pansiyonda bir yazar vardı, herkesten borç alır, kimseye de borcunu ödemezdi. Mitinglere falan giderdi," diye anlattı; bu son dediklerinden adamın bir muhabir olduğunu çıkarmıştım. Biz o züğürt, ahlâksız muhabir hakkında laflarken, Elsie içeri girdi ve aklımı başımdan aldı.

Açık sarı, ipek bir kıyafet giymişti, koyu renk saçlarında, kulağının hemen üstünde kıpkırmızı bir gül takılıydı. Saçına daha koyu sarı bir eşarp dolamıştı, bir çiçeğin bütün renkliliğine ve enfes zarafetine sahipti. Ona elbisesinin bir nergisi andırdığını söyledim, dudağında ve gözlerinde bir gülümsemeyle iltifatım karşısında başını eğdi. İfadesi çok hoş ve içtendi, tiyatroya doğru yola düştük. Yürürken bir iki kez kolum onunkine değdi, içimde yeni dürtüler uyanıyordu.

Nasıl da hoş bir akşam geçirdik! Bu oyunu oku-

muştum ama hiç izlememiştim, her ânı büyüleyiciydi. Oyun arasında Elsie kendisinin de çok zevk aldığını söyledi; fakat Rosalind'in elbisesini eleştirdi. "Elbisesi yakışık almıyordu," dedi, "hiçbir edepli kadın böyle giyinmez"; ayrıca, Orlando'nun bir oğlan uğruna Rosalind'i aldatmasına gülüp geçti. "Kadını tanımış olmalıydı," diye açıkladı, "ahmağın teki değilse, hiçbir erkek bu kadar aptalca davranmaz." Özellikle Jacques'tan hoşlanmamıştı, ormandaki mahkeme sahnesini de saçma bulmuştu.

Akşam nihayete ermeden önce onun oturmuş, sağlam bir kişiliğe sahip olduğu izlenimi edindim. Kırılgan, çiçeksi, baş döndürücü bir güzelliğe sahipti; tuhaf bir şekilde buyurgan bir yaratılış taşıyor gibiydi. Oldu olası Rosalind'in büyüleyiciliğine benzer bir şeye sahipmiş gibi geldi bana; Elsie'nin de onun gibi talih yüzüne pek gülmemişti, ama Elsie'yi daha çok beğeniyordum, çünkü Rosalind'den çok daha güçlüydü, bu zorlu dünyada istediği yere gelme konusunda çok daha kararlıydı.

Işıkları, kalabalığı, hoş giysileri seviyordu, müthiş bir kendine güven duygusu yayıyordu.

"Tiyatroyu seviyorum," diye bağırdı. "Gerçek olmaması, hayatta bunların yaşanmaması ne kötü."

"Bence daha gerçek olmalı," dedim, didaktik Alman tarzımla; "hayatı en mükemmel şekilde yansıtmalı."

Elsie şaşkınlıkla bana baktı.

"Bazen pek komik oluyorsun," dedi bana ve kahkahayı bastı; neyi komik bulduğunu anlamamıştım. Oyun bittikten sonra salondan çıkarken, uzun boylu, esmer bir kızın yanından geçtik, Elsie kadar güzel değildi, boynunda muhteşem inci bir kolye duruyordu.

"Kız ne çirkindi, değil mi?" dedi Elsie, biz bina-

dan dışarı çıkarken. "Ama kızın incilerini ve elbisesini gördün mü?"

"Hayır," diye yanıtladım, "çok dikkat etmedim."

Bana tarif etti, böylesi hoş bir elbiseye sahip olmayı gönlünden geçirdiğini, zengin biri olmanın hayâlini kurmaktan hoşlandığını anlattı. "Güzel bir kıyafet gördüğümde," diye sürdürdü, "bunu gün boyunca giydiğimin hayâlini kuruyorum, çok da hoşuma gidiyor. Mutluluk biraz da hayâl ürünüdür, ne dersin?"

"Büyük bir kısmı," diye yanıtladım, onun zekâsına hayranlık duyarak. "Ayrıca hayâl kurmak pek eğlencelidir," diye sürdürdüm, "ama insan büyüdükçe bunu yapması biraz zorlaşıyor."

"Metuşelah* gibi konuşuyorsun," diye karşılık verdi, "oysa daha yirmisinde bile değilsin."

"Ah evet, öyleyimdir," diyerek ânında cevapladım; ama tahmininde ne ölçüde gerçeğe yaklaştığına dair renk vermedim.

Evlerinin kapısına vardığımızda, evde hiç ışık yanmıyordu; ama annesinin mutlaka merdivenlerde oturup onu beklediğini söyledi. Gayet doğal bir şekilde, birbirimize "iyi geceler" dilerken, yüzünü bana doğru kaldırdı. Arzulu bir şekilde onu kucaklayıp dudaklarından öptüm. Onu yürüyüşe çıkarmak üzere ertesi akşam için söz aldım; eve doğru yürürken bedeninin hissi hâlâ kollarımda, ellerimde, alev alev dudaklarının nefis kokusu dudaklarımdaydı.

Engel daha yatmamıştı; hiç erken yatmazdı zaten. Ona Elsie'den bahsedemezdim, bu yüzden ona biraz oyunu anlattım ve odama seğirttim. Bu

---

* İncil'de dünyanın en uzun yaşayan kişisi olarak bahsi geçen zat – ç.n.

tuhaf, tatlı hisleri yeni baştan yaşamak için yalnız kalmak istiyordum. Onun incecik, kıvrak beline tekrar tekrar kollarımı doladım, dudaklarını defalarca öptüm; ipek gibi yumuşaklardı. Fakat bunları hayâl etmek kanımın alevlenmesine yol açıyordu ki, buna gerek yoktu. Sonunda kendime bir kitap buldum, okurken uyuya kaldım.

O ilk gecenin ardından Elsie'yle zaman zaman buluştuk. Akşam hava güzelse uzun yürüyüşlere çıkıyorduk, o en çok Michigan Bulvarı'nda ya da Park'ta yürümeyi seviyordu. "Orada," derdi, "hayat lütufkâr ve güzel." Ondan pek çok şey öğrendim. Bana sanırım hayatın aristokrat tarafını gösterdi, şurası kesin ki bir Amerikalı gibi Amerikanca konuşmayı da bana o öğretti. Şu ya da bu şekilde benim Amerikalı olma isteğimi artırdı. Tutkularımı da harekete geçirdi; hiç kimsenin ciddîye almadığı çirkin, ufak çaplı Alman gazeteleri yerine niye Amerikan gazeteleri için yazmadığımı sordu bana. Ne olursa olsun, o, fakir fukaranın değil varlıklı ve güçlü olanların tarafındaydı.

Ama benden hoşlanıyordu, sevgiliydik, bazen varoluşun sefil gerçekliğinin ötesine geçmeyi başarabiliyorduk. Onu öpmeme izin verirdi, benimle çıkmaya alıştıkça da, arada sırada, bir an için de olsa, en azından ruhen arzularıma boyun eğerdi. Ona, ağırbaşlı Alman tarzında *verlobt*, yani nişan teklif ettiğimde daha tanışalı bir hafta bile olmamıştı, üstelik bu teklifi yapmak için uygun zamanı pek dikkatli bir şekilde seçtiğimi düşünmüştüm. Bir bankta oturmuş Great Lake'i seyrediyorduk sessizce, güneş ışıkları suyun yüzeyinde altından bir patika oluşturmuştu. Bir süredir böyle yan yana oturmaktaydık. Biraz dikeldim, onu kollarım-

la sardım; onu öperken tamamen benimmiş gibiydi.

"Sana bir nişan yüzüğü almak istiyorum, tatlım," dedim. "Nasıl bir şey istersin?" Derhal kendini toparladı, koyu renk lüleleri asice sağa sola sallandı.

"Çıldırdın mı sen?" dedi, "evlenmek için hiçbir şeyin yok ki, bende de yok. Bu çok aptalca. Şimdi eve gideceğiz," ve bir şey dememe fırsat bırakmadan, Bulvar'dan aşağı eve doğru yürümeye koyuldu. Sanırım zor elde edilebilirliği aşkımı daha da depreştirmişti; hatırlıyorum da, ne olursa olsun, bir, iki hafta sonra hayatımın çiçeği oluvermişti, onsuz geçen her ânım sıkıcıydı, yavandı.

Aşkın büyüsünü bana ilk Elsie öğretti, yeryüzünde ya da denizlerde olmayan o büyüyü. Hayatı algılayışımı değiştirdi, hatta hayatın tapılası yüzünü gösterdi bana. Onunlayken müthiş bir yoğunlukta yaşıyordum, duyularım tasavvur ötesi bir keskinlik ve hız kazanıyordu, onun büyüleyiciliği o sırada hep her yerdeydi; havada, güneş ışığında, hatta damarlarımdaydı. Yanından ayrıldığımdaysa sıkılıyor, bedbaht bir yalnızlığa giriyordum, hayatın bütün canlılığı sönüyor, kasvetleniyordu. Onunla ne kadar sık buluşsam sihri o denli büyüleyici bir cazibeye dönüşüyor, tutkum tırmandıkça tırmanıyordu. Arzularımın ondaki yansımasına bayılıyordum: Yanakları ve dudakları istek dolu bir alevle parlardı, ama kendini kontrol edişi beni hep şaşkına çevirirdi. Tenin büyüsüne kapılmaktan hoşlanmaz, hatta bunun gerçekliğini kabûle bile yanaşmazdı. İlk başta onun bu direncini geleneklerine duyduğu saygıya bağladım, benim için git gide vazgeçilmez hâle gelen varlığını kaybetme korkusuyla, onu sıkboğaz etmedim. Onun güzelliğini kollarımda tutmak, onunla öpüşmek başımı döndürü-

yordu, onu zerre kadar kızdırma riskini göze alamazdım. Ama ne zaman dudakları benimkileri ateş gibi yaksa, onun boynunu öpmeye çalışır, elbisesinin kolunu sıyırıp bir çiçeği, menekşe süslemelerle çılgın bir hâl almış fildişi beyazlığında bir taçyaprağını andıran kolunu öperdim.

"Hayır, yapmamalısın," diye bağırırdı, "senden hoşlanıyorum, çok hoşlanıyorum; çok iyi kalpli, naziksin, bundan eminim; ama bu yanlış; ah evet, öyle, hem evlenmek için çok fakiriz, ne yazık ki. Kendine gelmelisin, çocuk." (Beni "çocuk" diye severdi.) "Mavi gözlerine bayılıyorum," diye devam ederdi dalgın bir tavırla, "güçlü oluşuna, boyuna posuna, bıyığına bayılıyorum" (bıyığıma dokunup gülerdi). "Ama, hayır! Hayır! Hayır! Durmazsan eve giderim."

Elbette ki boyun eğerdim, ama sadece birkaç dakika sonra yeniden başlamak üzere. Arzularım kontrolden çıkmış durumdaydı, Elsie'ye âşıktım; onu tanıdıkça aşkım daha da derinleşiyordu; fakat ona duyduğum sevgi ve muhabbet derinleştikçe tutku olarak, tâbiri câizse, dikbaşlılık, buyurganlık olarak dışa vuruyordu; dizginlerinden boşalıyor, merakla birleşerek bir çılgınlığa doğru doludizgin ilerliyordu. Tek mazeretim gençliğimdi, ona dokunmaktan, onu okşamaktan kendimi alıkoyamıyordum, ellerim en az gözlerim kadar meraklı ve kâşifti.

Arzularım ne zaman tüm çıplaklığıyla kendini gösterse beni durdurdu, bunlar bilinçaltı boyutunda kaldıkça bana neredeyse mutlak bir serbestî tanıdı. Onun yanında değilken, beni cidden ağırbaşlı biri olduğu için mi, tensellikten utandığı için mi, yoksa bunu itiraf etmekten hoşlanmadığı için mi engellediğini merak ederdim.

Kısa sürede anladım ki eğer benim ateşime ka-

pılmasına, bir an için bile olsa kendini koyuvermesine yol açarsam, sonrasında bu teslimiyet için beni kesin kes cezalandıracak, kendisini benden tamamen çekerek beni âdeta bir kafese hapsedecekti.

"Hayır, bayım, benimle gelmeyin. Evimin yolunu bulabilirim, teşekkürler. İyi günler," ve muhteşem güzellik gözden yitiverir, cezalandırılmışımdır.

Bu şekilde terk edildiğim bir akşam, dönüp göl kıyısına doğru yürüdüm. Elsie sahili sevmiyordu, çorak ve çirkin olduğunu söylüyordu; ne çimen ne de ağaç büyürdü burada; üstelik ıssız ve yabaniydi de, sadece kötücül, sıradan tipler buraya gelirdi. Fakat engin suyun uçsuz bucaksız görüntüsü beni hep buraya çekerdi, o an da içimdeki sesi dinleyip oraya gittim.

Daha beş yüz metre bile yürümemiştim ki büyük bir kalabalığa rastladım. Adamın biri bir at arabasının üstüne çıkmış, yaklaşık iki bin, üç bin kişiye seslenmekteydi. Konuşmacı uzun boylu bir Amerikalıydı; hoş, davudî bir sesi olan, belli ki tecrübeli bir hatipti. Adam hemen ilgimi çekmişti: Alnının üst kısmı saçsız, açıktı, düzgün yüz hatlarına sahipti, koyu renkli bıyıkları uçlarından biraz kıvrılmaktaydı. Adamın etkileyici, samimi konuşmasında insanı hemen yakalayıveren bir şey vardı. Görünüşe bakılırsa bayağı yer gezmiş, epey kitap okumuştu, kalabalığın yanına geldiğimde herkesin onu ağzı açık dinlediğini gördüm.

"Kim bu?" diye sordum. İşçi gazetesi *Alarm*'ın editörü Parsons adlı biri olduğunu öğrendim. İşçi partisinin yasallaşacağını ümit ettiği Sekiz Saatlik İşgünü tasarısı üzerine konuşuyor, Michigan Bulvarı'nda rastlanan zengin insanlarla yoksulları bir-

biriyle kıyaslıyordu. Güzel konuşuyor, hayattaki zalim karşıtlıklara bol bol atıfta bulunuyordu. Orada, birkaç yüz yıldır, takıp takıştırmış zenginler faytonlarında geziyordu, hizmetçiler onların etrafında dört dönüyordu, işçileriyse ertesi gün yemek bulup bulamayacaklarından bile emin değildi; konuşması hoş örneklerle süslenmekteydi.

Adam, "Siz işçiler yapıyorsunuz bu faytonları," diye bağırdı, "zenginler de bunlarla geziyor; muhteşem evler inşa ediyorsunuz, onlar da içlerinde yaşıyor. Dünyanın her yerinde işçiler onlar için enfes yiyecekler hazırlıyor; Çin'de onlar için köpekler semirtiliyor, Küba'da akvaryum balıkları yetiştiriliyor. Kuzeyin dondurucu soğuklarında parmakları mosmor kesilmiş insanlar bu değersiz aylaklar faytonlarında gezerken kürk giyebilsinler diye hayvanlara tuzaklar kuruyor. Güneşten kavrulan Florida'da insanlar onlar için meyve yetiştiriyor; çocuklarınız kışın buz gibi ayazında aç ve yarı çıplak gezerken, onlar bir ziyafette elli bin dolar harcayıp, uşaklarına fino cinsi köpeklerine ipek çorap giydirmesini emrediyor."

Hitabet yeteneği müthişti, altını doldurmakta da başarılıydı. Bunu "makine çağı" olarak adlandırdı, makineler yoluyla bireylerin üretim gücünün son yüzyılda yüz kat arttığını belirtti. "O hâlde, işverenler neden yüz kat fazla ödeme yapmıyor?" diye haykırdı. "Artık sekiz saat çalışmayla yüzyıl önce yüzlerce saatlik çalışmaya denk üretim yapılabiliyor, işveren neden günde sekiz saatle yetinemiyor ve böylece işçinin insan gibi yaşamasına olanak tanımıyor? Bir sömürücü değil de işveren olarak kalsa kendisi de tatmin olacaktır...

"Bütün o adâletsizlikleri düşünün bir," diye bağırdı. "Biz insanlar doğa üzerindeki egemenliği-

mizi giderek artırıyoruz. En yeni enerji kaynağı olan elektrik, aynı zamanda en ucuz ve verimli kaynak. İlkin bilim adamı yasaları veya yeni enerji kaynağını keşfediyor; ardından mucit bunu kullanılabilir hâle getiriyor; sonra da gözü doymaz zalimler yasalara dayanarak, zor kullanarak veya yolsuzluk yaparak bunun nimetlerine el koyuyor. Burada, Şikago'da yoksullar hiç olmadıkları kadar yoksul; pek çoğu bu kış soğuktan ya da yoksulluktan ölecek; oysa zenginler sürekli servetlerine servet katıyor. Yüz yıl önce bir adamın ömrü hayatında bir milyon dolar kazandığı hiç duyulmuş şey miydi? Şimdiyse yüz milyonlarca dolarlık servetleri olan Rockfeller'larımız ve bütün o diğerleri var. Bu acayip paraları *çalışıp da mı* kazandılar?" diye sordu. "Elbette çalışmadılar, bunları çaldılar; bilim adamları ile mucitlerin bizim buharı sıkıştırıp kullanıma sokmamızdan, elektrik kullanmaya başlamamızdan öncesine kıyasla kol emeğini on kat verimli hâle getirmeleri sayesinde, böylesi inanılmaz meblağları çalma fırsatını bulabildiler. İyi de, insan zekâsının ve kol emeğinin nimetlerinin keyfini hep gözü doymaz azınlık mı sürecek; bunlar hep havuzlarda ve özel sarnıçlarda heba mı olacak, yeryüzüne bereketli yağmurlar şeklinde hiç yağmayacaklar mı? Buna inanmayı reddediyorum. Benim başka bir hayâlim var," dedi ve çalışanlara yönelik bir çeşit cennet tasavvuru betimlemeye koyuldu...

Ciddî bir etki yaratmıştı, kalabalıktaki fısıldaşmalardan görülebiliyordu bu. Parsons beni defalarca şaşkınlığa uğrattı; Sosyalizm ile Anarşiden sanki bunlar aynı şeylermiş gibi bahsetti; ama şurası kesin ki tutkulu, coşkulu bir konuşma yaptı. Bir anda sol tarafımdaki bir adam dikkatimi çekti,

benden sonra gelmişti. Üzerinde işçi kıyafetleri vardı, ama temiz paktı. Adam, hatibin söylediği bir şeyin ardından, hor gören bir bakış atarak kafasını başka tarafa çevirdiği için dikkatimi çekmişti. Selâmsız sabahsız lafa giriverdim:

"Parsons'la aynı fikirde değil gibisiniz."

Birden göz göze geldik; elektrik çarpmışa döndüm, bakışı öyle keskin, öyle sıra dışıydı ki, karşılık vermekte zorlandım.

"Biraz fazla tumturaklı," diye karşılık verdi.

Küçümseyişi beni öfkelendirmişti, ama, özellikle gözlerini tam olarak görmek, taşıdıkları o tuhaf gücün sırrını anlamak üzere konuşmayı sürdürdüm.

"Söylediklerinde büyük bir doğruluk payı var, üstelik gayet de güzel konuşuyor."

Yeniden göz göze geldik, yeniden elektrik çarpmışa döndüm.

"Ah, evet!" diye onayladı, gölden tarafa bakarak, "sığ derenin akması şarıltılı olur" diye de ekledi, sessizce dönüp gitti.

Giderken ardından bakmaktan kendimi alıkoyamadım. Gözleri gri miydi yoksa kara mı? Bilemiyordum. Onu hâlâ görebiliyordum, orta boylu sayılırdı, ama geniş yapılıydı, ayağına çabuktu, yere sağlam basıyordu. Hayatımda hiç kimseden bu kadar etkilenmemiştim, oysa neredeyse hiç konuşmamıştı. O sırada henüz bilmiyordum ama Louis Lingg ile, hayatımı şekillendirecek olan kişiyle ilk kez konuşmuştum.

-III-

Tam o sıralar Şikago'da işverenler ile işçiler arasındaki mücadelenin giderek tehlikeli bir hâle dönüştüğünü fark etmeye başlamıştım; doğuştan Amerikalıların onda dokuzunun, işçilerin yabancı olduklarını, çalışma iznine sahip olmadıklarını gerekçe göstererek, işçilere karşı efendilerin tarafını tutmalarına deli oluyordum. Günde sekiz saat çalışmak için verilen hararetli mücadele bir yabancı icadı olarak görülüyor, her fırsatta kınanıyordu.

Elsie'nin tavsiyesi doğrultusunda, Şikago'daki büyük Amerikan gazetelerine gidip iş sordum. Bana ne yapabileceğim sorulduğunda, editörlere *Vorwaerts*'te çıkan en iyi yazılarımın İngilizce çevirilerini verdim. Yaşanan pek çok hayâl kırıklığının ardından, *The Chicago Tribune*'ün editörü ile bir görüşme yaptım; bütün o "sosyalist laf salatalarını" çıkarmam şartıyla New York'ta yerin altında nasıl çalışıldığıyla ilgili yazdığım yazıyı kabûl etmişti.

"O laflar burada tutulmaz," dedi gülerek; "bize berbat kokulu limburger peyniri gibi gelir, anlarsın ya! Kendi içinde iyidir, eminim; ama biraz ağır kaçıyor. Kaptın herhâlde, ha?"

Aynı zamanda yazı için bana yirmi beş dolarlık bir çek kesti. Böyle bir fırsatı kaçıramazdım. Ona Almancamın İngilizcemden çok daha iyi olduğunu, işçi meseleleriyle ilgili konularda onun muhabiri olarak çalışmak istediğimi söyledim.

"Tamam," diye karşılık verdi; "ama yabancıların borazanlığını yapmaya kalkışma. Biz her şeyden önce Amerikalıyızdır ve bayrağımızın tarafını tutarız, çaktın mı?"

Ona gerçeklere sadık kalacağımı söyledim, pek çok ufak çaplı hadisede de bunu yapmayı hemen hemen başardım. En nihayet o zaman için bana önemli görünen bir şey gerçekleşti, sonraları bunun yeni bir evreye karşılık geldiğini anlayacaktım. Doğu Yakası'nda bir grev başlamıştı. Aylardan aralık veya ocaktı, hava buz gibiydi, sıfırın altında on beş, yirmi derece civarındaydı. Hafif hafif kar atıştırıyordu, akşam çökmek üzereydi. Bazı atölyelerden ustalar dışarı çıkmış, fabrikanın yakınlarındaki boş bir arazide miting yapıyordu. Yaklaşık bine yakın erkek işçi buna katıldı, yüz kadar da kadın ve oğlan çocuğu. Konuşmaların çoğu Almancaydı ve epeyce sıkıcıydı. En çok da stokları kabarmış olan işverenlerin, satışların en düşük düzeyde seyrettiği kış aylarında harcamalarını azaltmak üzere maaşları düşürmeleri ve kesintileri artırmalarından şikâyet edilmekteydi. Yapılan işler de her işçinin yapabileceği işlerdi, dolayısıyla işverenler her türlü avantaja sahipti.

Orada, şiddetli rüzgâr ve uçuşan kar tanelerinin ortasında bekleştik; o sırada bu yoksul garibanlar aralarında konuşup, durumlarından haberli olmayan yeni işçilerin gelip işlerini ellerinden almasını önlemek üzere, mahallede grev gözcülerinin bulundurulmasına karar verdi. Kalabalığa karışıp grevcileri inceledim. Genellikle genç, güçlü, akıllı yüzler vardı, aralarında kaytarıcı tipler yok denecek kadar azdı, Hamburg'a ve Münih'e kıyasla çok daha düzeyli bir kalabalık görünümü arz etmekteydiler; fakat neredeyse bütün yüzlerde endişe ve gerginlik okunuyordu. Çoğu yüzde acı da okunmaktaydı; bir kısmının yüzü asık, bir kısmı da öfkeliydi. Irk ve dil farlılıkları nedeniyle birlik oluşturamamış işçilerin durumunun hayli zayıf

olduğu bu şehirde, belli ki dehşet verici bir hayat kavgası veriliyordu.

Kasvetli güne gecenin karanlığı çöküyordu, kar şiddetini artırmıştı. Kalabalıktan biraz uzaklaştım, eve gidip notlarımı kâğıda dökmeyi düşünüyordum ki, güçlü ayak sesleri duydum, sayıları yüze yakın sağlam bir polis gücü, kararlı adımlarla sokaktan aşağı iniyordu. Bir anda pür dikkat kesildim. Polisler araziye daldı; rütbesini kaba güce başvurması ve gözü pekliği ile elde etmiş iri, güçlü bir adam olan polis şefi Bonfield, kalabalığı ikiye yardı, bir düzine adamıyla birlikte ite kaka kalabalığın ortasına dek ilerledi. "İnin aşağıya," diye bağırdı polis konuşmacılara, bir yandan da dağılmaları yönünde kalabalığa sesleniyordu: "Dağılın bakalım! Dağılın!" Grevciler hoşnutsuzlukla söylenerek bu emre itaat etmeye başladı.

İlk başta zorba iktidar bir kez daha zafer kazanacakmış gibi görünüyordu; fakat ardından ölümcül bir duraklama yaşandı, polis bir anda kontrolünü kaybedecekmiş gibi gözüküyordu. Olanları izleyebilmek için kalabalığa daldım. Bonfield konuşmacılardan biriyle konuşuyordu, daha sonra öğreneceğim üzere bu kişi Fielden adlı bir İngiliz'di, orta yaşlı, kaba sakallı, son derece iyi kalpli ama duygulara yer vermeyen bir kararlılığa sahip biriydi. Sürekli şöyle diyordu:

"Kimseye karışmıyoruz. Herhangi birine engel olduk mu? Biz kimseye zarar vermedik."

Bonfield'ın sopası elindeydi. Görünüşe bakılırsa birden kontrolünü kaybetti. Belki de kalabalığın arasında kendini sıkışmış hissetmişti. Bilemiyorum. Ama birden sopasıyla Fielden'ın midesine geçirdi, onu bir çeşit platforma dönüştürülüvermiş at arabasından geriye doğru indirdi. Apansızın

adamın biri kalabalığı yararak kendini Bonfield'ın önüne attı, öfkeyle söylediği lafları anlayamıyordum, saldırgan el kol hareketleri yapıyordu. Fischer'dı bu, şu Komünist muhabir. Belli ki öfkesinden kendini kaybetmişti, Almanca-İngilizce karışımı jargonu polis tarafından hiçbir şekilde anlaşılmıyordu. Bonfield onu bir dakika kadar seyretti, ardından sol eliyle onu geriye itti. Fischer el kol hareketleri yaparak yeniden öne doğru atılınca, Bonfield onu tekrar geriye doğru itti, ardından barbarca sopayı kafasına indirdi. Fischer yere yığıldı, bu durum arbedenin patlak vermesine yol açtı. Bir anda polisler gözden yitti, alaşağı edildiler, öfkeli kalabalığın ayakları altında ezildiler. Akabinde dönüp, neler olacağını izlemek üzere kalabalığı yararak dışarı çıktım. Dışarıda bekleyen polisler sopalarını çıkarmış, milleti dövmeye başlamıştı bile. Şiddetli saldırı başlamadan önce kalabalık yavaş yavaş kaçışmaya başlamıştı. Bu kargaşadan bir şekilde sıyrılıp kaldırıma çıktım, buradan polisin önüne gelen herkesi sopadan geçirdiğini gördüm. Kalabalığın büyük kısmı zaten kaçışıyordu. Kaçmaya çalışan erkek ve kadınlar acımasız darbelerle alaşağı ediliyordu. Tam bir vahşetti. Kan beynime sıçramıştı; ama silahım yoktu, elimden bir şey gelmiyordu. Sokağın tam köşesinde dikilmiş boşalan araziye bakarken, yakınımda duran bir polis bir oğlanın peşine düştü. Oğlan taş çatlasa on üç, on dört yaşlarındaydı. Oğlan benden tarafa doğru koştu, derken polis onu yakalayıp sopasını kaldırdığında, sanırım dehşetle bağırdım. Ama yanımdan biri şimşek gibi fırladı, tüm hışmıyla saldırmış olan polis sopasını daha indiremeden, adamın çenesine müthiş bir tane çaktı, öyle hızlı ve

güçlü çakmıştı ki şaşakalmıştım, polisin sopası havada dönerek metrelerce öteye uçtu. Saldırgan akabinde dönüp, yanımdan geçerek sokağın aşağısına fırladı. Kısa bir süre önce Parsons'ın göl kenarındaki meydan konuşmasında, bakışı beni derinden etkileyen adamdı bu.

Hemen arkasından bağırdım, ama bu arada, bir sürü grevci aramızdan koşarak geçti, onun peşine düştüğümde gözden yitmişti.

Polisin saldırısını buraya yazdığım şekilde kaleme aldım ve *Tribune*'ün bürosuna götürdüm; ama yola çıkmadan önce, hikâyemi güçlendirmek üzere bazı verileri itinayla topladım. Otuz beş grevci hastaneye kaldırılmıştı, hepsi de ciddî şekilde yaralıydı, ikisinin durumu kritikti; tek bir polis bile doktor müdahalesini gerektirecek kadar yaralanmış değildi.

Editör yazımı okuduğunda, kaşlarını çatarak yazıyı masaya attı. "Belki senin anlattığın şekilde olmuştur, Schaubelt," dedi; "hastaneye kaldırılanlar hikâyeni daha da inandırıcı kılıyor. Ama bu olayda Amerika'ya ters düşüyorsun ve ben halkımın karşısında saf tutmayacağım. Biz hep *Yankee Doodle** şarkısını tutarız, bunu sakın unutma!" diye ekledi kesin bir şekilde.

"Ben taraf tutmadım ki," diye açıkladım; "sadece gördüklerimi anlatıyorum."

"En kötüsü de bu işte," dedi. "Lanet olsun. Anlattıkların gerçek, eminim; ama ne yazık ki, bunu basamam ve basmayacağım. Siz yabancılar sekiz saatlik işgünü istiyorsunuz, bunu vermeyeceğiz. Ben oturup kısa bir paragraf yazacağım, sadece

---

* ABD ilkokullarında vatanseverliği aşılamak için öğretilen, Bağımsızlık Savaşından kalma bir marş. –y.n.

Bonfield'ın gereksiz bir atılganlık gösterdiğini belirteceğim."

"Eh," dedim, "eğer bu grev yazımı almayacaksan, belki beni yangın haberleri için falan kullanmak istersin."

"Evet, evet," dedi. "İşini iyi yapıyorsun. Hiçbir yangını kaçırma, bizim Amerikalı muhabirler pek beceriklidir. Olay mahalline bile gitmeden haber yazarlar. Evet, yangın gibi şeyleri senden alırım, ama şu grev işinden elini çek. Bazı Polonyalı ve Almanlar için rüzgâr tersten esecek, güçlü fırtınaları şimdiden görebiliyorum."

Editör haklıydı; bütün o zalim kış ve yaz boyunca yabancı işçiler için rüzgâr hep tersten esti; çünkü *Tribune*'ün editörü de, diğer bütün Amerikan editörleri de gerçeğe hiç yer vermedi. Bizim editör söz verdiği üzere, başyazısında Bonfield'ın gereksiz bir atılganlık gösterdiğini belirtmeyi bile unuttu. Bunun yerine, hastanelik olan otuz beş yabancı, polise yönelik her türlü saldırının kesin bir şekilde bastırılacağına dair diğer yabancıların kulağına küpe olur belki, diye yazdı. Hakîkaten rüzgâr feci şekilde tersten esiyordu, üstelik yabancı işçileri daha beter fırtınalar bekliyordu!

Artık grevlere gönderilmiyordum. Olanlara tanık oldum, hayatta olan pek çok Amerikalı da polisin gaddarlığını kademe kademe nasıl artırdığına şahit oldu. Her geçen ay daha da savunulamaz işler yapıyorlardı; durum öyle bir boyuta varmıştı ki, kalabalığa dağılın çağrısında bile bulunmuyorlar, hemen sopalarını çekip, çıldırmışçasına, karşısındaki grevci mi, öylesine bir izleyici mi, yoksa yoldan geçen vatandaş mı, ayırt etmeksizin dayaktan geçiriyorlardı.

Ama hikâyemden uzaklaşıyorum sanırım. *Tri-*

bune'ün editörüyle yaptığım o konuşmanın ardından Spies'ı görmeye gittim. Polisin saldırısını anlattığım yazıyı memnuniyetle gazetesinde kullanmak istedi; beni, ona zaten olayların daha sert bir yorumunu anlatmış olan İngiliz'le, yani Fielden'la tanıştırdı. Fielden bize Fischer'in evde yatak döşek yattığını anlattı. Anlaşıldığı kadarıyla feci bir darbe almıştı. Suratının bir tarafı tamamen dağılmıştı; ciddî bir beyin sarsıntısı geçirmişti, iyileşmesi belki aylarca sürecekti. Bu dehşet verici hadise Spies'ın cesaretini bilemiş, kararlılığını pekiştirmiş gibi gözüküyordu. "Utanç verici, utanç verici," deyip durdu. "Amerika'da ilk kez boş arazilerde düzenlenen, hiçbir taşkınlığa sahne olmayan eylemler güç kullanılarak dağıtılıyor. Fikirler polisin sopalarıyla karşılandı." Heyecan ve öfkeden neredeyse kendini kaybetmişti.

Bürodan çıkarken veznedarla biraz lafladım, dışarı çıkmak üzere lobiden geçerken Raben'la karşılaştım.

"Ne!" diye bağırdım, "sen Şikago'da mıydın?"

Bana bir süredir Şikago'da yaşadığını söyledi.

"Hadi gel," diye devam ettim, "bana New York'ta yaptığın gibi sana bir Alman yemeği ısmarlayayım. Hatırladın mı? Konuşacak öyle çok şey var ki."

"Öyle," dedi. "Siz Şikago'da yaşayanlar tarih yazıyorsunuz. Düzenlediğiniz grevlerle ilgili yazı yazmak üzere *The New York Herald* tarafından gönderildim." Böbürlenişi komikti. Tanınmış bir gazeteyle çalışması kendini beğenmişliğini iyice artırmıştı.

Birlikte çıktığımızda Amerikan aksanımın onunkinden daha düzgün olduğunu fark ettim memnuniyetle. Bir Amerikalı gibi konuşuyordum, onun Alman olduğu ise açıkça anlaşılıyordu. Elsie'nin

bana bayağı faydası dokunmuştu. Dahası, okuduğum İngiliz yazarlar ve İngilizce yazdığım yazılar bana geniş bir sözcük dağarcığı kazandırmış, İngilizce üzerindeki kontrolümü ona nazaran çok daha sağlamlaştırmıştı.

Kısa bir süre sonra güzel yemekleri olan bir lokantaya oturmuştuk bile, Raben'ın on ya da on beş gündür Şikago'da olduğunu öğrendim hayretle.

"Senden haberliydim," dedi, "bir gün karşılaşmayı umuyordum."

"Ortalıkta mıydın yani?" diye sordum. "Sana hiç rastlamamış olmam tuhaf." Oysa, işin aslı, neredeyse her gece Elsie ile çıkmıştım, dolayısıyla Almanlarla karşılaşabileceğim yerlerde bulunmamıştım.

Biraz da kendimi savunmak üzere, "Geçen hafta iki kez *Arbeiter Zeitung*'daydım," diye ekledim.

"Ah," dedi, "o *Arbeiter Zeitung*'un esamesi okunmuyor. Şikago'da devrimci güç Lehr und Wehr Verein'de."

Sözlerini tekrarladım, "Devrimci güç ... Lehr und Wehr Verein; hiç duymadım."

"Bu gece benimle gel," dedi Raben, Kolombvârî bir gururla, "sana göstereceğim. Anarşistler, oğlum; bir şeyler yapacak kişiler; senin konuşup duran, hiç karşı koymadan ölümüne sopalanan uysal Sosyalistler değil." Raben, çoktan fark ettiğim gibi, insanları şaşırtmak için yaşıyordu. Kendini aşırı beğenmesi dramatik ihtiraslara yol açıyordu; hem Kassandra hem de Yeremya rolünü aynı anda üstlenmek istiyordu.

"Yüce tanrım!" diye bağırdım, "Şikago'da Anarşistler var mı sahiden?" Sözcüğün sadece kendisi bile tüylerimi ürpertmişti.

Raben hayretimi zevkle izleyip korku verici bir

bakış fırlattı. "Benimle gel," dedi, "sana Şikago'yu göstereyim. Sadece on beş gündür buradayım gerçi, ama senin aylardır öğrendiklerinden daha fazlasını öğrendim. Yan gelip yatmadım," sonra da mutlak bir kendine hayranlıkla dudaklarını büzdü.

Yemekten sonra Anarşist klübe doğru yollandık, beni Doğu Yakası'ndan çıkarıp şehrin varoşlarına, yabancıların kaldığı, en ucuzcu mahallenin merkezine götürdü. Burada bir Alman barına girdik, beni *Arbeiter Zeitung*'un editör yardımcılarından Bay Michael Schwab ile tanıştırdı. Onu Spies'ın yanında görmüştüm daha önce, çelimsiz, sıska, solgun yüzlü, siyah saçlı, uzun, siyah, bakımsız sakallı, gözlüklü bir Alman profesörüydü. Raben Schwab'a Almanca kim olduğumu, nelerle ilgilendiğimi anlattı, Schwab başıyla onaylayıp bizi yukarı çıkaracağını söyledi. Önümüze düşerek bizi barın arkasına, oradan da dar bir merdivenden çıkarak eşyasız, boş, içinde otuz kadar erkek ile üç, dört kadının bulunduğu bir odaya götürdü. Odanın ortalarına doğru uzun bir masa vardı, etrafında dinleyiciler oturmuştu, odanın arka tarafında da konuşmacılar için basit, ahşap bir masa yerleştirilmişti. Varlığımız biraz heyecan yarattı, herkes bize baktı. Belli ki toplantı henüz başlamamıştı. Odaya girdiğim anda polisi yere seren, tanışmak için can attığım adamı görüp afalladım. Tam Raben'dan Schwab'ın beni adamla tanıştırmasını isteyecektim ki, Raben bana dönüp,

"Ah, işte orada. Seni dünyanın en tatlı Anarşistiyle tanıştırmalıyım," dedi ve beni Schwab'la konuşmaya başlamış, uzun boylu, güzel, esmer bir kadının önüne sürükledi. "Müsaadenizle," dedi Amerikanca, "Bayan Ida Miller, size bir dostumu tanıştırmak isterim, Bay Rudolph Schnaubelt."

Kadın gülümseyerek elini uzattı. Raben ona, Şikago'da Anarşistlerin varlığına inanmamama rağmen, bu toplantıya, gerçek bir Anarşistler toplantısına getirmek için beni nasıl ikna ettiğini anlattı. "O bir Güney Almanyalı, bilirsiniz," diye ekledi neredeyse aşağılarcasına. Bayan Miller'ın ifadesindeki bir şey beni derinden etkilemişti, daha bunun ayırdına varmadan onunla hoş sohbete başlamıştık bile. Gözleri güzeldi, aslına bakılırsa kadın ilgimi çekmişti, beni etkilemişti, bir çocuğun etkilenmesi misali. Birden hatırladım.

"Burada tanışmam gereken biri var, Bayan Miller. Bilmem onu tanıyor musunuz?"

"Tarif edebilir misiniz?" diye sordu.

Ona adamın gözlerini, ilk rastlaşmamızda üzerimde bıraktığı etkiyi betimledim, sonra da oğlanı nasıl sıra dışı şekilde savunduğunu, saldırısındaki sürati ve gücü, ardından da dönüp nasıl sakin bir şekilde sokakta gözden kaybolduğunu anlattım.

"Bu Louis olmalı," dedi Ida heyecanla, "Louis Lingg. İşe bakın! Bununla ilgili bana tek kelime etmemişti, bir tek kelime bile."

Onun peşi sıra ismi tekrarladım, "Louis Lingg. Fransız herhâlde?"

"Ah hayır," dedi, "kendisi Almandır, Mannheim' dan. İşte orada masanın en ucunda oturuyor. Bu grubun kurucusudur, müthiş biridir," diye ekledi kendi kendine söylercesine.

"Onu elbette müthiş bulursun," dedi Raben, "bu çok doğal."

Bayan Miller dönüp ona baktı.

"Evet," diye tekrarladı, "gayet doğal. Bundan da bir şikâyetim yok. Onu yakından tanıyanlar, onu pek aklından çıkaramaz."

"Lingg'le tanışmak isterim," dedim.

"O da sizinle tanışmaktan memnun olacaktır," diye karşılık verdi. Lingg'e doğru döndüğümüzde kısık sesle sözüne devam etti, "Öğrenmek veya yardım etmek isteyen biriyle tanışmaktan hep mutluluk duymuştur," ardından ona seslendi, "Louis!" ve beni ona tanıttı. Yeniden göz göze geldik, ama bu sefer bakışı beni şok etmedi. Gözleri koyu griydi, göz bebeği ve kirpikleri kapkaraydı, gözünü asla kaçırmayan, irdeleyen bir bakışı vardı, ama ilk seferde düşündüğüm gibi panl panl bir mükemmelliğe sahip değillerdi. Yine de, gelecek günlerde gözlerindeki esrarengiz kudrete sık sık tanık olacaktım. Zihnime yüz hatlarını kazımaya, kişiliğindeki bu sıradışılık ve olağanüstülüğün nereden kaynaklandığını anlamaya çalışarak, Lingg'e bakakalmışken, Bayan Miller yaptığı şeyi kendisine anlatmadığı için ona serzenişte bulunmaya başladı.

"Hiçbir şey yapmadım," dedi Lingg usulca, ağır ağır.

"Evet, yaptın," dedi Bayan Miller coşkuyla, "polisi yere yıkıp oğlanı kurtardın, sonra da hiçbir şey olmamış gibi oradan yürüyüp gittin. Bunu yaparken gözümün önüne getirebiliyorum seni. Bay Schnaubelt bütün olanları bize anlattı. Ama bana niye anlatmadın?"

Lingg omuzlarını silkti, "Toplantıya başlasak iyi olacak," dedi sadece.

Tam bu sırada konuşma bölündü.

Schwab gelmişti, para topluyordu, "Bayan Schelling için," dedi.

"Kim? Ne için?" diye sordum.

Lingg konunun dağılmasından memnun olmuştu. Kibarca sorularımı yanıtladı.

"Son toplantımızdan kalan bir mesele, bir kurşun zehirlenmesi vakası. Bayan Schelling sakat bir

çocuğu olan dul bir hanım. Korkarım ki yolun sonuna geldi, fazla yaşamaz."

"Gerçekten mi!" dedim şaşkınlık içinde. "Burada kurşun zehirlenmesi sık yaşanan bir şey mi?"

"Çok sık," dedi, "boyacılar arasında. 'Kısmî el felci'ni, el bileği sinirlerinin felce uğramasını duymuşsunuzdur herhâlde?"

"Hayır," dedim, "iyi de kadınlara boyacı olarak iş veriyorlar mı?"

"Boyacı olarak değil de, beyaz kurşun fabrikalarında ve matbaa dökümhanelerinde çalışıyorlar," dedi Lingg. "İşin en kötüsü kadınlar kurşun zehirlenmesine karşı daha dayanıksız, bundan erkeklere göre çok daha kötü etkileniyorlar. İçlerinden bazıları birkaç hafta içinde ölüyor."

"Yüce Tanrım!" diye haykırdım, "ne kadar kötü!"

"Kurşun zehirlenmesinin bir hayrı da dokunuyor," diye sürdürdü yüzünü ekşiterek; "evli çiftlerin çocuk sahibi olması hayli zorlaşıyor; düşüklere çok sık rastlanıyor, nadiren doğan çocuklar da ya bebekken ıspazmozdan ölüyor ya da büyüdükçe zekâ geriliği oluşuyor."

"Dehşet verici!" feveran ettim. "Beyaz kurşunun yerine konulabilecek bir şey bulunmadı mı?"

"Yerine kullanılabilecek bir şey var," diye yanıtladı, "beyaz çinko. Fransız Yasama Meclisi beyaz kurşunun tamamen yasaklanıp yerine beyaz çinko kullanılmasını istiyor; ama Amerikan Senatosu istemiyor. Çok tanıdık, değil mi? Elbette, demokratik Amerikan hükümeti bu tür konularla ilgilenmiyor, işçilerin sağlığı onları alâkadar etmiyor."

"Hastalık çok acılı mı?" diye sordum.

"Bazen korkunçtur. Gencecik kızların kör olduğunu gördüm, felç olanları, çıldırarak ölenleri gör-

düm." Birden kesti. "Gerçekten ihtiyaç duyanlar için elimizin altında biraz para bulunması iyi oluyor ama bağış yapmak için kendinizi mecbur hissetmeyin, bağışlar gönüllüdür," dedi, ardından odanın arka tarafındaki ufak masaya doğru yollandı. Raben peşinden gitti.

Lingg'in söylediği şeyler beni çok etkilemişti. Yeni bir çevreyle, yeni bir hayatla tanıştırmıştı.

Bir yandan ona duyduğum hayranlığın nerden kaynaklandığını anlamaya çalışarak, uzun masada Bayan Miller'ın yanına oturdum. Önce biraz karmaşa yaşandı, ardından bir adam ayağa kalkıp polis ile grevciler arasındaki arbedeyi gayet başarılı bir şekilde İngilizce betimledi. Konuşurken kendini kontrol edişi, yaşananları alabildiğine yansız, dışarıdan bir bakışla anlatabilmesi beni hayrete düşürdü. Adamın üzerinde Lingg'in etkisi olduğunu hissettim. Yerine oturduğunda hafifçe alkışlandı. Ardından Lingg ayağa kalktı, dinleyicilerin anlattıkları için Bay Koch'a minnettar kaldığına emin olduğunu, şimdi herkesin zevkle Profesör Schwab'ı dinleyeceğini söyledi.

Sevimsiz bir kuramcı olan Profesör'ün konuşması bana dağınık, etkisiz geldi. Ekonomi politiğe ancak bir Alman'a özgü şekilde tepeden tırnağa hâkimdi; İngiliz ekolüne de, Amerikan ekolüne de, Fransız ve Alman ekollerine de ansiklopedik bir kesinlikle tamamen vâkıftı; fakat görünüşe bakılırsa, fikirleri bir tutam Herbert Spencer sosuyla birlikte, Lasalle ve Marx'a dayanıyordu. Emin olduğu bir şey varsa, o da, özellikle Amerika ile İngiltere' de bireyciliğin gemi azıya aldığıydı. "Bu ülkeler üzerinde," dedi, "dışarıdan gelen hiçbir baskı yok, bu yüzden toplumsal organizmayı oluşturan atomlar parçalanma eğilimi gösteriyor. Burada ve

İngiltere'de bireyciler ipinden boşaldı." Ardından yapmacık bir edayla Goethe'den şu alıntıyı yaptı:

"Im Ganzen, Guten, Schoenen,
Resolut zu leben."

Otorite havaları, kitabîliği ve kişiliğindeki bir nevi ruhsuzluk sinirime dokunmuştu. Tanık olduğum korkunç şeylerin anısını, o akşam içimi kaplamış olan acıyı ve öfkeyi bir konuşma selinin silip süpürmesini istemiyordum. Ida Miller'a bu minvalde bir şeyler söyledim; o da hemen, "Kalk konuş o hâlde, anlat. Hakîkatin hepimize faydası var," dedi.

Bunun üzerine kalkıp masaya gittim. Lingg'den konuşmak için söz istedim, sonra da oturup beklemeye koyuldum. Lingg hemen yerinden kalktı, resmî bir tonda grubun zevkle Bay Schnaubelt'i dinleyeceğini söyledi. Konuşmama, biz aklımızdan geçenleri hiçbir taşkınlığa gitmeden söylediğimiz için ölümüne sopalanırken, Amerika'nın bireysel özgürlüklerin aşırılığı nedeniyle büyük zarar gördüğünü savunmanın bana yanlış geldiğini söyleyerek başladım. Amerikalılar ifade özgürlüğünü seviyor ve kolluyorlardı, ama bunu yabancılara reva görmüyorlardı, oysa bizler de, ülkeye sadece birkaç nesil önce ayak basmış olanların Amerika doğumlu çocukları kadar Amerikalı olarak anılmayı hak ediyorduk.

"Eşitlik," diye sürdürdüm, "mümkün müdür değil midir bilemiyorum. Bu Lehr Verein'e, yani eğitim klübüne, acaba eşitliğin olabilirliğine dair yeni bir şey söyleyebilecek biri çıkar mı diye geldim. Ben doğada bir eşitlik olduğunu düşünmüyorum; becerileri ve güçleri açısından insanlar arasında bir eşitlik görmüyorum; insanların mal, mülkünde

bir eşitlik nasıl olsun ki? Ama bence hak ve sorumluluklarda adâlet ve eşitlik olabilir," ardından selâm verdim, dönüp Ida'nın yanına geri oturdum.

"Harika! Harika!" dedi Bayan Miller, "bu Louis'i harekete geçirir."

Lingg ayağa fırladı, başka konuşmak isteyen var mı diye sordu, insanlar "Lingg, Lingg," diye mırıldandı. Lingg bu çağrıya karşı selâm verdi, ardından sakin, dostâne bir tonda konuşmasına başladı:

"Son konuşmacı eşitliğin olabilirliğinden kuşku duyuyor. Mutlak eşitlik elbette söz konusu değildir; fakat Fransız İhtilali'nden beri eşitliğe doğru bir yönelim, bir çaba olagelmektedir. Kibir insanın içinde açgözlülük kadar güçlü bir tutkudur," dedi, belli ki yüksek sesle düşünmekteydi. "Fransız İhtilali'nden önce, bir soylunun bir yıl içinde giyimi için yüz, iki yüz bin livre harcaması garipsenmiyordu. Sanırım Profesör Fransız Sarayı'ndaki kimi soyluların sadece kıyafetlerinin yüzlerce işçinin yıllık kazancına karşılık geldiğini sizlere anlatabilir.

"Fransız İhtilali bütün bunları yerle bir etti. Endüstriyel devrime daha uygun bir giyim tarzı getirdi. Artık ne askerler ne de züppeler gibi giyiniyoruz, işçi kıyafetleri giyiyoruz; bir kimsenin kıyafeti ile bir başkasınınki arasındaki fiyat farkı da sadece birkaç dolardan ya da kıyafet harcaması farkı yılda birkaç yüz dolardan ibaret. Bugün artık yüz bin dolara alınacak sırmalı bir gömlek ya da pırlantalı ayakkabılar giyen birine deli gözüyle bakılır, bu tür aşırılıklar artık olanaksızlaştı. Niye bir devrim daha olmasın, yapılan işlere karşılık ödenen ücretlerde de eşitlik sağlanmaya çalışılmasın? Ben, bana ne olanaklı ne de arzu edilebilir gelen eşitlik için değil, bireysel çalışmaya ödenen

ücretlerde bir eşitlik sağlanması için atılacak büyük adımları bekliyorum dört gözle."

Tam bu sırada ona bir not uzatıldı. Oradaki baylar ve bayanlardan izin istedi bunu okumak için. Bu adam tuhaf bir şekilde hep çok kibardı. Notu okudu, ardından aynı yavaş, sakin tonda devam etti:

"Söylemek istediklerimi söyledim," diye başladı, "lâkin üyelerimizden biri polisin bugünkü saldırıları hakkında da bir şeyler söylememi istiyor." Birden masanın ucuna doğru ilerledi; bize doğru baktığında, onunla göz göze gelen herkes ürperdi. Hepimize bir kez daha baktı.

"Ne söylenebilir bilmiyorum. İnsan bu tür bir zorbalığın tekrarlanmayacağını umut ediyor. Bu gece başka bir şey söylemeyeceğim, lâkin" sözleri dudaklarından usulca döküldü mermi gibi, "topluluğumuz eğitim kadar savunma amaçlıdır da." Sesinde kelimelere dökemeyeceğim bir tehdit unsuru vardı. Kasvetli bir bakış attı, sözleri irkilmiş kulaklarımızda âdeta yankılandı.

"İnsan," diye sürdürdü, "sopaya ne sözle karşılık verebilir, ne de tokat yedikten sonra diğer yanağını uzatabilir. Şiddete şiddetle cevap verilmelidir. Amerikalılar etki ile tepkinin aynı ve zıt şeyler olduğunu elbette iyi bilir; baskı ile başkaldırının aynı ve zıt şeyler olduğunu da."

Birden sustu, başıyla bizi selâmladı, insanlar masa boyunca konuşmaya, sohbete başladı birden, Lingg'in konuşmasının ve hayret verici kişiliğinin üzerimizde yarattığı etkiyi dağıtma gayreti içindeydiler bence. Hayatımda ilk kez tahayyül edebildiğimden daha zeki, geçirdiğimiz her anda hayatıma yeni fikirler sokan, had safhada buyurgan, güçlü varlığından dolayı insanda diğerlerine göre

çok daha fazla beklenti oluşturan biriyle karşılaşmıştım.

Heyecan ve coşkuyla Bayan Miller'a döndüm.

"Ah, evet haklısınız," dedim, "Louis Lingg müthiş biri, müthiş bir adam. Onu daha yakından tanımak isterim."

"Buna memnun oldum," dedi sadece, ama yüzü övgülerimden dolayı ışıldıyordu. "Bu çok kolay. Bu akşam bir işi yoksa bizimle eve gelebilirsiniz."

"Onunla mı yaşıyorsunuz?" diye sordum, öyle şaşırmıştım ki ağzımdan çıkanı kulağım duymamıştı. Hiç bozulup gücenmeksizin beni yanıtladı:

"Ah evet, evliliğe inanmıyoruz. Louis ahlâk kurallarının aslında sağlık kuralı işlevi gördüğünü düşünüyor; evlilik kurumunu çok aptalca buluyor, birbirleriyle dürüst bir ilişki kurmak isteyen erkekler ve kadınlar için bunun bir anlam taşımadığını düşünüyor."

Belli ki bu gece birbiri üstüne şok geçirecektim. Kulaklarıma inanamayarak ona bakakaldım.

"Görüyorum ki hayrete düştünüz," dedi gülerek; "ama biz Anarşist ve asiyiz. Bize alışmanız gerek."

"Anarşistler!" diye tekrarladım, tamamen afallamıştım, "gerçekten mi?"

Toplantı nasıl sona erdi hatırlamıyorum ama nihayetinde sona erdi. Evlere dönmeden önce sağda solda bir iki bira içtik, sonra da dağıldık; ama ayrılmadan önce Lingg bana adresini verdi, ertesi gün ya da ne zaman aramak istersem benimle görüşmekten memnun olacağını belirtti.

"Yazılarından bazılarını okudum," dedi, "beğendim. Samimiler."

Engellemeye çalışsam da kıpkırmızı kesildim, hiçbir iltifat beni bu kadar mutlu etmemişti. Raben'la birlikte onlardan ayrıldık, Lingg'le ilgili

her şeyi öğrenmek istiyordum; kendimi kaptırmış bir şekilde onun hakkında konuşmaya başladım, ama bir süre sonra Raben'ın pek ilgilenmediğini fark ettim. Hatta Lingg hakkında neredeyse hiçbir şey bilmiyordu, daha ziyade Bayan Miller ile ilgilenmekteydi, Lingg'le yaşadığı evlilik dışı ilişkinin kız için büyük bir kötülük olduğunu düşünüyordu. Raben dokunduğu her şeyi âdeta kirletiyor gibi geldi bana o gece. Ona olabildiğince çabuk bir şekilde "iyi geceler" dileyip kafamı toparlamak, Lingg'in aklıma soktuğu yeni şeyleri ve her şeyden önemlisi de varlığıma üflenen yeni ruhu sindirmek üzere eve koşturdum. Bir kişi tek başına bütün topluma kafa tutabilir miydi? Nasıl –?

-IV-

Artık benim için mecburi bir olgunlaşma dönemi başlamıştı: Lingg'le geçirdiğim zaman sayesinde zihinsel olarak olgunlaşıyor, Elsie Lehman'la ilişkim sayesinde de duygularımı, hayatı, kendimi ve kadınları daha iyi tanıyordum. Aylar boyunca Lingg'le düzenli olarak görüştüm, genellikle günün büyük kısmını onunla geçiriyordum; yine de bütün o zaman zarfında tek bir gün yoktu ki ondan yeni bir şey öğrenmeyeyim. Söyleyecek yeni bir şeyi kalmadığından emin bir şekilde yanına gidip durdum, ama şu ya da bu şekilde sohbetin bir yerinde yeni bir konu açılır, akabinde ondan yeni fikirler, yeni bir bakış açısı çıkardı. Gayet iyi hatırlıyorum, o zamanlar bu durum beni şaşkına çevirirdi; çünkü fikirlere, yüzlerce olgu incisini altından bir kolyede birbirine bağlayıverecek her türlü gözü pek genellemeye bayılırdım. Lingg'le tanışmadan önce gittiğim okullar ve okuduğum kitaplar sayesinde kendimi gayet iyi yetiştirmiştim. Yunan ve Latinceden bayağı bir şey okumuş, Fransız, Alman ve İngilizlerin en iyi yazarlarını yalayıp yutmuştum. İlk başta beni en çok şaşırtan şeyse Lingg'in çok az şey okumuş olmasıydı. Toplumsal meselelerle ilgili konuşurken ben hep, "Ah, bu Heine'nin görüşü," veya "Goethe'nin görüşü," demiştim. Kaşları kalkmıştı, bunlar kendi fikirleriydi ve bu kadarı onun için yeterliydi. Diğer düşünürlerin düşünmeyi bıraktığı yerde fikir üretmekteydi âdeta; eğer sohbetin hararetli akışı sırasında ondan gelen veya ateşli diyalektik tartışmalarından kıvılcım gibi

çakan bütün o zihin açıcı fikirleri, dâhiyane tahminleri burada tasvir etmeye kalksam, bir ukalâ ya da bir fikir makinesi resmetmem gerekir. Oysa Louis Lingg ikisi de değildi, o yürekten bir dost, tutkulu bir âşıktı. Onda, hepimizde olduğu gibi, her türlü tezat ve aykırılık mevcuttu; fakat o diğerlerinden daha geniş bir ufukla hayatın en uç noktalarına temas ediyor gibiydi. Sıra dışı bir kişilikti; genellikle sakin, ince eleyip sık dokuyan, gerçekçi biri olarak insanlar ve nesneler hakkında kesinlikle taşıdıkları değere göre hüküm veren, başına buyruk biriydi. Ama akabinde, mutlak bir kendini feda etme eğilimiyle, gözü hiçbir şeyi görmeyen bir duygusallığa kapılıverirdi.

Onun kavrayış becerisini, zekâsının gücünü ve berraklığını gösterebilmek için, Lehr Verein'de yaptığı başka bir konuşmayı aktarmam gerekir. Bunu dinlediğimde, insanı hemen ikna edebilen bir bilgeliğe, açıklığa ve doğruluğa sahip olduğunu düşünmüştüm.

Lingg, toplumumuzdaki esas şer odaklarının kendilerini ilk olarak on sekizinci yüzyılın sonunda gösterdiğini söyleyerek lafa girmişti. "Bu dönem," diye sürdürdü, "iplik eğirme makinesinin icadı, enerji kaynağı olarak buharın kullanımı ve de bireyciliğin ilk kez bir öğreti olarak telkin edildiği *Ulusların Zenginliği*'nin basılması ile akıllara kazınmıştır. İnsanoğlu tam doğa yasalarını kullanarak çalışma gücünde emeğini on kat verimli hâle getirmeye başlamışken, her şeyin bireysel açgözlülüğün 'götürebildiğin kadarını götür' ilkesine göre yapılması ortaya çıktı. Şimdi, somut bir şekilde bu hatanın sonuçlarını ele alalım; bir ülkenin karayolları her zaman milli servet olarak kabûl edilmişti, bunlar hükümet adına olabildiğince ucuza inşa

edilmişlerdi ve bakımı-onarımı yerel idarelerce yapılıyordu. Fakat demiryolları ya bireylerce ya da bireylerden oluşan gruplarca yapıldı, sahiplenildi ve bakımı sağlandı. Aynı şekilde, bütün ülkelerde araziler belli ödeme koşulları doğrultusunda devlet tarafından bireylere kiralanmıştı, arazilerin üçte biri ila yarısı kadarı da ortak kullanım için bir kenara ayırılırdı; şimdiyse araziler bireylerin mülkiyetine bırakılıyor. Akabinde de toplumsal organizma sıkıntı çekmeye başlıyor. Zengin hızla daha da zenginleşiyor, fakat fakir daha da fakirleşiyor; "çalışma evleri" dolup taşıyor; müsrif zenginlik ile had safhadaki sefaletin çağdaş çelişkisi oluşmaya başlıyor...

"Bütün bunlara reçete olarak Sosyalizm ya da Komünizm va'zediliyor; Marx, bırakın da bireylerin elinden her şeyi alalım, böylece her şey yoluna girecek, diye haykırıyor. Bu kesinlikle bir deneyden ibarettir. Bizim anladığımız kadarıyla, uygarlık bireyciliğin üzerine kurulmuştur; toplumsal yapıyı paramparça etmeden bireyi dizginlemek olanaklı olamaz mı? Profesör Schwab'a katılıyorum, aşırı bireycilikten dolayı büyük sıkıntılar yaşıyoruz; burada mesele şudur: Bireyciliği nasıl sınırlandıracağız, sosyalizm hayatımıza ne ölçüde girmeli? Bana göre yanıt gayet açıktır; birey, endüstride kontrol altında tuttuğu bütün alanlardaki varlığını sürdürmelidir, faaliyetleri dürüst olduğu sürece hiçbir şekilde sınırlandırılmamalıdır. Fakat bireyin kontrol edemediği, bireyin Anonim Şirketler kurmak üzere özgürlüğünü terk ederek diğerleriyle bir araya geldiği, böylelikle de aşırı güçlenerek toplumu yağmaladığı bütün o işler, bu tarz bütün endüstriler, siyasal yapının sıhhati ve refahı için, en gereklilerden başlamak koşuluyla, bir bir devle-

tin ya da yerel yönetimlerin idaresine devredilmelidir.

"Bence, bir ülkenin toprakları o ülkenin insanlarına ait olmalı, bu topraklar uygun koşullarla çiftçilere kiralanmalıdır; en güçlü, en sağlıklı vatandaşları kırsal hayat yaratır çünkü. Bütün demiryolları ve iletişim araçları millileştirilmelidir; su şirketleri, gaz ve elektrik şirketleri, bankalar, sigorta şirketleri ve bunun gibiler de öyle. Konu üzerinde biraz kafa yorarsanız, uygarlığımızda karşılaştığımız bütün kötülüklerin, Anonim Şirketler tarafından yönetilen bu büyük endüstri kolları kanalıyla kendilerini gösterdiğini anlarsınız. Buralar, –adını tam koymak gerekirse– şanslı kumarbazın veya cüretkâr hırsızın milyonları cebine attığı, kamu vicdanını zedelediği spekülasyon ve soygun yataklarıdır.

"Amerika'da, elinde toprağı olan nüfusun yanı sıra, demiryollarını ve su kanallarını, elektrik ve su şirketlerini, çalışanların işlerini sahiplenmelerini sağlayacak hakkaniyetli maaşlarla ve eksiksiz bir iş güvencesiyle idare eden bir endüstriyel ordunuz olsaydı, bütün gündelik işçilerin maaş ortalamasını yukarı çekebilirdiniz. Böyle bir iş güvencesi sağlayamayan şirketler devletin verdiğinden daha fazla maaş teklif edemezse, en iyi işçileri bünyesine katamaz çünkü."

O konuşurken kafamda her şey bir anda aydınlandı âdeta; bir insanın dudaklarından dökülebilecek en hakikî gerçekti bu, meselenin özünü yakalayan şaşmaz gerçekti. Birey, yardım almadan yönetebileceği bütün sektörlerde yönetimi ele alabilirdi, ama ötesine geçmemeliydi. Anonim şirketlerin yönetimi devlet yönetiminden de beterdi, bunların çok daha verimsiz, yolsuzluklara da çok daha açık

olduğunu herkes biliyordu. Bütün okuduklarım, deneyimlerim âdeta sıçrama yapmış, Lingg'in içgörüsünü bir anda kavramış, onunla bir anda hemfikir olmuştum. Ne adamdı ama!

Elbette onun burada sadece bir özet olarak aktarılan sözleri, Lingg'in dehası hakkında çok sınırlı bir fikir veriyor. Bu aktarım, onun konuşmasını benzersiz kılan capcanlı mizah duygusundan yoksun ve yavandır; ancak her ne kadar ruhunu kaybetmiş olsa da, hakîkat tüm çarpıcılığıyla oradadır. O akşam, hayatımın en canlı anılarından biridir benim için.

"Çenede fosfor zehirlenmesinden" muzdarip bir işçi tanıtıldı, Doğu Yakası'nda bir kibrit fabrikasında "fırçacı" olarak çalışıyordu anlaşıldığı kadarıyla. Kibrit kafalarına sürülen "karışım" sıcak ve ıslaktır, yüzde beş oranında beyaz fosfor içerir. Bu karışımdan fosfor dumanlarının yükselişi kolaylıkla görülebilir. Elbette, havalandırma pervaneleri kullanılır, fakat bu pervaneler işçilerin dişlerinin çürümesini önlemede yeterli değildir. Bu işçinin ilk başta dişleri sağlammış, fakat zamanla alt çenesindeki bir dişi çürümüş ve ardından fosfor kaynaklı doku çürümesi sökün etmiş. Tuhaf bir şekilde duyarsızdı; dikkat çekmek öyle güçlü bir güdüdür ki, çenesine bütünüyle yayılmış çürümeden bir çeşit gurur duyuyormuş gibi gözüküyordu sanki.

"Çok kötüyüm," dedi, "doktor hiç bu kadar kötü bir vakaya şahit olmadığını söyledi. Bakın," parmağını ağzına soktu, çene kemiğinden uzun bir kıymık kopardı. "Berbat, değil mi? ... On iki haftadır işsizim; çürüdüm," diyerek sırrını paylaştı bizle, "bu hâldeyim, çürüdüm. Kaldırımdan yola adımımı attım ve çatır! Kalça kemiğim ikiye ayrıldı, çürümüştü! Hanım ve çocuklar olmasa umursa-

mazdım. Pek acıdığı yok, benden daha kötü durumda olanlar da var zaten, ama on iki hafta çok uzun bir süre. Sanırım isteseler fosforun yerine başka bir şey kullanabilirler."*

Hayatının mahvedilmiş olmasına karşı en ufak bir gücenme veya öfke taşımıyordu. Afallamıştım. Herkesin katıldığı bir toplantıda onun için yaklaşık yüz dolar topladık, minnettar kalmış gibiydi; yine de hiçbir şekilde tedavi edilemeyeceğinden emindi.

Lehr und Wehr Verein'deki bu toplantıdan birkaç gün sonra Lingg'in evine uğradım, onu daha yakından tanımalıydım. Doğu Yakası'nda görece sessiz bir sokakta bir oda bir salondan müteşekkil bir yeri vardı. Salon büyük ve sadeydi, giriş kapısının arkasında kalan pencerenin yanındaki köşe upuzun çam raflarla donatılmıştı, burada bulunan bir sürü şişe ortama bir laboratuar havası vermişti ki, burası zaten öyleydi. Geldiğimde Lingg evde değildi, Ida vardı, bir süre sonra Lingg'den konuşmaya başladık. Ida'ya Lingg'in söylediklerinin zihnime nasıl kazındığını, beni nasıl etkilediğini, ilgimi çektiğini anlattım.

"Buna memnun oldum," dedi, "bir dosta ihtiyacı var."

---

* Buradaki işçinin söyledikleri doğruydu. Belçika Hükümeti fosfor yerine kullanılabilecek zararsız bir madde bulana ödül bile vadetti ve böyle bir madde hemen bulundu, fosfordaki seskisülfür ki, artık genellikle bu madde kullanılıyor. Herhangi bir hükümet bu âşikâr sorumluluğunu kırk, elli yıl önce fark edebilseydi, önüne geçilebilecek yüzlerce ölümü, insanların yaşadığı bütün o acıları bir düşünün: Ama elbette hiçbir hükümet, "Ben kardeşimin bekçisi miyim?" diye de çevrilebilecek olan kutsal "bırakınız yapsınlar" ilkesini çiğnemek istemez. – Orijinal baskıda editörün notu.

"Onunla dostluk etmekten gurur duyarım," dedim tüm samimiyetimle, "o müthiş biri, beni en derinden sarstı."

"Ne kadar doğru söylediniz," dedi, "Müthiş ruhlar çapsız olanlara göre bizi daha derinden etkiliyor, değil mi?"

Onu onayladım; söylediği cümleye vurulmuştum, Lingg'in düşüncelerinden biri gibi gelmişti kulağıma.

Sanırım bu ilk ziyaretim sırasında ya da hemen akabinde, Ida bana kişiliğinin asla tahmin edemeyeceğim bir yönünü gösterdi. Sakin, ılımlı biriydi, kolay kolay dengesini kaybedip hislerine kapılacak biri değildi; yine de, yoğun bir endişe içinde, arada sohbeti keserek Lingg'in ayak seslerini duymak üzere kulak kabartıyordu. Bu alışılmadık tedirginliği konusunda ona takıldığımda, bunun altında elle tutulur gerekçenin olmadığını anladım; kendini bir şekilde tedirgin hissettiğini kabûl etti. "Eğer onu benim kadar tanısan, sen de tedirginlik hissederdin," dedi. Ardından yeniden nefesini tutup kulak kabarttı.

Benimle Lingg hakkında konuşmaya hep meyilliydi, çünkü âşık bir kadının sezgisi ile daha en başından benim de kendimi ona adayacağımı anlamıştı sanırım; böylece Lingg'in neredeyse bütün geçmişini parça parça öğrendim ondan. Lingg daha on beş yaşındayken, Mannheim'da bir marangozun yanında çıraklık yaptığı sırada, dul annesi bir ölüm sonucunda, eline geçen üç beş kuruştan da yoksun kalmış. Öyle görünüyor ki, oğlan pes etmeyip ekmeğini taştan çıkarmayı seçmiş; annesi ve kendisinin geçimini sağlamak için daha da bir gayretle çalışmaya başlamış, bütün boş zamanını işte geçirmiş. O kadar sıkı çalışmış ki marangoz ona az da

olsa haftalık bir maaş teklif etmiş, sonrasında da bu maaşı kendi uygun bulduğu miktarda yavaş yavaş artırmış. Marangoz, "Genç Lingg üç işçiye ve yarım düzine çırağa bedeldi," dermiş. Annesi, Bay Wuermell'in bu övgüsünü ağzından hiç düşürmezmiş.

Biraz olsun para biriktiren Lingg bu tempodan yorgun düşünce, göç etmek istediğini dillendirmeye başlamış, Mannheim'da kalması yönündeki pek çok iyi teklife rağmen, şu ya da bu nedenle Almanya'yı geride bırakarak annesiyle New York'a gelmiş. Birkaç ay sonra annesini New York'tan Şikago'ya getirmiş, öyle görünüyor ki kadıncağızın ciğerleri Manhattan Adası'nın rutubetli deniz havasını kaldıramamış. Annesi Şikago'da ilk başta kendini iyi hissediyormuş ama sonra gribe yakalanarak hızla çökmeye başlamış. Lingg onun için elinden gelen her şeyi yapmış, hastalığı boyunca ona gece gündüz bakmış, hem hemşirelik hem evlatlık etmiş. Güçlü, yalnız şahsiyetlerin çoğu gibi çok az kişiye güven duyduğundan, odaklandığı kişiye gösterdiği şefkat yoğunluk kazanmış. Kendisini annesine adamış, başucundan hiç ayrılmamış, Ida'yla buluşmak için bile dışarı çıkmazmış, annesi öldüğünde hayattan bir nevi soğumuş, derin bir kasvete gömülmüş.

Ida ise genç, zengin bir bar sahibi tarafından kandırılarak ayartılmış, terk edildiğinde de sokaklara düşmüş. Lingg'le orada tanışmış, Lingg onun perişanlığına ve güzelliğine vurulmuş, kıza sevgi ve umut vermiş; onu, Ida'nın tâbiriyle cehennemden kurtarmış. Ida Lingg'le ilişkisinden gayet doğal bir hadiseymiş gibi ve kendini ayrı tutarak bahsediyordu; durumu mazur göstermeye çalışmak şöyle dursun ortada tuhaf, açıklanacak bir şey de

yokmuş gibi davranıyordu. Sanırım ona duyduğu aşka öyle kapılmış, ona duyduğu sevgi öyle şefkat dolu ve içinde öyle yer etmişti ki, kendisini ondan ayrı olarak düşünemiyordu. Annesinin ölümünün ardından Lingg'in yanına yerleşmişti. İşin aslı, kendilerini birbirlerine adamışlar, esrarengiz sayılabilecek bir içtenlikle bütünleşmişlerdi. Ida konuşurken ağzından sürekli Lingg'in cümleleri dökülüyordu. Lingg'i taklit ediyordu demek istemiyorum, sadece Lingg'in düşünce tarzı Ida'nın fikirlerine, konuşmasına sirayet etmişti. Belki de bu durum onların yalıtılmışlıklarının, ahmak Amerikan dünyasının geleneksel hayat tarzının dışına çıkan kişileri hakir görmesinin sonucuydu. Lingg'in dalga geçerek, "Dışlanmışların birliği gibi bir birlik yoktur; vahşi köpekler bile sürü halinde yaşarlar, sadece evcilleşmiş zalimler uygar bir bencillik içinde ve sadece kendileri için yaşarlar!" dediğini duymuştum.

Fakat şimdi Ida, uzun zamandır süregelen mutlu beraberliklerinin ardından, Lingg için endişelenmeye başlamıştı. "Bu saldırılar onun yüreğini dağlıyor," diye anlattı, "her türlü zorbalık ya da tiransı güç kullanımı onu çileden çıkarıyor..." ardından bana baktı, sanırım ne demek istediğini kavrayıp kavramadığımı görmek istiyordu. O sırada anlamamıştım, fakat hafızanın dingin aydınlığında şu an her şeyi açık seçik görebiliyorum. Lingg, Shelley'den kat be kat sağlam ve gözü pek olmasına rağmen; ya da daha doğrusu bu sağlamlığından ve gözü pekliğinden dolayı, bir açıdan bu İngiliz şaire benziyordu. Lingg de,

"bu dünyada
başka türlü farkına varılamayacak zalimliklerin
üzerinden ağır ağır ilerleyen cüretti bizzat."

Ida'nın yüreği olabilecek trajik olayları düşündükçe tir tir titriyordu; yoksa aşkın bedbaht öngörüleri sayesinde, olacakları daha o sırada sezmiş miydi? Sanırım öyle; ama bu konuda yanılmış olsam da olmasam da, en azından ben tamamen kör durumdaydım, zifiri karanlıktaydım, onun korkularından şu ya da bu şekilde etkilenmediysem tamamen benim kaygısızlığımdandı.

Bir süre sonra, Lingg'i yakından tanımaya başladığım sıralar, bir gün onunla mahkemede karşılaştık; Fischer komiser Bonfield'a karşı yaralama davası açmıştı. Tanıklardan biriydim, bizden üç, dört kişi daha vardı. Hepimiz yeminli ifademizde aynı şeyi, yani Fischer'in Bonfield'a hiç dokunmadığını, onun sadece Fielden'a saldırdığı için Bonfield'a karşı çıktığını anlattık. Fakat sekiz, dokuz polis memuru ise, birbiri ardına ayağa kalkıp yemin ederek, Fischer'in Bonfield'a vurduğunu söyledi. Jüri Fischer'in silahsız olduğunu kabûl etmiş olsa da, Bonfield'ın ilk darbeyi aldığına ve sırf kendisini savunmak için silahsız bir adamı sopayla dövdüğüne inanmayı yeğledi. Jürinin kararı salonda hep bir ağızdan çıkmışçasına çınlayan bir sevinç nidasıyla kutlandı. Salonda bulunan yüzlerce kişi hep bir ağızdan, sevinçle bir yalanı kutladı, aynı zamanda polisin zorbalığını da kutlayarak vahşi Bonfield'a bildiğini okuması ve daha da ileri gitmesi yetkisi verdi.

Bu sevinç nidaları diğerlerini nasıl etkiledi bilmiyorum, ama benim içimde cehennem ateşini körükledi; dönüp onlara baktım, bizi birer eşkıya hâline getirmek istiyorlardı. Tam o sırada Lingg'in Bonfield'ı o kasıp kavuran bakışıyla süzdüğünü fark ettim, Bonfield bu bakış karşısında huzursuz-

lanmıştı. Çok geçmeden Lingg başını öne eğdi, bir süre sonra da birlikte mahkemeden çıktık.

"Utanç verici, yüz kızartıcı bir karar," dedim hiddetle.

Lingg, "Öyle," diye onayladı, "peşin hükümler kolay kırılmaz, işler yoluna girmeden önce daha da çığırından çıkacak."

Sözleri duruşma salonunu, polisin sevinç nidalarını, izleyicilerin sadece adâlet peşinde olan biz zavallı yabancılara tiksintiyle bakan yüzlerini hatırlattı.

Lingg'le yan yana yürüyorduk, meşum bir sessizliğe gömülmüştü. "Hepsine lanet olsun!" diye bağırdım çaresizlikten. "Ne yapabiliriz?"

"Hiçbir şey," diye yanıtladı. "Zamanı henüz gelmedi."

Ona baktım, kalbim öyle çarpıyordu ki sesini işitebiliyordum. "Henüz," diye tekrarladım. "Ne demek istedin?" Sorgulayan gözlerle bana baktı.

"Hiç," dedi, "başka bir şeyden konuşalım. Son zamanlarda Parsons'ı gördün mü?"

"Hayır," diye yanıtladım, "görmedim, ama anlatsana. Parsons ile arkadaşları servetin soygunculuğun sadece diğer bir adı olduğunu bellemiş; zenginleri ya da soyguncuları, hatta yeteneği bile reddediyorlar. Sen de bu görüşte misin?"

Bana döndü: "Makûl bir servet genelde dürüst bir şekilde elde edilir; yine de, zenginler hep beceriklilikten ziyade açgözlülüğü temsil eder. Bir kişi hakîkaten becerikliyse paranın yanı sıra çok daha başka şeyler de arzular, bunların bir kısmı da muhtemelen paradan daha zorlu şeylerdir, öyle değil mi? Tanıdığım neredeyse bütün zenginler sinsi, hin ve ahlâksız insanlardan ibaret. İstisnai birkaç ta-

lihli mucit haricinde, dürüst bir şekilde milyoner olan tek bir kişi bile yok."

"İyi de niye hepimiz bu kadar perişan hâldeyiz? Yoksulluk ve sefalet düzeltilemez mi?" diye sordum.

"Büyük ölçüde," diye yanıtladı; "Almanya Amerika'dan çok daha sağlıklı ve mutlu durumda."

"Bu doğru," dedim heyecanla, "ama niye?"

Lingg, "Burada uygarlığımızın en büyük hatası yeterince komplike olmaması," dedi. "Hepimizin önüne tek bir ödül koyuyor: Zenginlik. Oysa pek çoğumuz servet peşinde değiliz, kimseye muhtaç olmamamıza ve korku duymamamıza yetecek, ufak bir nafaka bize yetiyor. Devletin herhangi bir biriminde çalışarak bu kadarını kazanabiliyor olmalıyız. Bu olsa, bu rekabet ortamından çıkabilirdik, bu rekabet girdabında kalmayı seçenlerin de maaşları artardı. Bir kısmımız ise araştırmacı olmak için yaratılmış, şu ya da bu bilim dalında çalışmak istiyor. Her sokakta kimya laboratuarları olmalı; her şehirde hayatını bilgimizi artırmaya adamaya niyetli kişilere maaşı orta karar işler verebilen fizik laboratuarları, sanatçılar için atölyeler, devlet destekli tiyatrolar olmalı. Hayat daha komplike hâle getirilerek zenginleştirilmeli; bütün endüstriyel alanları devlete tahsis etmeyerek, her şeyi bireylerin eline bırakarak bütün insanları bu manyakça zengin olma yarışına sürüklüyoruz; sonuçta da organizma tamamen acılara, sefalete, hoşnutsuzluklara, hastalıklara boğuluyor. Zihin ile yüreğin kendilerine has hakları vardır, mideye hizmet etmeye zorlanmamalıdırlar. Biz çiçekleri gübreye dönüştürdük."

Lingg kendini tatmin etme yöntemi olarak açgözlülükten bahsederken, ben Elsie'yi düşünüyor-

dum, söylediklerini can kulağıyla dinlemediğimi fark etmiş olmalı ki, bu mevzuyu kapattı; daha basit, alâkasız şeylerden konuştuk bir süre.

Evine vardık, masada duran bir kitabı aldım; kimya üzerineydi, giriş düzeyinde değildi, nitelikli, kapsamlı çözümlemeler içeriyordu. Zerrece şaşırmadım. Gazları ve patlayıcıları inceleyen başka bir kitabı aldım, okunmaktan eskimişti.

"Tanrı aşkına Lingg," dedim heyecanla, "sen kimyacı mısın?"

"Biraz okumaya çalışıyorum işte," diye yanıtladı.

"Biraz," dedim papağan gibi; "iyi de nasıl bu kadar ilerledin, ha?"

"Bugün okumayı bilen herkes istediği kapıyı açabilir," diye karşılık verdi.

"Bu konuda pek bilgim yok," dedim. "Kimyada uzmanlaşmak için nasıl çalışmam gerektiğini bile pek bilmiyorum; daha ilk aydan tökezler, pes ederdim."

Lingg artık âşina hâle geldiğim o esrarengiz gülümsemesiyle gülümsedi.

"Oysa gereken bütün avantajlara sahibim," diye sürdürdüm. "Gayet iyi bir Latince ve Yunanca eğitiminin yanı sıra temel matematik ile bilim eğitimi aldım, bir şeyi nasıl öğrenebileceğim de gösterildi bana. Ama bize verilen eğitim bu kadarla kaldı."

"Bir kere aldığın eğitim kolaylıkla dil öğrenmeni sağlıyor bence; Amerikancayı benden daha iyi biliyorsun."

O sırada bu dediğini gayet âşikâr bir olgu olarak kabûl etmiştim, ama sonra çeşitli gerekçeler bunu bana sorgulattı. Lingg bukalemun gibi değildi, Amerikancayı bariz bir Güney Almanya aksanıyla konuşuyordu, ama bu dili şaşırtıcı derecede iyi biliyordu. Konuşmasında çok akıcı değilse de, benim

hiç bilmediğim kelimeleri kullanıyordu, herhâlde kelime dağarcığı benden çok daha genişti. Ama o sırada onun bu söylediğini onayladım. Az sonra odaya Ida girdi, yeniden kitap mevzusunu açtım.

"Şu kitaplar ne büyüleyici, insanın hayattaki en büyük zevki okumaktır. Bayağı da çağdaş bir zevk. Üç, dört yüz yıl önce sadece zenginlerin yarım düzine kadar kitabı olurdu. On altıncı yüzyılda bir Visconti prensi miras olarak müthiş bir servetle birlikte üç adet kitap bırakmış. Bugünse en fakirler bile düzinelerce başyapıta sahip olabiliyor."

"Bu durum o kadar iyi mi kuşkuluyum," dedi Lingg. "Hayatımın en büyük şansı, aklım ermeye başladığında kitap alacak paramın olmamasıydı. Hayatımı kazanmak için marangozhanede bütün gün ve gece çalışmak zorundaydım, okumaya vaktim yoktu. Hayatımı kâbusa çeviren bütün sorunları kendi başıma çözmem gerekti. Eğitimimiz gereğinden fazla kitabî; kitaplar hafızayı geliştirir, zihni değil."

"Bütün yararlarına rağmen Latinceyi, Yunancayı ve aklın bütün öğretilerini kaldırıp atar mıydın?" diye sordum.

"Bu konuda söz söylemeye pek hakkım yok," dedi, "çünkü çeviriler haricinde bunlarla ilgili hiçbir bilgiye sahip değilim; ama kesinlikle atardım. Yunanlılar ölü diller üzerine çalışıyor muydu? Romalıların Yunanca üzerine çalışması kendi dillerini geliştirmelerine katkıda bulunmuş muydu? Yoksa Romalılara zararı mı dokunmuştu? Çok fazla geçmişte yaşıyoruz," dedi ters ters. "Hayatımız boyunca geçmiş ve bunun yarattığı korkular ayağımıza dolanıp duruyor. Şu anda ve gelecekte yaşamalıyız. Şiirden anlamam, ama hafızama kazınan bir dize vardır:

"... Ruhlarımız fırlatılır geleceğe
Görünmez yaylarla"

Sırf dilden ibaret bir eğitim bizi nasıl da câhil, hayattaki bütün önemli şeylerden bîhaber bırakır. On sekiz, on dokuzumuzda, bedenimiz hakkında hiçbir şey bilmeksizin, tutkularımız ve bunların etkileri hakkında neredeyse hiçbir şey bilmeksizin hayata atılırız. Hepimize fizyoloji, sağlığın kuralları, yıpranma ve çürümenin öğretilmesi gerekir, bu hayatî önemdedir. Hepimizin biraz kimya, biraz fizik bilmesi gerekir. Aramızdaki romantik kişilere astronomi ile teleskop kullanımı, ya da mikro dünya ile mikroskop kullanımı öğretilmeli. Kendi dillerimizi, Almancayı, İngilizceyi çalışmalıyız. Tanrım! İngilizce nasıl bir mirasa sahiptir, kör topal bir Yunanca ve Latince uğruna bütün dünyanın konuştuğu dillerini nasıl da ihmâl ediyorlar.

"Neyse... istersen çıkıp biraz hava alalım, çünkü yarın yeni bir işe başlayacağım. Sen de hazırlansana Ida; tatil dönemimiz bitiyor artık."

"Bu senin tatil işin miydi, yani?" diye sordum, gaz çözümlemeleri konulu kitaba dokunarak. Yine esrarengiz bir bakış attı, başıyla doğruladı.

"İyi de ne diye gazları inceliyorsun ki?" diye sürdürdüm. "Bunun senin ilgi alanına hiç girmeyen bir konu olduğunu zannederdim."

"Ah, hayır," dedi usulca; "ben her şey hakkında bir şeyler bilmek gerektiğini, bazı şeyler hakkında da her şeyi bilmek gerektiğini düşünüyorum. Bilginin ışığıyla gecenin karanlığını biraz olsun geriletmedikçe, hiçbir şey yapmış sayılmazsın."

Soluğum kesilmişti. Lingg sanki çok kolaymışçasına bilginin etki alanını genişletmekten bahsediyordu; neden olmasındı? Dışarı güneşe çıktık, Amerika kışındaki o açık, güneşli, çok keyifli gün-

lerdendi. Gölün kıyısında kilometrelerce yürüdük, daha ziyade Ida'yla ben konuştuk. Orada öğle yemeğini yedik, ardından eve döndük.

Belki yirminci kez Lingg'in müthiş kuvvetini fark ettim, bundan bahsetmekten kendimi alıkoyamıyordum; ağır mı ağır bir sandalyeyi aldı ve bunu bir çatal ya da kaşıkmışçasına masanın üzerinden bana uzattı. Şaşkına dönmüştüm, bedeni de zihni gibi olağanüstü bir güçteydi.

"Çok normal," diye atıldı Ida. "Her sabah bir buçuk, iki kilometre koşar, sonra da terden sırılsıklam hâlde eve döner."

Eve dönerken hava kararıyordu; her ikisi de tiyatroya gidip sahnelenen Almanca bir oyunu izlememiz için başımın etini yedi, sanırım Hartleben'in bir komedisiydi; ama gidemezdim. Yapacak daha iyi bir şeyim vardı, bu yüzden kapılarına gelince Ida ile Lingg'e "İyi akşamlar!" dedim ve Elsie'yle buluşmak üzere koşar adım uzaklaştım.

Elsie'yle buluşmaya giderken, şaşkınlıkla kendi kendime, "Lingg ne demek istedi?" diye sordum. Spies'ın bürosunda ya da Parsons'ın meydan konuşmasında muğlâk tehditler işitmiştim, ama bunların üstünde durmamıştım. Parsons'ın konuşarak Spies'ın da yazarak bütün öfkesini boşalttığını biliyordum. Fakat Lingg, "Henüz zamanı gelmedi," dediğinde, bu "henüz" lafı kulağa çok tehditkâr geliyordu, korkutucuydu. Usulca, fısıldanırcasına söylenmiş bu şatafatsız sözleri yeniden düşündüğümde kalp atışlarım hızlandı. Bir de o kimya kitapları vardı, çağdaş patlayıcılarla ilgili, her bir formülün altının çizildiği sayfalar. Ulu Tanrım! Sanki, sanki kendimi yüce bir kudretin huzurundaymış ve yaratacağı olağanüstü etkiyi bekliyormuş gibi hissettim.

"Bu ne dalgınlık böyle?" diye biri seslendi. Dönüp baktığımda arkamda Raben'ı gördüm. "Seni mahkemede gördüm," dedi, "fakat sen ve Lingg salonun diğer köşesindeydiniz, karar açıklanınca da gözden kayboldunuz. Sana bakındım ama sırra kadem basmıştın. Aptalca bir dava, değil mi?"

"Ne demek istediğini anlamadım," dedim; "bence gayet haklı bir dava ve yüz karası bir karardı."

"Amerikalı bir jürinin Fischer gibi bir saralı lehine polisi cezalandıran bir karar almasını cidden beklemiyordun herhâlde?"

"Hayır," diye karşılık verdim, kendimi tutarak. "Dürüst bir karar çıkar diye bekliyordum."

"Dürüst," diye tekrarladı, omuzlarını silkerek. "Jüri yeterince dürüst bir şekilde dört yabancı yerine on Amerikalı polise inanmayı seçti."

"O hâlde ben yalancının tekiyim, ha?" dedim öfkeyle.

"Schnaubelt'ciğim," dedi, "sen bile yanılmış olabilirsin; onaylayanlar itiraz edenlerden her zaman daha baskındır; polisler Fischer'ı Bonfield'a saldırırken görmüş. Sen ancak bunu görmediğini söyleyebilirsin, ama Fischer sen görmediğin bir sırada ona vurmuş olabilir."

Bu tartışmanın ne yararı olacaktı ki, o daha iyi bilirdi. Lafı çevirmeye çalıştım.

"Hâlâ *The New York Herald*'da mı çalışıyorsun?"

"Evet," diye yanıtladı, "çalışmalarımı beğeniyorlar. Bu kararla ilgili bugün atlatma bir haber gönderdim; daha polis ifadesini tamamlamadan haberi teleksle gönderdim, ne karar çıkacağını biliyordum." Ansızın bana döndü. "Seninle açık konuşabilir miyim?" diye sordu.

"Elbette," diye yanıtladım. "Hayırdır?"

"Yani," diye lafa girdi, "dostumuz Lingg'le fazla

takılma; onun hakkında iyi şeyler düşünülmüyor, hakkında kuşku uyandırıcı hikâyeler dolaşıyor, çılgınca bir kibre sahip hem."

Neredeyse ağzıma geleni söyleyecektim, ama beni tahrik etmenin o zavallı hazzını ona yaşatamazdım.

"Öyle mi," dedim ciddîyetle, ardından, "hastalığı bulaşıcı değildir, değil mi?" diye ekleyerek güldüm; deha bulaşıcı değildir.

Raben'ın gözlerinde bir kıvılcım çaktı, onda bir çeşit hınç sezinledim.

"Peki," dedi sakin bir tavırla, "ama unutma, seni uyardım. Herhâlde biliyorsundur, Lingg Bayan Ida'yı ayarttı ve onu sokaklara gönderdi; ne şirin bir çift ama!" Ses tonu sözlerinden bile daha rezilaneydi.

Öfkem dalga dalga kabarıyordu, ama bu zehir saçan yaratığa en ufak bir tatmin duygusu yaşatmamak üzere kendimi tutarak hiçbir tepki vermedim.

"Bilmek istediğim kadarını biliyorum," dedim umursamaz bir edayla, "ama şu an sana 'hoşça kal' demek durumundayım," diye ekledim ve ayrıldık.

"Ne aşağılık bir yılan!" diye geçirdim içimden; ardından acaba Raben kıskançlık mı ediyor, değilse derdi ne diye anlamaya çalıştım. O sırada hasetin ve de zedelenmiş bir gururun bir insanı iftira atmaktan daha kötü şeylere sevk edebileceğini bilmiyordum. Bu muammayı çözmeye çalışmaktan vazgeçtim, Raben'ın tabiatı itibariyle aşağılık biri olduğuna karar verdim. Ya bir de onun daha ne kadar alçalabileceğini bilseydim –görebileceğimiz kadarının ötesini seçemememiz belki de çok daha iyidir.

Elsie ile buluşmak için sözleşmiştik; hafta içinde en az üç kez buluşuyor, pazar gününün tamamını da birlikte geçiriyorduk. Elsie'yi Ida ve Lingg'le tanıştırmama rağmen, onlarla dostluk etmek istememesi beni üzüyordu. Elsie, Lingg'le açıkça beraber yaşamasına rağmen Ida'nın kendisine Bayan Miller demesinden hoşlanmıyordu.

"Kendisinden Bayan Lingg olarak bahsetse, hoş görebilirdim," derdi. Elsie hep tutucuydu, kesinlikle kurulu düzenin tarafındaydı. Sıra dışı veya geleneklere aykırı olan her şeyi sapkınlık –ve özünde kötülük– olarak görürdü. Örneğin Ida asla korse takmazdı, Elsie ise hep takardı; korse kullanmasa kıvrak bedeni, ufak, yuvarlak göğüsleri ve dar kalçaları Ida'nın dolgun hatlarından çok daha güzel durabilirdi.

Sık sık Elsie'nin bu tutuculuğunu kendime açıklamaya çalıştım, ama bir gerekçe bulamadım. En az Ida kadar akıllıydı, bazen ondan daha da akıllı olduğunu düşünürdüm. Kesinlikle daha sağlam bir mizaca sahipti, kendi tutku dolu duygularına duyduğu güvensizlik mi onu kurallara boyun eğmeye itiyordu acaba?

Ne olursa olsun, ondaki şok edici çelişkiler onu benim için daima gizemli ve cazip kılıyordu; tutku onun içinde nabız gibi atıyor, kendi üzerindeki sarsılmaz kontrole rağmen dalgalar hâlinde kabarıp iniyor, ona daimi bir büyüleyicilik veriyordu. Soğuk nevalenin teki olsaydı ona asla ilgi duymazdım, tutkularını koyuverse ona âşık olurdum, ama asla ona hayranlık beslemezdim, hatta onun bana boyun eğme ile beni reddetme arasında sürekli gidip gelmesi sonucu sel olup taşan aşkım, aksi takdirde belki de gram kabarmazdı. Onunla her buluşmamızda onu yeniden elde etmem gerekiyordu; ama

onunla beraberken, Lingg'in salt arzudan oluşan gücün ne yapıp edip kendi yolunu bulacağına ilişkin söyledikleri, farkında olmasam da beni etkilemişti sanırım.

İçimde onu baştan çıkarmak gibi bir niyet yoktu, ki bu bence genellikle mantığın dışında dal budak sarar; o doğal arzu içeride kendini körlemesine tatmin etmenin arayışındadır, erkekler ve kadınlar doğa güçlerinin oyuncaklarıdır.

Fakat nedeni her ne olursa olsun, Elsie'yle ilişkim yavaş yavaş derinleşiyordu. Amerikan gazeteleri için yazmaya başladıktan sonra daha çok para kazanmaya başlamıştım, bu sayede onu yemeğe çıkarabiliyor, tiyatroya götürebiliyor, sonra da arabayla evine bırakabiliyordum ki, özellikle bu onun pek hoşuna gidiyordu. Bir gece özel bir oda tutmuştum; birlikte akşam yemeğini yedikten sonra şöminenin önüne oturmuş konuşuyorduk. Elsie gelip kucağıma oturdu. Kollarımın arasında geçirdiği bir saatin ardından yelkenleri indirir gibi oldu. Ama birden beni durdurup uzaklaştı. Ona çıkışmaktan kendimi alıkoyamadım.

"Zengin biri olsam beni bırakmazdın."

"Zengin biri olsan," dedi bana bakarak, "her şey çok kolaylaşırdı, aşka boyun eğmek hep çok kolaydır." Kıpkırmızı kesildi, dönüp ateşe baktı.

Bir süre sonra kendi kendisiyle konuşurcasına devam etti, "Yoksulluktan nasıl da nefret ediyorum, nefret ediyorum! Hayatım boyunca yoksul yaşadım," dedi, koltuğun kenarına oturmuştu, gözlerimin içine bakıyordu. "Bunun ne anlama geldiğini sen bilemezsin."

"Öyle mi gerçekten?" diye araya girdim.

Elsie, "Hayır, bir genç kız için yoksulluğun ne anlama geldiğini bilemezsin," diye sürdürdü, "ama

gerçek yoksulluğun. Cebinde dolar değil sent bile olmamasının, botların eskidiği, yırtıldığı ve su geçirdiği için kışın buz tutan ayaklarla okula gitmenin, gece uyanıp da annenin botlarını tamir etmeye çalıştığını, bir yandan da gözyaşlarının bunların üstüne damladığını görmenin ne demek olduğunu bilemezsin. Yoksul dediysem, kışın hep üşümekten bahsediyorum; çünkü üzerine azıcık yağ sürülmüş ekmek ile kahve insanı sıcak tutamaz."

Yeniden sustu, sabırla bekledim, yüreğim merhametle yanıyordu.

"Çocukken hep açtım, kışları hep üşüdüm. Çocukluk benim için böyle bir şey demekti. Büyüdüğümde, güzel ve erkeklerin başını döndüren biri olduğumu fark ettiğimde, gösterişli lokantalara gitmek, birbirinden enfes elbiseler giymek istemedim mi zannediyorsun?"

"Bunu yapmadıysam çok sevdiğim annem içindir, o hep yoksul kalmak mı zorunda? Hayır, bayım, bunun üstesinden gelebileceksem, ki geleceğim, göreceksin," ardından o ufacık, yuvarlak çenesini cüretkâr bir edayla kaldırdı. "Onun için canımı veririm, hemen şuracıkta, o benim için yaşıyor. Şu an sıkıntı yaşadığı her şeyde ona daha iyisini sağlamak istiyorum.

"Hakkımda kötü düşünmemelisin; kadınların paraya ve konfora meyli erkeklere göre daha fazladır; biz o kadar güçlü değiliz sanırım. Soğuk ve açlıkla mücadele etmekten hoşlanan oğlanlar tanıdım. Böyle bir kızla ise hiç karşılaşmadım. Ben her ikisinden de nefret ediyorum.

"Kirli, eski püskü giysilerinden gurur duyan oğlanlar, kocaman oğlanlar, erkekler gördüm; bunları giyerler ve bunlardan hoşlanırlar. Eski, çirkin bir elbiseden gurur duyan bir kıza ise hiç rastla-

madım, asla. Biz erkeklere göre daha hoş, zarif ve konforlu olmak istiyoruz."

O kadar büyüleyici, o kadar tatlı görünüyordu ki onu kucaklamaktan, öpmekten ve şu sözleri söylemekten kendimi alamadım:

"Ama bütün bunları sana sağlayacağım, daha fazlasını da, bunu yavaş yavaş sağlamak çok daha eğlenceli olacak."

"Ya beceremezsen? Hiç beceremezsen?" dedi Elsie, beni iteleyerek. "Biz kızlar risk istemeyiz. İniş çıkışlardan nefret ederim. Konforlu bir ev istiyorum, hoş eşyalar istiyorum, her zaman, kesinlikle."

"Bunları riske etmekten mi endişelisin?" diye sordum.

"Riskten değil, yoksulluktan da değil," dedi. "Seni mahvedersem kendimi nasıl hissederim sence? Ah, evet, gün gelir üzerindeki baskı çok ağırlaşabilir. İşten ayrılabilirsin, ya da işler ters gidebilir ve işten atılabilirsin, ya sonra – o zaman senin için her şeyi daha da zorlaştırdığım hissine kapılırım. Ya annem? Hayır, bayım. Aşk dünyanın en güzel şeyi, hayatın balı kaymağıdır; ama yoksulluk en kötüsüdür, sirke, birazcık sirke balın tadını alır götürür. Nişanlanmayacağım, kendimi teslim etmeyeceğim, ki bu aynı kapıya çıkar, sen de bundan zerre kadar gücenmemelisin."

Gücenmedim, onunla olmak daimî bir sarhoşluğa benziyordu; ama hayatın daha uçarı bir ifadesini, daha dobra bir hakîkati bulmak üzere ayyaşın içkisine, afyonkeşin çubuğuna koşması misâli yeniden onu öpmeye, ona övgüler düzmeye koyuldum.

Bütün bu oynaşmaların sadece fiziksellikten ibaret olduğu düşünülmemeli, ruh her zaman beden kadar işin içindedir. Sürekli oturup ona

ezberden Almanca şiirler okur, bir yandan da bunları İngilizceye çevirirdim; Heine'den dizeler fısıldar, halk şarkıları, sıradan insanların zorlu hayatlarında gizlenen incileri, yürekten çağlayan ve her zaman, her yerde beğenilen sözleri mırıldanırdım. Hatırlıyorum da bir gün, Heine'nin hayatın en derin acısını içinde süzülmüş hâlde, saf güzellik olarak taşıyan şu basit dört dizesiyle onu ağlatmıştım:

"Es ist eine alte Geschichte
Doch bleibt Sie immer neu
Und wem Sie just passieret
*Dem bricht das Herz entzwei."**

Orada, dünyanın acısı gözlerimizden yaş olmuş boşalırken, iki çocuk gibi sarılarak oturduk.

Ona nasıl taptığımın, ona duyduğum aşkın ve muhabbetin, tutku dolu hayranlığımın hikâyesini anlatırken, ruhanî bağın bütün dokularını betimlemeye çalışmak çok güç geliyor; çünkü bütün bunlar istisnasız her ânında vardı ve bence bunlara takılıp kalırsam, anlattıklarım dinleyene pek tekdüze gelebilir, oysa hiçbir şekilde tekdüze değillerdi.

Öte yandan, tutkum beklenmedik hadiselerle ve yeniliklerle doluydu. Onun boynunu ilk kez öpmeye kalkışım (bunu düşündükçe hâlâ yüzüm kızarır) hayatımda bir dönüm noktasıydı. Hikâyemi anlatırken tutkuma bu kadar ağırlık vermem biraz yersiz gözükse de elde ettiğim her bir kazanım baş döndürücüydü.

Neden bilmiyorum, ama onun bedeni beni delice bir meraka sürüklüyordu. Elleri o kadar zarif ve

---

* *"Eski bir hikâyedir bu / Ama her zaman yeni kalır / Gelirse birinin başına eğer / Yüreği ikiye ayrılır."*

tatlıydı ki, ayaklarını da görmek istiyordum; keza incecik bileklerinin ucundaki mini minnacık ayaklarını gördüğümde bayıldım. Ama o hemen benden uzaklaştı.

"Çok fenasın, Elsie," diye sızlandım. "Eğer malûm şeyi benden esirgeyeceksen, bana başka şeyleri olabildiğince sunmalısın, lütfen." Argümanım itiraz edilir cinsten değildi, ama şu söylediğim daha etkili oldu.

"Sen muhteşem bir güzelliğe sahipsin, biliyorum, ama çirkinmişsin gibi kendini gizliyorsun, lütfen bana izin ver, lütfen. Bırak da gözlerim biraz keyif sürsün, lütfen." İltifatım, yalvar yakar ısrarım sayesinde zafere ulaştım; en nihayetinde narin, dolgun bacaklarını bir an için görebilme iznine kavuştum. Elsie müthiş güzeldi, Fransızların deyişiyle, *fausse maigre** idi; ince kemikli, mükemmel tenli, zarif, kıvrak bir bedene sahipti. Heyecanım volkan gibi kabardı, kanım kaynadı; fakat artık, ne kadar sakin, ne kadar hesapsız kitapsız gözükürsem bana o kadar çoğunu bahşedeceğini öğrenmiştim.

Yarım saat sonra birden beni itti, ayağa fırladı ve pencerenin önüne gitti.

"Bakın yüzüm nasıl da kızardı bayım, saçım darmadağın oldu, artık görüşmemeliyiz. Hayır, çok ciddîyim. Bu son görüşmemiz olmalı."

Ah, bu sözleri, kalbimi korkuyla mengene gibi sıkan, beni kör, canavarımsı bir öfkeye gark eden bu korkunç kelimeleri yürekten biliyordum. Elsie ne zaman isteğinin dışında yoğun bir duygu seline kapılmak durumunda kalsa, hep geri dönmeme

---

* İlk bakışta sıska bir görünüm arz etmesine rağmen gayet biçimli bir vücuda sahip anlamında, Fransızca terim. –y.n.

tehdidinde bulunurdu. Onu kaybetmekten hep ölesiye korkardım; en çok da onu tam bir teslimiyetin eşiğine getirdiğimde korkardım. Yelkenleri suya indirmesinin acısını benden çıkarıyor gibiydi, ben de öyle aptaldım ki, bunu haksızlık olarak görüp içerlerdim. Fakat nasıl becerdiysek ayrılmadan önce neredeyse her seferinde durumu yeniden toparladık, hemen her seferinde de benim koyun gibi boyun eğmem sayesinde. Şu an gururla hatırlıyorum ki, ne olursa olsun, benim gururlu, göz kamaştırıcı güzel sevgilimi fethetmemin yegâne yolunun, kendini tutmak ve boyun eğmek olduğunu anlayacak kadar aklım yerindeydi.

Onu elde ediyor muydum, edemiyor muydum, söylemesi benim için çok zordu. Yine de, üç ay kadar geçtikten sonra, ciddî bir mesafe katettiğimi, ilk başta asla izin verilmeyenlere artık sorgusuz sualsiz izin çıktığını gördüm; ancak sıklıkla, kendini bırakmaktan gün be gün daha da uzaklaşıyor gibiydi.

Şurası kesindi, geçen her hafta ona daha umutsuzca, daha derinden âşık oluyordum, her buluşmamızda ona daha bağlanıyor, onun daha çok kölesi oluyordum, yoksa kendi arzularımın mı kölesi hâline geliyordum? Bunları ayırt edemiyordum, Elsie benim için arzunun bedenleşmiş hâliydi.

Yaz yaklaştıkça çok daha tatlılaştı, tiril tiril giysilerle dolaşmaya başlamıştı; bir Tanagra heykeli gibiydi, diye geçirirdim içimden, bir Yunan vazosunda salınan figürler kadar güzeldi. Her buluşmamızdan diğerine onun dudaklarının enfes tadını, bacaklarının narin yuvarlaklığını içimde taşıdım.

-V-

Olayların arka arkaya tam olarak nasıl geliştiğini şu an hatırlamayabilirim belki; fakat anılarımı canlandıracak –ya da belki de tahrif edecek– olan gazetelere ulaşma imkanım olmadığından, olayları hiçbir şekilde çarpıtmamaya çalışarak, aklımda kalanları aktarmakla yetinmeliyim. Bana öyle geliyor ki o sıralar hem devrimci rüzgârlarda, hem de kolluk kuvvetlerinin zalimliğinde gözle görülür bir yumuşama vardı. Tramvay işçilerinin o sıralar gerçekleştirdiği bir grevde herhangi bir vukuat yaşanmadı; bu işçilerin çoğu Amerikalıydı, polis ne onların toplantı ve gösterilerine ne de ifade özgürlüklerine müdahale etti. Polisin kendi halkından olan kişilere gösterdiği bu sağlıklı saygı, hâliyle, otoritelerden hiçbir zaman âdil bir muamele görmemiş biz yabancıları küplere bindirdi; ama bir infial seviyesinde değil. Genç erkekler –yabancı işçilerin çoğu genç erkeklerdi– o kadar umut doluydu ki, polisin akıllandığı, kendini kontrol etmeyi öğrendiği düşüncesine kapıldık hemen; daha fazla vahşet, sopalama olmaz zannettik; böylece Lehr und Wehr Verein'deki tartışmalarımız bir nevi akademik bir tona büründü.

Tartışmalardan birini ben başlatmıştım, Lingg' in zihninin her türlü dezavantajlı konumda bile nasıl ustaca çalıştığını ortaya koymak üzere bunu anlatacağım. Bir gün ikindi vakti Platon'un *Gorgias*'ı üzerine onunla konuşmuştum. Kallikles'in yasalar hakkındaki tezinin Platon'un düşüncesindeki en büyük sıçrama, konuyla ilgili antik çağda

yapılmış en zekice varsayım olduğunu düşünürdüm hep. Lingg, Lehr und Wehr Verein'de o akşam düzenlediğimiz toplantıda benden bunu enine boyuna açıklamamı istedi, ben de kabûl ettim. Buradaki akıl yürütme gayet basittir. Sokrates rakiplerini arka arkaya kolaylıkla alt eder, en sonunda Platon'un gayet iyi yetiştirilmiş, soylu bir beyefendi olarak tasvir ettiği Kallikles'e çatar. Sokrates genelde yaptığı üzere, daha sonra Kriton'da da geliştirdiği yasaların kutsallığına, yani bu yeryüzündeki yasaların, bütün evrende ezelî ve ebedî olarak geçerli olan ilahî yasaların solgun birer yansıması olduğu, dolayısıyla da bunlara itaat edilmesi gerektiğine ilişkin retorik açıklamasıyla tartışmadan sıyrılıvermeye çalışır. Kallikles konuya yeni bir yaklaşım getirir, yasaların sadece kendilerini koruma arzusundaki zayıflar tarafından yapıldığını söyler. Güçlü kişinin, doğada olsa yapacağı gibi, zayıfı yere serip onun karısına ve mallarına el koymasına izin verilmez. Yasalar bir nevi ağıldır; zayıfların kendilerini ve çıkarlarını korumak için güçlülere karşı inşa ettikleri duvarlardır; tamamen bencil amaçlı salt sınıfsal savunmalardır, bu yüzden de ne doğru ya da yanlış ile, ne de kutsallık ya da ilahîlik ile alâkaları vardır.

Ardından ilginç bir tartışma başladı, fakat Lingg ayağa kalkana dek konuyla ilgili pek kayda değer bir şey söylenmedi. Lingg'in nev-i şahsına münhasır, tuhaf bir konuşma tarzı vardı, neredeyse hiç sıfat kullanmazdı; cümleleri fiil ve isimlerden ibaretti, konuşmasındaki acayip yavaşlık doğru sözcüğü seçmek üzere çok geniş bir kelime dağarcığını taramasından kaynaklanıyordu.

"Kallikles'in tezi aptalca," dedi; "zayıf güçlüye karşı, kuzu kurda karşı kendini nasıl koruyabilir.

Dahası, yasalar kişileri kollamaz –ki zayıflar tarafından yapılsalardı eğer, bu işe yararlardı–, bunun yerine zenginlerin doğuştan ellerinde tuttukları mal mülkü kollar. Bu Hıristiyan şehrinde bile bir adamı barbarca yere serebilir, canına kastedebilir, ardından gidip ağır tahrike uğradığınızı söyleyerek beş dolar yirmi beş sent ödeyip kendinizi temize çıkartırsınız. Ama bu kişinin beş dolarını alırsanız, onu yaralamasanız bile muhtemelen en az altı ay yersiniz, savcılığı da devletin ta kendisi üstlenir. Yasalar mülkiyetin korunması için yapılmıştır, güçlülerin kollanması için bizzat onlar tarafından yapılmıştır; kurt 'avını öldürürken' huzur dolu bir zevk yaşayacağından emin olmak ister."

Bu adam bir kez daha heyecan yaratmıştı, ama bu kez Raben ayağa kalkıp bu etkiyi dağıtmaya yeltendi. Bildik yavan saçmalıklardan bahsetti; yasalar hem zayıfı hem de güçlüyü kollar, kendi içlerinde iyidir, falan. Hatta Schiller'in *"Sei im Besitz ..."* diye başlayan ve "Mülkiyet hukukun onda dokuzudur," şeklindeki yaygın Amerikan deyişinin bir çeşit şiirsel karşılığı olan dizesini, Schiller'in buradaki alaycılığını fark edemeden aktardı. Fakat hiç kimse onu kaale almadı ya da ona karşılık vermedi, ki elbette, bu durum onu küplere bindirdi, sessizliğimizi bir kıskançlık komplosu olarak yorumlamıştı çünkü.

Lingg'e, yasaları kendi çıkarlarını kollamak üzere güçlüler yapıyorsa, herhangi bir ilerleme kaydedilmesini nasıl beklediğini sormaktan kendimi alamadım. Muhtemelen bu konu üzerinde önceden uzun uzadıya kafa yorduğu için beni pat diye yanıtladı, sözlerindeki şaşmaz kesinliği başka hiçbir şekilde açıklayamam çünkü.

"Kurtların bir kısmı," dedi, "hep kuzuların tara-

fını seçmiştir; kısmen merhamet duyduklarından, kısmense daha yüksek bir varoluş seviyesine yükselmek için önce yoksulların durumunu düzeltmek gerektiğine dair derin bir inançtan dolayı. Hatta bana öyle geliyor ki," diye sürdürdü ağırdan, "insanlık, onlar aracılığıyla çalışan bir güç tarafından kademe kademe ilerletiliyor, git gide daha çok sayıda egemen, doğuştan gelen bir hakkaniyet ve eşitlik duygusuyla zayıfı kolluyor. Bir insanın işgücü, buharı ve elektriği kullanmayı öğrenişimizden öncesine göre on kat fazla üretim sağlıyor, bizler işçinin bu fazladan üretimin bir kısmında hak sahibi olduğu kanâatindeyiz. Dolayısıyla onun elinden bunun tamamını alabilecek olanlar bile, onun ürettiğinin ufak da olsa bir kısmını ona bırakma eğilimi içerisinde."

Enfes bir şekilde, genelde yaptığı gibi yüreklere dokunarak lafını bitirdi. "Haksızlıktan menfaat sağlıyor göründüğümüz zaman bile adâletin adâletsizlikten daha iyi olduğuna dair derin bir inanç hepimizde mevcut; yüce gönüllülüğün değeri kendinden menkûldür."

Raben küçümsercesine sırıttı; ama Raben, herhâlde sırıtan tek kişiydi. Küçük bir çocukken okuduğum Mommsen'in *Sezar*'ı üzerimde derin bir etki bırakmıştı, Lingg konuşurken aklıma bir kez daha Sezar geldi. Tuhaf bir otoriteyle ve Sezar'dan daha soylu bir ruhla konuşuyordu; ama bu aynı ruhtu, o ruh ki Sezar'ı bütün borçlu kişilerin borçlarının üçte ikisini silen bir yasa çıkarmaya sevk eden, böylelikle de bu kişilerin borç karşılığı alınıp satılmasını önleyen ruhtu.

İşte o günden itibaren Louis Lingg'in ne muhteşem biri olduğunu kavramaya başladım. Her ne konuda olursa olsun, konuşacaksa mevzunun piri

olarak konuşuyordu. Tartışmanın bitiminde Raben yanımıza geldi, gayet cana yakındı; Lingg'le bayağı bir hemfikirmiş havalarındaydı. Kaypaklığı ve sahtekârlığı beni sarstı, Lingg'in her zamanki nazik tarzıyla onun yaltaklanmalarını kabûllenmesi, ya da kabûllenir gibi gözükmesi içimi acıttı.

Toplantıdan çıkıp birlikte eve doğru ilerlerken, Lingg bana dönüp şöyle sordu:

"Ne diye şu Raben denen adamı toplantımıza getiriyorsun? Onunla çok yakın mısınız ki?"

Hemen onu düzelttim:

"Lehr und Wehr Verein'deki toplantılara ilk olarak beni Raben getirdi. Bana sizin çok yakın dostunuz olduğunu söylemişti."

Lingg, "Toplantıda seni onun yanında görüşümden önce onunla sadece bir kez karşılaşmıştım; *The New York Herald* muhabiri olarak yanıma gelmişti. Sorularını yanıtladım, hepsi bu."

Bunun üzerine Raben hakkında tüm bildiklerimi anlattım, içimdeki şapşalca bir iyi niyetlilik onu olduğundan daha iyi betimlememe, iyi yönlerini ortaya çıkartıp, fark etmemi gerektiren bir sürü nedene rağmen mevcut kuşkulu tarafları es geçmeme yol açtı. Bu aptallığımı düşündükçe kendimi öldürmek istiyorum; eğer Lingg'e Raben'la ilgili yalın, basit gerçeği anlatsaydım, olaylar çok daha farklı bir şekilde gelişirdi. Fakat ben şapşallara özgü basiretsiz bir iyimserlik içindeydim, bir Alman olduğu için –ya da bu dili konuştuğundan öyle olduğunu zannettiğim için, sanki bir engereğin milliyeti olurmuş gibi!– bu lanetli yaratığı methetmek için duygusal olarak kıvranıyordum. Bütün bu esnâda Lingg'in derin bakışları üzerimden ayrılmadı, beni inceledi, içimi okudu, eminim ki hiç yanılmıyordu.

Eve vardığımızda, hep yaptığım gibi kendi odama gitmeden önce yarım saat kadar sohbet etmek üzere onlarla yukarı çıkmıştım ki, Lingg birden yeniden başladı.

"Raben'ın yalan söylemediğini düşünüyorsun, ha?"

"Elbette," dedim kati bir şekilde, "o bizden biri, sanırım?"

Lingg, "Bu gece nasıl konuştuğuna dikkat ettin mi?" diye sordu. Başımla olumladım. "Demek istediğim, kullandığı bütün o Amerikanca ve Almanca jargon. İki, üç kelimeyi nasıl tekrarlayıp durduğuna, böylelikle de bunları her şeyle ilgili sıfatlar olarak kullanışına dikkat ettin mi? İngilizceden 'berbat'ı çok kullandı, ayrıca *'schaendlich'*i yani 'utanç verici'yi; Almanca sıfatı hemen İngilizceye çevirdi."

Başımı aşağı yukarı salladım, lafı nereye getireceğini merak ediyordum.

Lingg birden bir kâğıt parçası çıkardı.

"Bak bu isimsiz mektup bana geldi. Oku demiyorum, ama şu dört satıra bak, iki kez *'schaendlich'*, iki kez de 'berbat' kelimesi kullanılmış. Mektupta senin davaya ihanet ettiğin söyleniyor ve bana çamur atılıyor; bu herif güvenilmek için fazla kötü huylu."

Konuşurken mektubu avucunda küçük bir top hâline getirdi, sobanın kapağını açıp içine attı. Doğrulurken ciddîyetle yüzüme baktı.

"Bu mektubu Raben yazdı. Ona karşı kendini kolla."

"Ulu Tanrım!" diye bağırdım. "Ne demek istiyorsun?"

Çelikvârî sükûneti bir an neredeyse dağılacak gibi oldu.

"Demek istediğim," sesine yeniden o tehditkâr ton yerleşmişti, "bize karşı, hepimize karşı, sana,

bana, birbirimize güvenmemize, birbirimizden hoşlanmamıza karşı kıskançlık duyuyor. Onun ince, sinsi suratını, solgun saçları ve gözlerini düşün; bu yaratığın her yerinden düşkünlük, kendini beğenmişlik akıyor! Neyse, başka şeylerden bahsedelim."

Ve bu konuyla ilgili tek bir laf daha etmedi. Her şeyi baştan düşündüğümde, Raben'ın Lingg ile Ida hakkında bana söylemesine göz yumduğum şeyleri hatırladığımda, utançtan yüzüm kızarıyor. Bu yılan dilli yaratığı öldürmek geçmişti içimden, şu an bunu yapmış olmayı dilerdim.

Bütün bu zaman zarfında Ida hiçbir şey söylemedi; fakat onun ince nezaketi ortamın gerginliğini yumuşattı, dostâne duygulara geri dönmemizi sağladı. Yine de, Raben'dan hiçbir zaman hoşlanmadığını, hislerinin onun bizim tarafımızda değil de bize karşı safta yer aldığını söylediğini belirtmek gereğini hissetti.

"Bugünden itibaren," dedim, "dikkatli olacağım, hiç merak etmeyin." Böylece konu kapandı...

Siyasi fırtınadaki durulma uzun sürmedi. Bahsettiğim olayların akabinde, sanırım mart ayıydı, domuz mezbahacıları greve gitti. Bu tarz yerlerde çalışan her on kişiden dokuzu Alman ve İsveçliydi, başlarında da Amerikalılar bulunuyordu. Ustabaşılar ile çalışmanın hızlandırılmasından sorumlu olanların neredeyse tamamı Amerikalıydı, bu ustabaşılardan greve çok azı katıldı.

Grevdeki yabancı işçilerin daha ilk buluşması polis tarafından dağıtıldı, grevciler bir nebze pasif direniş gösterdi. Polislerin başında, kendine model olarak Bonfield'ı almış gibi gözüken Komiser Schaack adlı biri vardı. Bu grevciler sıradan işçiler değildi; sadece genç ve güçlü olmakla kalmayıp,

aynı zamanda bıçak kullanmayı iyi biliyorlardı ve polis tarafından sopalanmaya koyun gibi boyun eğecek tipler değildi. Parsons alışıldık heyecanıyla greve balıklama daldı, Spies da öyle. Parsons haftalık gazetesinde Amerikan işçilerini yabancı kardeşlerinin yanında saf tutmaya ve işverenlerin tiranlığına başkaldırmaya çağırdı. Mücadele ruhu her geçen dakika güçleniyordu, devrim ateşini hiç kuşkusuz *The Alarm* ile *Die Arbeiter Zeitung* körükledi.

Şimdiye dek yazdıklarımı okuduğumda Parsons ile Spies arasındaki farkı yeterince anlatmadığımı gördüm, oysa gerçekte taban tabana zıt karakterlerdi. Parsons entelektüel bakımdan vasat biriydi, ama hakîkaten müthiş bir hitabete sahipti; fikrî tartışmalar onun için retorikten ibaretti, mütalaalarında ve akıl yürütmelerinde hatalar yapardı, ama müthiş coşkuluydu. Çalışanlara yönelik Sekiz Saatlik İşgünü Yasası'na, asgari ücretin uygulanmasına ve ortalama bir Amerikalı işçiye telkin ettiği bütün makûl reformlara gönül vermişti.

Spies ise bir idealistti; Parsons'tan çok daha entelektüel biri ve daha berrak bir zihindi; fakat aşırı ölçülerde duygusal ve iyimserdi. Kişisel açgözlülük ile edinmeciliğin bertaraf edildiği ve herkesin bu dünyanın nimetlerini eşit şekilde paylaştığı sistemli bir Sosyalist cennetin bu dünyada mümkün olduğuna yürekten inanıyordu. Blanc'ın, "Herkese ihtiyacı kadar, herkesten gücüne göre" sözünü dilinden düşürmezdi.

Parsons da Spies da kendi çıkarını düşünmezdi, maddî manevî varlıklarını olduğu gibi işçi davasına adamışlardı. Parsons daha kararlı, ataktı; fakat ikisi de mimlenmişti, zaten en başından beri olayların gidişatı bunu kaçınılmaz kılıyordu.

Packerstown'da boş bir arazide bir miting yapılacağı duyuruldu, binden fazla işçi burada toplandı. Ben de meraklanıp oraya gittim. Belirtmem gerekir ki, Lingg bu grev mitinglerine hep yalnız giderdi. Ida bir keresinde bana, onun bu yerlerde çok fazla acı çektiği için kendisini kimsenin görmesini istemediğini, yalnızlığı tercih etmesinin arkasında bunun yatabileceğini söylemişti. İngiliz Fielden, ilk sözü aldı, bayağı tezahürat topladı; işçiler onu kendilerinden biliyor ve seviyordu; üstelik gayet sade ve içten konuştu, söyledikleri rahatlıkla anlaşılıyordu. Spies Almanca konuştu, o da alkışlandı. Üç yüz polisin gelerek oradakileri dağıtmaya yeltendiği sırada miting gayet düzgün şekilde devam ediyordu. Bu hareket en hafif tâbiriyle gereksizdi ve zalimceydi; grevciler ne kimseye bir zarar veriyor ne de kimsenin işine karışıyordu. Polisler en ufak bir uyarıda bulunmadan ve gerekçe göstermeden, kalabalığı yararak konuşmacılara doğru ilerlemeye çalıştı; bir nevi pasif direnişle karşılaşıp bunu bastıramayınca da, gaddarca sopalarını kullanmaya başladılar. Bir iki ateşli grevci bıçağına davranınca o manyak Schaack'ın emrindeki polisler bir anda silahlarını çıkarıp ateş etmeye başladı. Görünüşe bakılırsa polis zaten bunun için fırsat kolluyordu. Kalabalık o korkunç yerden nefretle kovulmadan önce, üç grevci oracıkta öldü, çoğu ağır olmak üzere yirmiden fazlası yaralandı. Bir lider olsa, tek kelime ile polislerden biri bile canını kurtaramazdı; ama öyle bir lider yoktu ve o işaret verilmedi, bu yüzden suç işlendi ve cezasız kaldı.

O akşam evime nasıl vardım hatırlamıyorum. Karın üstünde kaskatı hâlde yatan ölü adamların görüntüsü beni çılgına çevirmişti. Bir adamın görüntüsü aklımdan asla çıkmıyordu; göğsünden

vurulmuştu, can çekişiyordu; sol eliyle yerden biraz doğruldu, sağ elini polise doğru sallayıp, ağzından boşalan kan nefesini kesene dek çıldırmışçasına,

*"Bestie! Bestie!"** diye haykırdı.

Dudaklarından kanlı köpükleri silmeye çalışması hâlâ gözümün önünde; yardım etmek için yanına gittim, ama sadece *"Weib! Kinder!"*** diye fısıldayabildi. Onun yüzündeki kederi ne yapsam tarif edemem. Onu usulca doğrulttum, defalarca ağzından gelen kanı sildim, aldığı her nefeste kan kusuyordu; konuşamıyordu ama mecalsiz gözleriyle bana teşekkür etti. Kısa bir süre sonra gözleri kapandı, ya da denildiği gibi, feri söndü; orada kendi kanının ortasında kalakaldı, zavallı bedenini yere geri bırakırken "katledildi" dedim içimden, "katledildi!"

Eve nasıl vardım bilmiyorum, bütün olanları Engel'e anlattım, gözlerimizde yaşlar, kalbimizde öfke ve nefretle saatler boyu öylece oturduk. O gece Engel Lehr und Wehr Verein'e benimle geldi. Olup bitenleri herkes zaten öğrenmişti, hadise tüm ağırlığıyla üzerimize çökmüştü. Peş peşe yürüyerek salondan geçip yukarı kata çıktık, birkaç kelime mırıldanarak sandalyelere oturduk. Tam onlardan ümit kesmişken Lingg ile Ida içeri girdi. Lingg, beni hayrete düşürerek, keyifle ortada dolanıyor, her şey normalmiş gibi konuşuyordu, her zamanki ses tonuyla toplantıyı açtı, kimin konuşmak istediğini sordu; belli ki vurulma olayından habersizdi.

Herkes bana bakıyordu, olaylara bizzat tanık olduğumu duymuş olmalıydılar. Dolayısıyla ayağa

---

* Almanca,"Canavarlar! Canavarlar!"
** Almanca, "Karım! Çocuklarım!"

kalktım, Şikago'da çıkan bir akşam gazetesinden olaylarla ilgili haberi okudum. Gazete yaşananları çarpıtmıştı. "Polise bıçaklarla direnirken üç ya da dört kişi öldü, on beş, on altı kişi de ağır yaralandı." Habere göre kolundan bıçaklanan bir polise dikiş atılmıştı; tek bir polise, ne direniş ama! Gazetenin haberine neler yaşandığının kısa bir özetini ekledim. Pasif bir direniş yaşanmıştı, insanlar sopalanmaya başlanıncaya kadar da ortada aktif bir direniş yoktu, o sırada bir, bilemedin iki bıçağın çekildiğini görmüştüm; fakat akabinde, daha bunlar kullanılmadan, polisler silahlarını çekip silahsız insanları vurmuştu. "Onlar yabancıydı," dedim, "bu yüzden vuruldular. Bu ülkenin kurulmasında üzerimize düşeni yapan biz Almanlara, burada barış içinde yaşama izni verilmeyecek. Bu insanlar katledildi," ardından yerime geçtim, haksızlığa uğramışlık ve öfkeyle kavrulmaktaydım.

Raben bu toplantıda yoktu; işin aslı, yasalar konusunda Lingg'i düzeltme amaçlı nafile girişiminin ardından, toplantılarımıza neredeyse hiç katılmaz olmuştu. Bir kez sadece birkaç dakikalığına uğradığını hatırlıyorum sanırım. Ben oturduktan sonra Lingg ayağa kalktı, sıra dışı bir konuşma yaptı. Keşke, uç noktalara itilen bütün o ağırbaşlı ve ciddî insanlara hitaben yaptığı bu konuşmayı kelimesi kelimesine, taşıdığı tüm ağırbaşlılık ve ciddîyetle aktarabilsem.

"Tiranlığa direnç göstermek bir görevdir," diye başladı. "İsa'nın va'zettiği boyun eğme O'nun öğretisinde kabûl etmemin mümkün olmadığı yönlerinden biridir. Dinsiz olduğum düşünülecek belki ama atılan tokada karşı diğer yanağın uzatılmasından yana değilim. Amerikan ihtilalinin önde gelen

isimlerinden Tom Paine'nin bir konuşması aklıma geliyor; İngiliz ırkının, savaşın ne olduğunu bizzat İngiltere'de tecrübe etmeden; kanları, yabancı bir düşman tarafından ocak taşlarına saçılmadan insancıllaşamayacağını söylemişti. İnancım odur ki, küstah egemenler, tiranlığın sonuçları içlerine korku salmadıkça tiranlıktan vazgeçmeyecek."

Profesör Schwab Lingg'in söylediklerinden dolayı ciddî şekilde sarsılmış gibiydi; herkes bu sözlerde kaçınılmaz olan bir şeylerin dile getirildiğini sezmişti, bu etki öyle güçlüydü ki, görünüşe bakılırsa Profesör kontrolünü kaybetmiş gibiydi. Ayağa kalkıp, tiranlığın çok başlılığı, bir demokraside herhangi bir şey yapabilmenin imkânsızlığı üzerine dağınık bir konuşma yaptı. Kralları devirmiş, yerine halkı oturtmuştuk, Kral Kütük Kral Leylek'ten daha berbattı;* dolayısıyla da sabır ve eğitim tavsiye etti ve yerine oturdu. Lingg bunun altında kalamazdı, yeniden sözü aldı:

"Hiç kimse bir toplumun işlenen suçu cezasız bırakabileceği hayâline kapılmasın; *tout se paie* –her kötülük karşılığını bulur; her ne kadar çoğunlukta olanlar azınlığın varlığına son verecek suçlar işleyebilirmiş gibi görünse de...

"Fakat şurası kesin ki tarihten çıkan hakikî ders bireyin bir güç olarak ortaya çıkışıdır. Bilimdeki her yeni keşif," diye sürdürdü, davudi sesinde bir zafer heyecanıyla, "bireye güç katar. Geçmişte

---

* Ezop'un bir masalının karakterleri; özgürce yaşayan kurbağaların ileri gelenleri bu serbestlikten sıkılarak Tanrı Jüpiter'den bir kral ister, Jüpiter bir ders vermek üzere nehre koca bir kütük atar. Korkuyla kaçışan kurbağalar bir süre sonra bu kralın hareket etmediğini fark ederek yeni bir kral talep eder. Sinirlenen Jüpiter bu sefer onlara Kral Leylek'i gönderir, Leylek hepsini teker teker mideye indirir. –ç.n.

bireyin elinde sadece bir kişinin hayatına kastedebilme gücü vardı, tek bir zalim her zaman tek bir köle tarafından öldürülebilirdi." Bütün topluluk korkudan ürpermişti âdeta. "Oysa şimdi birey yüzlerce kişinin hayatını elinde tutuyor, yakın gelecekte de binlerce kişininkini, bütün bir şehrinkini elinde tutacak, o zaman tiranlar ya suç işlemeyi bırakacak ya da yok olacaklar."

Sesinin tonunu hiç yükseltmemişti, hatta her zamankinden daha yavaş konuşmuştu, yine de şu an konuşuyormuşçasına hatırlıyorum onun bazı dediklerini. Konuşmasında sıra dışı bir coşku, bütün varlığında sıra dışı bir tehditkârlık vardı, gözlerinin derinliklerinde şimşekler çakıyordu. Bu adamın sözleri birer eylem gibiydi, insanı birer eylemmişçesine korkutuyordu.

-VI-

Bir ya da iki sabah sonra Ida Miller'dan gelen kısa bir mektupla şaşakaldım, benden en yakın zamanda bir sabah vakti onu ziyaret etmemi istiyordu, "mümkünse önümüzdeki çarşamba; o çıkmış olur; sana danışmak istediğim şeyler var. Bunlardan sakın ona bahsetme."

Bu da ne demek? diye sordum kendime. Ida ne hakkında beni görmek istemiş olabilir ki, hem niye Lingg yokken görüşmek istemişti? Boşu boşuna kafa yordum; derken günün hayhuyuna kaptırdım ve bir süreliğine mektubu unuttum. Sadece takvimime onu önümüzdeki çarşamba öğle vakti arayacağımı not ettim.

Gerçeği söylemek gerekirse, şehirdeki giderek artan tansiyon yüzünden insan ciddî meselelere kafa yoramıyordu. Bize Amerikan halkı hakîkaten keçileri kaçırmış gibi geliyordu, yoksa gazeteler yüzünden insanlar hakkında yanlış hükümlere mi varmıştık? Gazetelerin kendini kaybetmiş bir histeriye kapıldığını kimse yadsıyamazdı; gün be gün, saat be saat okuyucularının duygularını daha çok tahrik ediyorlardı. Gazetelerin sıkıntılı dönemlerde, genel bir gerilimin yaşandığı zamanlarda satışlarını artırdığını insan bilmese, ortaya koydukları taklitçi kötü niyete bir anlam veremez. Kendilerine methiyeler düzmediği ve en yüce değerleri atfetmedikleri zamanlarda, bizler düşük bir ırktanmışızcasına yabancıları ve yabancı işçileri yerden yere vuruyorlardı. Gazetecilerin abartılı tasavvurları gerçeğin tam tersiydi, bu durum tehlike tohumları-

nı içinde barındırıyordu. Her altı Amerikalıya bir yabancı düşüyordu, yabancılar ırksal, dinsel ve dilsel farklılıkları nedeniyle birlik hâlinde değillerdi; ama şehirde özgün bir siyasi fikir ortaya atılıyorsa da onlar tarafından atılıyordu. Entelektüel bakımdan birlikte yaşadıkları Amerikalılardan çok daha üstün durumdalardı. Beyin ile kaba gücün mücadelesiydi bu; bugüne ve zorbalara karşı mülksüzlerin ve geleceğin mücadelesi. Entelektüel dürüstlükleri ve berrak bakış açıları yabancılara güç veriyor, onları hesaba katılacak bir güç hâline getiriyordu. Her geçen gün Amerikan işçileri arasından yandaş kazanıyorlardı; her geçen gün güçleri ve etkileri artıyordu, bunu gören yetkililer de onlara karşı azıttıkça azıtıyordu.

Grevleri gerçek anlamda bitiren, aynı zamanda da kamuoyunun dikkatini kendi üzerine ve istemeden de olsa Parsons'ın üzerine çeken Spies oldu. Spies *Arbeiter Zeitung*'da, bir Alman işçi tarafından Almanca olarak kaleme alınmış, domuz kesimi işinin pisliği ve mide bulandırıcılığına dair inanılmaz hikâyelerin anlatıldığı bir yazıya yer verdi. "Kuzey Afrikalı işçiler hep bileklerine dek kanın içindeydi," diye yazıyordu, "işçilerin ayaklarının arasından akan kan oluklara gidiyor, buradan da sosis yapımında kullanılıyordu. Yazı bu tarz ayrıntılarla doluydu ve pek ses getirmedi; ta ki Parsons bunu İngilizceye çevirtip *The Alarm*'da basana dek. Çeviriyi ben yaptım, hemen Parsons için dışarı çıkıp birkaç grevciyle söyleşi yaptım, yazıyı desteklemek üzere onların söylediklerini de ekledim. Bu sırada keşfettiğim bir hadise bir karabasan hikâyesi gibi dillerde dolaşmaya başladı. Bir domuz mezbahasına yaptığım ziyaret sırasında bana anlatılmıştı. Domuzların boğazı kesildikten sonra sert

kılları yumuşasın diye çok sıcak bir suya daldırılıyorlardı, böylece kılları kolaylıkla kazınabiliyordu.

Her gün binlerce domuz bu kaynar sudan geçiriliyordu, daha öğlen bile olmadan su kan ve dışkıdan kokuşmuş oluyordu, ama kimsenin umursadığı yoktu; cesetler bu iğrenç karışıma atılıyor, burada güya üstlerine bulaşmış pislik yığınından arındırılıyordu. Her hâlükârda, bunlara uygulanan temizleme işlemi bundan ibaretti; ardından tuzlanmış domuz döşü, jambon, domuz budu vb. yapılmak üzere parçalanıyor, tuzlu su fıçılarına atılıyorlardı, artık satışa hazırdılar. Fakat işin en kötü kısmı bu değildi. Her gün temiz su veriliyordu, fakat küvetlerin kendisi ancak, diplerinde ve kenarlarında pisliğin tahammül fersah bir noktaya gelene dek birikmesinden sonra temizleniyordu. Üretilen gıdalarda bir sorun çıkana veya işçilerden birine bir şey olana dek kimsenin kılını kıpırdatacağı yoktu. Yazın bu küvetler haftalarca leş gibi kokuyordu, bu hastalık yuvası pislik ortamını kimsenin umursadığı yoktu. Hadisenin kaygısız bir yaklaşımla geçiştirilebileceğini düşünen milyoner bir kesimci, konuyla ilgi olarak "Domuz kesimi parfüm yapmaktan farklıdır," yorumunda bulunmuştu.

Amerikan gazeteleri bu alanı bize bırakamazdı; onlar da muhabirlerini gönderdi, muhabirlerden gıdaların nasıl hazırlandığına ilişkin son derece mide bulandırıcı yeni ayrıntılar geldi, akabinde şehir bu skandalla çalkalanmaya başladı. Büyük Amerikan gazeteleri müfettişlerin görevlerini yerine getirip tüketicileri korumalarını sağlaması için hükümete çağrıda bulundu; ama bence, hadisenin tüm çıplaklığıyla basında yer alması, grevin kimsenin başaramayacağı kadar kısa bir sürede sonlanmasını kesin bir şekilde sağlamıştı. İşverenler

grevcilerin taleplerini yerine getirmenin, kullandıkları özensiz, iğrenç yöntemlerin ayyuka çıkması sonucu satışlarının düşmesinden daha kârlı olacağını görmüştü.

Bütün bunlar Lehr und Wehr Verein'de tartışmalara yol açtı, Lingg burada gıda üretiminde yapılan hilelere ve diğer pek çok şeye karşı çok daha sert kuralların yeniden işlerlik kazanmasını savundu. "Amerika'da aşırı bir bireysel serbestî mevcut," dedi. "Profesör Schwab bunun bilimsel gerekçelerini bize zaten anlattı; fakat bizim ekmeklik buğday yerine karbonatla, sağlıklı et yerine duvarlardan akan pisliklerle karşılaştığımız noktada, bu bireysel serbestî sınırlandırılmalıdır. Çok çeşitli yollarla bu amansız rekabeti sınırlandırmak durumundayız."

Hepimiz devlet tarafından asgarî ücret sağlanması, günde sekiz saat çalışılması, hatta çalışma hakkı konularında hemfikirdik; Lingg, bu hakkını talep eden bir işçiye belediye veya devlet tarafından asgarî ücret (onun tâbiriyle hayatta kalma ücreti) ödenmesinde ısrar etti. Ayrıca, kamusal işlerde bireylerin idaresindeki işlerle olabildiğince az rekabete girmesi gerektiğini; yol yapımı, boş alanların ağaçlandırılması gibi kamusal işlerin halkın refahının gözetilmesi gerektiğini ifade etti. Bunu, Lingg'in kişiliğinde bulunan ılımlılığı ve pratik işlerdeki bilgeliğini göstermek için aktarıyorum.

Grev sonlandığı anda herkes bunu hafızasından silme eğilimde gibiydi; kimsenin ölen üç, dört kişiyi, ya da yaralanan yirmiye yakın zavallı yabancıyı umursadığı yoktu.

Çarşamba sabahı Lingg'in evine gittim. Ida beni kapıda karşıladı, benim keyfim yerindeydi. Birkaç dakika boyunca havadan sudan konuştuk; ama bu

sırada o hep sıkıntılıydı; konuşmasına konuşuyordu, ama lafı dolandırıp duruyordu. En sonunda, ne olacaksa olsun deyip konuya ben girdim.

"Sorun nedir, Ida?" diye sordum. "Beni niye çağırdın?"

Önce yanıt vermeksizin bana baktı; belli ki sıkıntılıydı, ilgiye ihtiyacı vardı, belki de cevabı tahmin etmemi bekliyordu. Ona beklediği ilgiyi gösterebileceksem de, sırrını tahmin edemezdim. Sorunun ne olduğunu söylemesi için üsteledim.

"Dillendirmedikçe sıkıntılarımız daha da büyür," dedim. "Ama söze döküldükleri anda hafiflerler. Hadi, anlat."

"Belli bir şey değil," dedi; "yani, hemen dışarıda bekleyen bir tehlikenin varlığını sana ispatlayamam, ama bir şeyler oluyor. Louis evliliğe karşı, biliyorsun; bunu, diğer bütün ayinler gibi, papazların ceplerini doldurmak için uydurdukları bir icat olarak görüyor. Geçen gece, senin vurulma olayını anlatışından sonra eve geldiğimizde, Louis olayların şu anki durumu açısından yanıldığını, bir an önce evlenmemiz gerektiğini söyledi."

Yardım dileyen gözlerle bana baktı, dudakları titriyordu; gözle görülür şekilde sinirleri alt üst olmuştu. Hafiften gülümsedim, bana çok ciddî bir durum yokmuş gibi gelmişti; fakat o devam etti:

"Bu beni korkuttu; o fikirlerinden sapmaz, hiçbir şekilde değiştirmez; beni düşündüğü için bir an önce evlenmemizi istiyor. Anlamıyor musun? Bir an önce! Çünkü kısa bir süre sonra artık burada olmayacağını düşünüyor. Ah, Rudolph, ölesiye korkuyorum, korkudan uyuyamıyorum," o hoş yüzü acınacak şekilde titredi.

"Ne demek istiyorsun?" dedim heyecanla. Ama kelimeler daha ağzımdan dökülürken Ida'nın haklı

olabileceğinden korkmaya başlamıştım. Elbette onu yatıştırmaya çalıştım, endişelerinin abartılı olduğunu göstermeye çalıştım; ama onu ikna edemedim ve onun korkuları yavaş yavaş bana da bulaştı, içimdeki muğlak endişelere bir şekil ve anlam kazandırmaya başladı.

"Belki de," dedim içimden, "Lingg'in sözleri birer eylem gibi duruyor, eylemler kadar ağırlık taşıyor, çünkü bunlar eylemlerle iç içe, çünkü bu yanlış gidişatı düzeltmeye niyetli. Bu her şeyi açıklıyor". Bu fikrin tokat gibi çarpmasıyla ürperdim, birbirimize baktık, ikimizin kafasında da isimsiz bir korku geziniyordu.

Birden, artık kendini daha fazla tutamamışçasına ya da duygularını paylaşabilmenin heyecanıyla Ida patlayıverdi; uzun, solgun elleri ağzından dökülen sözleri vurguluyordu:

"Ah, onu ne kadar sevdiğimi, ona âşık olmaktan ne kadar mutlu olduğumu bir bilsen. 'Ben onunum' demek hiçbir şey ifade etmiyor. Ben onun bir parçasıyım, hissettiklerini hissediyorum, düşündüklerini düşünüyorum; gözlerimi açtı ki görebileyim, cesaret aşıladı ki birlikte yaşayabilelim veya ölebilelim, onsuz olamam. Onunla tanıştığımda ne hâllerde süründüğümü bir bilsen. Ah, ne müthiş bir insan o. Aldatılmış, terk edilmiştim, neye dönüştüğüm umurumda bile değildi, derken o çıkageldi, ah, başta onun aşkını ümit etmeye bile cesaretim yoktu, o ise en ufak bir hesap yapmadan aşkını bana sundu. Nasıl da iyi kalpli ve güçlü biri...

"Kadınlar ile erkekler birbirlerine nasıl benzer bilirsin; biz kadınlar ne pahasına olursa olsun âşık olduğumuz erkeğe karşı herhangi bir cinsel çekime kapılmamışız gibi davranırız, oysa gerçekte bu duyguyu neredeyse hep yaşarız. Örneğin girişken,

tutkulu, bıçkın bir erkeği severiz, ama temkinli, yere sağlam basan, otoriter bir erkekle tanıştığımızda yumuşak tenimiz ondaki kudreti hisseder, ona tutulmaktan kendimizi alıkoyamayız. Kadınlarda beden erkeklerdeki gibi sadakatsizdir, sadece biz bedenimizi daha iyi kontrol altında tutarız. Fakat Lingg'le tanıştığımdan beri bedenim bile ona sadık kaldı. Sadece onu arzuluyorum, bedenim ruhum gibi ona sadık. O benim ruhum, benim hayat ilkem. Onsuz yaşayamam. Yaşamayacağım...

"O kadar mutluyum ki, bütün bunlardan kendi rızamla vazgeçme fikrine dayanamıyorum. Biliyorum bu çok rezil, aşağılık bir tavır: Biz keyif sürerken acı çeken kişileri düşünmem gerekir. Ama aşk o kadar tatlı, biz o kadar genciz ki; biraz daha birlikte kalabiliriz, ha, ne dersin? Yoksa çok mu bencilce davranıyorum?" Pırıl pırıl, sevgi dolu, ıslak gözleri yalvarırcasına bana çevrildi. Hiç bu kadar sarsılmamıştım. "Abartıyorsun," diyemedim. Aklıma söyleyecek şeyler geldi, ama bunları seslendiremedim. O kadar samimi bir şekilde kendini açmıştı ki beni hakîkatlere yükseltmişti. Onun gözyaşlarını tutmaya çalışan yüzüne bakıp başımı inip kaldırmaktan başka bir şey yapamadım. Bu tür anlarda hayat dehşet vericidir, hayâl edilebileceğinden çok daha trajiktir.

"Ona güvenmeliyiz," dedim en sonunda. Bu sözler o an onunla paylaştığım duyguları yansıtmaktan çok uzaktı, yine de işe yaramış gibiydiler.

"Evet, evet," dedi heyecanla, "bir kadının esas aşkının aşkın kendisi olduğunu bilir; bana acımasızlık etmeyecektir, ama kendisine ediyor," dedi, dudakları titriyordu, "ki bu da aynı kapıya çıkıyor."

O an akıl edip tek söyleyebildiğim "hayat hiçbirimiz için kolay değil" oldu; "bu kadar kusursuz bir

aşkı, bu kadar mükemmel bir mutluluğu bulma şansına ulaşmış ender kişilerdensin."

Bir kez daha şans eseri doğru bir yere dokunmuştum. Başıyla onayladı, gözleri aydınlandı.

"Keşke sizin yaşadığınız aylar gibi tek bir gün geçirebilsem," diye sürdürdüm.

"Elsie ile mi?" diye sordu gülümseyerek, tam "Evet," diyecektim ki Lingg içeri girdi. Benimle el sıkıştı, herhangi bir şaşkınlık, öfke ya da şüphe belirtisi taşımıyordu.

"Seni görmek güzel," dedi masaya otururken, yanında getirdiği kitapları masaya koydu. "Seni Ida mı çağırdı?" bir an için gözleriyle beni inceledi. "Demek istediğim," dedi daha rahat bir tavırla, "iyi denk gelmiş, çünkü bugün seni görmek istiyordum. Çok güzel bir gün, ben de deli gibi çalıştım. Ne dersiniz, biraz çıkıp gezelim mi? Yanımıza yiyecek bir şeyler alırız, Alman usûlü, sosis, bira, ekmek ve de patates salatası, *echt Deutsch,** ha? Gölde bir teknede yeriz."

Gayet keyifli görünüyordu, tuhaf bir hafiflikteydi. Ona baktığımda bütün korkularım uçup gitti, tüm kalbimle önerisini destekledim. Ben de sıkı çalışmıştım, biraz dinlenmek iyi gelirdi; böylece toparlanmaya başladık, yollukları bir sepete yerleştirdik. Lingg'in sepeti taşımama izin vermesi dikkatimi çekti, oysa genelde her şeyi kendi taşırdı. Ayrıca biraz önümüzden yürüdü, oysa genelde bizimle birlikte yürürdü. O sırada sanmıyorum ki bunların tekine bile dikkat etmiş olayım, o hâlde bütün bunları niye berraklıkla hatırlıyorum ki?

Gölün kıyısına gittik, kürekli bir sandal kiraladık, sandal kiralayan adam bizimle gelmek veya

---

* Tam Alman işi.

yanımıza bir oğlan vermek istedi, ama Lingg bunu duymazlıktan geldi.

"Bize iyi, sağlam bir sandal ver," dedi, "en geniş, en güvenli sandalını ver, içine güzel bir can yeleği de koy, suya alışık değiliz çünkü, devrilme endişesi duymadan biraz keyif yapmak istiyoruz."

Amerikalı, bizim şapşal Hollandalılardan olduğumuzu düşünerek bize güldü, tam istediğimiz gibi, geniş, oturaklı bir sandal verdi. Lingg Ida'ya, gidip kıçaltına oturmasını söyledi, kısa kürekleri çekmem için beni sandalın arkasındaki oturağa oturttu, kendisi de bir çift kısa kürekle baş tarafa geçti.

Kıyıdan ayrılıp kürek çekmeye başladığımızda Lingg'in yarım mil, bilemedin bir mil açılıp sonra da bir şeyler yeme niyetinde olduğunu zannetmiştim; ama o, küreklere asıldıkça asıldı. En nihayet ona dönüp şöyle dedim:

"Lingg baksana, bir şeyler yemek istiyorum. Ne zaman yiyeceğiz?" Gülümsemekle yetindi.

"Şehir görüş alanımızdan çıktığında," dedi ve küreklere tekrar asıldı. Belki iki, iki buçuk saat kürek çekmiş, gölde altı, yedi mil kadar açılmıştık ki, kürekleri indirip,

"Lingg, diyorum ki bütün göl boyunca kürek çekmek mi istiyorsun? Hiçbir şey yedirmeden bizi köle gibi çalıştırmaya sen dinlenmek mi diyorsun yoksa?" dedim.

Hemen arkaya yanıma geldi, yemeğimizi yedik, ortamı şenlendirmeye çalıştım, lâkin Lingg'in ağzını bıçak açmıyordu, Ida da sessizdi, gergindi de. Olan bitenlere üzülüyordu, belli ki sinirleri bozulmuştu. Bir şeyler atıştırıp öte beriyi kaldırdıktan sonra, ben geri dönmeyi teklif ettim, ama Lingg, "Hayır," dedi, ardından arka tarafta ayağa kalkıp

Şikago'yu seyre daldı. Derken yeniden yerine oturdu ve,

"Bundan başka görülmeye değer bir şey yok," dedi ve cebinden bir nevi çocuk sapanı çıkardı.

"Bu da neyin nesi?" diye sordum.

"Bunu denemek için," diye yanıtladı, pantolonunun cebinden top hâlinde ufak bir pamuklu yün çıkardı, bezi açtığında, ceviz büyülüğünde yuvarlak bir top ortaya çıktı.

"Bu da nesi?" diye sordum gülerek, ama ben gülerken Ida'nın yüzü dikkatimi çekti, yeniden içim korkuyla doldu; kızcağız öne eğilmiş, faltaşı gibi açılmış gözlerle ağzı açık şekilde Lingg'i izliyordu. Lingg,

"Bu bir bomba, ufak bir bomba, bunu deneyeceğim," dedi.

"Yüce Tanrım," diye haykırdım, o kadar şaşırmıştım ki ne bir şey düşünebiliyor ne de hissedebiliyordum.

"Sapanla bunu sandaldan fırlatmak istiyorum," diye sürdürdü, "çünkü sanırım elimle atarsam sandalın batmasına neden olabilirim, ta kıyıya dek yüzmemiz gerekebilir. Oysa sapan bunu benim atabileceğimin iki katı uzağına fırlatabilir, bunun ne sonuç vereceğini görüp, bütün olacakları kesin bir şekilde hesaplamamız gerekiyor."

Kendimi korkak biri olarak görmem, ama sükûnetle söylenmiş bu sözler beni dehşete düşürmüştü. Yüreğim ağzımdaydı, güçlükle nefes alabiliyordum, ellerim buz kesmişti ve ıslaktı.

"Sen ciddî misin, Lingg?" dedim.

Esrarengiz gözlerini bana dikti, beni inceledi, yargıladı, küçümseyen gözleri cesaretimi geri getirir gibi oldu, kanım yeniden akmaya başladı. Louis Lingg'in korkunç yönü buydu: Sizi içinizdeki şeyle

yargılardı; sahip olduğunuz özelliklere göre sizi sever ya da takdir ederdi, sizde bulunmayan özellikleri size atfetmekten kesinlikle kaçınırdı. Onu tanımak tükenmez bir kuvvet iksirine sahip olmak gibiydi. Onun korktuğumu görmesindense ölmeyi yeğlerdim.

Bütün dürüstlüğümle içimde nelerin cereyan ettiğini olduğu gibi anlatmaya çalışıyorum, Lingg'e kıyasla kendimi son derece sıradan biri olarak görüyorum çünkü; eğer sıradan birinin yapmayacağı, yapamayacağı şeyler yaptıysam, bu Lingg'in üzerimdeki etkisi sayesindedir.

Kendimi toparladıkça, kanım sıcak dalgalar hâlinde damarlarımda coştukça, gözlerinin daha müşfikleştiğini gördüm. Onaylarcasına beni süzüyordu, gururla doldum, kendimi ruhen yükselmiş hissediyordum.

"Bombayı deneyelim mi," dedi, "yoksa yüzmemiz gerekir diye mi korkuyorsun?"

"Senin kararlarına güvenim tam," dedim düşünmeksizin. "Sanırım bunun neler yapabileceğini zaten biliyorsun. Ama ne zaman yaptın bunu?"

"Bir yıl önce üstünde çalışmaya başladım," dedi, "polisin sopa kullanmaya başlamasıyla; o zamandan beri uğraşıyorum." Zihnimde kimya kitapları şimşek gibi çaktı, her şey gözümde berraklaştı.

"Seni bizimle getirmeye hakkım yok," dedi Ida'ya dönerek, "belki de senin için bu kadarı çok fazladır?" diye sordu nazikçe.

Ida pırıl pırıl gözlerinden taşan sevgiyle baktı ona, başını iki yana salladı.

"Son aylarda ne yaptığını biliyordum," dedi, "bunu iki ay önce nehrin yanındaki küçük atölyende yaptın."

Bu iki tuhaf varlık birbirlerine gülümsedi. Ardından Lingg patlayıcıyı sapana yerleştirdi, lastiği omzuna dek çekti ve bıraktı. Gözlerimizle siyah patlayıcının havada çizdiği kavisi izledik. Suya düştüğünde müthiş bir patlama, müthiş bir şok yaşandı; su yukarı doğru fışkırdı, otuz metre mesafedeki sandalımız deli gibi sallandı, neredeyse devriliyordu. Dakikalarca hiçbir şey işitemedim. Sağır kalacağım diye korkmaya başladım. Ufacık bir şey nasıl böyle muazzam bir güce sahip olabiliyordu? İşittiğim ilk şey Lingg'in şu sözleri oldu:

"Ayakta olsaydık yere devrilmiştik, bu yüzden sandalın kenarlarına tutunmak durumunda kaldım."

"Kesinlikle," dedim, "bu ses şehirden duyulmuş mudur?"

"Ah, hayır," dedi Lingg, "bir anlık bir patlama, çok hızlı bir darbe, barutun daha yavaş olan itme gücü yüzünden çok fazla yayılamıyor. Güçlü patlayıcılar, atan kişinin yakınında büyük bir şok etkisi yaratıyor, fakat bu etki çok büyük bir alana yayılmıyor."

"Bu dinamitti, değil mi?" diye sordum kafam biraz yerine gelip, sağırlık hissi geçmeye başlayınca.

"Hayır," diye yanıtladı Lingg, "çok daha güçlü bir madde."

"Gerçekten mi!" dedim heyecanla. "En güçlüsü dinamittir zannediyordum."

Lingg "Ah, hayır," diye karşılık verdi, "daha rahat taşınması için diyatomit ile karıştırılan nitrogliserinin yanında dinamit solda sıfırdır. Pamuk barutu ile karıştırılan nitrogliserine patlayıcı jelatin denir, dinamitten çok daha güçlüdür. Fakat nitrogliserinin içine yerleştirilen ufak bir miktar cıva

fulminat kapsülü, kendi başına bu iki maddenin patlayışına göre çok daha muazzam bir etki yaratır. Nitrogliserinden daha güçlü patlayıcılar da vardır. Benim ufak bombam," diye sürdürdü kendi kendisine konuşurcasına, "aynı ağırlıktaki bir dinamitten elli kat daha kuvvetli."

"Ulu Tanrım!" dedim heyecanla, "iyi de neyle yaptın?"

"Bütün yüksek etkili patlayıcılar," dedi, "büyük miktarda oksijen ve biraz nitrojen ihtiva eder... neyse, başka şeylerden konuşalım," diye kesti, "çok uzun bir hikâye..."

Birden Ida, Lingg'e "İlk bombayı ben atmak istiyorum, Louis," dedi.

Lingg başını iki yana salladı. "Kadın işi değil," dedi, "ayrıca bomba atmaya gerek kalmaz diye umuyorum hâlâ."

Beni konuşmaya ne sevketti, söyleyemem, kendini bilmezlikti sanırım, ya da Louis Lingg'in takdirini kazanma arzusu muhtemelen. Birden kendimi şunu derken buldum:

"Bırak da ilk bombayı ben atayım."

Lingg bana baktı, bakışındaki müşfik takdirle kanım yeniden kaynamaya başladı.

"Bunu yapmak korkunç bir şey," dedi. "Eminim ki bir kadın bunu kaldıramaz, korkarım bunu sen de kaldıramazsın, Rudolph."

"Ya sen?" diye sordum.

"Ah," diye yanıtladı düşünmeksizin, "bu tarz bir şey yapmak için doğduğumu başından beri biliyordum sanırım. Çocukken ilk kez duyduğumda beni çarpan bir bölüm var İncil'de. İncil'in tamamını okumadım, okuduklarımı da pek önemsemedim. Eski Ahit bana hep pek zayıf gözüktü, sadece Yeni Ahit beni biraz heyecanlandırırdı; ama o sözler hep

benim bir parçam olarak kaldı. Yaklaşık olarak şöyleydi: "Halkın yerine bir kişinin ölmesi evlâdır..."

"Biz Almanlar çok fazla hayâl kuruyoruz, çok düşünüyoruz; şu bir, iki nesil namına harekete geçmemiz gerekiyor. Düşünürlerimiz açısından dünyanın geri kalanından çok öndeyiz; şimdi bize fikirlerimizi hayata geçirmek, dünyanın geri kalanına icraatta da onları aşabileceğimizi göstermek kalıyor.

"Kâbus gibi bir çocukluk geçirdim, belki bir gün bunu sana anlatırım," diye sürdürdü. "Çeliği ocakta kızdırırlar ve keskin bir kılıç yapmak üzere buzlu suya daldırırlar. Sanırım ben de had safhada acı ve sefalete maruz kaldım," dedi ve ağır ağır ekledi, "bir hikmeti olsa gerek." Zihni, tüm berraklığına rağmen mistisizmde gezinmekteydi. Her şeyin hikmeti olduğu hissindeydi, yıldızı ve kaderi bütünle birleşmişti. Bir anlığına düşüncelere dalıp gitti, ardından her zamanki berrak tarzıyla konuşmasına devam etti:

"Teklifindeki yegâne iyi şey, ki harika bir teklif," bana gülümsedi, "yaratacağımız etkiyi ona katlayacak olması. Bomba atan ilk kişi sen olursan seni kurtarmış da olurum, hiçbir kurtuluşu olmayan ikinci bombayı atma işini kendime saklarım. Anlarsın ya, bir bomba kaza eseridir, ikincisi ise planlı bir durum olduğunu gösterir; bir üçüncüsü ve dördüncüsü ise, tüyler ürperticidir. O şişko tüccarları bilirim, korkuyla yorganlarının altına saklanacaklar." Bu adam bir kez daha korkuttu beni, kendimi yeniden konuşurken, onaylarken, gülümserken buldum; oysa bu konuşmanın dehşet verici gerçekçiliği, ya da gerçek dışılığı nedeniyle –artık hangisini beğenirseniz– hissizleşmiştim, şok geçir-

mekteydim. Düşünme, hissetme melekelerimi tamamıyla yitirmiş gibiydim, bu şok bana çok ağır gelmişti. Bir düşteymişçesine hareket ediyordum; onun oturağına geri dönüp küreklere geçtiği, benim de, bir otomat misâli kendi yerime dönüp küreklere geçtiğim ve neredeyse mutlak bir sessizlikte Şikago'ya geri döndüğümüz bir düşte...

Kısa ilkbahar günü geçiverdi, kıyıya varışımızdan önce güneş battı; gece, lütufkâr gölgeleriyle çıkageldi, biz iskeleye doğru kürek çekerken bizi gizledi. *Yankee* parasını alırken onun tuhaf, keskin aksanındaki bir şey beni gerçekliğe döndürdü; fakat konuşasım yoktu, duygularım tükenmişti, bir tür kâbustan uyanmışlık hissi içinde evlerine kadar onlara eşlik ettim. Kapıya vardığımızda Lingg Ida'yı yukarı gönderdi ve evime kadar benimle yürümek üzere döndü.

"Bütün bunları aklından kov," dedi bana, "sana çok ağır geldi. Belki de sorunlar yatışır, belki polis bir nebze olsun insafa gelir. Umarım ki gelir. Her ne olursa olsun, teklifini ciddîye almayacağım. Sana güvenmediğimden değil, ama insanın yapabileceğinden fazlasını yapmaya çalışması iyi değildir," gözlerinin derinliklerinde sevgi dolu bir yumuşaklıkla bana gülümsedi. O andan itibaren can yoldaşı olduk. Onun garip bir şekilde zayıflığımı benim bildiğim kadar bildiğini, verebileceğimden fazlasını asla benden istemeyeceğini hissettim; böylece içimi ona karşı sevgi dolu bir minnettarlık kapladı. Fakat bir yandan da, hep onun istediğinden, onun beklediğinden daha fazlasını vermeyi istediğimi gayet iyi bildiğimden, yüreğimde o aynı vahşi coşkuyu hissettim.

-VII-

Grevlerde ve Lingg'le ilişkimde yaşadığım her şey beni Elsie'den uzaklaştırmakla, ona zaman ayırmama engel olmakla kalmamış, belli bir derecede ondan soğumama da yol açmıştı. Haftada iki, üç kez buluşuyorduk, fakat ben hep toplumsal çatışmalarla ilgili hadiselerle, vahşi mücadelenin içimde canlandırdığı duygular ve duyarlılıklarla, ve de hadiselerin hayat ritmimde ve düşüncelerimde doğurduğu taleplerle meşgûldüm. Bu dönem sona ermeden önce, Elsie'yle ilişkimdeki konumumun ilerleme kaydettiğini fark ettim. Ondan uzaklaşır, onun daha az kölesi olur gibi gözüktüğümde, bana karşı daha sevecenleşti, tahakküm iplerini gevşetti, bunu fark ettiğim anda da ona duyduğum aşka bir nebze küçük görme hissi eklendi. O, kitaplarda okuduklarım gibi, peşinden koşulduğunda kaçan, uzaklaştığınızda da peşinizden koşan diğer bütün kızlar gibi miydi gerçekten de? Ben böyle değildim, diye karar verdim kafa yordukça; onu dünyadaki her şeyden daha çok arzulamıştım; fakat öte yandan buyurganlaştıkça ve işleri yokuşa sürdükçe bana çok daha cazip gözüktüğü de yadsınamazdı. Birbirimizden hiçbir farkımız yok, diye itiraf ettim gönülsüzce; insan doğası kadında ya da erkekte ciddî bir değişiklik göstermiyordu.

Yine de, kendi ayaklarımın üstünde durmam Elsie'nin takdirini topladı, onun üzerinde çok daha fazla etkili olabilmemi sağladı ki, olayların tesadüfî şekilde geliştiği o birkaç haftanın gerçek getirisi bu oldu. Onunla son buluşmamızda, beni gördüğü

zaman içi içine sığmamıştı, ayrılırken de beni öpmüş, bana olan tutkusunu göstermek istercesine sıkı sıkı sarılmıştı. "Yarın da geleceksin, değil mi?" diye sormuştu. Bu içimde bir nevi alaycı, huysuz bir iblisi ortaya çıkardı, çok da umursamaz bir edayla yanıtladım:

"Cumartesi gelip seni yürüyüşe çıkarırım," ve ekledim "gelebilirsem tabi."

"Seni evde hazır bekleyeceğim," diye karşılık verdi hemen.

O cumartesi öğleden sonra hava güneşli ve sıcaktı, ağdalaşmış asfaltın yaydığı kesif koku yüzünden adımlarımız kendiliğinden göl kıyısına yöneldi. Kaldırımdan ve binalardan yayılan parlak ışık huzmelerinden kurtulmak için her şeyi yapardım, bunlar insanı kör ediyordu. Elsie'nin memnuniyetsizce, "Yürümekten nefret ediyorum. Bugün araba günüymüş," demesine şaşırmadım.

Bense parka gidip yayılmaya niyetleniyordum; ama onun bu sözü üzerine sandalı hatırladım birden ve kafamda bir plan şekillendi.

"Seni araba gezintisinden daha iyisine çıkartacağım," dedim.

"Neymiş?" diye sordu, gözleri ışıldıyordu.

"On beş dakika sonra söyleyeceğim," dedim, sandalların durduğu mekâna doğru yürümeye başladı, bir yandan da bıcır bıcır son iki haftada yaptıklarını anlatmaya koyuldu. Görünüşe bakılırsa keyfi pek yerindeydi, çalışmasından gayet memnun kalan patronu ona bir iyilik yapmış, maaşını artırmıştı. Hatırlıyorum da, biraz kıskanmıştım, daha iyi bir konuma geçtiği için onun adına memnun olsam da alttan alta kıskançlık duymuştum. Lâkin onun kışkırtıcı, baştan çıkarıcı güzelliğinden yayılan sımsıcak hissiyatla bu tatsız ruh hâlim yok olu-

verdi; bu sıcaklık bana nüfuz ederek içimi keyifle ürpertti, yüreğimi mutlulukla doldurdu, bütün rekabetçi düşüncelerimi sildi süpürdü.

Birkaç dakika sonra iskeleye vardık, daha Yanki ne istediğimi sormaya fırsat bulamadan, Elsie yabani bir coşkuyla haykırdı:

"Ne kadar tatlısın! Serin sularda sandalla gezmeyi her şeye tercih ederim."

"Şöyle geniş, sağlam bir sandal ver," dedim. Yanki içlerinden genişçe birini bizim için seçti.

"İyice açılmak isterseniz kürek çekmesi yorabilir," diye yorumda bulundu adam, "lâkin suda olmak karada yürümek kadar sıcaktan bunaltmaz; bu sandal da bir mavna kadar güvenlidir."

Lingg'le gittiğimiz kadar açılmaya niyetim yoktu, bu yüzden bana çıkardığı sandalı aldım; Elsie'yi kıçaltına oturtup ona dümen ipini nasıl kullanacağını gösterdikten sonra, yarım saat kadar kürek çektim, ardından kalkıp kendimi yere onun ayaklarının dibine attım. Yarı utanarak, aşkını itiraf eden gözlerini benimkilerle buluşturmaya pek cüret edemeyerek, bana baktı.

"Ne kadar tuhaf değil mi?" dedi. "Bir ay önce seninle bir daha görüşmemek üzere defalarca kesin karar aldım; kendime ve sana bir daha görüşmeyeceğimizi söyledim. Senden uzakta kendi başıma kalınca da, 'Artık buluşmamalıyız sanırım, bu doğru da değil, her ne olursa olsun artık onunla görüşmeyeceğim,' dedim. Sanırım, buradaki 'doğru değil', şu an 'çok da istiyor değilim,' anlamına geliyordu. Oysa sen bir, iki kez gelmediğinde seni her zamankinden çok daha fazla özledim; şimdi, sakın bunlardan bir şey çıkarma, yoksa sana başka hiçbir şey anlatmam."

Bu samimi itirafın ardından, doğal olarak kolla-

rımı kalçalarına doladım, başımı kaldırıp ona baktım. Hâlâ benden gözlerini kaçırıyordu. Sanırım Elsie ilk başta benden hoşlanmıştı; fakat arkadaşlık beraberinde aşkı getirmişti, şu noktada o da benim kadar sırılsıklam âşıktı, başkalaşan cazibede kendini kaybetmiş hâldeydi.

"Burada yalnızız, değil mi Çocuk," diye sürdürdü, "bir evde falan olabileceğimizden çok daha bir başımızayız; gök ile deniz arasında sadece ikimiziz."

Onu onayladım, o yeniden baştaki konuya döndü.

"Seninle görüşmeyi sürdürmek istemedim, çünkü çok umurumda olmaz, sen çok etkilenirsin diye düşündüm, ama şimdi duruma bakılırsa ben işin içine giderek daha çok girdim; sana karşı gerekçeler bulup dururken, şimdi sürekli senin lehine gerekçeler buluyorum. Ne tuhaf değil mi?" Ve ilahî gözlerini bir an için utangaçlıkla yukarı kaldırdı.

Yüzümü onunkine yaklaştırdım, dudakları benimkilere gömüldü: Kendini sevgiyle bırakışı tapılasıydı.

"Aşk aşkı azdırır, Elsie," dedim, "tıpkı 'derinliğin derinliği çekmesi' gibi."

"Dahası," diye lafa girdi, hızla ruh hâli değişerek, "sen çok değiştin, biliyorsun. İlk tanıştığımızda sen, ah, çok Almandın; Amerikancayı çok komik konuşuyordun, hep Almanca düşünüyordun, şimdiyse Amerikancayı benim kadar konuşuyorsun. O zamanlar biraz dayanıksız gibiydin ve çok –duygusaldın; şimdiyse daha güçlüsün, daha kararlısın...

"Sen çok iyi bir eğitim aldın, değil mi? Bizim üniversite çocuklarından bile çok daha iyi. Senin daha çok yükselmen gerekir, biliyorsun," hayli

heyecanlı, coşkulu görünüyordu; fakat zihninden farklı bir düşünce seli geçti, dudakları üzüntüyle içeri gömüldü.

"Fakat çok yükselmen on veya yirmi yıl sürer, ya ben on yıl sonra neye benzeyeceğim? Yaşlı bir cadı hâline geleceğim. Beni yirmi dokuzumda hayâl etsene! Hem seninle şimdi evlenirsem asla yükselemezsin. Seni de yoksul bırakırım. Ah, korkuyorum, korkuyorum! ...

"Yapma, Çocuk! Lütfen yapma, yoksa çekip giderim," diye araya girdi, o narin teninde gül pembesi izler bırakarak minik öpücüklerle kolunu öpmeye başlamıştım çünkü. Lâkin yalvaran bakışlarıma karşılık eğilip beni öptü, ancak onun öpebileceği şekilde.

Ardından daldan dala atlayarak sohbete koyulduk, geleceğe ilişkin planlar, bir araya gelmemizi sağlayacak planlar kurduk. Eskiden ben şatafatlı evlerin hayâllerini kurardım; ama sonraları Elsie de ev hayâlleri kurmaya başladı, ama onunkiler hoş, ufak evlerdi, benim şatolarıma göre çok daha makûllerdi ve kesinlikle daha heyecan vericiydiler. Artık bir Amerikan gazetesinde sağlam sayılabilecek bir mevki için görüşme yapıyordum; *Post*'un editörü Wilson bana sabit bir iş vermek istiyordu. Burada ayda en az seksen dolar kazanabilirdim, bu hepimize rahat rahat yeterdi; ama o ufak, bilgiç kafasını iki yana sallayıp durdu, ta ki onu oturduğu yerden çekip kollarımın arasına alasıya, kucak kucağa, dudak dudağa oturmaya başlayasıya dek. Bir süre sonra yeniden kendini geri çekti.

"Ah, görüşmememiz gerekiyor, görüşmememiz gerekiyor," dedi; "bu şekilde görüşmememiz gerekiyor. Gülüyorsun, kötü çocuk, çünkü bunu her seferinde söylüyorum; ama bu kez çok ciddîyim. Bunu

önceden söylediğimde, çok umurumuzda değildi; ama şimdi durum farklı. Ah, biliyorum... Her görüşmemizde, beni daha çok arzuluyorsun, sen beni daha çok arzuladıkça, seni geri çevirmek ve kendimi senden alıkoymak daha zorlaşıyor. Her seferinde kendimi koyuvermenin hazzı daha çok başımı döndürüyor, kendimden korkmaya başladım. Bu şekilde buluşup öpüşmeye devam edersek, bir gün kendimi koyuvereceğim; oğlan ya da kız fark etmez, bu insanın doğasında var, sonrasında kendimden nefret edeceğim, senden de; kendimi öldürürüm herhâlde. Gıdım gıdım yelkenleri indirmekten, istemediğim bir şeyi yapmaktan nefret ediyorum; bu beni yerin dibine geçiriyor!"

Bütün bu zaman zarfında konuşmasını hiç kesmedim, sürekli onu öptüm, okşadım. Lingg'in sebatkâr kararlılığı bir şekilde bende yer etmişti. Sözler hislerimizi perdeler genelde, sabrım ve ısrarcı arzum bizi söylenebilecek her şeyden çok daha fazla birlikte tutuyordu. İlişkideki ağırlığım her geçen gün artıyordu, Elsie de kendini giderek daha çok bırakıyordu, mutlak teslimiyetin kıyısındaydı.

Bu yüzden, sadece onu öpmeye devam ettim, ta ki o kendisini kararlı bir şekilde pat diye çekip, ufak kafasını geriye atarak derin bir nefes alana dek.

"Ah, seni kötü çocuk! Niye beni baştan çıkarıyorsun?"

"Beni pek umursadığın yok," dedim, kendinden geçmiş hâlde onun gözlerinin içine bakarak, "bu yüzden baştan çıkmadan falan bahsetme; kendini azıcık teslim edecek kadar bile umursadığın yok beni."

"Düşünemediğin kadar, çocuk," dedi, bir an için

kendisini bana sunarak; ama yine de, akabinde gururlu bir kararlılıkla doğruldu, kumaşının kırışıp buruşmasından dolayı dudaklarını memnuniyetsizce buruşturarak gömleğini silkeledi ve yeniden kıç tarafına oturdu.

Ona karışmadım. Sonuç itibariyle onu baştan çıkarmaya, okşayıp durmaya ne hakkım vardı? Ne hakla? Lingg beni her an çağırabilirdi, çağrısını karşılıksız bırakmayacağıma da emindim, Elsie ile aşkla dolu mutlu mesut bir hayat yaşama ümidi de karanlık bir korku körfezinde dibi boyluyordu.

Genelde ne kadar masumane olsalar da her bir okşamanın kalıcı bir ilerleme sağladığını zaten fark etmiştim. Bir keresinde bacaklarına bir anlığına da olsa bakmama izin vermişti, bir sonraki seferde beni artık geri çeviremezdi. İşin aslı, arzunun tüm hükümranlığıyla aşk onu da ele geçirdiğinden, beni geri çevirmesi giderek zorlaşıyordu. Daha fazla ileri gitmeme ve onun daha fazla taviz vermesine yol açmama kararlılığıma rağmen, ölümcül bir yamaçta tutunmaya çalışıyor gibiydik; en ufak bir hareket bizi daha ileri sürüklüyordu, geri dönmekse olanaksızdı. Elsie bunu benim kadar açık bir şekilde fark etmiş miydi bilmiyorum, şimdilerde işlerin varacağı yeri onun çok daha iyi görebildiğine kanâat getiriyorum bazen.

Ama o gün, mutlulukla hatırlıyorum ki, kendimi kesin bir şekilde dizginleyebildim, bana sürekli içten içe ıstırap veren arzuya zerre kadar teslim olmadım. Eğer Elsie kendimi tutmamdan dolayı çok daha coşkulu bir sevgiyle beni ödüllendirseydi, o dar, zorlu yola çakılı kalırdım. Ama yapmadı; onun katı tutumuna bozulmuşum da tepki göstermiyormuşum gibi davrandı, isteksiz, soğuk tavırlarıma karşılık olarak bir süre sessizliğe gömüldü.

Buna dayanamadım tabii, keyifli bir şekilde onu öptüm, erkenden batmaya meyilli nisan güneşine minnettar kalarak kıyıya doğru küreklere asıldım.

İskeleye doğru ilerlerken, Elsie soğuk tavırlarından pişmanlık duydu, bana iyi davranmaya başladı; ayrılma sırasında onu öperken, her zamanki gibi ziyaret edeceğim sözünü verebildim ancak ve ona, öncesine göre tahammül edebileceğimden çok daha fazla zaman tanıdım. Görünüşe bakılırsa sağlam kararlılığım ciddî bir sınavdan geçecekti.

Yalnız kalıp da sakin bir kafayla olayların üzerinde düşündüğümde, kendimi ciddî şekilde suçlamaya başladım. Tanrı biliyor ya sevdiğim kadına zarar vermeyi istemiyordum; yine de Elsie ile her buluşmamızda, ikimizin de kaçış yeri bulamayacağımız, son engelin de kendiliğinden yıkılacağı, tamir edilmesi mümkün olmayanın gerçekleşeceği âna biraz daha yaklaşıyorduk. Kapılıp gittiğimiz akıntıya direnmeye yönelik yarım gönüllü bütün çabalarım akıntının ne kadar güçlü, ne kadar karşı koyulamaz olduğunu ortaya koyuyordu sadece. Sonuçta karar verdim, ertesi cumartesi gecesi ona, pazar günü onu göremeyeceğimi yazdım, "sağduyulu davranmalıyız," dedim.

Ertesi sabah, daha evden çıkmadan elime geçen kısa, mahzun bir notla, benden onu gün içinde bir ara ziyaret etmemi istiyordu. Eğer çok meşgûlsem akşam yemeğine, ya da yemekten sonra gelir miydim, hiç olmadı sadece "İyi geceler" demek için geç de olsa uğrar mıydım. Geleceğimi bilmek gününü mutlulukla dolduracaktı, gelmezsem de saatler yapayalnız, bedbaht bir şekilde geçmek bilmeyecekti...

Elbette, boyun eğdim. Hemen bir cevap yazarak, yapmam gereken işi erteleyeceğimi, onu ve

annesini araba gezintisine, ardından da öğle yemeğine çıkaracağımı söyledim.

Annesini sadece bir kalkan olarak görüyordum, elbette, bana karşı bir kalkandı; lâkin annesinin varlığı nedeniyle tam anlamıyla hissettiği özgürlük, Elsie'nin, baş başa kalsaydık davranabileceğine göre, sevgisini bana biraz daha serbestçe göstermesini sağlar diye düşünmeye meyilliydim. Bütün gün boyunca söze dökülemez ölçüde tatlıydı; her zamanki gibi kışkırtıcı, kararlı, baskındı, ama alttan alta kendini kaptırmış, ipleri bırakmıştı. Ondaki tezatlar, ânî değişimler tek kelimeyle büyüleyiciydi.

Onları Lingg'le gittiğimiz ufak Alman lokantasına götürdüm, mekân Elsie ile tamamen aydınlandı. Bütün Alman yemeklerini tattı, belirtmeme müsaade ederseniz, *sauerkraut*'a vuruldu, bunun mükemmel olduğunu ilan etti, nasıl yapıldığını öğrenmek, tarifini almak istedi. Alman garsona öyle methiyeler düzdü ki, adamcağızın beyaz yüzü kıpkırmızı kesildi, saman sarısı saçları neredeyse alev alacaktı.

Öğle yemeğinden sonra yürüyüşe çıktık, iç içe geçmiş ağaçların oluşturduğu enfes bir gölge bulduk, orada oturup sohbet ettik. Elsie'ye dokunmak için içimde kabaran şiddetli arzuya sürekli yenik düştüm ve her dokunuşumda tepeden tırnağa titredim; o da sık sık bana dokundu, bu ikinci veya üçüncü kez meydana geldiğinde, bile isteye bana dokunduğunu gördüm. Bunu düşünmek baş döndürücüydü.

Göl kıyısına geri döndük, batmakta olan güneş göğün batısında yelpazeye benzer, uzun, kızıl huzmeler saçıyordu. Renklerin tamamı, mora kesmiş bir ihtişamla suya yansımaktaydı. Bu gezintimizi

asla unutamam. Dizlerimize kilim örttük, Elsie'nin karşısında oturuyordum, elbette ayaklarımız buluştu, birbirlerine kenetlendi. Batan güneşin huzuru ve sükûneti bizi avucuna almıştı âdeta. Bu hayatımın en mutlu günüydü, sonu da güzel geldi.

Bayan Lehman akşam yemeğine kalmam için ısrar etti, pansiyonda birlikte yemek yedik. Yemekten sonra Elsie şapkasını giyip benimle çıktı, derken onu eve geri bıraktım, tam bu sırada yıldızlar çıktı, ince, hilâl şeklinde, bebecik bir ay gölün tepesinde ışıldıyordu. Kapıda birbirimize iyi geceler dilerken, kolu doğallıkla boynuma sarıldı, dudaklarımız kenetlendi. Onun teslimiyetini hissederek ve tamamen arzuya kapılarak, onu karanlık girişe doğru çektim: "Seni seviyorum," dedim, "aşkım! Seni seviyorum," ve çılgına döndüm. "Çocuğum," diyerek soluğunu verdi, yumuşacık, sıcacık güzelliğini arzumun ellerine bıraktı...

Fakat mekân olacak gibi değildi; birkaç dakika sonra merdivenlerden ayak sesleri duyuldu, dışarıdan da. Onu sadece uzun, tutkulu, hızlı bir öpücük için tutabildim, pansiyonerlerden biri tam içeri girip karşımıza çıkarken onu serbest bıraktım. Elsie elbette onu gayet saygılı bir şekilde, rahat bir tavırla selâmladı. Ben de renk vermemeye çalıştım; fakat her yerim küt küt atıyor, kanım damarlarında çılgınca akıyordu, konuştuğumda sesimi tanıyamadım. Yine de, bütün o ânın çalıntı güzelliği ölümsüzdü; hafızamda bal gibi tatlı bir iz bıraktı. Bunu her hatırlayışımda, gürül gürül akan bir pınardan hayatın coşkusunu daha önce hiç tatmadığım şekilde tattım.

Pansiyonuma dönerken, hayatımın en güzel günü, diye geçirdim içimden, bu düşünce tahminimin ötesine geçecek kadar doğruydu. En güzel gün!

Onun kapı açıldığındaki duruşu hâlâ gözümün önünde; isyankâr yüzü, kıvrımlı kirpikleriyle kocaman gözleri, içeri giren kişiyi savuşturan sakin sözleri hâlâ kulağımda... Ah, ah! Şu an bunlar ne kadar uzak ve güzel gözüküyor!

O yıl ilkbaharın sonlarında yaşanan bütün olaylar hafizama tüm berraklığıyla kazınmış durumda; nisan güneşinin kısa ömürlü güzelliği misali. Böyle bir hisse kapılmamda havanın da payı vardı; ayın başlarında bardaktan boşalırcasına yağmurlar yağmıştı, ayın ortasında ise bir çeşit pastırma yazı yaşadık. Kâbus gibi geçen sert kış unutulup gitmişti bile, bütün şehir kendini eğlenceye vermişti, her tarafta partiler ve geziler düzenleniyordu, toplumsal mücadelenin gürültü patırtısı bir süreliğine yatışmıştı, her taraftan çocuk şamatası yayılıyordu. Elsie'den uzak durma kararım beni Lingg ile Ida'ya daha çok yaklaştırmıştı. Dahası, *Post* için yaptığım iş git gide ciddîye bindikçe, Lingg'e daha sık danışma ihtiyacı duymaya başlamıştım. Fikirlerinden nadiren istifade edebiliyordum, çünkü ne açık seçiktiler ne de popüler; ama Lingg beni hep düşünmeye sevk ediyordu, hem artık benden farklı düşündüğü zaman bana bakıp omuzlarını silkmek yerine, yeni bir düşünceye nasıl ulaşıldığını adım adım, üşenmeden gösteriyordu bana.

Ben de artık onun kişiliğindeki bitmek bilmez şefkati fark etmeye başlamıştım; her türlü zayıflık karşısında mesafeli, resmî bir tavır sergilemek yerine, istisnaî bir anlayış ve duygudaşlık gösteriyordu. Ida bünyesini allak bullak eden sinirsel baş ağrılarından muzdaripti; bu ağrılar sırasında Lingg onun yattığı odada kedi gibi, çıt çıkarmadan

yürüyor, kâh alnına kolonya sürüyor, kâh yakıcı güneşe karşı perdeleri çekiyor, kâh sıcaklamış yastığı yeni, serin bir yastıkla değiştiriyordu –usanmak bilmeden, sükûnetle, yardımseverce. Bu krizler geçtiğindeyse geziler planlıyordu; arabayla elli kilometre gidip, bütün bir günü ormanda geçirip, yemekleri de bir köy evinde yemek üzere.

Bu sıralarda çıktığımız bir geziyi hatırlıyorum. Baş ağrılarından kurtulmuş olan Ida göz kamaştırıyordu, Lingg'le ben bütün öğlen boyunca ona kucak dolusu bahar çiçekleri taşıdık, o da bunları demetler hâline getirdi. Saat bir gibi Oesler'in çiftliğinde yemek yedik, üç gibi, mabede gidercesine ormana geri döndük. Trenimiz yediden önce kalkmayacaktı, Bay Oesler saat altıda bizi birkaç atın çektiği bir at arabasıyla almaya söz verdi, böylece gara gitmeden önce çay da içebilecektik. İlk başta yayılıp havadan sudan bahsettik, gülüştük, erken bastıran sıcaktan dolayı hiçbir şey yapasımız yoktu. Fakat güneş biraz inip, hava biraz serinleyince, içimiz biraz daha enerjiyle doldu.

Uzun süredir Lingg'in kendisini niye bir anarşist olarak gördüğünü, bu tâbirle neyi kastettiğini, bunu nasıl savunduğunu öğrenmek istiyordum; dolayısıyla bu konuyla ilgili ona sorular sormaya başladım. O da konuşmaya hevesliydi, dahası, ne tuhaftır ki o gün, onu şöyle böyle tanıyan birinin ondan hiç beklemeyeceği şekilde, doğasına yabancı görünen bir idealist coşkuyla doluydu.

"Anarşi bir idealdir," dedi, "bütün idealler gibi elbette pratik açıdan zaaflarla doludur, yine de belli bir cazibe taşır. Biz, ne başkalarını yönetmek ne de başkalarınca yönetilmek, kendi kendimizi yönetmek istiyoruz; işin başı budur. Biz, hiç kimsenin bir diğerini yargılama yetisi olmadığı gerçeğin-

den yola çıkarız. Bir yargıcın dostu hakkında hüküm açıklaması gibi gülünç bir davranış, bu matrak dünyada bile hiç görülmüş müdür! Niye, çünkü birini yargılamak için, sadece onu yakından tanımak değil, onu sevmek, onu kendisini gördüğü gibi görebilmek de gerekir; oysa sizin yargıcınız yargıladığı kişi hakkında hiçbir şey bilmez, candan duygudaşlık yerine de bilgisizliğe ve hazır bir reçeteye başvurur. Ardından da iğrenç, ruhu mahveden hapishane cezaları gelir –kötü yemekler, zorunlu aylaklık veya uygunsuz işler, yoldaşlığı pekiştirmek yerine hücreye tıkma...

"Diyelim ki iflah olmaz ahlâkî yanlışlardan mustarip kişiler var; böyle kişiler mevcutsa, aslında sayıları pek az olmalı; ama diyelim ki böyleleri var: Bunlar niye cezalandırılsın ki? Eğer fil hastalığı gibi tedavisi olmayan fiziksel kusurları olsaydı, gayet donanımlı hastanelerde onlara bakardık. Onlara en temiz havayı, en iyi yiyecekleri, hoş kitaplar, düzenli egzersizler verirdik; onlara güzel hemşireler ve iyi doktorlar da verirdik. Peki niye ahlâkî açıdan hasta kişilere doğuştan zekâ geriliği olanlara baktığımız gibi bakmıyoruz? İsa'dan beri, O'nun merhametli ruhu yeryüzüne indiğinden beri, biraz vurdumduymaz, gönülsüz bir tavırla da olsa biliyoruz ki bu sakat, hasta kişiler insanoğlunun günahlarını üzerlerine alan keçilerdir. 'Onlar bizim günahlarımızdan ötürü yaralandılar, ve biz onların yaralarıyla şifa bulduk'*...

"Hem hastaneleri hem de cezaevlerini kaldırıp atalım ve bunların yerine, sözde bilim adamlarımızın yapacağı gibi, onlar için idam odaları koyalım; ya da sakatlarımıza ve geri zekâlılarımıza nasıl

* İşaya 53:5'ten alıntı. –y.n.

bakıyorsak ahlâkî cüzamlılarımıza da öyle bakalım. İnsanlık neyin kendi çıkarına olduğunu anladığında, ruhu her türlü suçtan çok daha fazla zehirleyen cezaevlerini ve yargıçları kaldırıp atacak...

"Dilinin ucuna binlerce soru geliyor, görüyorum," diye sürdürdü gülerek, "bunları kendi başına yanıtla, sevgili Rudolph'um, bu sana iyi gelecek; ama bunları bana sorma. Her birimiz krallığı -İnsanın Yeryüzündeki Krallığını- kendine göre inşa etmeli. Biri bunu bir peri diyarı olarak, bir diğeriyse tepe mazgallı ufak bir aşk kalesi şeklinde yapar ve bunu rüzgârda salınan fulya ve zambak çayırlığına yerleştirir. Ben her sokak köşesinde içki mekânları yerine, laboratuarların, tiyatroların, sanat atölyelerinin ve dans salonlarının bulunduğu çağdaş bir şehir yapardım; başka seferinde de, toplanıp taşınabilen ve bir gecede başka bir yerde kurulabilen Japon işi çadırvârî evler yapardım, 'burada ilelebet konaklayacağınız şehir yoktur'* çünkü. Değişime duyduğum aşk –havanın değişmesi, ortamın değişmesi– kanıma işlemiş. Fakat, hem kalıcı bir çalışma şehri hem de hazzın fani çadırları bir arada niye olmasın ki? ...

"Budalalığımızdan karanlık çağlar olarak adlandırdığımız dönemlerde iki enfes fikir mevcuttu: Araf anlayışı (ki cennet ya da cehenneme göre insanlığa bin kez daha uygundur) ve de hizmet anlayışı. Düşünsene, soylu biri cesareti, hürmeti ve özellikle de zayıflar ile düşkünlere karşı düşünceli olmayı öğrenmesi için öz oğlunu ünlü bir şövalyeye uşak olarak gönderebiliyor. Bu tür bir hizmette hiçbir alçaltıcı durum yoktu, aksine insanın en

---

* İbranilere Mektup, 13:14. –y.n.

soylu hürmeti söz konusuydu, işte hizmete dair anarşist ideal budur, karşılık beklemeden ve almadan... " durdu, yüzümde beliren şaşkınlık onu kahkahaya boğmuştu.

Onun kendisini hiç bu kadar bıraktığına tanık olmamıştım; hatta büyük bir keyifle bir şiir bile okudu –bir gazetede gördüğü ve Şikagolu kimi milyarderlere uyarlanmış alaycı bir dörtlüktü bu:

"Çayır çimenleri yağmaladılar,
Yaban ormanları üzerine kondular
Şen âşıklar için boy vermiş
Unutmabenilere ipotek koydular."

Buna bir süre çocuklar gibi güldü, derken yeniden ağırbaşlı bir havaya büründü.

"Hakikî bütün ilerlemeler," dedi, "istisnai özelliklere sahip bireylerce yaratılır; ama bence insanlara daha geniş bir serbestî sağlamak için belli oranda bir Sosyalizm gereklidir. Daha eksiksiz bir özgürlük ve daha güçlü bireyler için, yol, köprü, meclis ve belediye binaları, umumi parklar ve kamunun yararına yönelik her türlü şeyin yapımında çalışacak, üniformasız, başlarında idarecileri bulunan bir devlet endüstri ordusu hayâl ediyorum, bu ordu işsizlerden oluşturulmalı. İdareciler yeterince iyiyse, inan bana, bir, iki yıl içinde, düşük bir maaşla bile olsa devlet ordusunda, şu anki ordu üniformalarını taşıyanlar gibi, büyük bir onurla hizmet edilecektir. Yeterince güzellerse düşlerimizin kesinlikle gerçekleşeceğini sakın unutma; bugünün düşleri yarının gerçekleridir...

"İlahî olan, insanoğlunda üç şekilde tezahür eder," diye sürdürdü kendi kendisiyle konuşurcasına, "kızlarla oğlanların güzelliği, gençliğin bedensel güzelliği ve zarafeti ki, bunu saklıyor ve yozlaş-

tırıyoruz, bunu sergilememiz, danslarda ve spor karşılaşmalarında hayranlıkla izlememiz gerekir oysa, güzelliğin kendisi insanîleştirir ve yüceltir çünkü. İkincileyin erkek ve kadınlardaki üstün yetenekler ki, bunlar çoğunlukla heba edilir ve bayağılığa karşı verilen sefil mücadele sırasında harcanır gider; keşfedilip, en nadide, en değerli hediyeler olarak değerlendirilmelidirler oysa. Bir de çalışmaktan bitap düşmüş, posası çıkmış milyonlar var; bu kişilerin her biri ilahî olandan bir alâmet, insanca bir hayat sürmek için insanî bir merhamet görme hakkı taşır. Ah, insana tanrılar arasından hiçbir kurtarıcı gerekmiyor," diye bağırdı, "ama Tanrı için, ilahî olan için insanlar arasından bir kurtarıcı gerekiyor," yeniden sustu birden, esrarlı bakışlarla gülümsedi.

Daha ilginç bir konuşmacıya hiçbir zaman rastlamadım, kısa bir süre sonra bir eylem insanı olarak onun daha da muhteşem biri olduğunu öğrenecektim. O gün bizim birlikte mutlu ve keyifli olabildiğimiz son günümüzdü. Bir saat kadar sonra çiftlik sahibi gelip bizi aldı, kafalarımızda çiçekten taçlar, el ele at arabasına çıkarken Ida gülümsüyordu.

Elsie'yle buluşmama veya onu baştan çıkarmama kararlılığım iki, üç hafta kadar sürdü, derken dağıldı, hem de ne dağılma. Onu akşam yemeğine çıkarmıştım, açık yakalı bir elbise giymişti. O gün çok sıcak geçmişti, gece de basık ve bunaltıcıydı. Bir Alman lokantasının bize ayrılmış bir odasında yemeğimizi yedik, ardından yan yana oturduk, daha doğrusu o dizlerime oturdu, onu kucakladım, onun çıplak, çiçek gibi, serin ve mis kokulu omuzlarını öpmeye başladım.

Beni ne ele geçirdi bilmiyorum; bütün gün deli gibi çalışmıştım, birkaç tane gayet güzel makale yazmıştım, fazladan biraz para kazanmıştım, daha fazlasını kazanmanın da yolunu açmıştım. Coşkulu, mutluydum, belki de bu yüzden biraz pervasızdım, her zamankinden daha buyurgandım. Başarı insanı dayatmacı kılmaya pek meyillidir, hâl böyleyken Elsie'ye sarıldım, tarif edemeyeceğim bir açlıkla okşamaya başladım. Daha ilk öpücük baş döndürücü yoğunluktaydı, aslına bakılırsa aklımı tamamen başımdan aldı, Elsie beni durdurduğunda hiddetlendim. Ama o benden uzaklaştı, kendi başına birkaç dakika oturdu, ardından bana döndü.

"Beni nasıl baştan çıkardığını ve zorladığını bilmiyorsun," dedi heyecanla, ardından bir an için sustu ve "güzel olmayı nasıl da isterdim!" dedi.

"Niye böyle konuşuyorsun?" dedim; "her bakımdan güzelsin ve bunu biliyorsun."

"Ah, hayır, değilim," diye karşılık verdi. "Sadece tatlıyım, çok tatlıyım, günümde olursam; ama ne güzel, ne de sıra dışıyım, asla. Yeterince uzun değilim," diye sürdürdü dalgın, düşünceli, "ortalama bir boyum var" (standarttan beş santim kısa, diye düşündüm gülümseyerek, geri çevrilmek içimde bir çeşit karşı cins düşmanlığı uyandırmıştı çünkü), "bazen çok albenisiz, neredeyse sıradanım."

Bana dönüp tutkulu bir şekilde konuştu: "Güzel olsaydım hemen sana kendimi sunardım. Evet, yapardım, çünkü o zaman zaten amacıma ulaşmış olurdum, ama bu hâlimle korkuyorum. Anlasana, herhangi bir şey yaşasaydık amacıma ulaşamazdım, annem çektikleriyle kalırdı; bu yüzden beni baştan çıkarmamalısın çocuk, lütfen!" ve gözleriyle bana yalvardı.

Ruhunu olduğu gibi açığa vuran içtenliğine rağmen, neredeyse zalimce onu yeniden kollarımın arasına aldım; yeniden onu öpmeye, okşamaya başladım, susamış birinin kana kana su içmesi gibi. Bir an için kendini bıraktı, sanırım, ama sonra yeniden uzaklaştı, ona nedenini sorduğumda, alelacele, kendisine güvenemiyormuşçasına, "Gitmeliyim şimdi, eve gitmeliyim," dedi.

"Ah, hayır, hayır!" diye yalvardım. "Ne durumda olduğum umurunda değilse niye gidiyorsun ki, hem eve gitmek için daha çok erken. Yoksa bütün gece boyunca kendime lanetler okuyacağım."

"Gitmeliyim," diye tekrarladı.

"Senin için herhangi bir risk yok," diye sitem ettim somurtarak, "sen her zaman bir hanımefendi gibi davranıyorsun."

"Ah," diye inledi, "ne kadar körsün ve düşüncesizsin! ... Ben de en az senin kadar ileri gitmek istiyorum: Belki gitmeliyim de. Niye bana böyle utanç verici şeyler söylettiriyorsun? Ama bunlar doğru. Şu an tepeden tırnağa titriyorum. Hissetmeye çalışsana. Ah!" ve bana yaklaştı, yeniden kucağıma geçti, kollarını boynuma doladı. "Durumu benim için güçleştirme çocuk," dudaklarını bana teslim etti.

O an neredeyse ona sahip olacaktım. Demin yalvarırcasına durmamı istemeseydi, olacaktım. Fakat bu isteği, birden kıyısında durduğum tüyler ürpertici uçurumu bana yeniden hatırlattı, iliklerime dek buz kestim. Hayır, böyle bir hakkım yoktu. Hayır, şu an bir erkek gibi davranıp kendimi kontrol edecektim; böylece, onu kollarıma aldım, boynunu öpmek için kafasını geriye yatırdım. "Canım sevgilim!" dedim coşkuyla, "durumu senin için zorlaştırmayacağım. Her zaman birbirimizi elimizden geldiğince rahatlatacağız, öyle değil mi?"

Biraz rahatladığını gösteren bir iç çekişle dudakları yeniden benimkileri aradı. O andan itibaren sanırım ondaki direnç tamamen kırıldı, dilediğim an ona sahip olabilirdim, ama buna cüret edemedim. Ona duyduğum bütün saygı, onun güzelliğine, içtenliğine ve kışkırtıcı büyüsüne duyduğum hayranlık geri geldi, kendimi bir kez daha, bir kez daha dizginlememe yardım etti. Kendimi koyuvermeyecektim, kendimi frenleyebildikçe aramızdaki sınırlar ortadan kalkacaktı; çünkü o gün kendimi dizginlemekte ne kadar ciddî olduğumu gördükten sonra, beni frenlemekten vazgeçti, bunun yerine kendini arzularıma teslim etti. Onunla dilediğimi yapabilirdim; bu özgürlük, bana verilen bu kudret, başka hiçbir şeyin yapamayacağı şekilde beni zaptetti. Kendimle mücadele ettim, her zafer kazanışımda Elsie bana daha da hoş davrandı, kendimle girişeceğim bir sonraki mücadeleyi aynı anda hem zorlaştırıp hem de kolaylaştırdı. Ne arap saçına dönmüş duygularımı, ne de onun şefkatinin benim tutkumu nasıl alt ettiğini dile dökebilirim. Ama tutku hep oradaydı da, fırsatını kolluyor, ipleri ele almaya çalışıyordu. Yılan gibi bütün bedenime dolanıp, neredeyse zafere ulaşacaktıysa da, o geceden itibaren onu boğazından sıkı sıkı yakaladım.

-VIII-

Ve şimdi, en sonunda, rüzgâr ekenlerin fırtına biçmelerine geldik. Kısa bir süreliğine kasırga dinmişti; sert rüzgâr, deyim yerindeyse, korkunç, nihaî darbesini vurmak için soluklanmıştı. Kimileri bu iğrenç hadiselerde en başından beri bir kreşendonun gelmesini bekliyordu. Fırtınanın gözünde yaşayan bizler bunu göremedik, herhâlde yapacak ve kafa yoracak daha başka, daha önemli şeylerle uğraştığımızdandı. Saflar şöyleydi: Bir tarafta "çalabileceğin kadarını çal" anlayışındaki veya dolandırıcılıkta rekabet hâlindeki toplumlarından memnun, tahammülsüz, açgözlü Amerikalılar; diğer tarafta kafalarında adâlet, hak ve eşit muamele fikirleri taşıyan, mideleri neredeyse boş, gruplar hâlinde yabancı işçiler. Bu zavallı işçiler sistemli şekilde aşırı çalıştırılıyor, az maaş alıyordu; çalışırken başlarına gelen kazalara karşı hiçbir tazminat hakları yoktu. Genellikle kısa bir süre önceden haber verilip işten çıkartılmalarına olanak sağlayan sözleşmelerle çalışıyorlardı, ki onlara en çok bir hafta öncesinden haber veriliyordu, genellikle de kış yaklaşırken bu uyarılar veriliyordu, böylece dürüst işveren sağlığı kötüleşmiş işçilerini başından defedebiliyor, en iyilerin maaşlarını açlık sınırına dek düşürmeye zorluyordu. Amerikalıların tarafındaysa otoriteler, mahkeme salonları, polis; yani arkasına silahlı milisleri, o da yetmezse Birleşik Devletlerin federal ordusunu almış sözüm ona adâletin bütün o alçak teçhizatı. Kiliseler, meslek sahipleri, ülkenin mürekkep yalamışları da hır-

sızlarla saf tutuyordu. Yabancı işçiler ise silahsızdı, ırk ve dil farklılıkları yüzünden bölünmüştü, lidersizdiler, ne bir örgütlenme odağına ne de üzerinde anlaşmaya vardıkları bir politikaya sahiptiler. Eğer güçlü olanın borusu ötecekse, zerre kadar şansları yoktu; yine de, dünyanın bu karmakarışık yakasında bile, haklılık her zaman bir güce dönüşme yolundadır –bu kolay kolay yadsınamaz. O hâlde, işler nereye varacaktı?

Yaşanan bir hadise bu rezil ortama ışık tuttu. O zamanlar yabancı nüfusun yaşadığı yerin tam merkezinde ilaç ve bakkaliye ürünleri satan bir dükkân vardı. Bu dükkânda bir telefon bulunurdu, bu yüzden gazetelerine hemen haber geçmek ve onlardan haber almak isteyen Amerikalı hızlı muhabirlerin uğrak yeriydi. Yabancı işçiler, haklı gerekçelere dayanarak, bu telefonun birden fazla kere üstlerine polis salınması maksadıyla kullanıldığını düşünüyordu. Hâliyle muhabirlere nefret ve kuşkuyla bakıyorlardı; onlar kapitalist basının cevval maşaları değiller miydi? Bir gece Polonyalı ve Bohemyalı bir grup işçi, iki dili de konuşan ateşli, genç bir Yahudi'nin önderliğinde toplandı; oğlan, güruhu bakkal dükkânına götürdü, bir tekmeyle içeri daldı, telefonu söküp attı. Bu cesur örneği izleyen diğerleri içeri dalıp dükkânın altını üstüne getirdiler, bu arada ellerine geçen her türlü içkiyi kafaya dikiyorlardı. Neyse ki, ya da ne yazık ki, bakkalda sekiz litre kadar çiğdem şarabı mevcuttu. Bunlar kapışıldı, hemen mantarları açıldı, ânında son damlasına dek tüketildi; sonuçta bu zavallı adamcağızların on kadarı bu önemsiz hadiseyi hayatlarıyla ödedi. Oysa doğanın başlıca özelliği cömertliği değilse neydi? Bu hadiseyi, işçilerin her zaman doğrunun tarafında yer almadığını göster-

mek için andım; fakat doğrunun yanında da yanlışın yanında da dursalar, bedelini hep ödediler, genellikle de çok ağır bir şekilde.

İşin garibi, *The Alarm'*ın Parsons işte bu sırada rengini tam anlamıyla belli etti. Bakkal dükkânının yağmalanması muhabirlere haşin, hasmane bakışların çevrilmesine yol açmıştı. Elinde not defteri tutan kişiler defalarca grevcilerin veya yanlarından geçen işçilerin saldırısına uğradı. Parsons pek çok kez müdahale ederek bu talihsiz kişileri hasımlarının şiddetinden kurtardı. Daha önce de anlattığım gibi, Parsons kişilik ve yetiştiriliş itibariyle ılımlı bir reformcuydu, ne bir isyankâr ne de bir devrimciydi. Ağzı çok iyi laf yapardı, ama kafası çok net sayılmazdı.

Kış uzun ve zorlu geçmişti. Haftalar boyunca termometre eksi on ila kırk derece arasını göstermiş, Şikago esen bütün rüzgârlara maruz kalmıştı. Kuzey tarafındaki göller donmuş, kasıp kavuran tornadolar, boralar şehri serseme çevirmiş, tipiler buzlu sivri dişleriyle sokakları tırmalamıştı. Kış mevsiminde iş harici hiçbir yere çıkılmaz. Yine de grevler bütün kış boyunca her hafta devam etti. Çalışanlarının posasını çıkarmaya ya da sağlığı kötüleşmiş olanları kovmaya çalışan şu ya da bu firmada, ya lokavtlar ya da şiddetli grevler yaşanıyordu; polis ekipleri bir anda tehdit unsuru oluşturan noktaya akın ediyor, silahsız ve aç grevcilere sopayla saldırıyordu. Fakat polislerin sayısı bu ekstra iş için yetersizdi; üstelik akılsızca yönetiliyorlardı, çok yoğun çalışmış, çileden çıkmışlardı. Bütün bu unsurlar üst üste gelerek nihaî patlamayı hazırladı.

Kıştan ilkbahara geçilirken, Spies ile Parsons sekiz saatlik işgününü hararetli şekilde yeniden

savunmaya başladı ve Mayısın ilk gününde yapılmak üzere büyük bir gösteri düzenlemeye girişti. Bu Amerikan halkını çileden çıkarırken, yabancıları cesaretlendirdi. Bu sırada, kaçınılmaz şekilde, ufak grevler dev bir grevin içine çekildi. Ünlü McCormick biçerdöver fabrikası şehrin batı ucundaydı. Şehrin doğu tarafında ise Almanlar, Polonyalılar ve Bohemyalıların pek çok mahallesi yer alıyordu. McCormick işçilerinin onda dokuzu yabancıydı ve herkesin elinden gelebilecek, salt kol gücüne bağlı, beceri gerektirmeyen işlerde çalışıyorlardı. Dolayısıyla McCormick yöneticileri grevcilerin yerini hemen doldurmaya yeltendi, çünkü yeni taleplerin yığılacağı yaz yaklaşıyordu; bu girişim birbiri peşi sıra isyanlara yol açtı. Grevciler yeni alınan işçilerin fabrikaya girmelerini engellemek üzere sokaklara gözcüler koydu, söylenenlere göre yer yer zora başvuruluyordu. Bunun üzerine çağrılan polis duruma çok şiddetli bir şekilde müdahale etti. Kadınlar ve çocuklar ekip arabalarına saldırdı, polisi taş yağmuruna tuttular. Karşılık olarak erkekler, kadınlar ve hatta çocuklar vahşice sopalandı. Grevcilere destek vermek üzere o bölgede geceleri her köşe başında mitingler düzenlendi. Polis gözü dönmüş şekilde bu mitingleri dağıttı. En ufak bir taşkınlığın yapılmadığı, karşı çıkılacak hiçbir tarafı olmayan mitingler defalarca cop zoruyla dağıtıldı. Kanun ve düzenin bekçileri, buldukları her fırsatta –bâriz şekilde bunun gerekmediği durumlarda bile– şiddet kullandı, bu da yabancı işçileri çileden çıkardı.

Bir Mayıs gelip çattı. Gün boyunca polis bir noktadan diğerine koşturdu, bir gösteriyi tehditlerle, bir diğerini güç kullanarak dağıttı; duruma hâkim olduklarını ayân beyân gösteriyorlardı. Amerikan

gazeteleri grevcilerin neler yapacağına dair öyle bir şamata koparmıştı ki, 1 Mayıs hiçbir tehlikeli devrim girişimi yaşanmadan geçtiğinde, on Amerikan vatandaşından dokuzu yanıldığına, bütün olayların gazetelerce abartıldığına inanmaya hazırdı; ki bu da gerçeğin ta kendisiydi. Herkes tansiyonun düşeceğini, öfke selinin yavaş yavaş yatışacağını, sükûnet ile düzenin bir kez daha sağlanacağını umuyordu. Oysa, geçici duraksamalara rağmen, her şey ölümcül bir zirveye doğru gidiyordu dört nala.

O zamanlar McCormick işletmesinin bir tarafı büyük, açık bir alandı; bu alanın içinde ve etrafında grevciler her gün yığınlar hâlinde toplanıyordu. Sanırım iki Mayıs'ta *Arbeiter Zeitung* ertesi günün öğleden sonrası için burada bir miting çağrısında bulundu. Bu alanda bir demiryolu makası bulunuyordu, üzerinde de boş bir marşandiz aracı. Spies bu aracın tepesine çıkarak coşkulu, ateşli bir konuşmayla mitingi açtı. Onu sayıları iki, üç bini bulan grevciler dinliyordu. Konuşmasını bitirir bitirmez, sopa ve taşlarla silahlanmış bir grup, "grev kırıcılar" dedikleri, kendilerinin yerini alan kişilere saldırmak üzere yola koyuldu. Bu kişiler ana binanın kulelerinden birinde saklanmıştı. Grevciler her köşede onları aradı, bu süreçte de taş yağmuruna tutarak pencereleri kırdılar. Bu kargaşanın ortasında yarım düzine kadar polis aracı ortama daldı. Onlara, özellikle kadınlar tarafından atılan taşlarla karşılık verildi. Polis bir anda silahlarını çekip kalabalığa ateş etmeye başladı. Kalabalığın çoğu dağılarak kaçtı. Orada kalan bir avuç grevci sopalandı veya vuruldu. Kırk, elli kişi yaralandı, yedi veya sekiz kişi düpedüz polis kurşunlarıyla hayatını kaybetti.

Bu dehşet verici icraat iki tarafın da en korkunç

ihtiraslarını tetikledi. Amerikan gazeteleri polise destek verdi, yaptıklarını alkışladı, yasaları zorla da olsa uygulamaları, huzur ile düzeni sağlamaları için onları teşvik etti. Öte yandan, grevcilere şu ya da bu şekilde sempati besleyen bizler, canice davranmakla ve gerekçesiz cinayet işlemekle suçlayarak polisi kınadık.

Grevci liderleri, silahsız insanları vurdukları için polisi afişe etmek üzere, ertesi gece, yani ayın dördü için mitingler yapılması çağrısında bulundu. Bu mitinglerin en önemlisi, Spies ile Parsons tarafından düzenlenendi ve –kısa bir zaman zarfında sonsuza dek anılacak bir yere dönüşecek olan– Desplaines Sokağı adlı sefil bir sokakta yapılacaktı.

McCormick işletmesine yapılan saldırı sırasında grevcilerle beraberdim. Lingg olay yerine daha sonra gelmişti; fakat polis kalabalığa ateş açtığında kaçmayıp direniş başlatan kişi oydu. Kargaşa sona erdiğinde, yaralı kadınlardan birini taşımasına yardım ettim. On sekiz, on dokuz yaşlarında bir kızcağızdı, vücudundan kurşunlanmıştı. Lingg'in onu kaldırdığını gördüğümde yardım etmek için koşturdum. Zavallı kızcağız bize teşekkür etmeye çabaladı. Gidiciydi, hakîkaten de onu hastaneye yetiştirmemizin hemen ardından öldü. Lingg'i daha önce hiç bu kadar öfkeli görmemiştim; yine de hayli itidâlliydi, hatta her zamankine oranla daha tane tane konuştu. Ama gözleri alev alevdi, doktor umursamazca "Ölmüş," diyerek kızın bileğini bıraktığında, Lingg adamın üstüne atlayacak zannettim. Onu oradan uzaklaştırıp yeniden sokağa dönebildiğimiz için memnundum. Onu orada bırakmak durumundaydım, çünkü eve gidip o günkü yazımı yazmam gerekiyordu. Engel'in bile gösteriye katıldığını öğrendim, eve döndüğünde öfkeden

kendini kaybetmiş durumdaydı. Zavallı, nazik, sevecen Engel polisin gaddarlığı karşısında tamamen çılgına dönmüştü.

"Kadınlara bile ateş ettiler!" diye bağırdı. "Barbarlar!" Dişlerimi sıkmaktan başka elimden bir şey gelmedi. Yazımı bitirir bitirmez Lingg'in evine yollandım. Benden uzakta, birkaç kilometre ötede oturuyordu, yazı andıran güzel havada yürümek sinirlerimi yatıştırmıştı. Yolda bir akşam gazetesi aldım; gerçeklerin nasıl saptırıldığına, zincirleme bir yalanın zalim bir tonda nasıl yazıldığına şahit oldum.

Lingg'in kapısını çalarken neyle karşılaşacağımı bilmiyordum; ama içeri girdiğim anda ortama yeni bir havanın hâkim olduğunu fark ettim. Yeşil gölgesiyle okuma lambası masada yanıyordu. Lingg bunun ardında oturuyordu, yarısı ışıkta yarısı gölgedeydi. Ida diğer tarafta oturuyordu, tamamen karanlıktaydı. Kapıyı açarken onun ağlamış olduğunu fark ettim.

Odaya girdiğimde Lingg hiçbir şey söylemedi, başta benim de söyleyecek bir şeyim yoktu. Sonunda, ona şunu sordum kırık dökük:

"Bu olanlar hakkında ne düşünüyorsun Lingg? Korkunçtu, değil mi?"

Bir an için bana baktı.

"Bu, bir yol ağzına geldiğimiz anlamına geliyor."

"Ne demek istiyorsun?" diye sordum.

"Ya polisin dilediği gibi davranmasına göz yumacağız, ya da karşılık vereceğiz. İtaat ya da isyan."

"Ne yapmak niyetindesin?" diye sordum.

"İsyan," diye yapıştırdı hemen.

"O hâlde ben de varım," dedim coşkuyla, içim öfkeden kaynıyordu.

"Bunu bir daha düşünsen iyi edersin," diye beni uyardı.

"Düşünecek bir şey yok," diye karşılık verdim, "düşüneceğim kadar düşündüm."

Müşfik, sorgulayan gözlerle beni süzdü.

"Keşke hırsızların elebaşlarına ulaşabilsek," dedi, biraz da kendi kendisiyle konuşuyordu. "Maşalara saldırıp, bunları yöneten beynin, elini kolunu sallayarak gezmesine izin vermek saçma; ama polisin kusuru ayân beyân ortada, oturup seçecek zamanımız da yok."

"Polisler beni çileden çıkarıyor," diye bağırdım öfkeyle, "barbarlar!"

"Yarınki miting ne olacak?" diye sordu. "Haymarket'teki miting kastettiğim, bunu da bastırmaya kalkışacaklar mı?"

Bu kelimeyi Lingg'in ağzından ilk olarak o sırada duydum. Mekânı ondan daha iyi bildiğimden, ona mitingin Haymarket'te değil bundan yüz metre ilerideki Desplaines Sokağı'nda yapılacağını açıklamaya çalıştım. O ise başını iki yana salladı; gelecekte bu mekânın anılacağı ismi her nasılsa bir anda bulmuştu.

Bir sonraki sorusu ne kadar param olduğuydu. Lingg benim Avrupa'ya kaçıp saklanmak zorunda kalacağıma kanâat getirmişti, bin dolara yakın bir meblağı bir kenara koyduğumu öğrenince çok memnun kaldı. Evliliğim için biriktiriyordum bunu. Ertesi sabah beni arayacağına söz verdi. Henüz ne bir karara varmalıydım ne de ne yapmam gerektiğini düşünmeliydim; tek bir konuyu kafaya takıp düşünmek insanı yer bitirir, dedi. Bütün bu hadiseleri aklından tamamen çıkartarak, kendini ne kadar mükemmel bir şekilde kontrol edebildiğini bir kez daha gösterdi.

Gülerek biraz kendisinden bahsetti. "Benim sıram gelip de," dedi, "beni yakaladıklarında, korkunç biri olarak tanıtacaklar beni. Gayrimeşru olduğum için benim bir isyankâr ve anarşist olduğumu söyleyecekler; ama bu doğru değil. Dünyanın en iyi annesiydi benimki. Dünyaya gelmekten hep çok memnun olmuşumdur. Elbette annemi baştan çıkarıp sonra da terk eden o sefil yaratıktan hep nefret ettim; lâkin Alman aristokrasisinde böyleleri hiç de az değil. Hayır, işçilerin hayat şartlarını anladıkça öfkeden deliye dönüyorum. Oysa hayatımı kazanmak benim için hep kolay olmuştur," diye ekledi.

O akşamki konuşması tuhaf bir şekilde genellikle kendisi hakkındaydı ve tâbiri câizse kopuk kopuktu. Yine de, bazı ifadeleri son derece aydınlatıcıydı.

"Yazar," dedi, "kendine has bir sözcük, ressam kendisini ifade edebileceği bir manzara yakalamaya çalışır. Ben hep kendine has bir eylem yapmayı arzu ettim, başka hiç kimsenin yapmayacağı, yapamayacağı bir şey. Boyun eğip eylemlerini birinin hizmetine sunmak için insan bayağı güçlü olmalı, eylemler kelimelerden daha dirençlidir, bronzdan daha inatçıdır..."

Neler olacağına dair öngörüleri şaşırtıcı ölçüde doğruydu, oysa o sırada ilk kez tutkuyla konuşuyordu; sözleri o günkü gibi, tüm canlılığıyla aklımda hâlâ.

"Eğer bir bomba atılırsa polis yüzlerce kişiyi tutuklayacaktır, bir düzineden fazla masum kişiye suçlamada bulunacaklardır. Mahkeme salonunda bizzat bulunmak istiyorum, bu hırsız toplumun mahkeme salonunda; satılmış hâkim kararını açıkladığında, ayağa kalkıp, 'Sen kendi ölüm fermanını

okudun, cehennemin dibine kadar yolun var!' demek ve hükmümü kendi ellerimle infaz etmek istiyorum.

"Açgözlü hırsızların yüceltildiği, çalıp çırpan, yağmalayan ve cinayet işleyenlerin iyi insanları cezalandırdığı bu lanetli, riyakâr toplumda yeterince yaşadım," dedi tarife gelmez bir hınçla.

"Dahası," diye sürdürdü, "ruhen de kendi sonumu hazırlıyor olmaktan memnunum; yatağımda ölmeyi, hayat sahnesinde konuşup eyleyerek boy gösterirken birden saçımdan geriye çekilip bir çöplüğe fırlatılıp atılmayı asla istemedim. Tanrının yardımıyla," dedi, davudî sesi taşan coşkusuyla iyice büyüleyici bir hâl alarak, "perdeyi kendi ellerimle indireceğim ve ışığı kendi istediğim zaman kapatacağım. Kendi kendimin hâkimi ve infazcısı olacağım. Bir koyun gibi değil de bir erkek gibi ölmek için..."

Daha başka ne söylenebilirdi ki? Lingg'in ruhundan büyük bir zevkle yudum yudum cesaret içiyordum. Evden dışarı çıkıp açık havada yürürken onun her şeyi göze alabilen kararlılığıyla doluydum. Ben de perdeyi kendi ellerimle indirecek, ışığı kendim kapatacaktım. Bu adamın etkileyiciliği öyle afallatıcı, ondan gelen erdem öyle yoğun, tutkusu insanı öyle içine çekiyordu ki, bir an bile tereddüde düşmeksizin sokakları koşar adım geçtim, evde Engel'i bulamayınca da kafayı vurup kütük gibi uyudum.

Doğru; ertesi sabah, sanki biri kalbimin üstüne oturmuş da atmasını engelliyormuşçasına, korkudan nefesim kesilmiş hâlde uyandım; fakat kendime gelip Lingg'i hatırlar hatırlamaz huzursuzluğum geçti, kalkıp giyindim. Saat sekiz gibi Engel'le birlikte kahvaltı yaparken, Lingg geldi, kararlı

gözleri ışıl ışıldı. Biraz lafladık, birlikte dışarı çıktık. Bankaya kadar bana eşlik etti, girip paramı çektim. Ardından, onun tavsiyesi üzerine, üç ayrı sarrafa gidip paramı altına çevirdim, ardından Ida'yı alıp yemeğe çıktık.

Ida hayli solgun ve durgundu; bizden başka kimsenin bulunmadığı bir bölmede yemeğimizi yedik. Ya bu nispî yalnızlıktan ya da çeşitli konular hakkında birkaç kelimeyi geçmeyen bir konuşma tutturmuş Lingg ile Ida'nın varlığından dolayı, üzerime bir ağırlık çökmeye başladı. Yemeğin sonunda, "Bak, Lingg," dedim, "kendimle baş başa kalmak istiyorum. Eve döneceğim." Gözleri üzerimde gezindi.

"Sakın geri adım atamayacağın kadar ileri gittiğini düşünme," dedi usulca. "Bunu yapmasam daha iyi olur diye düşünüyorsan, bunu söylemekten sakın çekinme, Rudolph. Önünde mutlu bir hayat var, sen çok iyi, çok sevdiğim bir dostumsun; seni bir girdabın içine sürüklemek istemem."

"Hayır, hayır!" dedim heyecanla, onun sarsılmaz kararlılığı beni yeniden alevlendirmişti. "Aynen devam ediyorum, ama önce biraz yalnız kalmalıyım. Düşünmeli, son hazırlıkları yapmalıyım, hepsi bu."

"Gayet iyi anlıyorum," dedi. "Gece sana uğrayayım mı, yoksa kendi başına mı kalmak istersin?"

"Uğra," dedim, "sekizde," ellerimi uzattım. İki elimi de ellerinin arasına aldı, gayriihtiyari öne doğru eğildim, öpüştük, ilk kez, birer yoldaş ve sevgili olarak öpüştük. Lokantadan çıktığımda kutsanmıştım, ayaklarım yerden kesilmişti. Büyük bir kararlılık içinde odama gittim. En değerli eşyalarımdan, yani bir takım elbise, bir iki pazen gömlek, bir düzine yaka gibi en gerekli şeylerden oluşan

ufak bir çanta hazırladım; ardından kendimle yüzleşmek üzere yatağa uzandım. Fakat Lingg'in aşkının müthiş heyecanı hâlâ bırakmıyordu beni.

"Demek ki yüksek emellerin böyle sonlanacakmış," dedim kendime, "bütün umutlarının ve korkularının sınırı, senin için hayatın amacı buraya kadarmış, ha?"

"Evet," diye yanıtladı daha derinlerimden bir ses sağlam bir kararlılıkla, "mücadele etmek böyle bir şey, buradaki rolüm de gayet açık. Zayıfların nasıl acı çektiğini biliyorum, fakirlerin ne işkencelere maruz kaldığını biliyorum; hangi güçlerin zayıflara acı çektirdiğini, fakirlere nasıl ıstırap yaşattığını biliyorum; onların karşısındaki güçleri biliyorum, yine de zayıfla saf tutuyorum, sonuna dek, daha da ötesine dek adâletin ve haklının tarafında kalacağım." İçimde tüylerimi ürperten bir övünç, coşku vardı; ama ne korku ne de tereddüt duyuyordum.

Bir süre kendimle baş başa oturduktan sonra, aşağıdaki dükkândan hafif bir ses duydum, ardından merdivenlerden ayak sesleri geldi, biri kapıyı usulca tıkladı.

"Buyur," dedim, afallayarak Elsie'nin içeri girişini seyrettim. ABD Başkanı girse bu kadar şaşırmazdım.

"Elsie, ne işin var burada," diye çıkıştım, "ne yapmaya çalışıyorsun?"

"Mektuplarımı cevapsız bıraktın," dedi, "dün de beni görmeye gelmedin, oysa buluşacaktık, ben de sana bakmaya geldim bayım. Bana dargın mısın?"

"Hayır, kesinlikle," dedim, onun karşısına bir sandalye çektim. "Üstünü çıkarmaz mıydın?"

"Çok kalmayacağım," dedi, "tuhaf görünüyor belki, burada bulunmam doğru da değil; ama

seninle konuşacaklarım var." Aynanın karşısına geçti, şapkasını çıkardı, saçlarını düzeltti, ufak ceketini bir kenara koydu, yeniden konuşmaya döndü, bu konuşma, aslında üzerinde biraz düşünülürse, bir hayli tuhaf sayılabilirdi.

Erkeklerin büyük çoğunluğu, kadınların sinsi, fırsatçı, kurnaz, düzenbaz ya da doğrudan davranmak varken dolambaçlı yolları yeğleyen kafadan çatlak yaratıklar olduğuna inanır, ya da en azından böyle söyler. Ben sadece bu kadını yakınen tanıyordum, ama o bence tam anlamıyla dobra ve yalın biriydi, bir çocuk gibi duygularının her bir kırıntısına boyun eğiyordu. Ya da belki de onun ön planda olan tek bir tutkusu vardı ve bir teknenin dümenine itaat etmesi misali, kafa yormaksızın kendini buna teslim ediyordu.

Elsie karşıma bir sandalye çekti, oturdu ve lafa girdi:

"Bunu nasıl söylemeli bilmiyorum, çocuk, ama söylemem gerek; Ida Miller'la çok fazla beraber değil misin?" (Lafı dolandırmadan yaptığı bu giriş hiç kuşkusuz beni şaşırtmıştı; hakîkaten afallamış gözlerle ona baktığımı görünce sözlerini düzeltme gereği duydu.) "Ah, ona âşık olduğunu söylemek istiyor değilim; ama senin üzerinde büyük bir etkiye sahip, değil mi?" ve gözlerini bana dikerek beni oturduğum yere çiviledi.

Sadece başımı sallayıp, "Ida'ya âşık olmak," diye tekrarlayabildim, "bu fikre nerden kapıldın? Nerden, o kendini Lingg'e adamış durumda, ayrıca onu bir dost olmanın ötesinde aklıma bile getirmedim. Biraz keçileri kaçırmaya mı başladın ne?" derken alnına vurdum gülerek.

"Hayır, hayır; aklım başımda," diye sürdürdü sabırsızlıkla, "peki Ida değilse, kim bu?"

"Adı Elsie," diye yanıtladım ciddîyetle.

"Benimle alay etme," dedi, gamzeleri belirdi. "Seni değiştiren nedir? Biliyor musun, bunu düşündükçe öfkeleniyorum. Sana karşı yelkenleri indirdiğim anda kendi içine kapandın ve git gide soğuklaşıyorsun. İstenmediğim halde kendimi sunduğumu düşündükçe aklımı kaçıracak gibi oluyorum."

Lanet olsun! Onu hemen kollarımın arasına aldım, ağlıyordu...

"Elsie, Elsie, seni kesinlikle her zamanki kadar arzuluyorum, her zamankinden de çok, çok daha fazla. Elim ayağım titremeden sana dokunamaz oldum. Kendimi geriye çektiysem, sadece seni düşündüğümden tatlım."

Gözyaşlarının arasından bana baktı, gözlerinde bir soru dolaşıyordu.

"Bu nasıl olabilir, çocuk? Daha önce kendini asla geri çekmedin, seni hiçbir şey durduramazdı!"

"Sana duyduğum sevgi çok daha büyüdü, benim için artık çok daha değerlisin," dedim heyecanla. "Olağanüstü bir içtenliğe sahipsin. Başta sadece sana âşıktım; şimdiyse sana herkesten daha çok hayranlık ve saygı duyuyorum. Öyle harika birisin ki. Sanırım, diğer bütün kadınların gözümdeki saygınlığını düzelttin, sayende hepsine saygı duyuyorum."

"Bütün bu iltifatları sıralamayı kim öğretti sana?" diye sordu, başı yana eğik, gülümsüyordu.

"Elsie ve ona duyduğum aşk," dedim. "Bütün yollar Roma'ya çıkar; bütün sözler beni tek bir sözcüğe ulaştırıyor, 'Elsie,' " onu öptükten sonra yerine geri oturttum.

"Bak gördün mü!" diye yakındı, "eskiden beni saatlerce kollarında tutardın, beni öpüp okşamaktan yorulmak bilmezdin; şimdiyse, fırsatını buldu-

ğun anda beni kendinden uzaklaştırıyorsun!" Gözleri yaşlarla doldu.

"Çünkü etten kemiktenim," diye karşılık verdim, "beni çılgına çeviren arzuya teslim olmak istemiyorum."

"Peki, farz et ki buna teslim olmana izin verdim," dedi, yere bakarak. "Değiştiğini söyledin, farz et ki ben de değiştim; bana evlenme teklif etsen, 'hayır' yerine 'evet' derim belki?" Bana ışık saçan pırıl pırıl gözlerle baktı, yanakları hafiften kızarmıştı.

Durumu kurtarmak için her şeye razıydım. Eğer üstüme biraz daha fazla gelirse, belli bir nedenden dolayı değiştiğimi itiraf edecektim, eminim; bu da onu eski hâline döndürürdü.

"Eğer evleneceksek," dedim, "o zaman işler değişir tabii; ama bu durumda da sabretmemek tam bir aptallık olmaz mı?"

Gözleriyle beni yeniden sorguladı, ikna olmamış veya şüphelenmişçesine kafasını yavaşça salladı.

"Öyle sanırım," dedi en nihayet, "ama bu o kadar fark etmez, değil mi?"

Bunu kabûllenmem kaçınılmazdı, dolayısıyla, "Evet, etmez tatlım," dedim, ona sarılıp dudaklarından öptüm, kıvrak bedeninin baştan aşağı ürperdiğini hissettim, kendini tamamen kollarıma bırakmıştı.

Kendimi nasıl kontrol edip uzaklaştırabildim, bilmiyorum; ama yaptım, yine de bunun etkisi beni benden o denli almıştı ki bir süre için aklım durdu neredeyse. Bir rüyadaymışçasına, bana söylediklerini, kendimi kontrol edebilmemden dolayı beni çok daha fazla düşündüğünü, aksinin doğru olduğuna kanâat getirmedikçe hiçbir şeye boyun eğmeyecek çok güçlü bir erkeğinin olacağını dinledim. Bu

şekilde bana övgüler düzmeyi sürdürdü, ta ki onun bal dudaklarını öpücüğümle kapatana dek.

"Ah," dedi bir süre sonra, gözlerime bakarak; "en sonunda bana aşkı öğrettin çocuk, senin aşkının da benimki gibi sınır tanımamasını, bütün kaygıları ve tereddütleri bastırmasını istiyorum. Sana kendimi sunmak istiyorum çocuk, çocuğum, şimdi..."

Alnımı ufacık elleriyle tutup parıl parıl gözleriyle cesurca bana baktı.

"Siz erkekler biz kadınların merak etmediğini, arzulamadığını düşünürsünüz. Sizinkiyle aynı arzu değildir tatlım, ama sanırım daha güçlüdür. Kendini sunmak bizim için size nazaran daha çok şey ifade eder, bu yüzden sizden biraz daha fazla ihtiyatlı, daha basiretliyizdir, ama sadece biraz daha, eğer her şeyi göz önüne alırsan...

"Bizi arzuyla, tattırdığınız hazla baştan çıkartırsınız ama buna direnebiliriz; oysa bize şefkatle ya da fedakârlıkla yaklaştığınızda, ve aynısını kendiniz için bizden talep ettiğinizde ânında erir gideriz. Biz kadınlar sevdiklerimize haz vermeyi severiz. Biz göğüslerle doğduk çocuk, vermek için. Bizden eğlence isteyin, geri çevirebiliriz; bizden mutluluk vermemizi isteyin, hemen sunarız...

"Erkeklerin baştan çıkarışı bu yüzden bu denli bayağıdır. Ah, elbette senin durumunda değil; sen benimle evleneceksin, biliyorum. Bu farklı, ama yine de kadın daha soylu taraftır. Siz kendiniz için istersiniz, bizse sizi mutlu etmek için kendimizi sunarız. Vermek almaktan çok daha kutsaldır. Ama sen, çocuk, hediyeyi kabûl etmedin, seninle gurur mu duymalıyım yoksa sana kızmalı mıyım, bilmiyorum. Biz kadınlar ne sersem şeyleriz!"

Elsie beni hep şaşkınlığa uğratmıştı. Onda müt-

hiş bir kavrayış, müthiş bir anlayış vardı. En azından aşkla ilgili olarak herhangi bir erkekten daha çok şey biliyordu. Ondan herhangi bir şey saklamaya hakkım var mı diye düşünmeye başladım. Bir an için o âna dek yanlış yaptığıma ikna oldum, ona her şeyi anlatmalıydım; ama artık çok geçti, çok ama çok geç. Sonuna dek, var gücüyle bana ve Lingg'e karşı çıkacağını hissettim. Bu son gecede onunla uzun bir kavgaya girişemezdim, bu olanaksızdı; dahası, bu sır sadece benimle ilgili değildi. Tek umudum derine, itirafların başlayacağı düzeye inmeden yüzeyde kalmaktı; bu yüzden evliliğimiz hakkında konuşmaya başladım.

"Nerede yaşayabiliriz, Elsie? Annen korkmayacak mı, hem asla pişman olmayacağına emin misin, balım?"

"Bir kadının aşk uğruna yaptığı herhangi bir şeyden pişmanlık duyacağını sanmıyorum," dedi; "ne olursa olsun, eminim ki sevdiği sürece asla pişmanlık duymaz. Ancak *sevgisi sona erdiğinde* duyabilir."

"Şu grevlere yaklaşım tarzımın," diye araya girdim, "Amerikan gazetelerindeki itibarımı sarsacağından korkuyorum biraz; daha şimdiden bana zararı dokundu. Wilson artık bir yangınla ilgili yazımda bile lafı sosyalizme getirdiğimi söylüyor; oysa ben sadece gerçeklere bağlı kalmaya çalışıyorum."

"Şu bayat sosyalizmden nefret ediyorum zaten!" dedi Elsie heyecanlı bir tonda, "havası hasta odalarını andıran toplantılardan da. Yoksullar için niye kaygılanasın ki? Onlar senin için kıllarını bile kıpırdatmaz, onlar için yaptıklarını öğrenseler dahi sana minnettarlık duymazlar. Zaten işe yaramaz insanlar. Senin için hiçbir anlam ifade etmeyen bir

grup sıradan insan için geleceğini niye mahvedesin ki?"

Başımı iki yana salladım. "Her zaman getirileri için bir şeyler yapmayız Elsie, yapmak zorunda olduğumuz için yaparız..."

"Çok aptalca," dedi. "Seni Lingg mi etkiliyor merak ediyorum? O çılgının teki. Onun alev saçan gözlerinden çılgınlığını okuyabilirsin. Bana baktığında kanım donuyor. Beni korkutuyor, hem de gayet ciddî şekilde. Beni öldüresiye korkutuyor. Ah, keşke onu ve Ida'yı bıraksan da yollarına gitseler ve onları bir daha hiç görmesen. Eminin kendini çok daha iyi hissederdin, çok daha tatlı biri olurdun, sana daha da bağlanırdım. Gel! Olmaz mı? Benim hatırıma?" ve ayaklarımın dibinde diz çökerek kendini dizlerime attı, ellerini uzatıp kafamı aşağıya çekti. Nasıl da baştan çıkarıcı bir kadındı, ne muhteşem bir yüzü vardı! Ona sarılmaktan kendimi alıkoyamadım; onu kaldırdım, iyice kendime bastırdım, ten tene. Yüce Tanrım! Elimdeki her şey yitip gidecek miydi? Tam o esnâda diğer konuyu, korkunç olanı, söz verdiğim şeyi hatırladım birden.

Öfkelendim, onu kendimden uzaklaştırıp kalktım. Hemen karşıma dikildi.

"Neler oluyor?" diye sordu sertçe. "Bir şeyler dönüyor, biliyorum. Neler oluyor? Söyle bana, hemen söyle," ses tonunda da davranışlarında da o eski buyurganlığı vardı. Aşk bizi yumuşatabilir, ama bizi gerçek anlamda değiştiremez.

Koltuğa oturup başımı iki yana salladım. "Hiçbir şey olduğu yok tatlım; sadece seni delicesine seviyorum ve kendimi bırakmamam gerekiyor."

"Şapşal çocuk," dedi, yaklaşıp yanıma oturarak, kolunu boynuma doladı. "Seni şapşal çocuk. Ne

yapmak istiyorsan onu yapmalısın, hiç kimseyi de umursamamalısın." Kendini koltuğa bıraktı. Ona döndüğümde, "sadece öpeceğim seni, minik kuş öpüşleriyle," dedi. (Tanışmamızın ilk günlerinde onun öpücükleri için kuş öpüşleri derdim, çünkü bir kuşun meyve didiklemesi gibi öperdi beni.) Ama artık daha iyi öğrenmişti, dudakları benimkilere yumuldu.

Ne yapmalıydım? Herhangi bir erkek bu şekilde ikiye bölünmüş müdür? Bana her dokunuşunda kendimi kaybediyordum: Dudaklarıma ateş basıyor, tepeden tırnağa titriyor, yine de kendimi koyuvermemem gerektiğini biliyordum. Bu alçaklık olurdu.

"İyi de, neden olmasın?" diye sordum kendime. "Neden olmasın? Neden olmasın?" Kanım damarlarımda coştu, ve böylece aklım başımdan uçtu.

Ellerimi onun üstüne koydum, kendini tutkuya koyuvermenin ilahî gülümsemesiyle gözlerime gülümsedi. Sütun gibi bacaklarına dokunup alev alev etini hissettiğimde, elleri boynuma dolandı, dudaklarımı kendininkilere yaklaştırdı. Dokunuşumla titrediğinde ve dudakları benimkilere yapıştığında, birden aşktan ve hayranlıktan koptum. Bu narin çocuğu riske ve acıya terk edemeyeceğimden, bu lütfu kabûl edemezdim; yapamazdım. Yine de belirli ölçüler içinde öpüp okşayabilirdim onu, öyle de yaptım...

En sonunda kararlılığımın buz misâli erimekte olduğunu fark ettim.

"Ah, Elsie," diye inledim, "yardım et bana, yardım et. Bu doğru değil, sana karşı dürüst olmalıyım."

Anında doğruldu, yakından tanıdığım o eski, gururlu el hareketiyle gömleğini düzeltti.

"Dilediğin gibi olsun," dedi; "ama anlamadığım bir şey var ki, bu yüreğimi acıtıyor. Bana anlatamaz mısın çocuk?" Gözlerimin içine baktı.

"Anlatacak bir şey yok tatlım," dedim.

Başını inanmadığını belirtircesine salladı.

"Elsie yemin ederim ki kendimi frenliyorsam sadece seni düşündüğüm için. Bana inanmalısın yüreğimin meleği, inanmalısın!"

"Deneyeceğim," dedi. "Hoşça kal çocuk."

"Gidiyor musun?" diye bağırdım müthiş bir ıstırapla, ellerimi ona doğru uzatarak. "Ulu Tanrım! Ulu Tanrım! Gitmene izin veremem!" yüreğim sıkıştı.

Onu bir daha hiç göremeyecek miydim? Bu büyüleyici, tatlı yüzü yitirecek miydim? Bu narin bedeni bir daha kollarımın arasına alamayacak, sesini bir daha duyamayacak mıydım? Gözlerimden yaşlar boşaldı.

"İşte," diye bağırdı, bana sarılarak, "odaya girdiğimden beri ilk kez tamamen kendinsin. O bakışın ve ağlamanla beni hâlâ sevdiğine ikna oldum, mutluyum, çok mutluyum."

"Bundan bir an için bile nasıl şüphe duyabilirsin!" dedim inlercesine.

Başını salladı. "Ah, çocuk; artık ikna oldum; ama seni değiştiren nedir, nedir bu? Anlayamıyorum. Bir şey var."

"Bir gün anlayacaksın, bebeğim," dedim, gülümsemeye çalışarak. "Seni bütün kalbimle sevdiğimi, başka hiçbir kadına âşık olmadığımı ve asla olmayacağımı anlayacaksın," yeniden sarıldık, yüzlerimiz gözyaşlarımızla ıslandı.

"Artık gidiyorum," dedi, gözlerindeki yaşları silerek, "hemen çıkıyorum. Hoşça kal, çocuk." Kapıdayken geri döndü, hızla yanıma geldi, elleri-

mi alıp teker teker öptü, bunları alıp ufak, dik göğüslerinin üstüne koydu.

"Seni seviyorum çocuk, bütün kalbimle, çocuğum!" ve gitti.

Sandalyeye çöktüm, kendimi tutamıyordum. Başımdan aşağı kaynar sular boşalıyordu sanki. Artık hiçbir şeyin önemi yoktu; bundan sonra hiçbir şeyin önemi olamazdı, hiçbir şeyin. Derin bir acıydı. Onu aklıma getirmeye cüret edemedim, yitirdiğim aşkımı...

Kendimi bu şekilde bırakmamam gerekiyordu, bir erkek gibi davranıp kendimi toplamalıydım, ama nasıl? Bunun şaşmaz bir yolu vardı. Boş arazide vurulan adamın görüntüsünü, karısını ve çocuklarını, haykırırken kan kusuşunu hatırladım. Hastaneye taşıdığımız kızı, onun git gide grileşen o tatlı yüzünü aklıma getirdim. Patlama sonucu kör kalan adamı, onun acıklı tökezleyişlerini düşündüm; bu dehşet verici, sakatlanmış yaratık fosfor zehirlenmesinden gurur duyuyordu. Koca İsveçli dev bir yaralı solucan gibi kıvranıyordu; gözyaşlarım haksızlığa duyduğum hınç ve öfkeyle kurudu, hazırdım. Boğazımda düğümlenmiş Elsie için derin bir iç çektikten sonra, yüzümü gerçekliğe döndüm. İçimdeki öfkenin ateşiyle kendimi toparlayıp sandalyeden kalkarken saatin sekizi vurduğunu duydum, akabinde de dışarıdan ayağına tez, sağlam ayak sesleri geldi, Lingg'in ayak sesi. Derin bir nefes verdim. Tanrıya şükürler olsun! Hazırdım!

-IX-

Odaya giren Lingg'le el sıkıştık, kararlılıkla parlayan gözlerini gözlerime dikti, hazır olduğum için çok memnundum. Müthiş bir ürpertiyle kendimi onunla ilk kez eşit hissettim. Ölümün insanlar üzerinde böyle tuhaf bir etkisi vardır, onun gölgesinde yürümeye kalkıştığınızda kendinizi her canlıyla eşit hissedersiniz.

"Gördüğüm kadarıyla," dedi Lingg usulca, "kararını vermişsin. Fikrini değiştirmişsindir diye umuyordum."

"Eşyalarımı toparladım, hazırım," dedim artık dengi dengine konuşuyorduk. Yanımdan geçerek pencereye gitti; bir iki dakika kadar dikilerek dışarıyı seyretti. Yanına gittim, bana doğru döndü, göz göze geldik.

"Hep merak etmişimdir Rudolph," dedi elini omzuma koyarak, "bizim dünyamızın başarıyla mı yoksa başarısızlıkla mı sonuçlanacağını... Sonuç itibariyle insanın içindeki en iyi yönü fark edememesi kuvvetle muhtemeldir. Diğer dünyalarda daha önce sayısız başarısızlık yaşanmış olmalı, şu bizim çamur topağı niye hayırlı bir sonuç getirsin ki?" Derken sorusuna kendisi karşılık verdi. "Niye getirmesin ki? Yaşlı dünya her daim genç kalır, genç nesiller yaratır; her daim arayıştadır! Biz niye başarısız olalım ki? Her durumda, denemek anlamlıdır, arkasında yatan saik de öyle!" Gözleri ışıldadı, gülümsedim. Bana karşı candan sevgisi, şüphelerini bile tüm açıklığıyla benimle paylaşması, kararlılığımı sarsılmaz bir noktaya taşıdı.

"Bomba yanında mı?"

"İşte burada," dedi, sağ cebinden çıkardı. İki göğsünde de büyük cepler bulunan kısa ceketler giyerdi sürekli. Bomba bir portakal büyüklüğündeydi; fakat gölde denediği patlayıcının on katı kadardı, müthiş güçlü olmalıydı. Bir yanında şeride benzer ufak bir şey sallanıyordu.

"Bu nedir?" diye sordum parmağımla göstererek.

"Bu bombanın iki türlü etkisi var," dedi; "eğer bu şeridi çekersen içerideki bir şeyi ateşler; patlama dakikanın üçte biri kadar sonra meydana gelecektir, yani tam olarak yirmi saniye sonra, bu yüzden önce bunu çekip, sonra beş, on saniye beklemeli, ardından bombayı fırlatmalısın. Fakat çarpma sonucu da patlar, dolayısıyla üzerindeyken çok dikkatli olmalısın."

"Hangi maddeden yapıldı?" diye sordum bombayı elime alarak. Şaşırtıcı derecede ağırdı.

"Dış kaplaması kurşundan," diye yanıtladı, "kurşunla çalışmak çok kolaydır. Düzeneği ise benim keşfim, rastlantı eseri keşfettim."

"Bunu pantolonumun cebine koyacağım," dedim, "çünkü orada hiçbir şeye çarpmadan öylece durur, istediğim zaman da şeridi çekebilirim. Dışında yanma yapmaz herhâlde?"

Başını iki yana salladı.

"Fırlatırken belki kıvılcımı görürsün, ama giysini yakacak bir şey yok, eğer kastettiğin buysa."

İçim kıpır kıpırdı. Bu işi hemen yapıp bitirmek için sabırsızlanıyordum.

"Hemen mitinge gitmemiz gerekmez miydi?" diye sordum.

Lingg her zamankinden de durgundu, ve hep olduğu gibi ağır ağır konuşuyordu.

"Eğer gideceksen," dedi, "Haymarket bir buçuk

kilometre uzakta, mitingin dokuzda başlayacağı duyuruldu, sekiz, sekizi on geçeden önce başlamazlar, polis mitingi dağıtsa bile bunu dokuz buçuk, ona çeyrek kaladan önce yapmaz. Çok zamanımız var... Gitmeden önce Rudolph, bana bir söz vermeni istiyorum. Senin kaçmanı istiyorum; korku salmak için ilk bombayı atanın yakalanmaması planın bir parçası. Korku salmanın en iyi yolu tekrar ve başarıdır. Bana söz ver, ne olursa olsun oradan uzaklaşacaksın ve ortaya çıkmayacaksın."

"Söz veriyorum," diye yanıtladım onu alelacele. "Durum ne olursa olsun bombayı fırlatayım mı?" diye sordum kurumuş dudaklarımda heyecanla dilimi gezdirerek, ve sanırım geçici bir erteleme fırsatı çıksın diye yanıp tutuşarak.

"Eğer polis müdahale etmezse," dedi, "sessiz kalmaya dünden razıyız; ama patırtısız bir mitingi dağıtmak için gelmişlerse, sopalarını çekip milleti dövmeye başlarlarsa, bombayı atmam gerekir. Fırlatırken kendini yere atmayı unutma, olağanüstü bir şok yaşanacak."

"Gidelim mi o hâlde?" diye sordum, çantama bakmak için döndüm; ama Lingg çantamı almıştı bile. Birden geri yere koydu, elini omzuma koydu; gözlerime diktiği gözleri sevgi doluydu.

"Şu an bile vazgeçmek için zaman var Rudolph," dedi. "Bu işe karıştığını düşünmeye dayanamıyorum. Bu işi bana bırak. Güven bana, böylesi daha iyi olacak."

Hâlâ içimde hissettiğim tuhaf eşitlik duygusuyla, "Hayır, hayır," dedim coşkuyla, "hakkımda yanılıyorsun. Bunu cânı gönülden istiyorum; yaralanan ve katledilen bütün o insanlar bana sesleniyor. Sadece konuşmakla kalmayalım, adamım. Kararımı verdim. Tepeden tırnağa hazırım."

Başını geriye attı, çantamı yeniden aldı, odadan çıktık. Ufak dükkânın önünden geçerken oğlan Engel'in yarım saat önce mitinge gittiğini söyledi; hızlıya yakın bir tempoyla yola koyulduk. O kadar gergin, o kadar heyecanlıydım ki, bu harika günde havanın tamamen bulutlandığını, bir fırtınanın yaklaştığını, Lingg buna dikkatimi çekene dek fark etmedim.

Şu an bana birkaç dakika gibi görünen bir süre zarfında hedefimize vardık; Lake Sokağı ile Randolph Sokağı arasında bulunan Desplaines Sokağı'ndaydık. Desplaines Sokağı, batı tarafında, nehrin üç yüz, dört yüz metre ilerisinde, şehrin iş merkezinden yedi yüz elli metre uzaklıkta bir ara sokaktı. Daha sonra anılacağı isimle Haymarket buradan yaklaşık yüz metre ilerideydi. Güneyden yaklaşırken Başkomiser Bonfield'ın amiri olduğu Desplaines Sokağı polis karakolunun önünden geçtik; kapısında bir polis güruhu toplanmıştı bile.

"Niyetleri ciddî bu gece," dedi Lingg, "bizimki de öyle."

Toplanmış kalabalığın yanına vardığımızda, yanında birkaç yetkiliyle Belediye Başkanını gördük; başkan, Carter Harrison adlı yaşını almış bir adamdı. Bu mitingi yasaklaması istenmişti, fakat yasaların muhtemelen ihlâl edilmeyeceği bir mitinge müdahale etmek istemiyordu; kargaşaya yol açacak herhangi bir tahriki önlemek üzere bizzat gelmişti.

Konuşmacıların kürsüsü, sıra sıra binaların ortasında, bir çıkmazın sokağı kestiği noktaya çekilmiş bir kamyonetten ibaretti. Crane Brothers' ın dev asansör fabrikasının bulunduğu binanın arkasındaydık. Yaklaşık iki bin, üç bin kişi toplanmıştı sanırım.

Biz geldiğimizde Spies konuşmasını yeni bitirmişti. Ardından Parsons çıktı; böyle bir ortamda yapılabilecek en mantıklı konuşmayı yapan kişi Parsons'tı Sözlerine kalabalıktan hiçbir taşkınlık yapılmamasını isteyerek başladı; eğer taşkınlık yapmayıp sıkıntılarını ifade etmekle yetinirlerse Amerikan halkının onlara sempatiyle kulak vereceğine ve haklı bir davanın içinde olduklarını anlayacağına güvence verdi. Bu boş laflara hakîkaten inanıyordu. Üzüntülerinin çok derin olduğunu söyleyerek sürdürdü sözlerini; silahsız erkekler, kadınlar, çocuklar vurulmuştu. Neden kurşunlandılar? diye sordu ve reform talep eden söylevine girişti.

Belediye Başkanı her şeyi dinliyordu, belli ki bu sözlerde karşı çıkılacak hiçbir şey görememişti. "Parsons'ın konuşması," dedi sonrasında, "iyi bir siyasi konuşmaydı." Parsons bitirdikten sonra çalı sakallı İngiliz, Samuel Fielden ayağa kalkıp tekdüze bir konuşma yapmaya başladı. Yağmur damlaları atıştırmaya başladı, artan rüzgâr bir an için duruldu, üstümüzü karanlık kaplamaya başladı. Belli ki fırtınanın eli kulağındaydı.

Kalabalık kenarlardan dağılmaya başladı. Yalnızdım ve merakla izliyordum. Belediye Başkanı ile yetkililerin şehrin iş merkezine yöneldiğini gördüm. Sanki her şey barışçıl bir şekilde birkaç dakika içinde sonlanacak gibiydi, ama rahat değildim. Kalbimin atışını duyabiliyordum, birden havada bir şey hissettim; belli ki bir şeyler olacaktı. Yavaşça başımı çevirdim. Kalabalığın en dışındaydım, döndüğümde Bonfield'ın polislerini yürüyüşe geçirdiğini gördüm; Belediye Başkanı ayrıldığına göre artık bildiğini okuyabilirdi. Kişisel bir husumetle kaslarımın gerildiğini hissettim. Hava her an daha

da kararıyordu. Derken birden şimşek çaktı, ardından gök gürledi. Çakan şimşeğin ardından beyaz sopaların inip kalkmaya başladığını, polisin kaldırımda koşan insanlara saldırdığını görür gibi oldum. Bir anda kararımı verdim. Bombayı sıkıca tutmak üzere sol elimi pantolonumun üstüne koydum, sağ elimi cebime sokup şeridi çektim. Belli belirsiz bir gıcırtı işittim. Yavaşça saymaya başladım, "Bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi"; yediye geldiğimde polisler bana bayağı yaklaşmıştı, kudurmuşçasına herkesi sopalıyorlardı. En öndekilerden birkaçı tabancalarını çekmişti. Kalabalık her yöne kaçışıyordu. Birden bir silah sesi duyuldu; ardından da bir düzine kadarı. Anlayabildiğim kadarıyla ateş eden polisti. Öfke içimde çığ gibi kabardı.

Görülüp görülmediğime önem vermeksizin bombayı cebimden çıkardım, fırlatacak en doğru yeri gözlerimle taradım. Ardından bombayı omzumun üzerinden polislerin ortasına, havaya doğru fırlattım; akabinde öne doğru tökezlemiş de düşüyormuşum gibi kendimi yere, ellerimle yüzümün üstüne attım, kıvılcımı görmüştüm çünkü. Yere kapaklandığımda ellerimin üstünde beklerken âdeta zaman durdu, ardından kulaklarım gümbürtüyle çınladı. Nefesim kesilmiş hâlde bacaklarımın üzerinde sürünerek ilerlemeye çalıştım. Önümde bazıları yere savruldu, ellerinin üzerinde doğrulmaya çalışıyorlardı. Haykırışlar, inlemeler işittim, arkamdan çığlıklar geliyordu. Geriye doğru döndüm; döndüğüm sırada güçlü bir kol beni yakaladı, Lingg'di, "Hadi Rudolph, bu taraftan," dediğini duydum. Beni kaldırıma doğru sürükledi, az önce polislerin olduğu yerden geçtik.

"Sakın bakma," diye fısıldadı birden, "sakın bakma."

Ama o bunu söylemeden dönüp bakmıştım, gördüklerim ölene dek gözümün önünden gitmeyecek. Sokak savaş alanına dönmüştü, tam ortasında çok derin bir çukur açılmıştı, etrafında, her yana insan bedenleri ya da parçaları saçılmıştı; hemen yakınımda, yürüdüğümüz kaldırımın kenarında kopmuş bir bacak ve ayak duruyordu, hemen yanında da kan revan içinde iki koca et parçası, bir uyluk kemiğinin üzerinde şişe geçirilmiş gibi duruyordu. Ruhum karardı, kendimi kaybettim; fakat Lingg insanüstü bir güçle beni tutup sürükledi.

"Kendini toparla, Rudolph," diye fısıldadı, "hadi, adamım," birkaç dakika sonrasında ise bütün bunları arkamızda bırakmıştık; ona sıkıca tutundum, yaprak gibi titriyordum. Sokağın sonuna geldiğimizde tepeden tırnağa sırılsıklam olduğumu fark ettim, soğuk suya batırılıp çıkarılmış gibiydim âdeta.

"Durmalıyım," dedim soluk soluğa. "Yürüyemeyeceğim, Lingg."

"Saçmalama," dedi, "şundan bir yudum al," elime bir brendi matarası tutuşturdu. Kafama diktiğim brendi kalp atışlarımı yeniden normale çevirdi, nefes almamı sağladı; onunla yürümeye başladım.

"Nasıl da titriyorsun," dedi. "Siz nevrotikler bir tuhafsınız, her şeyi kusursuz, mükemmel bir şekilde yaparsınız, sonra da kadınlar gibi yıkılırsınız. Gel, seni bırakmayacağım; fakat Tanrı aşkına o titreyen, kireç gibi suratından kurtul. Biraz daha iç."

Denedim, ama matara boştu. Matarasını cebine geri soktu.

"Şişeyi al," dedi. "Bolca getirdim, ama istasyona gitmemiz gerekiyor."

Üzerlerinde polislerin bulunduğu itfaiye araçları yanımızdan geçerek geldiğimiz yöne doğru çıl-

gınca ilerledi. Sokaklar konuşan, oyuncular gibi el kol hareketleri yapan insanlarla doluydu. Görünüşe bakılırsa herkes bombayı çoktan duymuştu, bunun hakkında konuşuyordu. Burada, olay mahallinden yedi yüz elli metre ileride bile kaldırımın cam kırıklarıyla kaplı olduğunu fark ettim; patlamanın etkisiyle bütün pencereler kırılmıştı.

İstasyonun önüne geldiğimizde, tam göz alıcı parlaklıktaki ark lambalarının arasından geçecektik ki, Lingg, "Dur da sana bir bakayım," dedi; kolumu bıraktığında neredeyse düşecektim. Bacaklarım Alman sosisi gibiydi, içlerinde kemik yoktu da herhangi bir tarafa bükülüvereceklerdi sanki; ne kadar çaba harcasam da tir tir titriyorlardı.

"Gel Rudolph," dedi, "durup konuşalım; ama kendini toplamalısın. Bir yudum daha al, hiçbir şey düşünme. Seni kurtaracağım, kaybetmeyi göze alamayacağım kadar iyi birisin. Gel, sevgili dostum, başımıza üşüşmesinler."

Kalbim yerinden çıkacaktı neredeyse, ama bir şekilde kendimi tuttum. Bir yudum brendi daha içtim, ardından şişeyi başıma diktim. Tadı bana su gibi geliyordu, yine de, az da olsa iyi geldi. Bir, iki dakika sonra kendimi toparlamıştım.

"İyiyim," dedim, "şimdi ne yapmalı?"

"Gayet olağan bir tavırla istasyona girmeliyiz," dedi, "ve trene binmeliyiz."

Kendime çeki düzen verdim, istasyona girdik; fakat New York treninin önündeki bariyere geldiğimizde, haberlerin buraya dek ulaştığını anladık, çünkü her zamanki kondüktörlerin arkasında iki polis duruyordu. Lingg, şahin gibi gözleriyle yüz metre öteden onları görmüştü.

"Sen konuşmalısın, Rudolph," dedi. "Yapamayacaksan, geri dönüp Şikago'nun dışındaki trene bin-

meliyiz. Adın Willie Roberts; ama her ikimizin adına konuşmalısın, çünkü aksanın benimkinden çok daha iyi. Yapabilir misin?" (Başımla onayladım.) "Şimdi, elinden gelenin en iyisini yap," dedi bariyere yaklaşırken.

Ardından, görevli, "Nereye?" diye sordu.

"New York," diye yanıtladım, onun önünde durdum, Lingg biletimi çıkardı. Adam, "İsmin?" diye sordu.

"Biletin üzerinde yazıyor," diye karşılık verdim, esneyerek, "Willie Roberts."

"Şu Hollandalılardansın zannetmiştim," dedi gülerek. "Doğu Yakası'nda bir patlama falan olmuş, öyle mi?"

"Bilmiyorum," diye karşılık verdim; "ama iyi bir kavga kopmadıkça huzur bulamayacağız galiba."

"Öyle," dedi, hepimiz güldük. Ardından biletimi kontrol etti, ikiye ayırıp uzun kısmını bana uzattı. Ona,

"Dostum beni geçirip hemen geri dönecek," dedim.

Lingg onu gülümseyerek selâmladı, yürümeye koyulduğumuzda koluma girdi.

"Mükemmel," dedi, "bundan daha iyisini kimse yapamazdı. Hiç şüphelenmediler, şüphelenmemeleri onlar için çok daha iyi oldu tabii."

"Niye?" diye sordum.

Muzip bir gülümsemeyle bana baktı.

"Çünkü," dedi, "cebimde bir bomba daha var, ikimizi de canlı yakalamamalılar."

Niye bilmiyorum, ama başka bir bombanın lafının geçmesi bile yeniden tir tir titrememe yol açtı. O cehennemvârî gümbürtüyü yeniden hatırladım, tepeden tırnağa ürperdim, kalbim bir an durdu.

Trene nasıl bindim bilmiyorum. Lingg beni ite-

leyerek içeri sokmuş olmalı; ama kendime geldiğimde birinci sınıf vagonda, köşedeydim. Lingg çantamı önümdeki koltuğa koymuş, yanıma oturmuştu.

Birden midem ölesiye bulandı, bunu ona söyledim. Beni vagondan çıkardı, hayatımda yaşamadığım kadar berbat şekilde midem bulanıyordu, kustukça kustum, kendimi feci şekilde perişan ve hasta hissediyordum, gücümün her bir atomu dışarıdan emilmişti âdeta. Bana bir bardak soğuk su getirdi, ardından da içine biraz brendi damlattığı bir bardak su daha verdi, pencereyi açtı, bir süre sonra kendimi daha iyi hissettim.

"Doğrulamıyorum, Lingg. Her an yığılabilirim. Kendimi o kadar mecalsiz ve berbat hissediyorum ki; nasıl, niye bilmiyorum," ardından dağılmış bir hâlde usul usul ağlamaya başladım.

"Tamam, Rudolph," dedi Lingg tatlılıkla. "Kendini iyi hissedene dek seninle oturacağım. Ben bir telgraf yazana dek beş dakika tek başına oturabilir misin?"

"Evet," diye yanıtladım, "ama gitmemeni tercih ederdim."

"Peki," dedi en neşeli tonuyla. "Telgrafı yanında oturup yazacağım; ama hasta olduğunu belli edersen, insanların dikkatini çekersin. Şapkanı alnına kadar indir, yerine geri dönelim. Telgrafı orada yazacağım, unutma, düzelene dek seninle oturacağım. Senden tek istediğim gerektiğinde konuşman, benim sefil aksanım Alman olduğumuzu hemen belli eder çünkü. İçkiyi fazla kaçırdığını söyle."

Birkaç dakika sonra tren hareket etti. Kondüktöre dostumun bir sonraki istasyona dek benimle geleceğini söyledim ve ona bir dolar verdim. Ona konuşmak istediğimizi, uzun süredir görüşmediği-

mizi söyledim. Şikago'ya çok kısa süreliğine gelmiştim ve birlikte içmiştik.

Lingg'in yanımdaki pencereyi açmış olduğunu fark ettim; temiz hava ve yağmur kafama, suratıma çarpıyordu. Birkaç dakika sonra kendimi daha iyi hissetmeye başladım, tuhaf kaçacak belki, ama düzelmeye başladığım anda feci şekilde acıktığımın farkına vardım.

"Midem kazınıyor," dedim Lingg'e. "İçim titriyor ve midem kazınıyor; ama iyiyim."

"Sana bir sonraki istasyonda," dedi, "koca bir tabak çorba getireceğim. İyi olduğuna sevindim. Tanrıya şükür, yanaklarına renk geri geliyor, şansımız varmış."

"Böyle çöktüğüm ve seni tehlikeye attığım için utanıyorum," dedim.

"Saçmalama," diye karşılık verdi. "Böyle düşünme. Bedeninin zayıflığına rağmen yapmış oldukların için saygıyı hak ediyorsun."

Bunun üzerine daha iyi hissettim.

Bütün bu esnâda vagonda birkaç kadın vardı sadece, diğer uçta oturuyorlardı, sanırım pencerenin açık olmasından hoşnutsuzlardı.

Yirmi dakika sonra durduk, Lingg dışarı çıkıp bana bir tas çorba getirdi; içtiğim anda kendimi daha güçlü hissettim. Ardından başımın korkunç, insanı mahveden bir şekilde ağrıdığını ve kolumu kıpırdatacak hâlim olmadığını ayrımsadım. Bunu dile getirmem üzerine Lingg, "Hadi uyu," dedi, pencereyi kapattı, ayağımı üstüne koyabilmem için çantamı önüme koydu. "Hadi uyu, ben yanında oturacağım," ânında –bana öyle gelmişti– uyuyakaldım. İki, üç saat sonra uyandığımda tren yeniden yavaşlamaktaydı. Bir yerleşim yerine yaklaşıyorduk...

"Daha iyi misin?" diye sordu Lingg. "Burada inmeliyim, tabii eğer yalnız devam edebileceksen, yoksa gece boyunca seninle kalayım mı?"

"Şimdi gayet iyiyim," diye karşılık verdim, cesur bir edayla.

"İyi," dedi, "otuz saat kadar sonra New York'a varacaksın, ertesi sabah da gemiye binersin; yerin Cunard şirketinin Scotia adlı gemisinde, ikinci kamara, yine Will Roberts adına. Sakın gemiyi kaçırma, Liverpool'da in. Ida Liverpool ve Cardiff'teki postaneler aracılığıyla seninle iletişim kuracak, Will Roberts da ona Jane Teller adıyla mektup gönderebilir, Altona'ya. Anladın mı? Al, bu kitapta senin için hazırladığım bir şifre hâlinde her şey yazılı; şifrenin anahtarının yer aldığı kitap da şu. Şu dünyada hiç kimse bu yazıyı okuyamaz; ama ben senin yerinde olsam birkaç ay hiçbir şey yazmazdım, hele işler kötü giderse aylarca yazmazdım, ama buna en iyi sen karar verirsin. Unutma, bir şeylerden şüpheleniyorsan ihtiyatlı olmak en iyisidir, ayrıca kaçmak için bana söz vermiş olduğunu da unutma; yakalanmamalısın, unutma, tamam mı?"

Başımla onayladım. "Doğru olanı yaptık, değil mi?" diye sordum usulca.

"Tabii ki, Rudolph," diye cevapladı. "Tabii ki. Kuşkun olmasın. Ben de aynı yoldan ilerleyeceğim, hiç şüphen olmasın." Gözleri bir tanrınınki gibi parlıyordu.

"Seninle ilgili hiçbir şüphem yok," dedim, "fakat bu yolun doğruluğundan şüphe duymaya başladım."

"Çünkü çok sarsıldın ve rahatsızlandın," diye karşılık verdi ciddîyetle. "Rahatsızlanmasaydın, hiçbir şüphe duymayacaktın. Onların yaptıklarını

düşün, kurşunladıkları kızı, küçük çocuğu düşün! Artık hoşça kal sevgili dostum, hoşça kal!" Bir kez daha, son kez, öpüştük.

Akabinde trenden indi, yalnız başıma kaldım. Yalnız kalamazdım! Ayağa fırladım, ona seslenmek için kapıya koşturdum; o ölümcül titreme yeniden musallat oldu, ama kendimi toparladım. Sonuç itibariyle, geri çağırmak onu ve Ida'yı tehlikeye sokacaktı! Yapamazdım. Kapıda öylece dikilip arkasından baktım; her zamanki ayağına çabuk, sessiz adımlarla platformdan hızla çıkışını izledim. Geniş omuzlarını, sağlam bedenini seyrettim. Derin bir nefes alıp yerime geri döndüm. Saat gece yarımdı. Yeni bir gün, dedim kendi kendime. Tanrım! Yeni bir gün...

Birkaç dakika sonra kondüktör içeri girip uyumak ister miyim diye sordu.

"Arka vagondaki ikinci kompartımanı sizin için hazırladım," dedi, "10 numara; dostunuz rahatsız edilmemenizi istediği için şimdi söyleyebildim. Rahatsız mısınız?"

Şikago'dan geçiyordum, dedim, dört başı mamur bir yemek yedik, çok içtim; dostumla uzun zamandır görüşmemiştik.

"Ben de öyle tahmin etmiştim," diye karşılık verdi. "Brendi kokusu aldım. İçmeye çok alışık değilseniz, ipin ucunu bu kadar kaçırmak iyi değildir. Daha geçenlerde neredeyse kendimi öldürüyordum. Öyle çok da içmedim, yarım şişe burbon, sanırım; ama ayağa fırlayıp herkesle kavga etmek istedim. İçki beni çılgına çevirmişti; yanıma bir yükseltilmiş demiryolu yaklaşsa, onunla da kavgaya tutuşurdum, yapardım."

Bu sıradan sohbet beni gündelik hayata geri taşıdı, bana müthiş iyi geldi.

"Otur da bir şeyler içelim," dedim.

"Yok, yok!" diye karşılık verdi, kafasını sallayarak. "Olmaz, yemin ettim, hakkaten! Hanıma bir daha yapmayacağıma yemin ettim, yapamam... İki çocuğumuz var, iki kız, biri kumral diğeri esmer. Böyle tatlı bir çift şeftali görmemişsinizdir! Onların nafakasını içkiye veremem, hayır bayım. Bu işte ayda en çok yüz dolar elime geçiyor; arada sırada birileri çıkarıp biraz veriyor elbette, ama elleri öyle kolay ceplerine gitmez zenginlerin...

"Karımın parayı idareli kullanmakta üstüne yoktur, ama yemeye içmeye falan ayda kırk dolar gidiyor, kirası, vergisi, giysisi derken ayda otuz dolardan fazla biriktiremiyoruz, hayır bayım, yirmi yılda bu çocuklar için bir servete dönüşmez, öyle değil mi? Görüp görebileceğiniz en cici çocuklardır. Bakın," (konuşurken cüzdanını çıkarıp bana fotoğrafları gösterdi) "şu Joon, şu da Jooly.* Onlara bu isimleri verdik, çünkü bu aylarda doğdular. Ne şirinler, değil mi! Ha?"

Onaya ihtiyaç duymasa da çocuklara övgüler düzdüm.

"Anneleri bir *Kaintucky*** kadını, ben de bu civardanım, Indianalı. Sen iş seyahatindesin, değil mi? Çantana bakılırsa manifatura işindesin sanırım, ha?"

"Evet," diye karşılık verdim, "New York'a geri dönüyorum. Bir hafta içinde yeniden yollara düşeceğim."

"Ben de öyle düşünmüştüm," dedi, "seni gördüğüm anda ne iş yaptığını çakmıştım."

Zil çaldı, görevinin başına dönmesi gerekiyordu;

---

* Joon: Haziran, Jooly: Temmuz –ç.n.

** Kentucky'nin Güneyli ağzıyla söylenişi. –ç.n.

ama ayrılmadan önce ona beni sabah dokuzda uyandırmasını, kendimi berbat hissettiğimden gelirken yanında kahve de getirmesini söyledim. Yapacağını söyledi, ben de ranzama kıvrılıp uyumaya çalıştım. Başta olanaksız gözüktü, ama bunun için bütün kararlılığımı gösterdim. Düşünmemeliyim, dedim kendi kendime, uyumalıyım, uyumak için de Lingg'in dediği gibi, başka bir şey düşünmeliydim. Ama beynim âdeta bomboştu, her yalnız kalışımda havada beliren kıvılcım gözümün önüne geliyor, gümbürtüyü işitiyor, o dehşet verici görüntüyü görüyordum. Derken Elsie'yi düşündüm, ama bu yüreğimi dağladı. Hayır, geçmişi düşünmeyecektim.

En nihayet bir çıkış yolu buldum, kondüktörün iki çocuğunu düşünecektim, esmer olanla kumral olanı. Yedi ve beş yaşında olan "Buffalo'nun en cici çocuklarını", idarelilikte üstüne olmayan annelerini ve de çalışıp para biriktiren babalarını. Şirin "şeftaliler". Fotoğraflardakiler için söylenebilecek en son şey şirin olduklarıydı, yine de babanın övgüsü onları gözümde güzel kıldı, sonrasını hatırlamıyorum.

Cana yakın kondüktör beni sabah uyandırdı, kahve de getirmişti, fakat yataktan sıçrayarak uyandığımdan kafamı üst ranzaya çarptım ve gerisin geri devrildim.

"Yüce Tanrım!" diye bağırdım, "beni amma irkilttin!"

"Bütün gece içilmiş brendinin sabahı kadar kötüsü yoktur. Ağzın leş gibi, değil mi?"

"Berbat," dedim, "başım da ağrıyor; feci hastayım, titriyorum."

"Bilmem mi," dedi. "Kalk, elbiselerini giy, burada açık pencerenin önünde otur. Harika bir hava

var, sıcak, pek güzel; ölüyü bile diriltir; işte gayfen, bulup bulcağan en iyi gayfelerden, içindeki süt de sana iyi gelir. Senin yerinde olsam o brendiyi camdan dışarı atardım.

"Valla," dedim, "dostum ise akşamdan kalmalığın en iyi ilacı sabah bir tek atmaktır dedi."

"Yok yav!" dedi hayretle, "amma da saçma. Senin gibi bir genç bunu kolaylıkla atlatır."

"Sanırım haklısın," dedim, görünüşe bakılırsa gururu okşanmıştı.

"Havadisleri duydun mu?" diye sordu. Başımı iki yana salladım, sesimin titremesinden korkuyordum.

"Şikago'da bombalar atıyorlarmış," dedi. "Allahın belâsı yabancılar Haymarket'te yüz altmış polisi öldürmüş."

Yüz altmış! Ona bakakaldım, Lingg'in "Haymarket" lafı kafamda dönüp durdu. Yüz altmış mı!

"Yüce Tanrım!" diye bağırdım, "korkunç!"

"Aynen öyle," dedi. "Polis bu sabah iki bin kişiyi gözaltına almış. Bombayı atan adamı yakalarlar, Şikago'da urgan ucuz. Hepsi havada dans edecek, lanet olasıcalar!"

"Valla," dedim ranzamdan inerek, "hiç dans havamda değilim."

"Botlarını giy," dedi, "gel, şurdaki camın yanına geç." Lafını dinledim.

İlk sınavı atlatmıştım, uyumak beni canlandırmıştı; ilahî unutuş düşüncelerimin uçuşan kollarını birbirine bağlamıştı, bir kez daha kontrolümü ele geçirmiştim, artık korku duymaksızın, ama sonsuz bir pişmanlık içinde...

Bunun üzerinde düşünmeyecektim, düşünmemek için de Elsie'yi düşündüm; ama bu da benim için çok acıydı. Ne düşünecekti? Ne düşünebilirdi

ki? Beni anlamaya çalışır mıydı? Tahmin eder miydi? Edebilir diye korktum. Onu düşünmeye cüret edemedim.

İlk fırsatta yeniden kondüktörü bulmalı, çocukları hakkında konuşturmalıydım. Tek yapmam gereken doğru anlarda bir "Cidden mi?" veya "Yapma yahu!" patlatmaktı. O da yine kendini kaptıracak, kendisinin, karısının hikâyesini, çocuklarının hikâyesini anlatacaktı –Jooly'i sıcak banyo yaptırarak boğmaca öksürüğünden nasıl kurtarmış da, Joonie daha bir yaşına basmadan nasıl yürümüş de, "evet bayım, o gördüğüm en uzun bacaklara sahip"miş de– her şeyi. Artık aile tarihçesini yazabilir duruma gelmiştim...

Yine de adam nöbetini bir sonraki kondüktöre bıraktığında çok üzüldüm, ağzını bıçak açmayan ketum bir *Yankee*'ydi çünkü yeni gelen. Onun ufak, gri, dağ gelinciğini andıran gözleri beni korkutmuştu, bu yüzden trende birkaç kitap satın aldım ve kendime kitap okuyor havası verdim; oysa neden bahsettiklerinin bile ayırdında değildim. Yine de bu sayede meşgûlmüşüm gibi görünüyor, yersiz sorulardan korunuyordum. Akşam yemeği, derken çay vakti gelip geçti, yeniden uyku vakti geldi, fakat ranzama girmeye cesaretim yoktu. Uyumamam gerek diye düşünüyordum, haklı da çıktım. Başım sürekli zonkluyordu, trenin takır tukurtusu sinirlerimi mahvetmişti. Gözlerimi hiç kapamadım; ama Lingg'in formülünü kullanıp sebatkâr bir şekilde önemsiz şeylere kafa yorarak sakinleştim, bunu birkaç kez yapmayı başarınca kendime güvenim artmaya başladı. İnsan zihninin efendisi olabilirse, kaderinin de efendisi olur, dedim kendi kendime; Haymarket'teki dehşet verici saatlerden Lingg'in yanımdan ayrılmasına kadarki

süre hariç, kontrolümü hiç yitirmemiştim. Tren gece boyunca takır tukur, takır tukur, takır tukur... yoluna devam etti! Sanırım her bir saatin geçişini saatimden izledim.

Fakat en sonunda gece nihayete erdi, birazcık buna gücümün yeteceğini hissettiğim anda, saat altı olmadan ayağa kalktım, güneşin Hudson üzerinden tüm görkemiyle doğuşunu izledim. New York'a uzanan büyük nehir boyunca ilerliyorduk. Saat yedide kahvaltımı yaptım, hiç kimsenin şüphesini çekmeksizin –bundan eminim–, on gibi trenden indim. Ketum kondüktöre manifatura işinde olduğumu, pek zengin biri sayılamayacağımı söyleyecek kadar oyunumu oynamayı sürdürmüştüm; yine de eğer benimle bir içki içerse memnun olacağımı belirttim. Başını iki yana salladı:

"İçmem," dedi.

"Bir sigara peki?"

"Uyar," dedi, bu iyisidir diyerek ona on beş sentlik bir sigara aldım, hoşuna gitti.

Yeniden New York'taydım! Buradan ayrılalı bir yıldan biraz fazla olmuştu, ama bu on iki ay elli yıla bedeldi, neredeyse bir ömre!

Tanındığım yerlere gidemezdim. Will Roberts nereye giderdi? İkinci sınıf bir otele. Bunlardan birine girdim, banyo yaptım, ardından odamda üstlerinde adım yazıyor mu diye bütün elbiselerimi tek tek inceledim. Yoktu. Will Roberts'a gönderilmiş bir, iki zarf yazdım farklı el yazılarıyla, bunları biraz pislettim, köşelerinden yırttım, birini çantama soktum, bir diğerini Lingg'in üstünkörü baktığım değerli kitabıyla birlikte cebime soktum. Kitabın içinden çıkan, "Sevgili Will"e yazılmış mektubu da uygun bir vakitte okumak üzere cebime koydum. Bir an önce kendimi dışarı atıp açık

havaya çıkma, yalnız kalıp gevşeme arzusu duyuyordum. Otelden bir, iki blok uzaklaşıp sokaktan bir araba çevirdim, doğrudan beş kilometre kadar uzaktaki Central Park'a sürdürdüm. Tanrım! Ne kadar güzel bir yer orası. Parkın içinden geçip Riverside Drive'a çıktım, Hudson'u tepeden gören bir yere oturdum, burada Lingg'in mektubunu okudum:

"Sevgili Will,

Bunu okurken New York'ta, ya da belki senin sevgili İngiltere'nde olacaksın, yoksa Galler tepeleri mi demeli? Her nerde olursa olsun beni unutmayacağını biliyorum, sen de bilmelisin ki ben de seni asla unutmayacağım. Belki bir daha görüşürüz, ama bu pek mümkün gözükmüyor. Bana okyanusun karşı tarafına, evine gideceğini ve asla dönmeyeceğini söyledin, sanırım haklısın, buranın iklimi sana uygun değil. Ben Şikago'dan herhâlde hiç ayrılmam. Yine de ruhlarımız buluştu bir kere, amaçta ve aşkta bir oldu, bundan dolayı son derece memnunum.

Hep senin Jack'in."

Çıkıp bir İtalyan lokantasında öğle yemeği yedim, birkaç gazete aldım. Hiç bu kadar azıtmamışlardı; hepsi nefret ve korkuya dayalı en vahşi yalanlarla doluydu tıka basa. Polisin Şikago'da suçluları yakalamak için bir "ağ" kullandığı şeklindeki tâbiri ilk kez gördüm. Daha şimdiden şüphelendikleri dört bin kişiyi gözaltına almışlardı; Spies, Fielden ve Fischer bunlar arasındaydı, Parsons'ı arıyorlardı. Anlatılanlara göre, Parsons bomba atıldıktan bir saat sonra şehirden ayrılmış-

tı. Önde gelen gazeteler bombayı onun attığı, ve onun peşinden çok sıkı bir takibin sürdüğü kanâatindeydi.

Neredeyse bütün bir öğleden sonra yürüdüm, güneş ve hava sinirlerimi yatıştırdı. Yalanlarla dolu gazetelere sadece göz ucuyla bakmıştım.

Ertesi sabah saat dokuzda gemide olmalıydım, o gece otelde çok az uyudum. Saat beşte kalktım, giyindim, tıraş oldum; ardından iskeleye gittim, beni buharlı gemiye götürecek tekneye bindim, gemiye çıkınca ranzamı buldum. Orada düşünüp, Pembrokeshire'da doğmuş olduğum ve anavatanıma geri döndüğüm şeklindeki hikâyede karar kıldım. Aksanım sayesinde nerede olursa olsun bir Amerikalı olarak görüleceğimden emindim.

Gemide herkes Şikago'da atılan bombayı konuşuyordu. Bombayı atan Parsons'ın yakalanacağını umuyorlardı. Artık ne olup bittiği öğrenilmişti. Altmış polis yaralanmıştı, bunların yedisinden umut kesilmişti, sekiz polis hemen orda ölmüştü; lâkin, daha sonra yaptığım araştırmalar sonucu, yaralıların büyük çoğunluğunun polis kurşunlarıyla yaralandığını öğrenecektim. Suçlanan kişiler, yani Spies, Fischer ve Fielden daha şimdiden, bedeni teşhis edilebilmiş ilk polis memuru olan Mathias J. Degan'ın öldürülmesine suç ortaklığı yapmakla suçlanıyordu.

Bu suçlamalar içimi nefretle doldurdu. Herkesten daha iyi biliyordum ki ne Spies, ne Fischer ne de Fielden ne olaydan önce ne de sonra suç ortaklığı etmişti; olayla uzaktan yakından bir ilgileri bulunmuyordu. Elbette masumiyetleri zamanla ortaya çıkacaktı. Küçümser bir gülümsemeyle

bu suçlamaları kaale almamıştım, oysa kendimden böyle aptalca emin olmamalıydım; Amerikan adâletinin riyakâr dalaverelerini pek çok kişiden daha iyi bilmem gerekirdi.

-X-

Scotia'yla New York'tan Liverpool'a geçişim bu olaylar silsilesindeki en şükran duyulası fasıldı. Gemiye sinirleri harap hâlde, vicdanın bitmek bilmez sorgulamalarıyla zehirlenmiş, telâfisi mümkün olmayan kayıpların, elimden kayıp gitmiş dostluğun ve aşkın hatıralarıyla çıldırmış durumda binmiştim. Kendimi köklerinden kopartılmış, sefalete ve ölüme terk edilmiş gibi hissediyordum; fakat gemiye binip de karayı geride bırakır bırakmaz, doğanın iyileştirici güçleri ebedî görevlerine bir kez daha girişti. Görevlilerin o sessiz İngiliz tavırlarında bayıldığım bir şey vardı; kamarotların kibar, saygılı davranışları huzur ve sıcak duygular veriyordu, bütün bu insanların hayatlarındaki bir nevi dingin hoşnutluk, üzerimde daimî bir sakinleştirici etkisi yaptı. Çok az konuştum; ama sohbet nerede dönüyorsa oranın yakınında oldum, başkalarının konuşmaları da üzücü, tatsız düşüncelerimden uzaklaşmamı, sakinleşmemi sağlıyordu çünkü.

İlk gün herkes tartılmaya gitti, ben de onlara uydum. Şikago'da yaklaşık yetmiş dört kiloydum, o gün ise şaşkınlıkla yetmişin altına düştüğümü gördüm. Üç günde dört kilo vermiştim, oysa her zamanki gibi yiyip içmiştim. Ne büyük bir gerginlik yaşadığımı anlamaya başladım.

Gemideki ilk günlerimde pek uyuyamadım, deniz havası sanırım beni gerginleştiriyordu; geçen her saatte Lingg için daha çok kaygılanıyordum, ayrıca Elsie'yi bir daha asla göremeyeceğimi bilmek içimi kavuran, devasız bir ıstıraptı. Onu

düşünmekten, ona ne olacağını, benim beklenmedik, akla sığmayan yokluğumu nasıl karşılayacağını merak etmekten kendimi alıkoyamıyordum. Düşüncelerim aynı temalarda –Lingg'in içinde bulunduğu tehlikeden Elsie'nin acısına– kafesteki maymun gibi, gece gündüz dört dönüyordu, ta ki zavallı zihnim acıyla derinden kavrulana dek.

Bir sabah kamarotun biri bana çok iyi gözükmediğimi söyledi, uyuyamadığımı itiraf ettiğimde de bana doktoru görüp bir ilaç yazdırmamı salık verdi. Bunun üzerine doktoru aramaya başladım, böylece dünyadaki en ilgi çekici insanlardan biri olan esmer, yakışıklı, sempatik, espri patlatmada mesleğinden daha başarılı İskoçyalıyla, Philip isimli zatla tanıştım. Doktorlar hastalıkları incelemekle işe başlar ve hastalarını incelemekle bitirir; henüz otuzuna varmamış olmasına rağmen Doktor Edward Philip de hastalarına bu şekilde yaklaşıyordu. Bana kolaylıkla uyumamı sağlayabileceğini söyledi ve ufak bir doz kloral verdi.

Birden aklıma bir fikir geldi, ona bir doz morfin veremez mi diye sordum.

"Buna gerek yok," dedi, "göstereceği yan etkiler de cabası," bana, her birinde bir buğday tanesinin onda biri boyutunda, ufak morfin taneciklerinin bulunduğu minik bir şişe gösterdi.

O gece bir şey söylemedim; ama bunu aklımın bir köşesine yazdım ve doktorla samimiyeti ilerletmeye karar verdim. Şimdilik payıma düşenle yetinerek elimdeki kloralle çıktım. Philip bana hareket etmek iyi gelir demişti, ben de gün boyunca güvertede turladım, gece on birde uyumaya hazır hâlde ranzama uzandım. Bir bardak çikolata, ardından klorali içtim, uykum gelmeyince maskotlarımı, yani kondüktörün iki ufaklığını, Joon ile Jooly'yi,

adamın onlarla nasıl gurur duyduğunu düşünmeye koyuldum, böylece unutuşa sürüklendim.

Uyandığımda kamarot yanı başımda duruyordu.

"Saat yedi, efendim! Yedide uyandırmamı söylemiştiniz."

Kendimi yenilenmiş hissediyordum. Uyumak ne kutsal şeydir! Kalkıp giyindim, ve o andan itibaren nekahet dönemine girdim.

Her gün odasına girip doktorla laflıyordum, seyahatin bitmesinden günler önce ondan morfin tabletlerinin olduğu şişeyi satın almayı başardım bunların yarısını pantolonumun cebinde cam bir şişeye, diğer yarısını da yeleğimin cebinde karton bir ilaç kutusuna koydum, böylece yakalanırsam bunları hemen yutabilirdim. Canlı yakalanmamaya kararlıydım; fakat tuhaf kaçacak belki, ama zerre kadar yakalanma korkusu taşımıyordum. Hayat bana o kadar az şey sunmuştu ki –Elsie ve Lingg'siz bir hayat çok yavan ve bezdiriciydi– ne kadar çabuk biteceği umurumda değildi, yeter ki darağacı platformunda, herkesin önünde utanç duyarak bitmesin. Kolay bir kurtuluş yoluna sahip olmanın verdiği güven yıpranmış sinirlerimin yatışmasını sağladı.

Günler geçip biz Atlantik ortasının berrak güneşinde ve rakseden havasında ilerledikçe, duygularım normal seyrine dönmeye başladı. Gün geçtikçe kendimi toparladım, bir süre sonra kara göründü; Güzel bir mayıs sabahı saat on birde Mersey'e uğrayıp Liverpool'a yollandık. Doktor Philip bana sessiz, ikinci sınıf bir otel önerdi, gösterdiği yakınlık için ona teşekkür edip kıyıya çıktım. Gemide düzenli olarak tıraş olmuştum, tanınırım diye zerre kadar korkmuyordum.

Daha önce İngiltere'ye hiç gelmemiştim; evler ufak, mütevazı ve sayıca alabildiğine çok gözüktü gözüme. Trenler oyuncak gibiydi, Amerikan tren yollarının elli tonluk katarlarından sonra buradaki vagonlar oyuncak trenleri andırıyordu. Fakat Liverpool bana, yüzlerce farklı açıdan hep Hamburg'u hatırlattı; İngilizler de Almanları ve çocukluğumu. Almanlardan biraz daha ince yapılı, ama daha uzunlardı; daha iyi giyiniyor, kendilerinden daha hoşnut gözüküyorlardı. Her köşede ciddî bir refah kendini belli ediyordu, bu ufak adanın büyük bir imparatorluğun merkezi olduğu açıkça belliydi. Akşam yemeğinden sonra otele gittiğimde, bir akşam gazetesi aldım, gördüğüm ilk şey "Şikago" manşetli, bana bakan kısa bir yazıydı:

"Anarşist Lider Yakalandı."

Yüreğime inecekti, yoksa Lingg miydi? Telgrafla gönderilmiş haberin her bir sözcüğü beynimde canlandı. Ayrıntılara girilmemişti, isim belirtilmemişti, ama içeriği manşetle sınırlı bu haber beni korkutmuştu. Daha fazla bilgilenmek istiyordum, ancak başka bilgi yoktu. Gece boyunca gergin bir düşünce bombardımanı yaşadım. Ertesi günün gazetelerinde biraz ayrıntılara girilmişti, fakat hâlâ isim belirtilmemişti. Yine de en nihayet biraz sezgilerle ve el yordamıyla da olsa Şikago'daki insanlar en sonunda polisin kayda değer birini yakaladığını anlamaya başlamıştı. Bunun Lingg olduğuna emindim. Gazeteciler ondan "vahşi canavar" diye bahsediyordu. Bu fikre nereden kapılmışlardı? Kendi kendime konuşup duruyordum; ama bu kişi hakkında yazılmış her bir satırdan nefret ve korku akıyordu. Yakalanan bu yeni kişinin gazeteciler üzerinde sıra dışı bir etki bıraktığı açıktı. Uyuyamadım.

Daha şimdiden Liverpool'da her türlü Amerikan

gazetesini bulabileceğim bir yer keşfetmiştim, oraya her gün gittim. Şehre varışımdan bir hafta sonra, ilk kez elime bir Şikago gazetesi geçti; gazeteyi açtığımda karşıma şu manşet çıktı: "Louis Lingg Yakalandı." Kalbim duracaktı. Bir süre sonra bütün hikâyeyi en baştan oturtmaya başladım, gazetecilerin "gözü dönmüş terörist," "bomba imalatçısı," "vahşi canavar Lingg" gibi sıfatlarını seçmeye başladım.

Hermann Schuettler adlı bir polis müdür yardımcısı sadece cesur olmakla kalmayıp, çok güçlü biriydi de; bir keresinde Şikago'da bir kabadayıyı tek yumrukta öldürmüştü. Lingg ve onun nerede yaşadığı hakkındaki bilgiler Emniyet Genel Müdürlüğüne ulaştığında, Schuettler hemen onu yakalama işini üstlenmişti. Lingg'in eşkalini tüm ayrıntısıyla öğrenmiş olan polisler sokağı kuşatırken Schuettler onun evine gitmişti. Ama kuş kafesten çoktan uçmuştu. Muhbirin verdiği bilgiler ise eksiksizdi. Schuettler Lingg'in çalışmadığı zamanlar tuhaf işlerle uğraştığı, nehrin yanındaki ufak marangoz atölyesini de biliyordu. Schuettler ile yardımcısı Loewenstein oraya gitmişti. Burası büyük bir çalışma odası ile iki küçük odadan müteşekkil, tek katlı ahşap bir binaydı. Atölyenin kapısı kilitliydi, Schuettler omzuyla yüklenerek kilidi kırıp odaya dalmıştı. Şöminenin karşısındaki pencerenin yanında oturmuş kitap okuyan Lingg, sesi duyunca kitabı fırlatmış ve bir sıçrayışta polisin gırtlağına yapışmıştı. Schuettler gazetelerin birinde kendisini Şikago'nun en güçlü adamı olarak gördüğünü, iş icabı düzinelerce kabadayıyla dövüştüğünü belirtiyor; yine de Lingg'le giriştiği kavga gibisini hiç yaşamadığını gazetecilere itiraf ediyordu. Odanın döşemesinde yuvarlanarak iblisler misâli

dövüşmeye başlamışlardı; Lingg azimle Schuettler'ı kapıya doğru sürüklemişti. O kadar iç içe geçmişler, o kadar hızlı hareket etmekteydiler ki Loewenstein sadece gözleyip fırsat kolluyordu. Bu fırsat biraz sonra çıkacaktı. Lingg yavaş yavaş Schuettler'ı tepelemeye başlamıştı; Schuettler, Lingg'in başparmağını ağzından içeri sokmasıyla neredeyse boğulacağını, parmağı koparasıya ısırdığını itiraf ediyordu. Lingg, acıya rağmen onun tepesinden inmemişti, biraz daha dursa Schuettler bayılacaktı. Lingg üste gelince kafası ortaya çıkmıştı, tam kavgayı kazanacakken Loewenstein kalın bir sopayla vurarak onu bayıltmıştı, kendine gelmesine fırsat tanımadan onu hemen karakola taşımışlardı. Her nasılsa herkes bunun önemli bir av olduğunu biliyordu. Lingg tek kelime etmemişti; fakat kavga sırasındaki müthiş mücadelesi herkesi etkilemişti, sadece duruşu, varlığı bile o kadar güçlüydü ki ondan herkes "teröristlerin lideri" olarak bahsediyordu.

Hikâyeyi en baştan itibaren düşündüğümde, Lingg'in ismi nasıl ortaya çıktı diye kendime sormadan edemedim. Birden zihnimde bir şimşek çaktı, biri ispiyonlamış olmalıydı, şu Raben'dı kesin. Bundan adım kadar emindim –soluk benizli yılan! Raben'a nereden bulaştım diye kendimi için için yiyerek korkunç, berbat bir gece geçirdim!

Ertesi gün yeniden postaneye gittim, Willie Roberts adına gönderilmiş bir mektup vardı. Ida'dan gelmişti. Mektup özellikle muğlak bir dille yazılmıştı, ama benim için yeterince açıktı. Ida Jack'in çok ağır bir hastalık geçirdiğini anlatarak başlıyordu; korkmuştu ama sonunun iyi olmasını umuyordu. Hastanın mesajı sözümü tutmam yönündeydi; ve hastaların da genellikle çok kayda

değer şeyler yapabildiğini hatırlatıyordu bana. Ida hasta odasından hiç çıkmadığını anlatarak devam ediyordu; hayatı orasıydı, oradan uzakta yaşaması çok zordu.

Ida'nın mektubunun kişisel kısmı burada sonlanıyordu. Bunların yanı sıra, Yüce Will'e sınırsız bir sevgi besleyen, öfkeden çılgına dönmüş bir genç bayanın kendisini ziyaret edip uzun saatler kaldığını anlatıyordu. Kız Will'in kendisinden niye kaçtığını biliyordu, onu koşulsuz affetmişti, Will ne zaman isterse onun yanına gitmeye hazırdı. Ida, "Eğer aşk hakkında bir hüküm vermem icap ederse, bu gördüğüm tamamen gerçek," diye yazmıştı. Kızın annesi ise Will'in serserinin teki olduğunu düşünüyordu ki, bu da onun Will'i ne kadar az tanıdığını ortaya koyuyordu. Ida Will'in göndermek isteyebileceği her türlü mesajı kıza iletmeye söz veriyordu. Jack de R.'nin Kariyotlu olduğunu eklemek istiyordu.

Mektupta verilen temel mesajlar şunlardı: "Yakalanmama sözümü tutmalıydım ve Lingg her an yeni bir eylem yapabilirdi." Raben'ın hain olduğuna ilişkin tahminim doğrulanıyordu. "R. Kariyotlu" ifadesini başta anlamlandıramamıştım, ama sonra Yahuda'nın Kariyotlu [İskariyot] olduğunu hatırladım. Elsie beni affetmişti, ona bir haber ulaştırırsam yanıma gelecekti. Yanıt olarak ne göndermeliydim? Sadece şunları söyledim: Dostuma verdiğim sözü tutacaktım, biricik aşkıma da beni unutması için yalvardım. Bunu yazarken çok zorlandım, sonrasında da Elsie bunu nihai kararım olarak görmediği için minnettar kaldım. Belirtmeme bile gerek yok sanırım, cevabımı bizzat Bonfield'ın ya da Schuettler'in eline geçse bile şüphe çekmeyecek bir tarzda kaleme aldım.

Ida'nın mektubu üzerine kafa yordukça, Lingg'in mahkûmların bile "kayda değer şeyler" yapabildiğini söyleyerek ne demek istediğini merak ettim. Belli ki hapishanede, hayır için de şer için de elinden bir şey gelmediğini hissediyordu; yoksa dışarı çıkmak için neden bu kadar umutsuzca çırpınacaktı ki? Onun öngörü yeteneği ve cesareti hakkında benim bile bir fikrim yoktu.

Üstlendiğim rol gözüme pek değersiz gözüküyordu. Geri dönüp teslim olmak istiyordum, ama Lingg'e söz vermiştim, trende defalarca tekrarlatmıştı, şimdi Ida da buna bir kez daha dikkat çekiyordu. Londra'ya gidip İngiliz basınını biraz olsun etkilemeyi deneyebilirdim; onlar bu konuda Amerikan gazetelerini aynen kopyalıyorlardı gerçi. Batılı gazetecilerin sansasyonel manşetlerini aynen kullanıp, işin ayrıntılarına pek yer vermiyorlardı, bu olay İngiltere'de o kadar ilgi görmemişti çünkü.

Şikago gazetelerinin tamamından açıkça belli olan bir şey varsa, o da Amerikan halkının Haymarket bombalamasından dolayı ödünün patladığıydı. Şikago polisi her gün yeni bir bomba buluyordu. Bunlar için özel bir imalâthane mi kurdular diye düşünüyordum ki, New York'un "Lideriyle" ilgili haberde aynı gaz düzeneğinin yedi ayrı vakada kullanılmış olduğunu okudum. Komiser Bonfield ile yardakçıları çok meşgûldü, kullandıkları "ağ" bir yere kadar işe yaramıştı. On gün içinde, şu ya da bu bahaneyle on binin üzerinde masum insanı tutuklamışlardı, neredeyse yabancıların tamamı demekti bu; bütün bu kitle içerisinde Lingg haricinde tek bir anarşist yoktu. Her gün yüzlerce hukuk dışı tutuklama yapılıyordu, her gün yüzlerce kişi en ufak bir kanıt olmaksızın hücrelere tıkılıyordu, en çok ithamda bulunan ve tutuklama

yapan polis hemen primle ödüllendiriliyordu. Şehrin üzerine ahmaklık derecesinde bir korku sinmişti.

Aynı gün Londra'ya gidip Soho'da bir pansiyon tuttum. Mütevazı bir oturma odası ile yatak odası bana haftada on beş şiline mâloluyordu, her sabah kahvaltı etmek, yani bir bardak kahve ile ufak bir ekmek ise haftada sadece üç şilin altı pense geliyordu. Burada, gazete işinden hiç para kazanmasam bile kolaylıkla birkaç yıl kalabilirdim.

Kalemime fazla güvenmeyişim iyi olmuştu. "Şikago'da Korkunun Saltanatı" adlı yaklaşık bir sütunluk bir yazı kaleme aldım ve Londra gazetelerine götürdüm; ama hiçbir editöre ulaşamadım, ya işyerlerinde durmuyor ya da daha büyük bir ihtimâlle, ne idüğü belirsiz bir yabancıyla görüşmeye yanaşmıyorlardı. Londra'da bir İngiliz editörle görüşmek, Amerikan Dışişleri Bakanı'yla ya da bizzat Başkan'la görüşmekten daha zordu.

Onca çabalayıp da kimseyle görüşememekten gına gelince, yazıdan birkaç kopya çıkartıp beş, altı gazeteye gönderdim. Hiçbir yanıt alamadım. Belki yazı fazla betimleyici bulundu diye Spies, İngiliz Fielden ve Engel'i anlattığım, şahsiyetlere bol bol yer verdiğim bir yazı yazdım. Bu yazı kabûl edilirse Lingg'in ayrıntılı bir portresini vereceğim bir yazı daha yazarım diye düşünüyordum; ama bunun için kafa yormama gerek kalmadı, hiçbir gazete bu yazıyı basmadı, bana bir yanıt bile vermediler. İngiliz gazetelerinin yavanlığı olarak adlandırdığım şeyi, yani okuyucuların gözlerine pek yakışan bir nevi zihinsel alacakaranlığı fark etmeye başlamıştım.

Ama Londra'da her şey vardı, her çeşit fikir ve yetenek mevcuttu. Bir gün Sosyal Demokrat

Federasyonu'nun bir toplantısına gittim ve okyanusun öte yakasından tanıdığım insanlara benzer kişilerle karşılaştım. Yine de konuşmacılardan hiçbiri sıra dışı sayılmazdı. Champion isimli ince, keskin yüz hatlarına sahip, bana anlatılana göre orduda subaylık yapmış, çok da idrak edemediği vahşi komünizmden bahseden biri vardı. Varlıklı bir hava yayan, bayağı bir kitap devirmiş, meselelerin özünü tam olarak kavrayamasa da ağzı mükemmel laf yapan Bay Hyndman gibi Yahudi bir beyefendi de vardı; örgütlü toplumsal dolandırıcılığı kusursuz bir berraklıkla kavramış, dürüst, samimi biriydi, daha ne olsun zaten. Başka bir adam vardı ki üzerimde derin, hoş bir etki bıraktı. Kısa boylu sayılırdı, dört köşe bir bedeni vardı, tıknaz bir tipti, yüz hatları hoştu, düzgün, yuvarlak bir kafası, geniş bir alnı vardı, güzel, sevimli mavi gözlere sahipti. Onun şair William Morris olduğu söylendi bana, idealleri zamana pek ayak uyduramasa da içten, güçlü kişiliği nedeniyle onu ciddî bir ilgiyle dinliyordum. Bana Engel'i ve Fielden'ı hatırlatıyordu, üçünün karakterlerinde de iyilik ve şefkat yer etmişti.

Sosyal Demokrat Federasyonu'nun toplantılarından birinde haberdar oldum *Reynolds' Newspaper*' dan ve hemen editöre iki yazımın birer kopyasını gönderdim. "Şikago'da Terörün Saltanatı"nı geri çevirdi; ama Spies, Fielden ve Engel'i anlattığım kişi portreleri yazımı kabûl etti. Fakat buradaki kişilere ilişkin bazı nitelemelerimi değiştirdi ve yazıyı kısalttı, sonuçta yazı, bir suluboya tabloya ıslak bir sünger gelişigüzel sürülmüş de her şey bulanıklaşmış etkisi uyandırıyordu.

İngiltere'yi güzel bir şekilde anmak isterdim, feci şekilde ihtiyaç duyduğum bir anda bana sükû-

net ve sığınak sağladı çünkü. Ancak İngiltere'nin, aynı Heine'nin döneminde olduğu gibi, kurulu düzenin hâlâ dünyadaki en sağlam kalesi olduğu benim için ayân beyândı. Bireycilik Amerika'dan bile daha ileri noktalara varmıştı, feodal bir aristokrasinin hâlâ varlığını sürdüren kesimi, mülkiyet ve imtiyaz açısından aşırı boyutlara varan eşitsizlikleri âdeta taşlaştırmıştı. Yoksulluk suç muamelesi görüyordu; fakirhanelerde faydasız işlere mecbur tutulmak ve inanılmaz kötü yemekler verilmek suretiyle insanların haysiyetiyle oynanıyordu. Ufak tefek cezaları ödemedikleri gerekçesiyle her yıl yüz bin kişi hapse atılıyordu; binlerce kişi de borçlarından dolayı hapisteydi –Avrupa'da köleliğin sürdüğü tek yerdi. İflâs yasaları Engizisyon kadar barbarcaydı. Mülkiyet haklarını ihlâl eden önemsiz suçlara gaddarca hapis cezaları kesen İngiliz hâkimler, gösterdikleri zalimliğin ötesinde, yarı-açlık rejimi ve gardiyan kırbacı altında kalpleri taş kesilmiş, suç işlemeyi alışkanlık hâline getirmiş bir suçlu sınıfı yaratmıştı. Kimi yetkililer işkence altındaki bu biçarelere ömür boyu hapis verilmesini öneriyordu artık. Yoksullara Napoli'de at, İstanbul'da köpek muamelesi yapılırken İngiltere'deki muamele –dünyanın geri kalanıyla karşılaştıracak olursanız– at ya da köpekten daha aşağı hayvanlara bile yapılana rahmet okutur cinstendi.

İngilizleri daha yakından tanıdıkça, bulabildikleri en büyük incir yaprağıyla malûm yerlerini örtmüş iyi niyetli insanlar olarak onları sevmeye başladım; fakat zamanla yaprak fark edilmeksizin olduğu yerden kaymıştı, artık alenî bir şekilde arka tarafı örtmekteydi.

Haziranın tamamını Londra'da geçirdim, basının göze çarpan isimlerince iki, üç yazım kabûl

edildi. Bunlar için bayağı iyi bir ödeme aldım, hayat o kadar ucuzdu ki biriktirdiğim paraya dokunmama gerek kalmıyordu. Postanın geldiği her gün Şikago gazetelerini okuyordum, her seferinde Şikago polisinin mankafa acemiliği ve de onların akıldışı tavırlarının Amerikan halkı üzerinde yarattığı etki beni daha da şaşırtıyordu. Polis eline geçen bütün yabancıları tutuklama ilkesi ile çalışıyordu, haziran ortasına gelindiğinde on iki ila on beş bin masum erkek ve kadını hapse tıkmışlardı, her gün bombalar, tüfekler ve anarşist klüpler keşfetmeyi sürdürüyorlardı.

Eyalet Başsavcısı usûlüne uygun bir dava açmak için çalışmaya başladığında, kısa süre içinde bu tutuklamaların neredeyse tamamının tamamen hukuksuz ve aptalca olduğunu gördü; polisin itirazlarına rağmen, tutuklananlar tamı tamına binerlik gruplar hâlinde serbest bırakıldı, aleyhlerinde en ufak bir delil bile bulunamamıştı. Savcının elinden tek gelen, önde gelen iki gazeteyle bağlantılı kişiler ile onların dostlarına odaklanmak ve davayı onlara karşı açmaktı. Elbette, Spies ve yardımcısı Schwab suçlandı; yaptıkları bazı konuşmalar nedeniyle Fischer ile Fielden da öyle. Lehr und Wehr Verein'i kuran Lingg ile önemli toplantıların hepsine katılan ve Spies'ın hayranı olduğu düşünülen zavallı Engel de. Parsons da suçlanıyordu, fakat henüz bulunamamıştı.

Suçlananların sergilediği tavır bütün bu korkaklığa ve aptallığa tam bir tezat oluşturmaktaydı. Bir teki bile ne diğerleri aleyhine bir ifade vermeye, ne içinde bulunduğu durum için bir başkasını suçlamaya ne de savunduğu inançlara sırt çevirmeye kalktı. En sonunda mahkûmların bu dile dökülmemiş, tasdik edilmemiş üstünlüğü dramatik

bir zirve noktasına ulaştı. Polis Parsons'ın izine rastlayamamıştı; fakat birden Parsons'ın bir mektubu basında yayınlandı, burada masum olduğunu, teslim olacağını, diğerleriyle birlikte yargılanacağını açıkladı ve bir gün, herkesin şaşkın bakışları arasında, sessiz sedasız Şikago'ya giden bir trene binip bir karakola teslim oldu.

Parsons'ın teslim oluşu ki, Londra'ya telgrafla duyurulmuş ve Londra gazetelerinde çıkmıştı, çok çeşitli sonuçlara yol açtı. Her şeyden önce ona ve onun dostu olan mahkûmlara az da olsa bir sempati duyulmasını sağladı. Bazı Amerikalılar, suçlu biri gidip teslim olur muydu diye samimi bir sorgulama yaşadı, eğer Parsons suçlu değilse, bu sekiz kişiden hiçbiri suçlanamazdı. Yine de bomba atılmıştı işte, bunun için birisinin cezalandırılması gerekiyordu. Parsons'ın teslim oluşunun yarattığı ikinci etkinin ucu bana da dokunuyordu; bu, polisin bombayı hakîkaten atan kişiyi bulmak için bir kez daha aramalara girişmesi demekti. Belli ki aranan kişi o değildi,aksi takdirde kendini bile bile böyle bir tehlikeye atmazdı. Bu da, Lingg'i ispiyonlayan muhbirden bir kez daha yararlanılmasını mecbur kılıyordu. Eğer Lingg ve ben muhbirin Raben olduğunu düşünmekte haklıysak, kesinlikle ismimi polise verecekti, uzun süredir ortalıkta olmamam bombayı aslında benim attığımdan kuşkulanmasını haklı çıkaracaktı.

Parsons'ın dramatik teslim oluşundan iki gün sonra yapılan bir açıklamada, bombanın Rudolph Schnaubelt adlı Alman bir muhabir tarafından atıldığı, kendisinin kaçıp Almanya'ya döndüğü, şu sıra Alman polisi tarafından, özellikle Bavyera'da arandığı duyuruldu. İspiyoncu Raben'dı, artık bundan şüphem kalmamıştı; ama neyse ki bildikleri

yarım yamalaktı, şüphelerinin kanıtı yoktu. Yine de bir keresinde Ida'ya yazıp gayet iyi olduğumu, Şikago'yu yeniden görmek için yanıp tutuştuğumu söyledim. Bir işe yarayacak, bir faydam dokunacaksa hemen dönmeye hazırdım. Jack'in ne düşündüğünü bana haber verebilir miydi? Sonsuza kadar senin ve onun, "Will".

Bu mektubu gönderdikten on gün sonra Ida'dan bir not geldi, belli ki Parsons'ın teslim olmasının ve ismimin polise verilmesinin akabinde yazılmıştı. Bu notta Londra'dan ayrılmamam için bana yalvarıyordu; Jack biraz daha iyiydi, doktorlar iyileşeceği fikrindeydi; ama her ne olursa olsun kendi vatanımda bir ev kurmamı diliyordu. Ida benim küçük dostumla sık sık görüştüğünü, onun binlerce sevgi mesajı gönderdiğini de ekliyordu.

Bu mektubu yanıtlamadım. Bir an önce beni unutması gerektiği dışında Elsie'ye söyleyebileceğim bir şey yoktu, benim adıma hazırlanmış hareket planı da üzerine düşündüğümde hoşuma gitmiyordu. Şikago'ya gidip her şeyi itiraf ederek masum kişileri kurtarmam gerektiğini düşünüyordum, ama verdiğim söz elimi kolumu bağlıyordu, ayrıca Lingg'in aldığımız kararı uygulamamda ısrar etmesinin kendine göre bir nedeni olmalı diye düşünüyordum. Dahası, bütün suçu kendi üzerime alsam bile, itirafım Lingg'i kurtarmazdı, son çıkan Şikago gazeteleri bomba malzemelerinin ve çok etkili bir patlayıcı formülünün onun kendi el yazısıyla sayfalarına yazıldığı kimya kitaplarının Lingg'in odasında bulunduğunu kesin bir şekilde ortaya koyuyordu çünkü. Lingg'in esas beyin olduğuna yavaş yavaş zır cahil halk ile gazeteler bile kanâat getirmeye başlamıştı. Onun hakkında yazılanlar arasından işte size doğru bir tasvir; onu

birinci elden gözlemlemiş bir Amerikalının kaleminden çıkmış. Okuyucularımın Lingg'in işinin ehli muhabirleri bile nasıl etkilediğini görmesi için bu yazıyı naklediyorum.

"Gruptaki en tuhaf kişi, tanıdığım en tuhaf ve insanlıktan nasibini en az almış şahsiyet Louis Lingg'dir: Çılgın kadim Norveçli savaşçıların bir nevi modern hâli; kendisi için yaratacağı sonuçları asla umursamadan, toplumsal düzenin tamamına yönelik hiç eksilmeyen bir intikam ateşiyle hareket eder. İstirahat halindeyken anormal boyutlardaki fiziksel gücü pek az belli oluyor. Boyu ortalamanın biraz altında,* gayet düzgün bir bedene sahip, koyu kahverengi saçlara, kudretli bir yüze, bir insan kafasında gördüğüm en sıra dışı gözlere sahip, çelik grisi bu gözler müthiş bir keskinlikte, derinliklerinde bir çeşit soğuk, nefret dolu bir ateş yanıyor. Elleri ufak ve narin; kafası büyük ve gayet biçimli; yüzü aldığı terbiyeyi ve edindiği kültürü yansıtıyor. Yürüdüğünde –onu sık sık hapishane koridorunda ileri geri volta atarken görüyorum– esas heybeti, ürkünçlüğü ortaya çıkıyor. Çünkü onun kıvrak, kayan, acayip bir sessizliğe sahip adımları ve omuz kaslarının hareketi ona kedivârî, anormal bir hava veriyor ki, yakalandığı sırada saçlarının aslansı kesimi de bu izlenimi pekiştiriyordu, oysa onu gördüğümde saçları neredeyse kazıtılmıştı. Sonuç itibariyle, ufak tefek bir adam

* En dikkatli gözlemcilerin bile önemli hususlarda müthiş hatalara düşmesine tanık olmak doğrusu insanı şüpheye düşürüyor. Yukarıdaki tasvirin yazarı Lingg'in boyunun "ortalamanın biraz altında" olduğunu belirtiyor, gerçek şu ki Lingg "ortalamadan" bayağı uzundu, çıplak ayakla yaklaşık 1,80 idi. Polis komiseri Schaack daha sonrasında Lingg'in "uzun" biri olduğunu yazmıştı. –Orijinal baskıda editörün notu.

için, o şimdiye dek karşılaştığım en korkutucu kişi. Her türlü soruya ve yoruma insanı allak bullak eden bir bakışla karşılık vermeyi alışkanlık hâline getirmiş, sanırım onu izleyen hemen herkes onun parmaklıkların diğer tarafında olmasından büyük bir rahatlık duymuştur..."

-XI-

Şikago'daki mahkeme, benim için bile, insanoğlunun doğasında bulunan gaddarlığın irkiltici, tüyler ürpertici bir ifşasıydı. Ölüm kalım kararı verilecek bir davada, insanların ellerinden gelenin en iyisini yapması beklenir normalde. Bu çok önemli meselenin sıradan insanların meşrebini ve hatta davranış şeklini hiçbir şekilde etkilemediğini keşfetmek ise izleyiciyi şok ediyor.

Bütün yıl boyunca Şikago'nun kapitalist gazeteleri utanç verici bir şekilde tek taraflı davranmıştı. Sütunlarını günden güne, gözü dönmüş bir polis kışkırtıcılığının örnekleri doldurmuştu; hiç durmaksızın Bonfield ile yardımcılarına, bize karşı "kurşun kullanmaları" çağrısında bulunmuşlardı. Ama artık bütün bunların dineceğini, kurulu düzenin uşaklarının en azından bir süre için müdahalede bulunmaksızın bir kenarda duracaklarını ummuştum. Atadıkları yargıçların ve oluşturdukları hukuk mekanizmasının tam da kendi tasarladıkları gibi davranacağından gayet emin gibilerdi. En kötü durumda bile biraz olsun hakkaniyet işler, diye düşündüm ve hakkaniyet biraz olsun işlerse, suçlanan sekiz kişiden yedisinin suçlu bulunması olanaksızlaşır, diye kendimi rahatlattım; çünkü bu yedi kişinin bombanın atılmasıyla uzaktan yakından bir ilgileri bulunmadığı gibi, bombanın varlığı hakkında en ufak bir bilgileri de yoktu. Ne kadar da aptaldım! Davalarda masum kişiler beraat eder zannediyordum hâlâ.

Lâkin dava üzerinde düşündükçe hiddetlenme-

ye başlamıştım, ellerindeki kanıtlar ne kadar sağlam görünüyorsa korkum da o kadar artıyordu, korkumun esas kaynağı buydu. Polis daha şimdiden Lingg'in odasında bombalar bulduğunu iddia etmişti. Bunun kesinlikle doğru olmadığını bilecek kadar yakından tanıyordum Lingg'i, Ida'yı asla işin içine karıştırmazdı. Yakalandığı yerle ilgili verilen tariflerden, onun marangoz atölyesinde tuzağa düşürüldüğünü anlamıştım, eğer hakîkaten başka bombalar bulunduysa burada bulunmuş olmalıydı. Dahası, Lingg'in odasında bulunan bombalarla ilgili tarifler külliyen yanlıştı, bunlar Lingg'in bombalarıyla aynı büyüklükte değildi; her şeyin ötesinde, patlayıcıların dinamit olduğu beyân edilmişti ki, Lingg bunu asla kullanmamıştı. Bu nedenlerle bu bombaların ya polisler tarafından uydurulduğundan ya da bizzat onlar tarafından üretildiğinden emin oldum. Eğer polis Lingg aleyhine sahte deliller üretebiliyorsa, diğerleri hakkında da yalanlar üretmesine kim engel olabilirdi ki? Çıkacak sonuç için endişelenmeye başladım ki, zaten bunda yanılmadığım ortaya çıktı.

Bir sonraki parti Şikago gazeteleri polisin Parsons'ın kitaplığında bombalar bulduğunu, Spies'ın evinde bir düzine kadarını ele geçirdiğini, bir süre sonra da Engel'in dükkânında bombalar bulduğunu yazıyordu. Bunları daha fazla okumama gerek yoktu, Şikago polisi bile kendini aşmış, yumuşak başlı, ihtiyar Engel'i bile bomba imalatçısı gibi göstermişti. Gazeteler bütün bu sözde keşifleri büyük bir ciddîyetle ele alıyor, bombaların fotoğraflarını, ateşleme kapsüllerinin fotoğraflarını ya da ellerine her geçeni, davada önyargı oluşturmak, zanlılara dair dehşet ve tiksinti duyguları uyandırmak üzere yayınlıyorlardı. Kurulu düzen,

cepleri şişkin hırsızlar düşmanlarını yere serme konusunda belli ki ne pahasına olursa olsun kararlıydı. Onlar için hırsız demeye niye tereddüt edecektim ki? Ruskin, Paris Komünü üzerine yazarken, "kapitalistler Avrupa'nın günahkâr hırsızlarıdır ..." dememiş miydi? Ruskin, saldırılması gerekenin, "İnsanın bedenini ve ruhunu son noktasına dek ödlekçe yozlaştıran bu örtük hırsızlık, kendini kendinden bile gizleyen yasal ve saygıdeğer hırsızlık" olduğunu söyleyerek, doğru yere saldırmamış mıydı? Ruskin'in sözüne itibar etmiyorsanız Carlyle, Balzac, Goethe, Ibsen, Heine, Anatole France, Tolstoy, ya da çağdaş düşüncenin liderlerinden herhangi biri veya hepsi birden sizi ikna eder miydi? Bu konu üzerinde hepsi de hemfikirdi. Ben de onlarla aynı görüşleri paylaşıyor, Şikago'da kendilerini yasallaştırmış hırsızların kurduğu bu tezgâhın, kurucularını nasıl koruduğunu, uzun vadede muhaliflerinden tamamen nasıl kurtardığını açığa çıkarmayı istiyorum. Onların bu utanç verici intikamlarını öfkeden değil, sadece bir uyarı ve temsil ettiğim sınıfa yönelik bir ders mahiyetinde teşhir ettiğime inanmaları için okuyucularıma yalvarıyorum. Hıristiyan âlemindeki çoğu demokratik ülkede orta sınıfların yargıyı nasıl satın alıp parmağında oynattığını öğrenmesi işçilerin yararınadır.

Dava zalim bir farstı, başından sonuna bir adâlet soytarılığıydı. Önce de söylediğim gibi, davanın başlamasından haftalar önce gazeteler, polisin her türlü hayâlî yalanı ve iftirası –gazetecilerin anarşist köpeğe müstahak gördüğü her türlü kumpas– ile Şikago halkının beynini zehirlemeye başlamıştı. Dava başladığı sırada binlerce kişi hâlâ şüpheli olarak Şikago hapishanelerindeydi; hukuka aykırı

şekilde orada tutulmaktaydılar ki, böylece zanlılar lehine tanıklık yapabilecek görgü tanıklarının gözü korkutulmaktaydı.

Mahkeme salonu her geçen gün kurulu düzenin dostlarıyla dolup taştı; iyi giyimli bu vatandaşlar kâh tezahüratlarla kâh yuhalamalarla, yani en alenî şekillerde duygularını ifade etti. Zenginlerden sayıca on kat kalabalık olan işçilerin salonda yer almalarına hiçbir şekilde izin verilmemişti; oraya gelen işçiler, salondakileri iyice coşturmak üzere tutuklanmış, hiçbir hukukî dayanak gösterilmeksizin hapse atılmıştı. Her şey nasıl da yüz kızartıcı, acınası bir farstı!

Her şeyden önce, dava, zanlıların herhangi bir şekilde âdil, tarafsız yargılanabilmesine olanak tanımayacak kadar kısa bir sürede başladı. Dava, bombanın atılmasının üzerinden daha altı hafta bile geçmeden, yirmi bir haziranda görülmeye başlandı. Üstelik, dava insanların adâleti düşünemeyecek kadar korku duyduğu suç mahallinde görüldü, mahkemenin daha farklı bir bölgede yapılması talep edildiyse de, bu talep kesin bir şekilde geri çevrildi. Sadece salon değil jüri de özenle seçilmişti. Listedeki bin yedek jüri üyesinin sadece onu işçi mahallesi olan on dördüncü bölgeden seçilmişti; oysa yalnızca bu bölgede 130.000 kişi yaşarken, Şikago'nun toplam nüfusu sadece beş yüz bindi. İşi daha da sağlama bağlamak üzere, on dördüncü bölgeden listeye alınan on yedek jüri üyesi polis tarafından itinayla seçilmişti; bunların hepsi karakolun birkaç yüz metre civarında yaşıyordu. Savunma Avukatı Yüzbaşı Black'in bu isimleri reddetme hakkını kullanması nafile bir çabaydı; bu isimlerin hepsine karşı direnebildiği kadar direndi, savunmanın sekiz ismine karşı yüz altmış kişi vardı;

fakat bütün yedek jüri üyeleri aynı sınıftandı, bu yüzden Black'in elinden bir şey gelmedi. Tek bir örnek bunu açıkça ortaya koyuyor. Bir jüri üyesine karşı çıktı, değişmesi için hâkime talepte bulundu; çünkü bu jüri üyesine sorular sorduğunda adamın en baştan –daha salona dahi gelmeden– zanlıların suçlu olduğuna karar verdiği ortaya çıkmıştı. Hâkim, peşin hükmünü sergilemek, ya da daha ziyade, kapitalist sınıf ile mutlak bir duygudaşlık içinde olduğunu teşhir etmek üzere, bu üyenin jüride kalmasına izin verdi.

Pontius Pilatus,* Hâkim Gary ile kıyas kabûl etmeyecek kadar âdil bir hâkimdi; Pilatus bazı şüpheler taşıyordu, arada sırada da olsa âdil davranmaya gayret ediyordu, fakat Gary bu tarz yumuşamalara katı bir direnç gösterdi. Davanın en başından sonuna dek Başsavcı Grinnell'ı destekledi ve zanlıların avukatına karşı durdu. İşte bir örnek: Gary, yarı deli anarşist Monk'un bir çalışmasını, zanlılardan herhangi birinin bu kitabı gördüğüne dair en ufak bir delil, bu yönde en ufak bir işaret olmamasına ve hatta kitap ne Fielden'ın ne de Parsons'ın anlayabileceği bir dilde yazılmasına rağmen, sanıklara karşı delil olarak kullanılmasını onayladı. Salonu dolduran hasmane bir insan topluluğuyla, peşin hükümleri çılgınca tahrik eden hasmane gazetelerle, sanıkları rakip bellemiş bir jüri topluluğuyla, sanıklar aleyhine jüride peşin hükümler oluşturmak üzere en basit hukuk teamüllerini bile ayakları altına alan bir hâkimle âdil bir karar çıkması ihtimâli pek yoktu. Bütün bunla-

---

* Yazar, Mahkeme Heyetinden İlinois Valisi J.P. Altgeld ile İsa Peygamber'i yargılamaktan imtina eden Vali Pontius Platus arasında benzerlik kurmaktadır. –y.n.

ra rağmen, yine de sanıklara karşı açılan dava o kadar zayıftı ki mutlaka kendi çürüklüğünün üzerine çökeceği izlenimi veriyordu sürekli.

Polisin baş görgü tanıkları Komiser John Bonfield ile Bay Seliger, Bay Jansen ve Bay Shea idi. En hayatî noktalarda kendileriyle ve birbirleriyle çeliştiler. Bonfield'a, "Bu Sosyalistler ile Anarşistlerden sadece bin kadarı toplu hâlde elime geçseydi... hepsinin hakkından bir çırpıda gelirdim," gibi bir şey söyleyip söylemediği soruldu. Böyle bir şeyi söylediğini kabûl etti ve bunu hak ettiklerinin ortaya çıktığını beyân etti. Seliger karakolda yaşıyordu, polisten yüklü miktarlarda para aldığını kabûl etti. Jansen ile Shea Sosyalist klüplere girdiklerini, bunların üyelerini polise karşı kışkırtmak üzere konuşmalar yaptıklarını itiraf etti, daha sonrasında bu iş için para aldıklarını da itiraf ettiler. Yine de Hâkim Gary onların tanıklıklarını kabûl edilebilir saydı ve karşı tarafın avukatı tarafından yapılan sorgu sonucunda temel noktalar açısından ifadelerine güvenilirliğin zarar görmediğini savundu. Oysa bu tanıklar *ajan provokatör* olduklarını bizzat itiraf etmişti. Bu adâlet kepazeliği iki ay sürdü; ama sonlanmasından haftalar önce jürinin sekiz sanığın hepsini de suçlu bulacağına kahrolarak inandım; yine de, jürinin bile böyle bir suç işlemesinin olanaksız bir hâle geldiği anlar yaşandı.

Yüzbaşı Black savunma avukatı olarak işini mükemmel bir şekilde yaptı; Başsavcının iddianamesini paçavraya çevirdi. Bu sekiz kişinin ilk başta cinayet suçlamasıyla mahkemeye çıkartıldığını, sonraki haftalarda polisin onları bombalar (polisin ifadesinde, attığım bomba birden üç bombaya çıkmıştı) imal edip atmakla ya da en azından atılma-

sına suç ortaklığı etmekle itham edip bunu kanıtlamaya giriştiğini ortaya koydu. Yüzbaşı Black, bu davanın tamamen çöktüğünü ortaya çıkardı; sanıklardan bir tekinin bile bombanın fırlatılmasıyla bir ilgisi olduğuna ilişkin doğru düzgün hiçbir delil yoktu. Ardından, bu durumu fark eden Başsavcı Grinnell'ın nasıl tavır değiştirip sanıkları anarşistlikle suçladığını gözler önüne serdi. "Savcılık artık tamamen bu insanların konuşmaları ve yazıları yoluyla cinayeti kışkırttıklarını kanıtlamak için çalışıyor," dedi. Daha da ileri giderek sanıkların kullandıkları sert dil ile bombanın fırlatılması arasında kurulmuş her türlü ilintiyi makaraya aldı. Son olarak da jüriden davayı siyasi bir dava olarak, iki tarafın da ateşli sözlerinin ciddîye alınmaması gereken bir dava olarak görmelerini istedi; fakat önyargılı jüri topluluğunun ne bir şey tartışmaya ne de çağrılara kulak vermeye niyeti vardı. Sekiz kişinin tamamı için de "Suçlu" kararını verdiler.

Kararın kıymeti tek bir olguyla kendini belli ediyor zaten. Bu sekiz kişiden biri, aleyhinde en ufak bir delil bulunmayan, her zaman ılımlı bir dil kullanmış Oscar Neebe'ydi; Desplaines Sokağı'ndaki mitinge katılmamıştı bile. Fakat istisna tanımayı merhamet sayan jüri Nebee'yi diğerleriyle birlikte suçlu buldu. Kararın açıklanmasının ardından sanıklara bu kararın kendileri hakkında uygulanmaması için bir şey söylemek isteyip istemedikleri soruldu.

Hepsi birbiri peşi sıra kalkarak yapabileceklerini düşündüğümden çok daha güzel konuşmalar yaptı. Parsons, elbette ki bu fırsatı harika bir şekilde değerlendirdi, yazılanlara bakılırsa kendini bile aşmıştı. Sözüne, bu davanın kapitalizm ile emekçiler arasında uzun süredir yaşanan çatışmadaki

hadiselerden biri olduğuna dikkat çekerek başladı. "Şikago Vatandaşlar Birliği olarak bilinen milyonerler örgütünün temsilcilerinin," dedi, "bulabildikleri her zayıf noktada davanın sanıklar aleyhine gelişmesi için su gibi para harcadıkları gayet iyi biliniyordu. Kapitalist basın da –'kiralık yalancıların bu rezil, kepaze örgütü yani'– bu milyonerlerin elinin altındaydı... Dava kapitalist çete tarafından oluşturuldu, bu çete tarafından kovuşturuldu, bu çetenin tezahüratları ve yuhalamaları eşliğinde yürütüldü ve çete kararıyla sonuçlandı...

"Şimdi sizden," diye sürdürdü, "biz anarşistler aleyhine bir karar vermeniz isteniyor. İyi de bizim sadece yanıt niteliğinde olan yazılarımıza esas teşkil eden kapitalist basının yazılarına niye bakmıyorsunuz? Limandaki denizciler maaşlarının artması içi greve gittiğinde *The Chicago Times* ne demişti? 'Bunlara el bombası atılmalı; böylece kıymetli bir ders alırlar, diğer grevciler de onların kaderine bakarak ayaklarını denk alır...' Peki ya *The New York Herald* ne yazmıştı? 'Vahşi grevciler kaba kuvvet dışında bir şeyden anlamıyor, kuşaklar boyunca unutmamalarını sağlayacak kadar bunu tatmalılar.' Ya *The Indianapolis Journal* ne yazmıştı? 'Grevcileri şöyle birkaç günlüğüne kodese atın da, bakalım kuru ekmek hoşlarına gidecek mi? *The Chicago Tribune* ne demişti? 'Onlara striknin* verin.'

"Bu editörler ve yazarlar cinayeti teşvik etmekten yargılandılar mı? Oysa onların kışkırtmaları sonucu defalarca cinayet işlendi. Size *The Chicago Tribune*'nde çıkan yazıdan demin alıntı yaptım; bundan üç gün sonra silahsız yedi grevci polis tara-

---

* Hayvan itlafında kullanılan bir tür zehir. –y.n.

fından vuruldu, müthiş bir soğukkanlılıkla katledildiler. *The Chicago Tribune*'ün editörü veya yazarı tutuklanıp cinayetle suçlandı mı? Belli ki Amerika'da zengin kağnısını dağdan aşırırken fakirin eşeği düz yolda şaşırıyor. Biz anarşistlere katil muamelesi yapılıyor; kullandığımız her türlü sert veya ince elenip sıkı dokunmamış söz aleyhimizde kullanılıyor, fakat eğer bizim konumumuza dair biraz kafa yorsanız, bize karşı duyduğunuz nefret belki biraz yumuşar. Çalışmak için can atan işçilerin açlıktan süründüğünü görmek, ya da onların karıları ile çocuklarının her geçen gün biraz daha zayıflayışını izlemek bizim için kolay mı sanıyorsunuz? Bütün bu kış boyunca Şikago'da otuz bin işsiz gezdi ya da, her ailede üç çocuk olduğunu varsayarsak, Şikago'daki nüfusun yaklaşık üçte biri aylarca açlık sınırında gezdi. Daha kemikleri doğru dürüst sertleşmemiş ufacık çocukları fabrika kapılarının etrafında toplaşmış gördüğümüzde, onların ateşin başından sürüklenircesine uzaklaştırılıp emek zindanlarına fırlatıldıklarını, narin, minik bedenlerinin milyonerlerin altınlarına altın katması ya da birtakım aristokratik İzevel'lerin* daha çok takıp takıştırması için kullanıldığını gördüğümüzde, artık konuşmanın zamanı gelmiştir.

"Hâkim Gary yasaların uygulanmasına direnmenin suç olduğunu, bu direniş ölüme yol açmışsa bunun cinayet olduğunu belirtti; eh, Hâkim Gary yanılıyor. Bağımsızlık Bildirimiz Hâkim Gary'den daha yüksek bir mercidir ve burada tiranlığa, hukuk dışı otoriteye direnmenin bir hak olduğu belirtilir; gizli saklı olmayan bir mitingde Ame-

---

* Tevrat'ın 1. Krallar bölümünde İsrail Kralı Ahav'ın karısı olarak geçen İzevel, en kötü yürekli kadını temsil eder. –y.n.

rika'ya özgü ifade özgürlüğünü kullanan silahsız insanlara karşı sopa ve silah kullanan polisten daha hukuk dışı ne olabilir? Hâkim Gary gelip geçicidir, unutulur gider; fakat Bağımsızlık Bildirisi insan bilgeliğinin bir anıtı olarak kalacaktır...

"Savcılığın avukatı benim için 'maaşa bağlanmış bir kışkırtıcı' diyerek hakkımda bir önyargı oluşturmayı denedi. Valla, bana para ödendi. *The Alarm*'ın editörlüğü karşılığında, kendi belirlediğim meblağ olan haftada sekiz dolarlık bir maaş aldım. Haftada sekiz dolar, 'maaşa bağlanmış bir kışkırtıcı' olarak benim ve eşimin geçim kaynağı budur; bu hakareti ne denli hak ettiğimi bütün dünya değerlendirsin.

"Savcılığın saygın temsilcileri, benim cansız bedenimi fakirler mezarlığına kaldırarak bu meselenin üstesinden geleceğinizi düşünmeyin sakın. Beni ve dostlarımı boğazlayarak bu davanın sona ereceğini hayâl etmeyin! Size söylüyorum, başka bir jüriyle, başka bir dava daha açılacak ve orada çok daha âdil bir karar verilecek."

Parsons'ın konuşmasının çeşitli gazetelerde çıkmış parçalarından sadece birkaç satır aktardım; iki gün boyunca konuşmasına rağmen, ulaşabildiğim dökümlerin tamamı birkaç sütunu geçmiyordu. Polisin ifadesini çelişkili yerler haricinde kelimesi kelimesine veren, savcılığın konuşmasını tam metin hâlinde basan *The Chicago Tribune* ve *The Chicago Times*, Parsons'ın konuşmasını lütfedip birkaç satırla geçiştirdi; yine de, peşin hükümlü gazeteler bile onun müthiş bir konuşma yaptığını, bunun büyük bir etki yarattığını teslim etti.

Fakat bana göre, kendisini gayet iyi tanıdığımdan ve konuşmasını ülke dışında okuduğumdan olsa gerek, Engel'in konuşması da bir o kadar etki-

leyiciydi ve tertemiz samimiyetiyle insanın içine çok daha fazla işliyordu. Engel, Parsons'ın yaptığı gibi savaşı düşmanın sahasına taşımadı; fakirlerin ne acılar çektiğini ortaya koymakla yetindi ve çalışıp da açlık çekenlerin, her daim gaddarca davranılıp hor görülenlerin duygularını tabiatıyla paylaştığını itiraf etti. Engel'in her bir kelimesi insanın yüreğine işliyordu. Fakat davanın en heyecanlı noktası, çok kısa olmasına rağmen Louis Lingg'in konuşmasıydı.

"Taraflı bir jüri, peşin hükümlü bir yargıç ve kiralanmış polis tanıkları güruhundan oluşan bu halka açık mahkemede âdil bir dava görüldüğünü söylemek hoş bir ironi," diye söze girdi, "lâkin 'suçlu' bulunduktan sonra, niye asılmamamız gerektiğine dair söyleyecek bir sözümüzün olup olmadığının sorulmasıyla bu ironi daha da keskinleşiyor. Meleklerin diliyle konuşsak bile yine de asılmamız gerektiğine herkes iyice ikna olmuş çünkü.

"Kendimi savunmaya niyetliydim," diye sürdürdü, "fakat dava o kadar adâletsiz, yürütülüşü o kadar utanç verici, burada güdülen niyet ve amaç o kadar alenî ki, tükürüğümü harcamaya değmez. Kapitalist efendileriniz kan istiyor, onları niye bekletelim ki?

"Diğer sanıklar size güç kullanımına inanmadıklarını anlattı. Size şunu söylemem gerekir ki, bu sanık sırasında benim yanımda oturanların hiçbiri bunu hak etmiyor. Onlar masum, her biri; benimse öyle bir derdim yok. Güç kullanmanın gerekliliğine siz ne kadar inanıyorsanız ben de o kadar inanıyorum. İşte benim haklı gerekçem. Güç insanî ilişkilerdeki en yüksek hakemdir. Sizler silahsız grevcileri sopaladınız, onları sokaklarda vurdunuz, karı-

larını ve çocuklarını vurdunuz. Siz bunu yaptığınız sürece, biz Anarşistler de size karşı patlayıcı kullanacağız.

"Sakın bizim boş bir hayat sürüp boş yere öldüğümüzü düşünerek kendinizi rahatlatmayın. Haymarket bombalaması sizin polisinizin önüne geleni sopalaması ve kurşunlamasını en azından bir nesil için durdurmuştur. Ve o bomba yalnızca ilktir, son değil...

"Sizden nefret ediyorum. Toplumunuzdan ve yöntemlerinizden, mahkemelerinizden ve yasalarınızdan, güce dayalı otoritenizden nefret ediyorum. *Bunun için asın beni!*"

Yapılan bütün haberlere göre Lingg'in konuşması müthiş bir etki yaratmıştı; buradaki sakinlik, yaptığı girişin önyargısız hakkaniyeti, güç kullanımına duyduğu inancı tüm çıplaklığıyla dile getirişi, sadece kendisinin suçlu olduğunu soylu bir şekilde ilan edişi, konuşmaya sinmiş genel cüret herkesi etkilemişti. Hepsinin ötesinde de Haymarket bombasının son olmayacağı. Ama, elbette, bu konuşma yargıcı etkilemedi.

Hâkim Gary, kararını açıklarken, sanıkların bulunduğu tatsız durum için üzüldüğünü söyleyerek söze girdi; "fakat yasalar cinayeti salık verenin, kendi kışkırtması sonucu işlenen cinayetten bizzat sorumlu olduğunu belirtiyor..." diyerek sözlerine şöyle devam etti, "sanık Neebe Joliet, Devlet Hapishanesi'nde on beş yıl ağır hapis cezasına, geri kalanlarınsa, bu Eyalet'in bana verdiği yetkiyle, önümüzdeki üç aralıkta, öğleden önce saat on ile öğleden sonra saat iki arasında, can verene dek boyunlarından iple asılmalarına karar verilmiştir. Mahkûmları götürün."

The Chicago Tribune'de çıkan ve jüriyle hâki-

min kararlarını rezil, yüzsüz bir memnuniyetle karşılayan objektif bir kişi tarafından kaleme alınmış bir yazı, davanın bütün anlamını ve ruhunu gayet iyi ortaya koymaktadır. Yazının başlığı "Şikago Anarşistleri Asıyor"du ve yazar, müthiş bir yüce gönüllülükle görevlerini yerine getiren jüriye hemen yüz bin dolar verilmesini öneriyordu.

Davanın sürdüğü iki ay boyunca umutlardan korkulara, korkulardan umutlara nasıl sürüklenip durduğumu size anlatamam. Altmış gün boyunca işkence sehpasında gerili kaldım. Mecazi konuşuyorum, çünkü İngiliz dili mecazidir; tamamen şairlerce ve oyun yazarlarınca, yani dikkatli ve sağlam muhakemeli kişilerce değil de hayâllerde yaşayan kişilerce şekillendirilmiştir; lâkin yeni deneyimleri yeni bir dille anlatmak gerekir ve yalın gerçeklerin dili yeterince çarpıcıdır. Davanın yarısına yaklaşıldığında, ilk olarak Şikago'dan ayrıldığımda hayatıma giren uyuyamama alışkanlığım yeniden nüksetti. Başlarda bu uyuyamama hâline aldırış etmedim. Nasılsa bitap düştüğümde uyurum diye düşünüyordum; fakat bu adamların hepsinin –teslim olan Parsons, sevimli Fielden, sevgili yaşlı Engel, Lingg– ceza alacağına giderek daha çok inandıkça, uykusuzluk beni tamamen ele geçirdi ve ne kadar bitap düşsem de kloral almadan veya morfin iğnesi vurmadan uyuyamaz hâle geldim. Londra'dan çıkıp Richmond Parkı'na gitsem, bu harika yerde bütün gün yürüsem ve geri yorgun argın dönsem de uyuyamıyordum; ya da, birkaç dakikalığına kendimden geçsem de, dehşet verici rüyalar görmeye başlıyor, korkudan titrer halde istem dışı uyanıyordum.

Gerginliğim tırmandıkça sanrılar daha da tedirgin edici hâle geldi. Hiç unutmam bir keresinde bir

göz peydahlanmıştı, uyanana dek beni gözledi durdu. Rüyalarımda bu göz giderek ışıldayacaktı, onun ışığında yeniden Crane Vadisi'ni görecektim ve de kamyoneti, konuşmacıları, kayan bir yıldızı andıran ufak, kırmızı ışığı ve sokaktaki çukuru, kıpkırmızı et parçalarını; uyanıyordum soğuk terler içinde titreyerek.

Bu rüyaların bir diğerinde bir nokta belirecekti, akabinde bir gagaya dönüşecek ve kendine bir kanat peydahlayacak, gözümü oymaya çalıştığını fark edene dek gittikçe yaklaşan dalışlar yapacaktı; derken daha da sokulacak ve o tüyler ürpertici sokağa dönüşecekti, yine uyanıyordum dehşetten soluğum kesilmiş hâlde.

Sadece gözlerimi kapatsam bile, çiçek dürbününün bütün renkleri gözkapaklarımın önünde kendilerini çubuklar ve halkalar şeklinde boyardı. Bazen sadece koyu kırmızı görürdüm, ardından turuncu, ardından renkleri bir koyu kırmızıya bir turuncuya dönüşen çubuklar. İnsanın zihni böyle oyunlar oynarken nasıl uyunabilir ki?

Uykusuzluk gerilimimi tahammül edilemez bir noktaya getirdi; iştahım kaçtı, güçten düştüm. Bir gün bir doktora gittim, adam bana sinir zaafiyetinden mustarip olduğumu, eğer dinlenmezsem çok daha vahim sonuçların ortaya çıkacağını söyledi. Ona dinlenmek için ne yapabileceğimi sordum. O ukalâ kafasını salladı, tatsız şeyler düşünmememi, dışarı çıkıp gezmemi, vaktimi açık havada oturarak geçirmemi söyledi, aç birine bankadaki hesabına bin paund yatırmasını söylermişçesine.

Davanın bitmesinden birkaç gün önce kopma noktasına geldim. Dışarı çıkmış gazeteleri okuyordum, bir şeyler yemeyi unutmuştum. Odama döndüğümde hep yaptığım üzere basamakları ikişer

ikişer çıktım. Odama varıp kapıyı kapattığımda, etrafımdaki her şey sallandı, yatağa düştüm, ardından baygın hâlde kapıya doğru yuvarlandım. Kendime geldiğimde kendimi çok zayıf ve hasta hissediyordum; bir şekilde yatağa tırmanmayı başardım, bir saat kadar kıpırdamadan yattım. Şansıma, görevli kadın sürahiyi doldurmak için odaya geldi, ondan biraz kakao, ekmek ve tereyağı getirmesini istedim. Yiyecek beni biraz kendime getirdi, ama kalkamayacak kadar dermansız hissediyordum, dermansızlığım ertesi gün de sürdü, zamanında hafif tombul yanaklı ve sağlıklı gözüken yüzümün solgunluğu ve kuruluğunu görünce şaşakaldım.

Günler geçtikçe yavaş yavaş toparladım, fakat aylardır ruhen çökmüş hâldeydim. Pencerenin yanındaki sandalyede saatlerce hiç kıpırdamadan otururdum, gözlerimden ince ince yaşlar süzülürdü.

Tuhaf gelecek belki, ama karar açıklanıp bekleyişim sona erdiğinde, biraz toparlanmaya başladım. Şikago'ya dönüp teslim olma yönünde ani bir karar aldım, bu aman vermeyen tereddütlerimi yatıştırdığından, daha düzgün uyumaya başladım. Lâkin birkaç gün sonra Şikago'dan kararımı tamamen değiştiren yeni bir mektup aldım.

Beni hayata döndüren, hayatın anlamını hatırlatan bu mektup oldu: "Jack senin için çok endişeleniyor," diye yazmıştı Ida, "onun hastalığının ve senin sürgünlüğünün öyküsünü kaleme alacağını umuyor. 'Ona de ki,' deyip duruyor, 'o yazar olarak doğmuş ve iyi bir kitap da bin eyleme bedeldir.' Sadece yazacağı, başka bir şey yapmayacağı konusunda ona güveniyorum.'..."

Belki de Lingg haklıydı; sonuç itibariyle öğüdü kararımdan alıkoydu beni, şimdiye dek okuduğu-

nuz öyküyü de böylece yazmaya başladım, bunu yazmak –bu amaç ve bu yönde harcanan emek– beni yavaş yavaş hayata geri döndürdü.

Başlarda sadece bir muhabir gibi yazdım, yüz sayfa kadar sonra hâlâ kendi çocukluğumu anlattığımı fark ettim. Yazdıklarımın hepsini yırtıp attım ve baştan başladım, ana konuyla ilgisiz her şeyi dışarıda bırakmaya karar verdim; yeteneksizliğime ve eziyete dönüşen tecrübesizliğime rağmen, bu kararlılığım sayesinde yazmaya devam edebildim; konunun kendisi düşünüldüğünde yazmanın ne kadar değersiz olduğunun bilincine kimse benim kadar acıyla varmamıştır. Lingg, Ida, Elsie ve Parsons gibi muazzam karakterleri işlediğim takdirde bu kitabın ilgi göreceğinin de gayet ayırdındayım, bu yüzden onlara ve hikâyeme döneceğim, hâlâ anlatılması gereken müthiş ve çok korkunç şeyler var çünkü.

Tüm bu esnâda, Lingg'in boynunu ilmeğe koyun gibi uzatmayacağını aklımdan hiç çıkaramıyordum. Son âna dek onun, kendini yargılayıp mahkûm edenlere lâyıklarını buldurtacak, halka açık mahkemeyi bir bombayla sonlandıracak diye bekledim. Bunu yapmadıysa, olanaksız olması yüzündendi. Herhâlde çok sıkı bir gözetim altında tutuluyordu. Ama artık bu gözetimin gevşeyeceğini, son derece sıra dışı bir cüretkârlığa ve kararlılığa sahip olan Lingg'in düşmanlarını bir kez daha dehşete düşürecek bir şey yapacağını hissediyordum.

Bu arada, verilen cezanın yumuşatılması umudu tükenmiş değildi. Hâkim Gary'ye davanın yeniden görülmesi için başvurulmuş, ret cevabı alınmıştı; ama bu zaten beklenen bir şeydi.

Tam bu sıralar Şikago kamuoyundaki havanın değişiyor gibi gözükmesi beni biraz yüreklendirdi.

Yazın sonlarında insanlar seçim için hazırlanmaya başladı, İşçi Partisi kapitalistleri şaşkınlığa uğratarak zafer üzerine zafer kazandı. Hiç kuşkusuz bu başarıların bir sonucu olarak, davanın hukukî boyutu olumlu yönde değişti. Kasımın yirmi beşinde, yani Şükran Günü'nde, Yüzbaşı Black *yürütmeyi durdurma* ya da o iğrenç hükmün yerine getirilmesini erteleme kararı çıkardı. Bu askıya alma kararı sayesinde Eyalet Temyiz Mahkemesi'ne başvuruldu, bu sırada Yüzbaşı Black hemen hazırlanmaya başladı.

Dostlarımın geleceği biraz daha parlak gözükmesine, dahası, kitabımda şöyle böyle bir ilerleme kaydetmeme rağmen kasım ve aralığın sisleri beni önüne katıp Londra'dan sürmüştü. Kasvet, karanlık ve çirkef içinde artık çalışamazdım. Feci şekilde içim daralıyordu, sinirlerim bu alacakaranlığa ve çirkefe dayanamayacak gibi görünüyordu. Hâl böyleyken karşıma çıkan ilk fırsatı kaçırmayıp Bordeaux'ya giden bir gemiye atladım. Yolcu ücreti çok ucuzdu, dört gün için birkaç paund. Hayli fırtınalı bir yolculuk oldu; ama Biscay Körfezi'nde bu şaşılası bir şey değildi, Bordeaux'ya varmamıza daha hayli yol varken hava açtı, rüzgâr iç karartıcı sisleri tamamen silip süpürdü. Şehrin dışında, asma bağlarının arasındaki dar bir sokakta bir oda buldum, kışı çok ucuza burada geçirdim. Reynolds için yazdıklarımla neredeyse bütün harcamalarımı çıkarabiliyordum, böylece kitapla ilgili yapabildiğim her şey yanıma kâr kalıyordu. Bordeaux'daki geçici ikâmetimin en kötü tarafı Amerikan dünyasından neredeyse tamamen kopmamdı. Gazeteler konu etmeye değer yabancı haber bulamıyordu; işin aslı, Fransızlar görünüşe bakılırsa ülkelerindeki en ufak hadiseyi diğer ülkelerdeki en büyük

hadiseden daha önemli buluyordu. Onlarda şaşkınlık verici bir dar görüşlülük hâkimdi. Dünyanın en önde gelen ulusu oldukları, en önemli dilin kendilerinki olduğu fikriyle o kadar uzun süre yaşamışlardı ki, sadece ikinci sınıf bir ulus oldukları ve İngilizce ile Rusçanın, hatta Almancanın Fransızcadan kıyas kabûl etmeyecek kadar daha önemli diller hâline geldiği gerçeğine henüz uyanamamışlardı. Gençlerden oluşan bir sınıfta yer alan erkekler gibiydiler; kendilerini olduğundan daha güçlü ve akıllı görüyorlardı, oysa sadece daha yaşlı ve habis ruhluydular.

Mart başında Paris'e gittim, birkaç gün içinde de Paris'ten Köln'e geçtim; orada dünyayla yeniden bağlantı kurabildim ve Yüzbaşı Black'in başvurusunun on üç martta Eyalet Temyiz Mahkemesi'nin önüne geldiğini öğrendim. Fakat hemen bir kararın çıkması beklenmiyordu.

Köln'de –aslına bakarsanız uğradığım bütün Alman şehirlerinde– bir sosyalist klüp buldum. Rahatça mitinglere katılmaya çekiniyordum; yine de zaman zaman konuşmacıların olduğu bazı toplantılara katıldım ve en azından Almanya'da bu yeni öğretinin her gün kendine yeni yandaşlar topladığını öğrendim.

O yaz zarfında önde gelen Almanca gazeteler için, özellikle de sosyalist gazeteler için bayağı bir yazı yazdım; fakat Lingg'in, mükemmel bir çağdaş devletin hem toplumculuğu hem de bireyciliği kucaklaması gerektiği fikrinin sosyalistlerce kabûl görmediğini anladım. Onlar hayatın itici gücü olarak rekabetin yerini işbirliğine bırakması gerektiğinde ısrar ediyordu ki, bunun olabileceğine şahsen ben inanmakta zorlanıyordum. Toplumumuzdaki bütün şerlerin, bireylerin diğerleriyle ittifak kur-

masından ve aşırı ölçüde güçlenmelerinden, bu sayede de endüstrinin aslında hiçbir şekilde kontrol etmemesi gereken büyük kolları üzerinde kontrol sahibi olmalarından, sonuçta da devletin kasasına girmesi gereken kârları iç etmelerinden kaynaklandığını pek çok kere ifade ettim. Dünya çıldırmıştı sanki. Her on kişiden yedisi dizginlenmemiş bireyciliğe inanıyor, bunun devasa şerlerinin sadece kaza eseri ve önemsiz olduğunu savunuyor, geri kalan üç kişiyse rekabetin tükenmişlik, sahtekârlık ve yüz kızartıcı bir açgözlülükten başka bir şey getirmediğine kesin bir şekilde inanıyor ve mutluluk çağının yeryüzüne işbirliği ile geleceğini ilan ediyordu. Ben iki taraf arasındaydım, fakat ölçülülüğüm iki tarafın da düşmanlığını çekiyordu. Bireyciler insafsız yalanlarına boyun eğemeyeceğim için beni aralarına almazdı; sosyalistler ise sonuna dek onlarla omuz omuza yürüyemeyeceğim için. Lingg'in, çağdaş devletin yeterince komplike olmadığı görüşünün doğruluğunu yeniden ve yeniden teslim etmek durumunda kalıyordum: Hükümet, diğer kişilerin göremeyeceği ve yapamayacağı şeyleri görmelerini ve yapmalarını sağlayan sıra dışı özelliklere veya becerilere sahip daha çok sayıda kişiye düşük ücretler karşılığında iş vermeliydi. Toplumda ilerleme –bilim adamlarının, çabalarını "spor" olarak adlandırdığı– kimi olağanüstü yeteneklere sahip erkek ya da kadınlar tarafından sağlanır genelde, oysa gözlemlediğim kadarıyla, bir demokraside "spor"un yaşama şansı çok düşüktür. Amerika'da tanık olduğum gibi, amansız kamuoyunun muazzam ağırlığı onları ezer, onlardan nefret eder, ya da en azından onların üstünlüğüne –esasında bizzat varlığına– tahammül edemez, böylece ilerlemenin önü kesilir.

-XII-

Aylar geçtikçe iyi bir haber çıkacak diye umutlanmaya başladım, fakat yazın sonuna doğru umutlarım bir anda yerle bir oldu. Eylülün yirmisinde Eyalet Temyiz Mahkemesi kararını açıklayarak, hiç fire vermeden Hâkim Gary başkanlığındaki mahkemeden çıkan kararı onadı. Amerikan gazetelerinde Eyalet Temyiz Mahkemesi'nin "mütalaa" sını okurken şaşkınlıktan küçük dilimi yutacaktım; açıkça bir tezgâh hazırlanmıştı. Alt mahkemede bile delil olarak zikredilmemiş mutlak yanlışlar, su götürmez gerçekler olarak addedilmişti. Bu en yüksek mahkeme öbüründen daha beter çıkmıştı; bunu öngörmem gerekirdi. Hâkimlere ne kadar çok ödenirse, bunlar ne kadar üst mevkilerde olursa, kurulu düzenin tarafında yer almaları da o kadar sağlama bağlanıyordu; Eyalet Temyiz Mahkemesi' nin yargıçları hemen her noktada peşin hükümleri doğrultusunda yasaları çarpıtmıştı.

İşçi Partisi beklendiği gibi bu yüz kızartıcı kararı nihai karar olarak kabûl etmedi. Söz konusu "mütalaa" işçi önderleri arasında büyük bir tepki yaratmış, Şikago'daki emekçi örgütleri sert bir tavır sergilemek üzere hazırlıklara girişmişti. Ne var ki kapitalistler mücadeleye hazırdı. Protesto amaçlı bir emekçi gösterisi çağrısında bulunuldu, katılım da genişti, fakat gösteri kapitalist basın tarafından görmezden gelindi. Bu kadarı yeterli değildi, bu yüzden kısa sürede daha sıkı önlemler hayata geçirildi. Bayan Parsons, kocasının ilk duruşmada yaptığı konuşmadan Bağımsızlık Bildirisini temel alarak Amerikan halkına çağrıda

bulunduğu kısmı çoğaltıp dağıtarak sempati toplamaya başladı. Kadın tutuklanıp hapse atıldı, bu da yetmezmiş gibi Şikago'da hüküm giymiş bu kişiler lehine her türlü gösteri derhal yasaklandı. Kapitalistler düşmanlarından intikam almak üzere yasaları sadece çarpıtmakla kalmayıp alenen ayaklar altına da alıyordu. Derken, Yüzbaşı Black'in ABD Temyiz Mahkemesi'ne en sağlam şekilde nasıl başvurulabileceğini danışmak üzere, Amerika'nın en mahir danışmanı General Pryor'la görüşmek için New York'a gittiğini gecikmeli bir şekilde öğrendim. Fakat Black ABD Temyiz Mahkemesi' nin önüne getirecek kanıtlara ulaşamadı; Amerikan tarihinde ilk kez yaşanan bir durum olarak, alt mahkemenin "kayıtları"nı kullanmasına izin verilmemişti. Bunu okuduğumda durumun umutsuz olduğunu anladım, elimden bir şey gelecekse bunu hemen yapmalıydım.

Derhal Londra'ya döndüm ve radikal klüpleri ayağa kaldıracak konuşmalar yapmaya başladım. Hepsi de beni can kulağıyla dinledi, tavsiyelerim doğrultusunda harekete geçti. Aynı amaç için uğraşan başka saygıdeğer İngilizlerle de tanıştım, bunların başında Doktor Aveling ve Eleanor Marx Aveling geliyordu. Bay Hyndman da en azından daha âdil bir mahkeme yapılması için bıkıp usanmadan konuşmalar yapıyor, yazılar yazıyordu; William Morris de Amerika'daki şöhretini can-ı gönülden tehlikeye atarak, hüküm giymiş bu kişiler adına coşkulu bir temyiz başvurusu kaleme aldı. Birkaç Amerikalı da aynı şekilde bu işe baş koymuştu; özellikle William D. Howells ile bilindik cüretkârlığını "hukukî bir cinayet" olarak adlandırdığı mahkemeye karşı yazılar yazarak ortaya koyan ünlü hatip Albay Ingersoll başı çekiyordu.

Eyalet Temyiz Mahkemesi idamın infaz tarihini kasımın on biri olarak açıklamıştı, bu insanların o gün hakîkaten idam edileceğinden ilk kez korkmaya başladım; had safhadaki bu çaresizlik emekçi örgütlerinin zayıflığını ve zaruretini, kapitalist kurulu düzenin ise ezici kudretini ortaya koyuyordu sadece. Londra'da radikal derneklerin protestoları orta sınıfın gazetelerince kaale alınmıyordu. *The Times, The Telegraph* gibi önde gelen gazetelerin hepsi sadece infaz tarihini duyuruyor, Temyiz Mahkemesi'nin kararını beklenmesi gereken olağan bir hadiseymiş gibi gösteriyordu. Hepsi, adâlet yerini bulmalı, diyordu ve ne kadar çabuk yerine getirilirse o kadar iyiydi; Amerika'daki hava da buydu, sadece bu ruh hâli belli bir korku ve öfkeyle daha yoğun yaşanmaktaydı. *The Chicago Tribune*, "En nihayet işin sonuna geliyoruz," diyordu, "hayatımızdan çıkmaları çok daha iyi olacak, canavarlardan yakında kurtulacağız."

Bu sekiz kişiden yedisinin tamamen masum olması görünüşe bakılırsa kimseyi rahatsız etmiyordu, kimsenin umurunda da değildi. Bu konuyu bir meyhanede veya sokakta açsanız, karşınızdakiler sizi sadece soğuk bakışlarla süzer, gönülsüzce dinler, omuzlarını silkerdi. Bu dünyada kendi çıkarları haricinde adâlete veya doğruluğa değer veren çok az sayıda insanın bulunduğu sonucuna kaçınılmaz şekilde varmıştım. Artık, eski günlerdeki gibi bir şehirde dürüst beş kişi bile bulmak mümkün değildi. İçimdeki şiddetli öfke gücümü geri getirmeye başlamıştı. Bir kez daha Ida'ya yazarak Şikago'ya dönmek için can attığımı söyledim. Onun da Lingg'e yalvaracağını bilerek ona yalvarıp yakardım, yeniden karşılıklı mektuplaştık. Ocak ayının sonlarına doğru ondan bir mektup

aldım, Jack sözümü tuttuğum için bana teşekkür ediyor, benden işin sonunun nereye varacağını dikkatle izlememi rica ediyordu, "iyi bir tanık gerekiyordu" çünkü. Onu bu sözleri söylerken duyabiliyordum, böylece hiç vakit kaybetmeksizin hükümlülerle ve onlara nasıl davranıldığıyla ilgili ulaşabileceğim her türlü bilgiyi toplamaya karar verdim, bundan çıkardıklarımı ve yaşanan korkunç sonu dilimin döndüğünce anlatmaya çalışacağım.

Anarşist olarak adlandırılan bu kişiler Cook Country Hapishanesi'nde bulunan ve "Katiller Katı" adı verilen yerde on beş aydır hapis tutuluyordu. Hücreleri, hayli yüksekte kalın demir parmaklıklı tek bir penceresi ve hayli sağlam bir kapısı olan daracık, kare biçimli odalardı. Bu kapının dışında, yazın havalandırma amacıyla kullanılmış, demir parmaklıklı bir kapı daha bulunuyordu.

Cezaevi müdürü Folz isimli, asker emeklisi, gözünden bir şey kaçmayan, ama müsamahalı biriydi. Zaman zaman mahkûmlara dostlarıyla konuşma izni veriliyordu; fakat bu ancak, "Avukat Kodesi" diye anılan, üç metreye beş metre, kapısı sadece demir parmaklıklardan ibaret olmayıp, sıkı bir tel örgüyle de kaplanmış bir hücrede gerçekleşebiliyordu. Buranın dışında mahkûmun ziyaretçisi dururdu, içeride ise idam mahkûmu gözetim altında tutulurdu. Temyiz Mahkemesi kararını açıklayıp infaz tarihini belirlediği anda, mahkûmlara karşı sürdürülen sert muamele yumuşamaya başladı. Mahkûmların eşlerine neredeyse her gün onlarla görüşme izni verildi, Bayan Miller'ın da sanki karısıymış gibi Lingg'i dilediği kadar görmesine ses çıkarılmadı.

Kasım başlarında Yüzbaşı Black mahkûmlar-

dan hiç değilse bazılarının affedilmesini sağlamak üzere her çareye başvurdu; onların masum olduklarından emindi, işinin ehli, iyiliksever biri olarak onlar adına elinden ne geliyorsa yaptı. En sonunda Schwab, Fielden ve Spies'ı bir af talebi imzalamaya ikna etti. Bu talep çok çeşitli gerekçelere dayanıyordu: İlkin, atılan bomba konusunda masumdular; ikinci gerekçe ilkiyle paraleldi, fırlatılan bombadan hiçbir şekilde haberdar değillerdi; üçüncü olarak da, Haymarket mitingi sırasında barışçıl eylemler yapılması çağrısında bulunmuşlardı. Bu talep Vali'ye iletildi, Vali Oglesby'ın bu korkunç cezayı hafifletmenin bir yolunu bulacağını umuyordu herkes.

Ardından Parsons, Engel ile Fischer'in en azından canlarının bağışlanması talebi için seferber olundu. Bayan Fischer ile Bayan Engel ellerinden geleni yaparken, Bayan Parsons kocasını etki altında bırakmaya hiçbir şekilde razı gelmedi. Parsons koşulsuz bir af ve mutlak bir serbestlik içermeyen hiçbir af talebini imzalamaya yanaşmıyordu. Sonuçta bu üç kişi bu koşulsuz af talebini imzaladı, Yüzbaşı Black bunu alıp Lingg'in önüne koydu; Lingg en başta bunun kesinlikle işe yaramayacağını belirtmiş, ardından da böyle bir af sağlanacak olsa bile, bundan yararlanmayı talep etmeyeceğini beyân etmişti. Ancak Bayan Engel'in gelip bunu kocasının hatırına yapması için ona yalvarıp merhamet dilemesi üzerine, Lingg daha fazla direnememişti, böylece bu talep de Vali'ye teslim edildi. Vali'nin kasımın onundan önce cevap vermeyeceği duyuruldu, ama onun en azından Schwab ile Fielden'ın ölüm cezalarını affedeceği konuşuluyordu. Diğer dört kişinin, kendisine yaptığı koşulsuz af başvurusuna olumlu yaklaşması beklenmiyordu.

Bütün bunlar olurken, yaşanan bir hadise bir kez daha insanları büyük bir öfke seline sürükledi. Müdür Folz hapishane uygulamalarında esnekliğe gitse de, zaman zaman hücrelerde arama yaptırıyordu. Şansa, ya da şanssızlığa bakın ki, kasımın altısında, pazar sabahı, yani ölümcül haftanın ilk gününde hücrelerde arama yaptırdı. Lingg'inki hariç hiçbir hücrede bir şey bulunamadı; Lingg'inkinde ise, söylenene göre rastlantı eseri, üç bomba bulunmuştu.

Hadise bir hayli şaşırtıcıydı. Lingg, yaz boyunca sürekli portakal istemiş olmalıydı ki, Bayan Miller ona portakal getirip durmuştu; Lingg bunları yatağının kenarındaki ufak, ahşap bir kutunun içinde saklıyordu. Arama yapılmak üzere hücre açıldığında, Lingg'e "Avukat Kodesi"ne geçmesi söylendi. Lingg hemen kalktı ve usulca, "Portakallarımı da yanıma alabilir miyim?" diye sordu.

Gardiyanlar, "Hayır," diye yanıtladı, "her şeyi bırak lütfen, iki dakika portakal yemeden durabilirsin."

Lingg sorduğu esnada ufak, ahşap kutuyu eline almıştı; talebi geri çevrilince bunu yatağa gelişigüzel atarak "Avukat Kodesi"ne girdi. Polisler başta ufak, ahşap kutuya aldırış etmedi, bütün hücreyi arayıp yatağa geldiler, Şerif Yardımcısı Hogan kutuyu aldı, açtı, sonra da kapının dışına, koridora doğru fırlattı. Şansa bakın ki kutu çok ileri fırladı, koridorun parmaklıklarının arasından geçip, alt katın zeminine düştü; kutu burada kırıldı, portakallar etrafa saçıldı. Fırlattığı kutunun yarattığı kargaşayı fark eden Hogan, koridorun parmaklıklarına gidip aşağıya baktı, bütün mahkûmların bu portakalların başına toplandığını gördü, bunları yukarı getirmeleri için onlara seslendi. Tam dönüp

gidecekti ki, mahkûmlardan birinin bir portakalın kabuğunu soyduğunu, bunun altından bir kat pamuklu kumaşın çıktığını fark etti. Hemen merdivenlerden aşağıya fırlayıp kutuyu kaptı. Polisin raporuna göre, kutu yakından incelendiğinde, portakalların arasında, portakal süsü verilmiş üç bomba bulundu.

Bu keşfin ardından Lingg ayrı bir hücreye, on bir numaraya konularak diğerleriyle ilişkisi kesildi, infaz gününe dek gece gündüz gözlem altına alındı. Hapishaneyi mi havaya uçuracaktı yoksa bombaları tam infaz sırasında mı kullanacaktı? Kestiremiyordum.

Lingg'in hücresinde bulunanlar bütün Amerika'yı şiddetli bir öfkeye ve korkuya boğdu. Şikago panik hâlindeydi, basın cezaevi müdürünü topa tuttu; gardiyanlar muameleleri yüzünden kınandı, ve hepsi birden olanlardan şerifleri sorumlu tuttu. Fazla müsamaha gösterilmişti. Bu anarşistler fanatikti, çılgın katillerdi, vahşi ayılar gibi gözetim altında tutulmalı, vahşi ayılar gibi öldürülmeliydiler. Basın tek bir ağızdan konuşuyordu. Korkunun kontrolündeki kalemler öfke sözcükleri kustu; fakat bu anarşistlerin ne menem insanlar olduğu hiç kuşku bırakmayacak şekilde, kısa bir süre sonra, onların yaptıklarıyla ortaya çıkacaktı. Onlar dehşete kapılmış düşmanlarının yalanları ve kara çalmalarına pabuç bırakmayacak, nasıl insanlar oldukları herkesin şaşkın bakışları arasında kendi eylemleriyle ayân beyân anlaşılacaktı.

-XIII-

Suçlanan yedi kişiden sadece biri Amerikalıydı, öyle görünüyordu ki, birer yabancı ve katil olarak diğer anarşistlere duyulan öfke dalgası kabardıkça, Amerikan çetesi Parsons lehine bir istisna oluşturmayı daha çok arzuluyordu. Kitleler gelişigüzel, bol kepçeden övgü saçmaya ve öfke kusmaya meyillidir. Kahramanları birer yarı tanrıdır, düşmanlarıysa iblis. Daha önce de anlattığım gibi, kamuoyu Lingg'i bir şeytana, bir canavara, vahşi bir yaratığa dönüştürmüştü, aynı kamuoyu bu sefer de Parsons'ı bir nur ışığına dönüştürmeye uğraşıyordu. Pek çok farklı gruptan Amerikalının sempatisini kazandığını itiraf etmek gerekir. Sadece doğuştan Amerikalı olmakla kalmıyordu; ilk gençliğinde Konfedere Devletler safında savaşmış bir Güneyliydi, savaştan sonra ise Kuzey'in öne sürdüğü koşulları benimsemişti. 1879'da Amerika Birleşik Devletleri Başkanlığı için işçiler tarafından aday seçilmiş, ama bu onuru geri çevirmişti.

Bu adamın geçmişi onun, kuşkuya yer bırakmayacak şekilde, olayla ilgisizliğini kanıtlıyordu; bir fanatikti belki, ama had safhada prensip sahibi bir adamdı. Art niyetli birinin bile Parsons'ı Lingg, Spies, Engel, Fischer ve diğerlerini lanetlediği gibi bir katil olarak lanetlemesi olanaksızdı. Dahası, o polis tarafından yakalanmamıştı, eşsiz bir yüce gönüllülükle kendi teslim olmuş, kendi kararıyla tehlikeyle yüzleşmişti. Amaçlarındaki içtenlik, soylu karakteri, savunma konuşmasındaki belâgatı insanlar üzerinde derin bir etki yaratmıştı.

Fielden ile Schwab'ın cezalarını ömür boyu hapse indirmeye zaten karar vermiş olan Vali Oglesby, Parsons'ın talebini göz ardı edemezdi. Herkes yekvücut olup yabancı anarşistleri lanetlemek istiyor, Parsons'ı onların kaderini paylaşmaya mecbur bırakarak bu gruba dair daha fazla sempati oluşmasını istemiyordu. Böylece, kasımın dokuzunda, çarşamba sabahı, Yüzbaşı Black'e, Parsons'ın af talebinden ibaret bir başvuruyu imzalaması hâlinde, Vali'nin onun geçmiş yaşamını göz önünde bulundurarak bunu kabûl edeceği bildirildi.

Yüksek karakter sahibi ve Şikago halkının çok takdirini kazanmış biri olan Yüzbaşı Black, hemen cezaevine koşturdu, sadece af dileyen ve suya sabuna dokunmayan bir başvuruyu imzalaması için Parsons'ı tüm gücüyle ikna etmeye çalıştı. Tam bir dürüstlük timsali olan Parsons böyle bir belgeyi imzalamaya yanaşmadı.

Parsons, "Ben masumum Yüzbaşı Black," dedi heyecanlı bir tonda, "bu yüzden merhamet dileyip cezamın hafifletilmesi için başvurmayacağım; ancak serbest bırakılmayı ve saygınlığımın iadesini talep ederim"; bunun son şansı olduğunu söyleyen Yüzbaşı Black baskı yapınca da, istese bile bunu kabûl edemeyeceğini belirtti.

"Bu yoldaşlarımın kaderini mühürler," dedi, "ihanet etmem ya da en azından sıvışmam anlamına gelir. Bunun yerine bin kez asılmayı yeğlerim."

Yüzbaşı Black'in bütün çabalarına, hatta eşinin yakarışlarına rağmen Parsons kararını vermişti. Ertesi sabah Vali kendisine yapılan başvurular için kararını açıkladı. Schwab ile Fielden'ın cezasını ömür boyu hapse çevirirken Spies, Fischer, Engel, Parsons ve Lingg'i kaderleriyle baş başa bıraktı. İnfaz ertesi sabah gerçekleştirilecekti.

Karar kimseyi memnun etmemişti. On Amerikalıdan dokuzunun Fielden ile Schwab'ı umursadığı yoktu; fakat yoldaşlarıma sadık kalacağım diye idam affını kabûl etmeyen Parsons'ın asılması, en ateşli vatanperverlerce bile korkunç, gaddarca, utanç verici bir ceza olarak görüldü. Bu esnâda, "ekipteki tek düzgün kişinin doğma büyüme bir Amerikalı" olduğu düşünerek kendi gururlarını okşuyorlardı. Kısa bir süre sonra yanıldıkları ortaya çıkacak, hor gördükleri yabancılardan birinin, karakter ve cesaret itibariyle diğerlerinden bir boy yukarıda olduğunu öğreneceklerdi.

Bütün bunlar olurken, bombaların bulunduğu pazar sabahından beri Lingg tek başına 11 numaralı hücrede tutuluyor, kimseyle görüştürülmüyordu. Cezaevinin rahibi Bay B. Price, Şerif Yardımcısı Osborne ile dönüşümlü olarak infaza kadar onun gözetimini üstlenmişti. Şerif Osborne Lingg'e gayet nazik davranmış olmalı ki, Lingg bu sıcakkanlı tavrı karşılıksız bırakmadı.

On kasım sabahının ilk saatlerinde Osborne ona Vali'nin kararını iletti ve ona, bütün çabalara rağmen Parsons'ın af dilemeye veya kendisini istisnai bir konuma çekmeye nasıl yanaşmadığını anlattı. Lingg bunu duyunca, "İşte bu harika, harika! Aferin sana Parsons, aferin sana!" dedi coşkuyla. Ardından Lingg parmağından bir yüzük çıkarıp bunu Bay Osborne'a verdi ve kendisine gösterdiği nezaketten ötürü bunu bir hatıra olarak saklamasını istedi.

"Pencereye git de bak," dedi. "Pek kıymetli değildir, ama belki bu nedenle daha fazla değer vereceksin ona."

Şerif Osborne yüzüğü pencerenin yanına götürdü, sonradan anlattığı üzere, bakmak için değil de,

duygularını açığa vurmamak için; pencerenin kenarına vardığı esnada sarsıldı ve korkunç bir patlamayla duvara doğru fırladı. Daha duman dağılmadan ya da ne olduğunu anlamaya fırsat kalmadan, kapı parçalanarak açılmıştı. Gardiyanla yardımcıları içeri koşturdu. Patlamanın dumanları dağılmaya başlamıştı, Lingg hücresinin köşesindeki yatakta, bir kan gölünün ortasında yüz üstü yatarken bulundu.

Daha sonra olanları on bir kasım tarihli, *The New York Tribune*'de çıkan haberden aldım; gazete hiçbir zaman Lingg'e en ufak bir sempati beslememişti, fakat büyük eylemler ve büyük insanlar nefret ve cehaletin yarattığı toz duman arasından bile görülebiliyor; insanın düşmanı tarafından yazılmış haberlerde dalkavukluk yapılmayacağı şüphe götürmez artık.

"Yatağa ve zemine oluk oluk kan akmıştı. Her tarafa et ve kemik parçaları saçılmıştı. Hücrenin kasveti, patlamanın iç bulandıran dumanları en katı yürekleri bile dehşete düşürüyordu.

" 'Tanrı aşkına, be adam, ne yaptın?' diye haykırdı Gardiyan O'Neil.

"Cevap yoktu, nefes bile almıyor gibiydi. Hemen bir lamba getirildi. Müdür Folz suçlunun niyetini anlamıştı. Adam cellâtlarını atlatmayı başarmış mıydı? Soruyu yanıtlamaya zaman yoktu. Müdür, yardımcılarının yardımıyla adamı hücrenin kapısına taşıdı, oradan da dışarı çıkarılıp müdürün odasına götürüldü. Yol boyunca arkalarında kandan bir iz bırakmışlardı. Berbat bir görüntüydü. Suçlunun her tarafı kan içindeydi. Alt çenesinin tamamı ve üst çenesinin bir kısmı kopmuştu. Gözünün üstünden kopmuş et parçaları sallanıyordu. Göğsü ta kemiklerine dek açılmıştı. Gözleri

kapalıydı, sağ eli müdürün ceketine kasılarak yapışmıştı. Ama hiçbir şekilde inlemiyordu...

"Her taraftan doktor gönderildi. Valilik Baş Tabip Yardımcısı D. Gray hemen yetişti. Onun talimatları doğrultusunda Lingg müdürün odasının arka tarafındaki banyoya götürüldü. Burada alelacele yan yana getirilen iki ufak masanın üzerine yatırıldı. Başının altına birkaç yastık konuldu. Anında üstleri başları koyu kırmızı bir kana bulanmış, zeminde bir kan gölü oluşmuştu. Keskin bir bıçak ve iğnelerle onun üzerine eğilerek işe koyulan doktor, parçalanmış kemikleri ve liğme liğme olmuş kanayan eti kesti. Kopmuş arterleri bağlaması birkaç dakika sürdü. Doktor ufak bir süngeri suya batırıp, boğazına doğru açılmış berbat görünümlü bir çukura su sıktı. Can çekişen adamın göğsü inip kalkmaya başladı. Henüz ölmemişti. Kalbi ve ciğerleri henüz çalışıyordu. Göğsü yukarı aşağı, yukarı aşağı inip kalktı, her harekette yırtılmış damağından oluk oluk kan boğazına dökülüyordu. Doktor ile bu arada gelen yardımcıları durmaksızın süngerle su verdi. En sonunda talihsiz adamın eli oynadı. Bedeninin üstüne örtülmüş battaniyeyi kavradı. Bir an için bütün bedeni titredi, ardından korkunç durumdaki başını ve insanlığa ait bütün özellikleri paramparça olmuş suratını kaldırdı. Bir an için gözlerini açtı, hırıltılı, gargara yaparmış gibi bir sesle öksürdü, bununla birlikte yeniden oluk gibi kan aktı, dehşet verici bir görüntüydü...

"Şerif en nihayet oraya vardı. Karşısındaki manzaraya bakınca beti benzi attı, ardından dışarı çıktı. Sıcak battaniyeler getirildi, can çekişen adamın ayağına sıcak su döküldü. Kanının akması bir süreliğine durmuştu, yüzünün alt tarafına sarılan

sargılar tahrif olmuş suratına daha insanî bir görünüm kazandırdı. Birkaç dakikada bir eter enjekte ediliyordu. Çıplak kolları kan revan içindeki doktorlar tüyler ürpertici işlerini yapmayı sürdürdü. En sonunda gayretlerinin karşılığını aldılar.

"Parçalanmış bedende hayat belirtileri yeşerdi, adamın bilinci açıkça yerine geliyordu.

" 'Gözlerini aç,' dedi Doktor Mayer. Lingg ağır ağır gözlerini açtı.

" 'Şimdi de kapa,' dedi doktor. Neredeyse mekanik bir şekilde gözler kapandı.

"Üzerinde yapılan cerrahi müdahalenin ortasında, anarşist elini doktorlara doğru kaldırdı. Doktorlar durakladı. Konuşmaya çabalıyordu. Ama bu olanaksızdı. Üst kısmı parçalanmış dili boğazına geri düştü. Kalem istermiş gibi bir hareket yaptı. Yanına kalem ve kâğıt konuldu. Ağır ağır, ama titremeyen bir elle şunu yazdı:

" 'Besser anlehnen am Rucken. Wenn ich liege, kann ich nicht athmen.'*

Böyle bir insanüstü kararlılık olabilir miydi?

"Yavaş hareketlerle sağ tarafına döndü. Gözleri camlaştı. Yüz hatlarına bir solgunluk çöktü. Son çok yakındı.

" Baştabip Yardımcısı, 'Canın acıyor mu?' diye sordu.

"Cevap olarak başını aşağı yukarı sallamakla yetindi; ne inledi ne de bir acı belirtisi gösterdi...

"Saat iki buçukta Baştabip Yardımcısı müdürün odasındaki telefona gidip Şerife şu mesajı gönderdi:

" 'Lingg hızla ölüyor, daha fazla dayanamayacak.'

---

* " 'Sırtımı destekleseniz daha iyi. Düz yattığımda nefes alamıyorum.'

"Zaten hırıltıyla soluk almaya başlamıştı. Rengi iyice soldu. Bakışları iyice camlaştı. Bedeni bir an için sarsıldı. Göğsü birden ve hızla inip kalkmaya başladı. Bir dakika kadar soluk alıp verdi, ardından bir sessizlik çöktü. Doktor yüzüne bir kez daha baktı, ardından, "Öldü," dedi.

"Müdür Folz saatini çıkarıp duvardaki saatle karşılaştırdı. Tam olarak üçe dokuz vardı. Ölü anarşist bağrı açık şekilde masanın üstünde yatıyordu. Doktorlar odadan çıktı. Onun gözlerini kapamak için sadece rahip ve bir tutanak görevlisi kalmıştı. Görevli kapatmaya yeltendi, ama olmadı. Ardından cebinden çıkardığı birkaç bozuklukla bunu denedi, ama bunlar da yeterince ağır değildi. Tam bu sırada içeri bir polis girdi. Yoldaşlarının yatar hâldeki katilini memnuniyet okunan bakışlarla süzdü.

" Polise, 'Adamın gözlerini kapatmak için biraz bozukluğun var mı?' diye soruldu. Polis elini cebine attı, ama hemen geri çekti. 'Bu canavar için yok,' dedi kararlı bir tonda.

"Lingg'in sefil kariyerini sonlandırmak üzere seçtiği araca dair görüşler muhtelif. Sürüyle kuram üretiliyor; ama delillerle desteklenemiyor. Kanıttan tamamen yoksunlar. Kesin olan bir şey varsa o da şu; bu işte yüksek güçte bir patlayıcı kullanıldı."

Bu dehşet verici hadise cezaevinde tam bir kargaşaya yol açtı. Gardiyanlar çıldırmışçasına sağa sola koşuşturuyordu, mahkûmlar bağıra çağıra sorular soruyordu, cezaevinde tam bir şamata kopmuştu. Parsons hücresinin parmaklıklarına yapışmıştı, olanları duyunca, "Bombalardan birini de bana verin, ben de aynısını yapmak istiyorum," diye bağırmıştı.

Patlama haberi kısa sürede cezaevi duvarlarının dışına yayıldı, bilgi toplamaya gelenlerden bir kalabalık oluştu, kısa sürede şehirdeki bütün gazetelerin muhabirlerinin oraya akın etmesiyle kalabalık iyice büyüdü. Çok az bilgi veriliyordu, bu yüzden bir düzineden fazla baskı yapıldı. Şehir çılgına dönmüş gibiydi; şehrin bir ucundan diğerine herkes silahlanmaya başladı, birbirinden uçuk, kanlı hikâyeler ağızdan ağıza dolaşıyordu. Her yerde bombaların olduğundan bahsediliyordu. Halkın üzerindeki baskı tahammül fersahtı. O ikindi ve akşam ağızdan ağıza yayılan ve inanılan hikâyeler, tanıklardan birinin anlattığına göre, Bedlam* hikâyelerinden farksızdı.

İşin aslı şuydu, Lingg'in hücresinde bombalar bulunması ve onun kendini öldürmekte gösterdiği cüret, makbûl Şikagoluların korkudan buz kesmelerine yol açmıştı. Şikago'da silahlı, gözünü karartmış ve ertesi sabah cezaevine bir saldırı düzenlemeyi planlayan yirmi bin anarşistin bulunduğu konuşuluyordu. Gazete büroları, bankalar, Ticaret Odası binası, Belediye Sarayı gece gündüz korumaya alındı. Bütün vatandaşlar göstere göstere silah taşıyordu. Bir gazetede o perşembe gecesi saat onda Madison Caddesi'nde bir silah dükkânının hâlâ açık olduğu ve tabanca alan insanlarla dolup taştığı yazıyordu. Bu kalabalığın tek bir kişiye bile saldırmamış olması en azından tuhaf, hâliyle de, övgüye değerdir. Korku dolu felâket beklentileri sadece havaya değil, insanların konuşmalarına, yüzlerine sinmişti.

Kasımın on biri sabahı Şikago'da şahit olunan görüntüye Amerika'nın hiçbir yerinde daha önce

---

* Londra'da bulunan ve dünyanın en eski akıl hastanesi olan Bethlehem Royal Hospital. –ç.n.

rastlanmamıştır. Cezaevinin dört yönünde de bir blok boyunca sokaklar iplerle çevrilmiş, trafik tamamen kapatılmıştı. İplerin gerisinde tüfekli polisler diziliydi, cezaevine giden bütün yollarda tepeden tırnağa silahlı başka polisler devriye geziyordu, cezaevi bir savaştaki ileri karakol misâli korunmaktaydı. Dört tarafı polis hatlarıyla çevriliydi, her pencereden silahlı polisler etrafı tarıyordu, çatılar onlarla kaplıydı.

Sabah saat altıda gazeteciler cezaevine kabûl edildi; bundan sonra kimseye giriş izni verilmedi. Saat altıdan yaklaşık on bire dek takriben iki yüz muhabir müdürün odasında tıkılı kaldı, öylece beklediler. Kirece dönmüş yüzler birbirlerine birbirinden kanlı, en sağlam sinirlerin bile kaldıramayacağı hikâyeler fısıldıyordu. Muhabirlerden ikisi gerilimi kaldıramayarak bayıldı ve dışarı taşındılar. Orada olanlardan biri, "Meslek hayatım boyunca ilk kez bir Amerikan muhabirinin bir başkasına uygulanan bir ceza karşısında tamamen kendini kaybettiğine tanık oldum," diye yazdı.

Aynı görgü tanığı, "Şehirde ve cezaevinde salgın gibi yayılmış paniğin gücünü şu an açıklamak çok zor," diye yazıyordu. Belki de, biz orada beklerken Şikago gazetelerinden birinin ek bir baskı yaparak, cezaevinin altının kazılıp, infaz sırasında bütün yapının içindekilerle birlikte yerle bir olacağıyla ilgili bir haberi ciddî ciddî duyuracağını bilmek, duygularımızı pençesine almıştı."

Lingg'in ikinci bombanın yaratacağı etkiyle ilgili öngörüsü fazlasıyla gerçekleşmişti.

O günün üzerinden bir süre geçtikten sonra bazı dürüst muhabir ve görgü tanıklarının bu hukukî cinayete dair anlattıklarını burada anmakta fayda var.

"En sonunda haber geldi; loş koridorlardan geçerek korkunç icraatın gerçekleştirileceği avluya çıktık; bunun yapılışına, dört canın hâlâ yürürlükte olan barbarca bir gelenek doğrultusunda zulümle alınışına tanıklık ettik. Bombalar patlamadı, saldırı falan olmadı; Birleşik Sendika ne cezaevine ne de başka bir yere tabur tabur üyesini gönderdi; devletin egemenliğini sarsmak üzere silahlı ya da silahsız hiçbir anarşist ortaya çıkmadı. Etrafımdaki herkesin gözlerinde, bütün yüzlere kanı çekilmiş, solgun bir ifade veren bir çeşit baskı ve gerginlik okunuyordu; fakat o gün hiçbir yerde bir kanunsuzluk yaşanmadı. Şu an bunu söylemek çok korkunç ve zalimce gelebilir ama bu dört kişinin kalbinin artık atmayacak oluşu alenen herkesin yüreğine su serpmişti.

"Bu dramı sonlandıran öyle tuhaf bir sahne daha vardı ki, bu sahneyi gören biri bunu ömrü billâh unutamazdı; o pazar günkü cenaze törenini, siyah cenaze arabalarını, yürüyen binleri, kilometreler ve kilometrelerce tıklım tıklım bir kalabalığın doldurduğu o sessiz sokakları, ölümün bağışlayıcılığının sağladığı o ayılmayı, daha da derin bir ayılmanın sorusunu: Doğru mu yaptık? Lingg'in kendini kurban edişi ve çektiği dehşet verici acıyı göğüslerken gösterdiği cesaret herkeste bir acıma ve kuşku yarattı. Bu kısa kasım günü mezarlıktaki defin işlemleriyle sona erdi, karanlıkta tuhaf bir sessizliğe bürünmüş kalabalıklar dağınık bir şekilde şehre geri döndü. Mezarlıkta veya başka bir yerde hiçbir hadise çıkmadı; her yerdeki bu sessizlik derinlerde gezinen düşüncelerin işareti gibiydi."

Böylece bu uzun trajedi en sonunda nihayete ermişti. Bu haberleri okuduğumda neler hissettiği-

mi asla dile dökemem. Her şey nasıl da ayân beyândı! Lingg'i ve onun çılgınca hareketini nasıl da iyi anlamıştım. O dört bombanın ne işe yarayacağını ilk başta tasavvur edememiştim, ama bunu kısa sürede anlayacaktım; arzu ettiği dehşet etkisini yaratma üzere, kendinden başka kimseye zarar vermeden bombayı kendi üzerinde kullanmıştı. Onun cesaretini ve kendi üzerindeki o çelik gibi kontrolü düşünün bir! Osborne'un kendisinden şüphelenmemesi için nasıl da mükemmel bir bahane bulmuş, cerrahın becerisi sayesinde hayata geri dönüp korkunç bir acı çekerken, nasıl da bir kez olsun inlememiş, sızlanmamıştı! Gözlerimden yaşlar süzüldü. Böylesi bir kudret yitmiş, heba olmuştu, böyle bir yüce gönüllülüğün sonu nasıl da korkunç olmuştu! Orada ölü bir şekilde yatan Lingg için polisin bile "canavar" diyebilmesinde bana dehşet verici gözüken bir şeyler var. Oysa adamın onu idam gözlemcisi Osborne'dan sorması bile onun hakkında daha tarafsız bir fikir edinmesi için yeterliydi, çünkü bu felâketten sonra Osborne gerçekleri anlatmaktan hiç çekinmedi. İşte Lingg hakkında şunları diyordu: "Louis Lingg hakkında son derece olumlu fikirlere sahibim. Onun yanlış anlaşıldığını düşünüyorum; düşüncelerinde bir insanın olabileceği en yüksek dürüstlüğe sahipti, yeni doğmuş bir bebek kadar da intikam duygusundan yoksundu. Keşke Amerika'daki her genç, onun anarşizmi bir tarafa, Louis Lingg kadar güçlü ve iyi olabilse."

Gardiyanlarının bile şefkatini ve saygısını kazanmıştı.

-XIV-

Zahmetli görevim sona ermek üzere, en son gerçekleşen üzücü olayları uzun uzadıya anlatacak kadar gücüm yok. Köln'de Lingg'in ölümüne dair telgraf mesajını almamdan on, on iki gün sonra, olayın tüm ayrıntılarıyla ilgili, geçen bölümde anlatmış olduğum gazete haberlerine ulaşabildim, aynı postadan Ida'nın uzun bir mektubu ile Lingg'in okunaklı el yazısıyla yazılmış dört broşür çıktı. Yazdığı bu broşürleri, hücresinde bomba bulunmasının hemen öncesine rasgelen beş kasım tarihli son görüşmesinde, bana göndermesi için Ida'ya vermişti. İşte mektupta yazılı olanlar:

"Sevgili Will,

Bitmek bilmez hastalığımı takip ettin, biliyorum, doktorların bir hafta içinde ayağa kalkmama izin vereceklerini duymak benim kadar seni de mutlu edecektir. Çok çektim, daha da çekeceğim; bu bana, böyle bir şeyi çekmeye can-ı gönülden hazır olmayan birine bu tür bir ıstırap yaşatılmaması gerektiğini öğretti; bense hazırım. İşimiz neredeyse tamamlanmak üzere Will, korktuğun gibi yüzümüze gözümüze bulaştırmadık, iyi bir iş çıkardık. New York Eyaleti'nde Birinci Fabrikalar Kanunu 1886 yılı itibariyle yürürlüğe girdi, böylece on üç yaşından küçük çocukların ölümüne çalıştırılması yasaklandı. İkimizden biri için geriye kalan tek şey İsa'nın çarmıh ile yaptığıdır; tertemiz sevgi dolu bir müşfiklikle celladın ilmeğini insanlığın ebedî kardeşliği sembolüne dönüştürmektir. Yüreğim içimde alev alev; çocuklar için bir imtiyaz

sağladık, ciddî bir bedel de ödemedik; iyi iş çıkardık Will, bundan asla kuşkun olmasın.

"Birbirimizi tanımış ve sevmiş olmamız da çok iyi oldu. Ida'dan şefkatini esirgeme, Elsie ile evlen; müthiş kitabını tamamla, kendileri ve başkaları için çalışmış insanlardan biri olarak mutlu ol.

"Sonuna dek seni seven yoldaşın,

"Jack."

Cezaevinde son dakikada alelacele karalanmış bu satırları çok abartmak istemem; fakat bu satırları, buradaki soylu gözü pekliği ve "kuvvetliden tatlılık doğar"* sözüyle kendini ifade eden hep başkalarını düşünme hâlini fark etmeden okumak olanaksız. Bu mektup, o güne dek derin bir şekilde saplanıp kaldığım kederli ümitsizlikten çekip çıkardı beni. Lingg'in benden istediğini yapmanın kararlılığıyla, Köln'deki gazetelerde iş buldum ve hayatın yükünü yeniden omuzlamak üzere elimden gelenin en iyisini yaptım.

Ida'nın bana yazdığı mektup her şeyi anlatıyordu, gözlerimden akan yaşlarla okudum bunu. Lingg'in son düşüncelerini bana aktarmaya kendini mecbur hissetmişti:

" 'Habire ikinci dereceden sorumlu kişilere veya maşalara saldırmanın bana yanlış geldiğini söyle Will'e' dedi Lingg bana, 'ilk başta planladığım gibi asıl sorumlulara veya mahkemeye çarpıcı bir darbe vurma şansım da elimden alındı.'

" 'Dahası, yanlış anlaşıldık: En aşağılık kişiler bizim açgözlülük ya da nefret sonucu saldırıya geçtiğimizi söyledi; başkalarının hayatını kolaylıkla aldıysak, kendimizinkini daha da kolay alabileceğimizi kanıtlamamız gerekiyordu. İnsanlar kendile-

---

* Eski Ahit'te geçen Samson'un bilmecesinden. –ç.n.

rini açgözlülük ve nefret değil, sevgi ve idealler uğruna öldürür. Benim eylemim düşmanlarımız arasındaki zeki kişilere, polislerinin bize karşı işe yaramayacağını öğretecek; otorite insanların saygısını kazanmak istiyorsa, doğruluk ve sevgiyle bütünleşmelidir.' "

Satırlara Ida devam ediyordu, "O deliydi Will," diye yazmıştı, "yaşamak için fazla iyi olan kişilerin delirmesi gibi. Hatırım için o şeye bir daha elini sürme diye yalvardım; ama bunu parça parça parmaklarımın ve saçımın içinde bana taşıttı. Diğerleri ve kendisine yetecek kadarını istiyordu, bunu 'geçici hapishanemizin anahtarı' diye anıyordu."

Mektubunun geri kalanı gayet yalın ve dokunaklıydı; belli ki yaşanan son olaylardan ve sessiz cenaze töreninden sonra yazılmıştı. Bayan Engel'in kendisine çok sıcak davrandığını, kendisiyle yaşaması için ısrar ettiğini anlatıyordu. Artık birlikte dükkânda çalışıyorlar, Ida üç çocuğun bakımına yardım ediyordu. En ufakları Engel'in kopyası, diye eklemişti Ida, çok sevimli, sevecen ve güçlü; ardından yeniden Lingg'den bahsetmeye koyuldu:

"Bana geçmişi düşünmememi söyledi, arzusunu yerine getirmeye çalışıyorum; ama çok zor, sık sık unutuyorum, Johnny elbisemden çekiyor ve 'Aylama, Ida Teyze! Aylama,' diyor.

"Elsie her gün beni görmeye geliyor, çok sadık ve dürüst biri. Ona yaz, her zamankinden daha güzel, kederle dolu bakarken bile melek gibi görünüyor. Sık sık yaz Will, artık daha yakın olmalıyız; ah, Tanrım! ...

Cevap olarak Ida'ya duygularını en içten şekilde paylaştığımı yazdım ve bir ihtiyaç duyduğu takdirde bana haber vermesi için âdeta yalvardım; Elsie için de bir mektup gönderdim ve ona benimle

evlenmek isteyip istemeyeceğini sordum. O da cevaben Almanya veya Fransa'ya gelip benimle evlenmek için can attığını bildirdi; annesini de getirebilir miydi? Mektubu o kadar hoştu ki. Sevgi taşan cümleleri bütün yüreklere merhem gibi gelirdi. "Keşke yanında olabilseydim sevgilim, seni iyileştirmek için; yakında düzeleceksin. Bana sevmeyi öğrettin; sayende daha güçlü bir kadın oldum, seninle öyle gurur duyuyorum ki, çocuğum. Bir an önce yola çıkmak için can atıyorum, yine de seninle buluşmayı düşününce utançtan kıpkırmızı kesiliyorum..." Canım sevgilim!

Ona cevaben, dünyada hiçbir şeyi onun yoldaşlığından fazla istemediğimi, hemen bir ev düzmeye başlayacağımı, ona en kısa sürede haber vereceğimi yazdım.

Ama bu gerçekleşmeyecekti. Bir akşam dolaşmaya çıkmış, umut dolu hayâllere dalmak ya da en azından çalışmak için kendimi kandırmaya çabalıyordum, ama işe yaramıyordu. Aklım hep derin bir melankoliye ve üzüntüye sürükleniyordu. Şu an geri dönüp baktığımda bana öyle geliyor ki, o kâbus mayıs akşamı Elsie odadan çıktığında içimde bir şey kopmuştu. Böyle aşırı, çelişen duyguları kaldıracak kadar güçlü değildim; bombayı fırlattığımda ve ne yaptığımın farkına vardığımda içimde başka bir şey çat diye kopuvermişti, beni hayata bağlayan son bağ da Lingg'in ölmesiyle kopmuştu. Biz dik başlı çocuklara nasıl davranıyorsak doğa da bize öyle davranıyordu. Elimizden geldiğince hayat dalına tutunuruz, doğa gelir ve teker teker parmaklarımıza vurmaya başlar, ta ki, bu cezaya daha fazla dayanamayarak elimiz çözülüp boşluğa düşene dek.

Çektiğim ceza yaşama arzumu söndürmüştü; herhâlde direncimi de alttan alta düşürmüştü ki, kısacık bir sağanakta bile çöküvermiştim. Ertesi

sabah bronşit yüzünden zorlukla nefes alıyordum, hastaydım. Elsie'ye yazıp ona ciddî şekilde soğuk aldığımı anlattım, beni beklemesi için ona yalvardım, kısa sürede iyileşirdim; ama daha bunu yazarken bile daha da kötüleşeceğimi biliyordum.

Kitabım üzerinde hiç durmaksızın çalışmayı sürdürdüm, görevimi tamamlamaya kararlıydım; fakat yatakta on gün geçirdikten sonra, evin hayır sever insanları doktor çağırdı. Doktor çok kaygılı görünüyordu, bana Davos Platz'a gitmemi salık verdi, ısrarlı sorularım üzerine verem olduğumu, ciğerlerimin ikisinin de şifayı kaptığını söyledi. Sanırım, işin aslı, bedenim herhangi bir hastalığı kaldıramayacak kadar zayıf düşmüştü, hoşnut bir şekilde iç çekerek özlemle sonumu beklemeye başladım; bu zalim, nefret dolu dünya insanı nasıl da bezdiriyor! Kitabı bitirmek için daha fazla çalışmaya başladım. Kitabın doğru dürüst iki kopyasını çıkarır çıkarmaz, birini Ida'ya, diğerini de Elsie'ye gönderdim, artık kendimi çok daha huzurlu hissediyordum; sadece bu kısa, son bölüm kalmıştı. Doğduğum yer olan Alplerin havasına bir şekilde geri dönebilirsem bayağı toparlarım diye düşündüm, önce Münih'e, ardından buraya, memleketime daha yakın olan Reichholz'a geldim, bir ziyaret etmek için; ama kalıcı bir ziyaret olacaktı bu. Bu bölümü yazmaya başlamadan önce, dün Ida ile Elsie'ye uzun mektuplar yazarak bir daha görüşmemek üzere veda ettim. Sanırım, umarım, Elsie'den bir cevap alırım; eğer alırsam, o mektubu bu son bölüme ekleyeceğim, ardından kitabın tamamını ölümümden sonra ona gönderteceğim, ne yapacaklarına o ve Ida karar verir artık. Peki, bütün bu çaba nereye vardı? Dünyaya açılmış, mücadele etmiş, ter dökmüş ve doğduğum yere geri

dönmüştüm. Bir yolculuk ve mücadele –bir, iki tatlı öpücük ve bir dostla el sıkışmak; işte hayatın benim için anlamı buydu. İnsan hayata belli bir enerji sermayesiyle atılıyor, bunu ister altmış yıla yayarak kullanırsın, ister üç yılda tüketirsin, pek bir şey fark etmiyor. Mevzu ne yaptığın, ne başardığındır; tatmin olup olmadığın ya da keyif alıp almadığın değil, hatta ne kadar sürede başardığının da önemi yok.

Bizim vakamızda, sonuçta elde edilmiş bir şey var, bence bu açık. Lingg'in de dediği gibi, Haymarket'te atılan bomba silahsız erkek ve kadınların polis tarafından dayağa çekilmesini ve kurşunlanmasını sona erdirdi. Ayrıca, çocukların haklarının kazanılmasına ve "Emekçiler Günü" nün halka mâlolmuş bir kutlamaya dönüşmesine de katkıda bulundu. Lingg'in kendini korkunç bir şekilde katletmesi çok büyük etkilere yol açtı. Şikago onun verdiği bu dersi yüreğine kazıdı, böyle bir ölüm kendine has bir saygınlığa ve erdeme sahiptir. Biraz karanlık bir yolla da olsa, Şikago halkı Lingg ile Parsons'ın olağanüstü insanlar olduğunu kavradı, hepsi de, bu tarz insanları böylesi bir çılgınlığa iten bir sosyal devlette bir şeylerin ters gidiyor olması gerektiğini vicdanen kabûllendiler.

Hissiyatlardaki değişime bir örnek şu hadisedir: Haymarket'te polislerin yere serildiği yerin yanına, onların anısına bir polis heykeli dikildi. Ama çok kısa bir süre sonra, yeniden dikileceği belirtilerek yerinden kaldırıldı; olayın geçtiği yerden kilometrelerce uzağa, kimsenin göremeyeceği ya da görse de neyin anısına yapıldığını bilemeyeceği ağaçlıklı bir parka götürüldü. Şu ya da bu şekilde bu hadisenin kahramanlarının polisler olmadığı anlaşılmıştı.

Hatırladığım kadarıyla, aynı şekilde, Fransız

İhtilali'nde Marat öldürüldüğünde, görkemli bir devlet töreniyle defnedilmişti; naaşı Panthéon'da yapılan şaşaalı törenlerle defnedilmişti. Kadınlar ve erkekler arkasından çılgına dönmüş, onu onurlandırmak üzere Marat şapkaları, Marat kravatları, Marat ceketleri giymişti. Fakat bir yıl içinde Charlotte Corday'ın suçsuzluğu kanıtlanmış, onun bir suikastçı değil, müthiş bir kadın olduğu ortaya çıkmıştı; hâl böyle olunca, daha birkaç ay geçmeden Marat'ın cesedi Panthéon'dan çıkartılmış, tabutu kırılarak açılmış, ondan geriye kalanlar rüzgâra savrulup gitmişti. Adâlet hiçbir şeyi karşılıksız bırakmaz.

Bizim vakamızda belki çok da elle tutulur bir sonuca ulaşılmış gibi gözükmüyor. İş lâyıkıyla yapıldı mı? Baş kaldırmak mı daha iyidir, boyun eğmek mi? Korkarım yaptıklarımın bedeli olarak ne kadar çok acı ve sefalet çektiysem, haklılığından da o kadar emin oldum.

Ama kuşkuya yer bırakmayan bir şey var. Louis Lingg müthiş biriydi, daha hoş tesadüfler yan yana gelse müthiş bir reformcu veya devlet adamı olabilecek, doğuştan lider bir adamdı. Ondan katil diye söz edenlere çok acıyorum, çünkü Lingg'in damarlarında da şehitlerin kanı mevcuttu: İnsanlığa karşı şehitlerdeki merhamete, ıstırap ve yoksunluklara karşı şehitlerdeki duygudaşlığa, açgözlülük ve ahlâksızlığa karşı şehitlerdeki öfkeli tahammülsüzlüğe, geleceğe dair şehitlerdeki umuda, insanoğlunun en yüksek seviyede tekâmül edebilirliğine dair şehitlerdeki inanca sahipti.

Daha ne diyebilirim ki? Hiçbir şey. Kulağı olanlar işitecektir,* diğerlerinin zaten önemi yok. Sona

---

* Matta İncili, 11:13'ten alıntı. –y.n.

yaklaşırken, bir kişi hakkındaki eş dost görüşlerinin çok da değer taşımadığını daha iyi anlamaya başladım, Lingg'in söylediği başka bir şey burada bana yardımcı oldu. "Yerçekimi yasası," demişti, "zorunluluğun yasasıdır. Kişinin kendisini bu dünyanın çekim merkeziyle mükemmel bir ilişkiye sokması kolay olurdu; kolay, güvenli ve tatminkâr olurdu. Fakat, tuhaf gelecek belki, ama çekim merkezi, kendi dünyamızınki bile sürekli değişim hâlinde, birtakım görülmez hedeflere doğru ilerliyor. Görüş sahamızın ötesindeki yıldızlar bizi sürüklüyor ve kaderlerimizi değiştiriyor. Böylece Bay Dünyevî Bilgelik felâkete sürükleniyor. Doğru davranabilmenin tek yolu yüreğinden geçene güvenmek ve hissettiğine uygun şekilde eylemektir."

Kendimle ilgili son bir satır. Burada, sona varmışken gayet hoşnut durumdayım. Elsie hariç hayatta pek mutluluk yaşamadım; fakat Elsie ile Lingg'i tanımam, kendi başıma yaşayacağımdan daha doygun, zengin bir hayat yaşamamı sağladı, yükseklere tırmanan biri bunun bedellerinden şikâyet etmemeli. Sadece Elsie ve Ida için üzgünüm; keşke, keşke –ama sonuç itibariyle, en kaba adam bile çiçeklerin üstünde tepinmez.

Bu dünyada bencillik içermeyen bir eylemin kaybolup gideceğine, herhangi bir yüce gayenin veya umudun hiçbir etki yaratmadan silinip gideceğine inanamam. Kendi kısacık hayatımda tohumun ekildiğini ve meyvanın toplandığını gördüm, bu kadarı bana yeter. En azından bir süre için hor görülüp sövgülerle anılacağımızdan kuşkum yok, çünkü zenginler ve güçlüler tarafından yargılanacağız, uğurlarında hayatlarımızı feda ettiğimiz yoksullar ve gariplerce değil.

frank harris

BOMBA

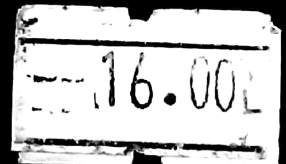

frank harris

BOMBA

19. yüzyıl kapitalizminin çalışma koşullarını ve o günün zalimane atmosferini gayet iyi yansıtan *Bomba*, proleter romanın da habercisidir. Günde on iki saatten fazla çalıştığı halde açlıkla pençeleşen insanların, olağan çalışma koşulları için sürdürdükleri mücadeleyi sıra dışı, etkileyici örneklerle okura sunarken, sekiz saatlik işgünü talebini, peş peşe patlayan grevleri ve Amerikan basınının işçilere karşı düşmanca tutumunu da çarpıcı örneklerle aktarır.

1 Mayıs'a kaynaklık eden Haymarket Olayı'na ve arka planındaki işçi mücadelelerine güçlü bir ışık tutan *Bomba*, Frank Harris'in tutkulu ve belâgatli dilinden bir solukta okunacak sürükleyici bir roman.

ISBN : 978-975-7005-26-1

KAOS